

AGRIA

The background is a complex collage. The upper right portion is a vibrant, textured field of orange and yellow, resembling a fire or a dense field of autumn leaves. On the left side, there is a vertical strip of torn blue paper with black text in a serif font. The visible text includes "atölele", "biztos", "ledbet", "halott", "hoz életet ad", "mindig csatla", and "nem leszün". Below this, there is a large, irregular piece of brown paper with embossed, repeating patterns of stylized letters and symbols. In the bottom right corner, another small piece of torn blue paper is visible, with text including "CS NO" and "veridde". The word "AGRIA" is superimposed in the center in a large, white, elegant serif font, with a thin white arc above and below it.

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: KÖDÖBÖ CZ GÁBOR

Főmunkatársak: ANGA MÁRIA
BERTHA ZOLTÁN
NAGY ZITA
SERFŐZŐ SIMON
SZAKOLCZAY LAJOS

Szerkesztőségi titkár: IFJ. KÖDÖBÖ CZ GÁBOR
Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező: HERCZEG ISTVÁN
Lapmenedzser: BÉRCZESSY ANDRÁS

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata megbízásából
a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár
A kiadásért felelős: TÖZSÉR ISTVÁNNÉ GÉCZI ANDREA,
a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár igazgatója

Szerkesztőség: Eszterházy Károly Egyetem
3300 Eger, Eszterházy tér 1.
Tel.: (36) 520-450/2064
Fogadóóra: hétfő 10.00–12.00
www.agriafolyoirat.hu
E-mail: kodigabi@gmail.com

Kapható:

Írók Boltja – 1061 Budapest, Andrásy út 45.
Bródy Sándor Könyvtár – 3300 Eger, Kossuth Lajos utca 16.

Előfizethető: info@brody.iif.hu

Előfizetési díj 1 évre: 2000 Ft.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Nyomdai munkák: OFSZET-METÁL-TECHNIK Kft.

3394 Egerszalók, Ady Endre út 35/A/2.

A lapot az Eszterházy Károly Egyetem és a Bródy Sándor Könyvtár
különbéféle szolgáltatásokkal sokrétűen támogatja.

HU ISSN 1789-4379

Nemzeti Kulturális Alap

Tartalomjegyzék

ARTériák

<i>Pataki István</i>	
felszólamlás a mindennapok rendjén	13
Szent László visszatér Nagyváradra 2020-ban	14
<i>Sebestény-Jáger Orsolya</i>	
Verbum Dei	16
A tábla	16
Én vállalni szeretném	16
Ha majd...	16
Fohász	17
A feltámadás öröme	17
<i>Búzás Huba</i>	
Oly régtől fogva téged	18
Rekviem egy kutyáért	19
<i>Nagy Zita</i>	
6 VAN 6 VÁGOTT CSONT VÁZÁBAN	23
<i>Sajgó Szabolcs</i>	
ingyen	25
veled	25
megunhatatlan	25
a többivel mi lesz	25
vér nélkül	26
mi közelít	26
<i>Finta Éva</i>	
Fiamnak születésnapra	27
November	28
Október	28
Világok legjobbika	28
<i>Kaiser László</i>	
A gesztusoknak mestere	
<i>(Kiss László, a Magyar Versmondók Egyesülete elnöke emlékének)</i>	29
Szabadulás	29
Retirálok	29
Bortól megpihentem	29
Körforgás	30
<i>P. Maklári Éva</i>	
Hazatérés <i>(A doni katasztrófa 78. évfordulójára)</i>	31
Jel	32
A játék felelőssége	32

Fecske Csaba	
Hajótörés	33
Októberi fák	33
Hely	33
Elévül	33
Csontos Márta	
21. századi zsoltár parafrázis	34
Baljós jelek	34
Az embergép tragikomédiája	35
Oláh András	
zátonyok	36
szavak hűsége	36
selejtezés	36
hetedik út	36
M. Fehérvári Judit	
Alkonytalanul	37
Serfőző Simon	
Égbe egy se repül	38
Magukhoz fogadtak	38
Anga Mária	
Az életért	39
Tükörképemet nézem	39
Ébren	39
Vitéz Ferenc	
Képeslapok Kismarosra 2. (<i>Keresztek (1); Keresztek (2.); „Mágia és poétikum”; A létezés boldogsága”; Kereszt (3.); Lomhaságok; Tiszta; Kegyelem; Luther; Don Q.; Levelek</i>)	40
Laudatio	
Bertha Zoltán	
Szakolczay Lajos 80	43
ARTÉRIÁK	
Gacsályi József	
Sötétvölgy	45
ArtMűhely	
Szakolczay Lajos	
Szín–Játék. <i>Duncsák Attila kiállítása a Vigadóban</i>	46
Laudatio	
Nagy Zita	
Szakolczay Lajos köszöntése	49

ARTÉRIÁK	
Németh András	
Vándorkánya a kiszemelt áldozatáról – <i>Szakolczay Lajos művészetpolihisztornak, az «Erdélyi ősz» alkotójának, szeretettel</i>	50
A vigasztaló valóságról – <i>A Hang testének és lelkének, Faragó Laura műzsának és előadóművésznék, szeretettel</i>	50
ArtMűhely	
Szakolczay Lajos	
Trianon mint élő seb. <i>Vérző Magyarország (szerkesztette: Kosztolányi Dezső)</i>	51
ARTÉRIÁK	
Tönköl József	
Írás a major falán	61
Tél	62
Úgy jár hozzánk	63
Csáky Károly	
Remény kötőszóval	64
Körforgás	64
Fecskehesesegetés	65
Öröklét	65
Mihályi Molnár László	
Madárkalitka	66
Aknay Tibor	
A técsői hídon	68
Ha egészben	68
Kimondhatatlan	68
Téli éjszaka	68
Amikor kisgyerek voltam	69
Négysoros	69
Novemberi kérdés	69
Táj (<i>Egy Kalmár János-fotóra</i>)	69
Csáky Anna	
Örökké	70
Örök leltár	70
Félelem-utak	70
A nagy varázsló	71
ArtMűhely	
Gutai István	
Várj reám (<i>Részlet a Petneházy-induló – Egy családfa gyökere és ágai című készülő kötetből</i>) <i>Dr. Herczegh Gézáné szüil. Petneházy Melinda Budapest, 1941.</i>	72

ARTériák	
Fellinger Károly	
Szél-járás (Vitkóc; Temetvény; Necpál; Trencsén; Breznóbánya; Verbó; Zólyom; Bábaszék; Eperjes; Szinyeújfalu; Szakolca; Margonya; Selmechánya; Alsókorompa; Nagyszombat; Késmárk; Toporc; Lőcse; Kisszeben; Detrekőváralja; Nádasfő; Széleskút)	81
Agraria Exkluzív	
Szíki Károly	
Egerből a bogácsi dombokon át a New York-i felhőkarcolóig. Emlékinterjú Mohás Livia írónővel	88
ARTériák	
Szilágyi Ferenc	
Csodálatos világ	95
Lukáts János	
Kő kövön marad	97
Demeter József	
Szívgyökér (Makovecz; A Fa – Samu Géza emlékének; Váraink – Tőkés Lászlónak)	100
Műhely	
Cs. Nagy Ibolya	
Könyvhetek, könyvek, kiadók	102
ARTériák	
Bárdosi Sándor	
Őszi bölcseletek (1–3.)	110
In honorem Márkus Béla	
Bertha Zoltán	
Márkus Béla 75	111
ARTériák	
Szente B. Levente	
Térkép	112
Torkodban	113
Patócs Molnár János	
Karasun	114
Dadogás	114

Bíró József	
Záróra előtt (Lukács Sándornak)	115
Ugyanúgy (Lois Viktornak)	115
Színkötés (Lacza Mártának)	115
N. Fodor Iza	
Kígyókerekék	116
Közeleg a tél	116
Százlá-bú	117
Hóbarátok	117
Kocsis Csaba	
Hencidától Boncidáig	118
Berettyószéplak	118
Berettyó	118
Éhenkórász horgász	118
Három kakukk	119
Szabadkéz	
Konczek József	
Az egyedek	120
ARTériák	
Péntek Imre	
Átmenet	121
Pár korsó sör	121
Dramai hang	122
A gőzhajó	122
Az esély	123
Bozók Ferenc	
Szamszára	124
Gaudeamus igitur	124
Szerelem	124
Agglegény esti dala	124
Anakreóni bordal a viszkiről	124
Török Nándor	
Dantéhoz	125
Petrarcához	126
Propertiusához	127
Szapphóhoz	127
Színek a palettán	
Lisányi Endre	
Tárlat zárt ajtók mögött. Bugyi István József és Lisányi Endre közös kiállítása Jászberényben	128

ARTériák	
<hr/>	
Németh István Péter	
Az én múzeumom I–VII. (<i>Jan Breughel: A bűnbeesés; El Greco: Az Olajfák kertjében; Frida Kahlo; Anna Margit: Festőnő és műzsája; Borsos Miklós karácsonyi grafikájára; Kovács Tamás: Úton a bálba; Gustav Klimt: Judit Holofernész fejével</i>)	132
Kerék Imre	
Ceruza-sorok Petrarca könyvén (<i>Parafrázis Ady versére</i>)	134
Hazatérő csorda (<i>Bruegel festménye</i>)	134
Michelangelo márványszonettje (<i>fordítás</i>)	135
Fucskó Miklós	
Közel enged – Csontos Jánosnak	136
Elfogyóban	136
Mondhatatlan	137
Előjelek	137
Vitéz Ferenc	
Fucskó Miklósnak (<i>Az Édenkerthelyiség bejáratánál</i>)	138
A fölösleges szentélyről	138
Amikor Seng Thu Chek visszajön... (<i>A hatvanéves Fucskó Miklósnak</i>)	139
Laudatio	
<hr/>	
Fülöp Lajos	
Hangszer az Isten kezében. <i>A nyolcvanéves Lisztóczy László köszöntése</i>	140
ArtMűhely	
<hr/>	
Lisztóczy László	
„Szépség hívó, a vers vitéze” – <i>Arcképvázlat Dsida Jenőről</i>	144
ARTériák	
<hr/>	
Tell Imre	
Kis, boldog dal	176
Maszkolva	176
Szentély	176
Káliz Sajtos József	
Harangszó kondul (<i>Szabó József nyelvész barátomnak odaátra</i>)	177
Apánk nagy útja előtt	177
Kesernyés sorok	178
Szétváló utak	178
Életkép a hadak útján	178
Bartal Klára	
Elküldetlen levelek	179
Bűvölő	179

Úttalan utakon	179
Szelíd sirató	180
A tölgyesben	180
Didergő nyárban	180
Balajthy Ferenc	
Erkélyjelenések könyve (<i>Ébresztgető filometrikus tekercs</i>)	181
FÉLáru MENETjegy (<i>Filocentrikus tér/i/tőerő – Karant/ének XV.</i>)	181
Fazekas József	
Dacol a faggyal	182
Nincs titok	182
Láttam	182
Jó veled élni	183
ArtMűhely	
<hr/>	
Bertha Zoltán	
„Ülj ide, gyűlj ide, népem”.	
<i>Dsida-motívumok körül – In honorem Lisztóczy László</i>	184
ARTériák	
<hr/>	
Bencze Mihály	
Aprócska rész vagyok	193
Az én szavam is csak egy folt	193
Radnai István	
Retró	194
percek a halálig	194
Félszeg fohász	195
Kráter nemzedék	195
Szabadkéz	
<hr/>	
H. Barbócz Ildikó	
A mi háborúnk	196
ARTériák	
<hr/>	
Lipcsei Márta	
Felhasadt lét I. (<i>Felhasadt lét; Gravitáció; Léttengerbe; Időprésben; Léthuzat; Létvilág; A földhözragadt lét; A lét tengelyén; Létbizonytalanság; Létváltozások; Kifordított lét; A lét agyagedényei; A lét vakolatdarabjai; A lét lapjai; A lét bora</i>)	200
Antal Attila	
Ki nem tud feledni (1–3.)	204
Lantfutam a nyári hölgyről	204
Veteránok – A „Hogy a virág megmaradjon” című antológia még élő szerzőinek	205
Baka Györgyi	
Fényszögek	206

Laudatio		
<hr/>		
<i>Máriás József</i>		
Hála Neked/neked. Cs. Varga István hetvenöt évének ajándékai, amit ő kapott, amit ő adott	207	
ARTériák		
<hr/>		
<i>Saitos Lajos</i>		
Lehetett volna boldogabb (<i>Bertók-montázs</i>)	219	
Mégis-ének	219	
Télelő (<i>Csanádi Imre és Csoóri Sándor emlékének!</i>)	219	
Kórisme	219	
A reménység lépcsői	219	
<i>László Zsolt</i>		
Egy szem barack	220	
<i>Hadnagy József</i>		
Ajándék	222	
Álomhalál	222	
<i>Szűk Balázs</i>		
Fiam ha utazik	223	
Fiam végleg elutazott	223	
„Lyukas ötágú síp”	223	
Műhely		
<hr/>		
<i>Madarász Imre</i>		
Egy életkudarcs sikerkönyve. <i>Giovanni Papini „ifjúkori önarcképe”</i>	224	
ARTériák		
<hr/>		
<i>Dudás Sándor</i>		
Álarcarányok	227	
Tavaszi pillanat	227	
Szűkebb hazám – <i>A 70 éves Újszilvás köszöntése</i>	228	
<i>Simek Valéria</i>		
Nappalok és éjszakák	229	
Széttagosított nappalok	229	
Kérdőjelek	229	
<i>Bakacsi Ernő</i>		
A „verőfény” titka	230	
<i>Kovács Daniela</i>		
Bástyád volnék	234	
Csendélet	234	
Biztató	234	
		<i>Száraz Pál</i>
		Menekülés
		235
		<i>Pozsgai Györgyi</i>
		A felhőhöz
		237
		Sodródás
		237
		Arcod állandósága
		237
		Felvillanások
		237
		Lopott pillanatok
		238
		Időlet
		238
		Kora tavaszi pillanatok I–II.
		238
		<i>Bottyán Judit</i>
		Az estély
		239
		Az idő
		239
		A bükkfa
		239
		Csak úgy...
		239
Vetítő		
<hr/>		
		<i>Jámbor Ildikó</i>
		Cserhalmi György és Dunai Tamása jutalomjátéka egy vizsgafilmen
		<i>Végtelenben kettő – Pinczés Dávid filmje</i>
		240
ARTériák		
<hr/>		
		<i>Szentgyörgyi László</i>
		Haiku
		242
		Bírálat
		242
		(K)arcok. Christian Morgenstern
		242
		Önvizsgálat
		242
		Besúgók és besúgottak
		242
		Igaz szó
		242
		Ez van
		242
		Polkorrektség
		242
		Vélemény
		242
		Periféria
		243
		Műfajelmélet
		243
		Kroki
		243
		Epitáfium
		243
		Bölcsesség
		243
Könyvjelző		
<hr/>		
		<i>Mészely József</i>
		Fellinger Károly: Lófráló
		244
		<i>Udvarhelyi András</i>
		Kaiser László: Erkölc és teljesítmény. Németh László, Béres József
		246

<i>Sz. Tóth Gyula</i>	
Oláh András: Fagyponat alatt	250
<i>Ködöböcz Gábor</i>	
Fazekas József: Ami fölemel	254
<i>Adamik Tamás</i>	
Deák-Sárosi László: Libás Matyi	256
ARTÉRIÁK	
<hr/>	
<i>Csatáné Bartha Irénke</i>	
Győz a fény	264
Dülöngélő boldogság	264
A pillanatok bűvöletében	264
<i>Bagi István</i>	
Jobb a békesség...	265
Pár baj nem ok	265
Ha a kalapom ázik	265
Előkelők párbeszéde	265
Szókincsbővítés	265
Egyszerű ez...	265
Aggódás	265
Ne a gyerekekkel erősködj!	265
Viselkedjünk!	265
Könyvjelző	
<hr/>	
<i>Kégl Ildikó</i>	
Bátorligeti Mária: A gondozónő	266
<i>Pallós Áron</i>	
Kötelezők emelt szinten Balassitól Borbély Szilárdig. (Szerkesztette: Papp Ágnes Klára, Sebők Melinda, Török Lajos)	274
<i>Bozó Zsuzsanna</i>	
Szabó Magda száz éve (Szerkesztette: Soltész Márton és V. Gilbert Edit)	279
<i>Baán Tibor</i>	
Benke László: Otthonkereső, Ketten a Forrásnál	283
ARTÉRIÁK	
<hr/>	
<i>Szekeres Mária</i>	
A Jelenlét éjszakája...	287
az alázat csendes örökségén...	287
<i>Jámbor Ildikó</i>	
Mikor a Barátok templomára fedés került	288

Pataki István

felszólamlás a mindennapok rendjén

barátaim
 már rég nem az a kérdés
 hányszor és miért tettük le a fegyvert
 hány Világosunk volt
 és hányszor harcoltunk
 utolsó töltényig vérig
 és hányszor szegtünk fejet vagy esküt
 és hányszor vettük fel
 a pócegdörbe dobott kesztyűt
 és hányszor estünk kétségbe
 vagy fulladtunk önnön gőgünkbe
 és hányszor ítéltük el az árulókat
 és hányszor magasztaltuk a hősokeket

már nem az a kérdés
 mennyi emlék emel
 és mennyi feledés tátong gyötör
 mint omló sírgödör

a múlt nem árnyék
 egyszerre kísér és kísért
 ránk vetül mint a fény
 megvilágosítja a jelent
 és kérdez számon kér feleltet
 ébren és éberem tart
 ne altassuk áltassuk magunkat
 a turul nem csapja le a vadászgépeket
 kund nem fúrja meg az anyahajókat
 botond nem veri be a brüsszeli kaput
 és lehel sem vágja homlokunk a német
 kancellárt

a múlt biztat erőt ad
 mint gyökér a fának
 legyen lombja virágja gyömolcse
 s a leveleket az emlékezet összegyűjtse
 hogy táplálja tovább
 mint gyermek idős édesanyját
 ki felnéz az égre
 és naponta lép újra és újra szövetségre
 mert ez ma a kérdés:
 lesz-e új vérszerződés
 Istennel és legyőzött önmagunkkal
 és minden magyarral
 ki lélekkel küzd mindennapon
 hogy magyar maradjon

én szövetséget kötök az örök fénnel
 a harangzúgással
 az áldó énekkel
 az esővel a széllel
 kertem minden növényével
 a nappal a gyermekkacajjal
 házőrző kutyámmal
 védje ami még védhető a tájban
 s a várromokkal
 melyeken serken a fű
 hogy lobogjon felette zászlónk
 Isten kezében időtlenül

Szent László visszatér Nagyváradra 2020-ban

hohó, lovam! Megállj!
 mi az, hogy határ?!
 és ki őrzi már?
 se vértje, se kardja
 s bennem hagyományörzöt lát!
 poroszkálok városom felé
 egy alattvalóm se süvegel
 fülén egy tarsolyba beszél
 és hiába kérdezem
 én a lovagkirály
 a helyes irányt!
 óh, mi fújta ide ezeket?
 (talán a kun szelek?)
 hogy a válasz: nunceleg*
 óh, Istenem!
 kik egykor földik voltak
 immár égiek
 ránk szaporodtak a nuncelegiek!
 várom ki bitorolja?
 s ki ül a trónon?
 nem magyar, és nem is kun
 csak kuncog a magyaron
 mellette magyarnak vallott
 kitartott udvaronc!

Uram!
 ha hozzád fordulok,
 népemhez is szólok
 mivé lett szabdalt maradéka?!
 templomom körül kopár téren
 megannyi sivár lélek
 szolgálalkúvé tették a vezérek!
 harcot mímelve parolázik mind
 s a pór szemébe port hint
 mind vizet prédikál
 s bitorlókkal osztozik a koncon
 kitüntetve egymást
 és néhány udvaroncot
 óh, Uram! a fővezér is
 árulók ivadékait menti
 az értéktelent hamis értékké emeli
 kipusztulásuktól félve
 míg itt a Részeken
 elcsángósodik legyengült népe
 olyan ez, Uram,
 mint a békamentés az úton
 közben egy faluszéli házban
 éhen-szomjan kihűl egy öregasszony
 Uram!

a megmaradáshoz kevés a kenyér!
 Te kellesz, Uram, és egy megáldott szellemi erőter!
 mert egyre kevesebb
 kinek fáj
 ez a hömpölygő lelki prájd
 fuldoklik népem is
 ha az igazba
 a szót belefojtják!
 hirdessék mint a papok
 s az igaz írástudók
 öllekezettek magyarok!
 ne csak hurcoljátok hermám
 várják asszonyink
 az áldott spermát!
 s örvendje népem a gyermekáldást!
 nehogy a nyomolvasó
 úgy háromezerben
 ha lesétál a Körös-partra
 nem néz már csak szőröstalpra
 és én is
 ha elporoszkálok újra erre
 itassa lelkem
 gyermeksereg önfelelt éneke
 mint szent úrvacsorák kelyhe
 s üvöltse több ezer torok:
 élnek e tájon
 és élni fognak
 mindennel dacoló
 konok magyarok!

(2020. szeptember 6. Horthy Miklós nagyváradai bevonulásának napján)

* Nunceleg = magyarul: nem értem

Sebestény-Jáger Orsolya

Verbum Dei

Te érleled szívemben a csöndet,
mint a jó bor utánozhatatlan zamatát,
mit csordultig töltök e kristálypohárba,
hogy színeit csodáljam az üvegfalon át,

s kortyolom aztán koccintva magammal,
mert e csöndességből érkezhetsz a Szó,
az évezredek óta örök és ugyanaz,
állandóságában mégis változó.

A tábla

Ember! Állj meg, ahol vagy! Ne mocsanj,
ha minden lépésed a halál felé vezet.
Elpusztul e boldogságra teremtett Föld,
ha nem keresed végre Istenedet.

Én vállalni szeretném

Én vállalni szeretném, hogy legyek sebezhető,
mint szélvihárban a régi nádtető,

s legyek tiszta, mint vihar után az ég,
hol összeér a vízzel a kékes szürkeség.

Vállalni szeretném, mintha kútba néz a szem,
a csöndjeim, amelyben hangod elviszem,

és vállalni ha sírok, nemcsak magamért,
mert ki minden tud rólam, az akkor is megért.

Ha majd...

Ha majd térdedre hullva kéred,
hogy legyél a sziklán a rés,
hol a forrás vize átszakadhat,
akkor ér véget a száműzetés.

Ha majd a mélység vizei fölött
holló lelked fehérbe öltözött,
hogy suhanva szálljon
át e feledettnek hitt világon,

s ha este a boltíves kapuk alján
csak üldögélsz csak, mint fáradt vándor,
öreg kezében öreg botod,
s csönded kortyolod kupádból.

S ha gyermekké leszel újra,
nézve a fényekkel hintett, régi útra,
hol lelked valaha mezítláb szaladt,
és szakadt ruhában volt a legboldogabb.

Ha majd térdedre hullva kéred,
hogy legyél a sziklán a rés,
hol a forrás vize átszakadhat,
akkor ér véget a száműzetés.

Fohász

Te tisztogasd szívemet
szavakkal, égből kapott emberekkel,
Uram, amíg lehet.

Te add, hogy e szív tudjon sírni is,
s ha az idő kútjába néz,
a víz a mélyben ne legyen hamis.

Engedd Uram, hogy mind egyszerűbb legyek,
mint nyári réteken
a felhőkkel játszó kisgyerek.

Engedd Uram, hogy Téged lássalak,
oszlasd semmivé,
mi sár volt, iszap vagy salak.

S ha szállást adhattam Neked,
én a méltatlan, kopott jászol,
minden egyes pillanat, ha elfeledtelek,
bennem s belőlem hiányzol.

Te tisztogasd szívemet
szavakkal, égből kapott emberekkel,
Uram, amíg lehet. Amíg lehet.

A feltámadás öröme

(Lk 24,1–12)

Még lopva követlek, még hallgatnak a fák,
egyenetlen törzssel borulnak fölém,
résztvételenül, mint ős óriások,
vihárban megtépett száz, olajbarna földém.

A barlanghoz mégis mezítláb szaladtam,
az út hófehér volt lépteim alatt,
a megtett idő önmagába fordult:
s már semmi sem fontos, mi mögöttem maradt.

Majd mázsányi súllyal lehulltak a terhek,
miként a kő is, mit elhengerített
angyalnak keze a sírbolt szájáról –
s Te ajándékba adod e véghetetlen hitet.

Búzás Huba

Oly régtől fogva téged

eszméled-e asszony, érzed-e mozdulatodban a vágyat,
 mit rég, egysejtű-korodban a föld zabolátlan
 őstengere partjainál valahol,
 osztódva újra meg újra, összevegyülve
 halál, gyönyörök gejzíreiben
 borzongtam át veled én is? érzed-e számban az éh-csók
 ízét vad összefolyásunk pillanatában,
 újjászületésünk kéjviharát
 alakatlan puha lények sejtszövetébe
 hatolva, ha ujjam simogat épp?
 emlékszik a testem, amint soksejtű állati lényé
 képződtem a porban látva e bőr simaságát,
 hallgatva aléló sóhajodat,
 emlékszik ujjbegyem öscsepp-hajlataidra,
 szippantja be orrom illatodat...
 melledre omoltam: ébredezett, forrt benned a nő már,
 tobzódott, majd elemésztett, fájt, amikor rád
 tört bösz patacsorba-dühöm, az a nász,
 vadabbul, mint azelőtt tán még sohasem, óh,
 végpillanatunk! a menny leszakadt...
 szomjún veled ittam a csörgedező patakokból,
 én férfi, te asszonyi állat vízbeborultan,
 fölsejlik mozdulatodban e múlt...
 de hol már kékbevesző vad állatiságod,
 ölembe ha ülve rám csuszamolsz?
 talán ma a válogató nőstény szeme dermedezik rám,
 akarjon-e csak kant vagy lobogó tüze mellett
 a társa legyek, ivadékai ap-
 ja?... látom még buja táncod árny-sziluetttjét
 barlang-palotánk üszkös falain...
 ki vagy te valóban? *a nő*, ki ~ kikelvén lám a habokból ~
 voltál egy sánta kovács csapodár felesége,
 íriszlibegésű Aphrodité?
 netán az emberiség szent anyja, Madonna?
 mindegy, hisz a popsid biz' az egész

kozmosz tán legsikerültebb forma-idomzata, műve,
 csodállak! e vállak, e mellek nap-vonalának
 isten-mosolyú szobrása ki volt?
 oly régtől fogva követlek majdani téged
 és íme imént vágyam utolért,
 követtem az arcaidat, utolértem a holnapi lázat,
 szememmel üztem a lépteidet milliárdnyi
 nap-éve... akarlak! újra kiáltás,
 ha bennem hallgat a csend, s ha majd letusoltál
 hozd be a kávé, hajnalodik

Rekviem egy kutyáért

suttogta szemed, amikor reám vetült: te is?
 – szemeid halk hárfazenéje zengte a vágyat –
akard velem te is, akarom veled én is, míg-
 len elfogy utam, a lehelletünk, az utolsó
 csaholást, *együtt az életet!* iziben – így szólt
 a szíved dobpergése – követlek esdekélve...

*tudatlan e lét – miserere – ládd! küzd
 a rémmel: az elhagyatással...*

ki az, ki eléd teszi ím' – faggattalak – a leg-
 finomabb ízes falatot? nekem szeretőm, s tán
 a társaddá avat: fogadom feleségemül,
 míg téged, a nap sugarát, örök gyerekünkkel,
 kicsi óarany bundás yorkshire terrier kutyus,
 mosolygó *Masni*, gombolyagom – tekints reám még!

*tudatlan e lét – miserere – ládd! küzd
 a rémmel: az elhagyatással...*

elém megadón heveredtél... ám, alávetett
 sohasem leszel, sunyi szolgaként ne viselkedj,
 a társamul szegődj, utazásaimon kísérij
 – így hívtalak – és te vicsorgva: *vakk! csavarogjunk...*

mire azt ígértem – jer! leszünk a családot, majd oltalmazóid is – sose félj! – bajod, ha esne...

*tudatlan e lét – miserere – ládd! küzd
a rémmel, az elhagyatással...*

érted? – ez az asszony anyád helyett anyád, hihedd! – nos, apád talán legyek én? ... az volt a magasztos találkozás: lélek-szemeinknek a nagy felismerése, vidor bizalom, egymásra zuhanvást, evilági ámulat, az eskütevés, hitünk... s ma lelkedért e gyászmise zengjen: sanctus, érted...

*kihunytak a napsugarak szemedből –
kondulnak az égi harangok...*

honnan örökölted az értelem tekintetét? meg a kószálás kacaját, átélve kalandot? a repkedő sétákat az őszi avarban? – csitt! – mélykút szemeidbe a boldogság köve csobbant, amikor élményeinket mondtuk anyádnak el, mosolyt fakasztva leg-legutolszor... és ma érted –

*kihunytak a napsugarak szemedből –
kondulnak az égi harangok...*

kondulnak az égi harangok üdvedért – megállj! hova lépdelsz? és hol a csíny, hová szaladozzam? eltappancsoltál, s halld! ma a bánat a sarkadban zihálva követ, iszonyú a fölzokogásom csalitokban, kávézók kies teraszán – ott ültél Asszonyod ölén elegáns garbódban ... és ma?

*kihunytak a napsugarak szemedből –
kondulnak az égi harangok...*

kérleltek a sóhajaid, szemed: segíts! segíts! tehetetlen néztem az elmúlásodat, időnk – hiába bármi tetteim! – estveledik reánk,

jajong, belebénul eszem azt látva: erőtlen a szokott helyedre kúszol vissza, ahol velem aludtad ébren álmaidat... az volt a mennyek!

*s a fölriadás? hunyorít a hajnal –
imádtad e földi világot...*

halld! rekviemet rebegek ma érted és fohász-kodom este – s reggel? utánad újra halódom, a tested minden porszeme itt: eme díszes urna őrzi futásaidat, az önfeledett móka, viháncaink morgásait, meg az ásítást a vackaink felé, szuszogásainkat együtt...

*s a fölriadás? hunyorít a hajnal –
imádtad e földi világot...*

sanctus, benedictus... itt üdvözültél, óh, hogy óv-talak, ám – jaj! – elragadott a *stroke* öleinkből, a szélütés villáma lesújtva reád sodort el, át a kalóz vizeken, a csendbe hajóztál, a sötétlő éji *Styxen* vitte *Kharón* ladikja lelkedet, dühödten ugattuk, eh, a révészt...

*s a fölriadás? hunyorít a hajnal –
imádtad e földi világot...*

bíborlik a pirkadat és te fönns az ég mögött valahol a *Kis Kutya csillagképben* elalszol... *Hádész* szerint szupernova lelked ezernyi robbanásainak ragyogása rendre kioltja – csoda ez? – galaktikák naplángjait is, hát, hallva éneket, megengedi, hogy meglátogathass:

*újholdkor az álmaidat – pucéran
együtt loholunk! – velem álmodd...*

mert álmodom én is, amíg csak élek, alvilági sötétben újra meg újra hült örömlődet:

így éljük át, mi hárman akár – mi, a holnapokban játszadózók – a jövőket, s hallom amint rám csahítva urnasírodból kiosonsz – jövel! – elégedetten... mert akarom, hogy hozzám kúszva

*újholdkor az álmaidat – pucéran
együtt loholunk! – velem álmodd...*

tán orpheuszi ez az álmodás, de hátra én sose nézek... lám, csak a költészet hite fényezi elmeleinket a vágy kusza ábrándos bozontjainál igazabb, erősb akarattá: *ma találkozunk* – mert élhalok teutánad, várj *a Szíriusznál!* ej, akarom, kutyám, hogy újra

*újholdkor az álmaidat – pucéran
együtt loholunk! – velem álmodd!*

XX. századi Madonna (1970)

Nagy Zita

6 VAN 6 VÁGOTT CSONT VÁZÁBAN¹

6 V A N 6 rezZenés-gong kong gégém porcain, mikor
Vizslat szemed lepergett V izelete
Alatt serceg, ki v A gy mi vagyOKn?
Nyers kérdésed alvad le N yúzott bőrömön kacag a válasz
6 V A N 6 én tombol, csak egyetlenÉma, de
66 mosolyán hÖRögvest az egy cián-igazság:
66 kirakatban hIdegen pillant tükörképem ráMáját tépi *Ethon*²
Csőrös kölcsönöd köszönöm, Prometheus
66 hangya hártya-vÁgya hordja hátra
66 múltaMatracait – csak néha sír valamit az emlékezet,
S igazán csak az az enyém, amit elvesztettem
66 holNap takarja a holnaputánt
66 jelen túsSzent iMa
66 pillanatot fújok a zsEbkendőbe ugatva,
Ordítva karcolom magam a mindennapokba
66-szor 66-ot imádtam
66-szor 66-ot utÁl-ltam megsértve, de
66-szor mondom: akkor is szeretek mindent, mit gyűlÖlök
Néma rém-A mozdulatlanság, üdvözlöm a változást
66 tenyér nyalta testem
66 formára öntött Pygmalion
66 éji sikoly bódult combok közÜl fel
Tusvonás rajtam minden szerető: ágyékpardon töltött mozaikidő
66 napig bírtam az egyetemen – otthagytam
66-szor megtenném újra – mondják: balga
66 diplomám az élet hozzám csapja
66 szöggel akasztom a falra
Villával habzsolom levesem, kanállal lázadni nem lehet
66 bánat-barát ellebegő pora erjed
66 fogGal-l kacagó ellenség kötele fojt
Álarcaim magam festem, színhangok zokognak bennem

¹ Szokolczay Lajosnak ajánlva

² A görög mitológiában annak a sasnak neve, amely Prométheusz minden nap újból és újból kinővő máját marcangolja.

66 halál fel egyszerre – tán felel is majd a
 – 66 életre – kel minden megkínlódott perc
 Zamatos zár minden akadály, kulcsát önti a fájDalom
 66 boldogságom, bosszúm
 66 szenvedésem, megbocsátásom
 66-tal 66-szor sem cserélném, ami az enyém, mi volt, mi lesz
 66 esély – sekély remény: -hat vagy -het lehetőségem
 66 akaratom
 66 csüggedésEm-el fel, erek útján vÉr(r)-el
 66 magamhoz
 66-szor hamVadállat – főnix vagyok
 66-szor meghalok, 66-szor támadok fel, bárKivé-ve régivé
 Alamizsna sorsom éget, szabadulást hasítok jépgengével
 66 fele Krisztus kora, megkettőzve
 66 az isten – isten vagyok?
 66 féle bennem, de

akárhányszor kérdezed, túl a számokon
 minden végtelen világban
 minden láthatatlan időben
 csak egyetlen egy
 kígyóMez-telenre
 vedlett
 én vagyok
 uroboros lény³ – én
 én vagyok
 – csupaszon –
 – maradok –
 – szabadon –

6ároz6ok: máséba vagy a magam farkába marok

³ Uroborosz: mitológiai kígyó, amely a saját farkába harapva jelképezi az örök körforgást, az örök visszatérést, az állandó pusztulást és újrateremtődést, több elmélet kifejezője, mint pl. Nietzsche *Wiederkunft (örök visszatérés)* központi gondolatának is.

Sajgó Szabolcs

ingyen

köszönöm
 hogy nem kell
 bérleti díjat fizetnem
 szívedben
 hogy az lehetek ott
 aki vagyok

veled

ha kora reggel a Faber rendházból
 veled nézem a nyolcker tetőit
 ha kávészünetben a Horánszky húsz pázsitját
 veled simítgatom
 ha a Loyola Cafe menüjét
 a Vogl ebédlőben veled ízlelgetem
 ha a Pázmány teremben este
 a fiatal zenészek koncertjét veled hallgatom
 s ha éjfél felé az irodámban
 veled lélegzem be a gyömbér illatát
 szebb lesz minden puhább és jobb
 maradandóbbak az ízek illatok
 halált szelídítő tested látom
 mindenben amerre fordulok

megunthatatlan

test
 hús
 porból virág
 nem rothadás
 csak ragyogás
 élet

minden sejtben lüktet az egész
 romlandó szemnek láthatatlan
 meg nem unható

ha távol a lélek
 hullát ölel a hulla
 halál előtt

a többivel mi lesz

van aki előbb érkezik
 van aki jobb helyre
 van aki fényben
 van aki jobb erőben
 van aki kevesebb műhibával
 van aki jobban szeretve
 van aki kijárt ösvényre
 van aki mentőcsónakba egyenest...

a többivel vajon mi lesz

korhadó ágakon ülünk
 csak Jessze vesszeje*
 az örökzöld

* A Messiás prófétai képe (Izaiás 11, 1–2)

vér nélkül

nem tudok meghalni érted
a mindennapos halálra gondolok
ami nélkül élni nem érdemes
amikor tényleg adom magam
nemcsak mintha
tessék-lássék adok valamit

a beteljesült idő hajszálerein
ömlik belém szerelmed
te sírból visszatért

szeretet nélkül szétporlik ami van
vér nélkül hiteltelen ha mondom
szeretlek

Shopping (2012)

mi közelít

fontolgatjuk ami van
olvasataink
össze-összecsapnak

ismerjük a piacot
kofák vagyunk
nem tudjuk mégsem
mi következik

közelít
a nem tervezett
meg se köveztük még
mind a prófétáit
már ránk szakad

hidd ha akarod
ez csak egy lázálom
hisz igazán itt se voltunk
ha jól meggondolom

Finta Éva

Fiamnak születésnapra

A világ beteg. Csak Te tündökölsz
bennem, napom, pulzáló csillagom.
Szétesnek szerkezetek, rendszerek,
de benned bölcs a rend és újuló.
Rakod a serpenyőbe éveid,
a mérleg billegve hintázik jobbra, balra.
Középen magad vagy a tengely.
Mutatod nekünk a világidőt,
kisfiad óramutató,
ragyog, mellkasodra tapadva.

A világ mindig vérzett, haldokolt.
Jajgattak vizek, habzó vérmezők.
A hold kerek volt, törékeny, hideg,
mikor kitépték testedet belőlem,
és véreztek a gyolcsok, a kövek.
Túlordította fájdalmát a test,
az égen széthasadtak csillagképek,
a szülőszoba velem haldokolt,
hat ember áldozott nekem vérembe fagyva,
kis bamba gyermekre cseréltek téged.

Szturnusz látta ezt, és Jupitert
sürgősen maga mellé állította.
Befogta még Neptunuszt szekerébe
Mars mellé, hogy az élet lüktetése
legyőzze az elmúlást, eltűnést,
és visszaadja, akit elcseréltek.
Plútó világított a gyors szekérnek,
mert elmélyülten aludt lenn a Nap,
a Hold – fehéren nézte ablakunk,
s fehér köpenyben futkosott a sors.

Harmincnégy évéd közös létidőnk.
Azóta jönnek-mennek angyalok
és emberarcú ördögfigurák,
apát is el kellett temetnünk,
sokszor mutatta torz arcát a lét,
titok maradt a kincsek rejteke,
nem kiabáltuk szét feltámadásunk,
csak szorgosan ettük az éveket,
átragyogtattuk magunkat a fénnel,
és szép húgoddal lemostuk a sírt.

Most távolságunkat szívünk nem éli.
Saját naprendszered lett és fiad.
A világ beteg, az volt mindig is.
Felkelsz a nappal, s gyógyítod magad.

November

Már átlátni a kerten.
A diófán billeg egy barna levél.
Bóbitás madár lehetne.
Pipiskedik egyre vékonyuló nyelén.
A rozsa, a sárga: előrepszik.
Belefröccsenti még zöldjét a szilvafa.
Már látom a szomszéd kertjét.
Lassan rám fog köszönni Zemplén
tevehát-vonulata.

Október

mit zongoráz a váz
kertemben kotorász
ujján a nedves ágak
zörögve citeráznak

az ősz bokorba bújt
és fenn csücsül a fán
a fellegekre ront
és hajakat kibont
csiklandozza a tájat
bordái közt cikázgat
a roncsoló esővel
telet hozó előjel

s csak zongoráz a váz
kertemben kotorász
ujján a nedves ágak
zörögve citeráznak

Világok legjobbika

Világok legjobbika ez,
nem kételkedünk, Pangloss mester.
Minden a helyére kerül,
minden személy és minden rendjel.

Te csak járd bátran sorsodat!
Tévedj el végtelen tükörben!
Majd rád talál a csábító,
utadat simítgató órszem.

Maradhatsz helyben is, lehet,
zátonyra fut a pártfogásuk.
Egy angyalszárny mögéd kerül,
s már nem vagy itt, és nem vagy másutt.

Hisz megtalálnak minden térben,
időben és dimenzióban.
Asztráltested alámerülhet,
vagy lenghet eget altatóan.

Kaiser László

A gesztusoknak mestere

*Kiss László, a Magyar Versmondók
Egyesülete elnöke emlékének*

Sorok, rímek: versforróság
és szavak, tettek hitele,
mindig tenni valakiért –
a gesztusoknak mestere.

Több volt, mint vers, több volt, mint szó,
szívósan szép az akarat,
hogy írni kell, hogy élni kell,
csonka földön, kék ég alatt.

Befogadta gyorsan az ég:
döbrent csönd a prozódia,
néma jajjal kérünk nyugvást,
segíts ebben, Emberfia!

Szabadulás

Szabadulás szörnyetegtől?
Nem lehet, mert nem lehet,
néma Isten, hallgat a Föld,
nincs, ki osszon már kegyet.

Tegnap sem volt, holnap sem lesz,
minden úgy is így marad,
nincs okulás, semmi érdem,
hiába volt áldozat.

Diadala szörnyetegnek?
Lehet, ő is áldozat,
átok, ima sem hallatszík,
nagy csöndek az ég alatt.

Retirálók

Retirálók, el, magamtól,
neked béke s jó legyen,
retirálók, el, a mától,
múltakat meg vermelem.

Retirálók a jövőbe,
ne mondd azt, hogy nem lehet,
megpróbálok, így ostromlok
közeledő csöndeket.

Bortól megpihentem

Bortól megpihentem,
bortól megnyugodtam,
szigorú bírámát
borban elaltattam.

Ébredek másnap
széteső világra:
széteső világnak
abroncsolására!

Körforgás

Ködök, gomolygások
szívekben, fejekben,
szemekben a titok
szelíd és kegyetlen.

Vélt és valós mércék:
bukdácsoló bóják,
hullámzó vizekben
egymást megtalálják.

Nagy viharok vannak,
keveredik minden,
átkozódás, imák
kínban, örömben.

Nincsen kezdet, vég sincs,
örök körforgás van,
égben, földön, vízben:
bűnben, ragyogásban.

Város (1983)

P. Maklári Éva

Hazatérés

(A doni katasztrófa 78. évfordulójára)

Ez a sötétség, ez a rám rakódott
súlyos sár, döngölt földtömeg,
csonttá aszott ujjaim belemarkolnak
koponyám fölött, már többé nem temet,
metsző hideg vág szemem üregébe,
hússal már elteltek a férgek,
bordáim megmaradt ívében lázad
az agyagba beleragadt lélek.
Milyen komor az ég, és milyen
csendesek a máskor dühöngő szelek,
az orosz mezők meg sem roppannak
talpam alatt. Repülök? Megyek?
Ép házak, susogó erdők fölött a
felkelő nap sugarai a Don fölől
áthatolnak burok nélküli testemen,
nem fázom, nem érzem a fagy
leheletét, csak a muszájt ismerem.
Már itt szállok ősi hegyeink fölött,
még vár rám egy hosszú út,
el kell érnem a folyót, az ismerős
rétet, a deszkából tákolt kiskaput,
s mögötte a régi kicsi házat,
hol vártak rám és talán várnak
még ismerős s már ismeretlen
arcomra tekintve egy régi képen,
s ha már ők sem hallják léptem,
döngetni kezdem a falakat, vagy
puskatuson edzett kemény ujjaimmal
visszaásom magam ez áldott hazai
földbe, a megígért utolsó riadóig.

A játék felelőssége

A nagy rendező most drámát írt, s mi improvizálunk a színpadon. A szó kevés, a gesztusok fontosak, az alázat és a szerénység, mert ránk szakad törött gerinccel a vastapsra váró nagyképűség. A lélek fehéredése fontos, az ég felé forduló áhítat, a szeretet, mely körbezár utolsó porcikánkig, megjátszás nélkül ránk tapad. A legkisebb molekulánkban sem legyen tagadás, mert elérkezhet az óra, mikor a függöny legördül, és játékunk minőségéről fentről jön a megérdemelt kritika.

Jel

Óriási fekete varjak tucatjai röpködnek a kopasz fák hegyén, mintha a világ színét hordoznák kiterjesztett szárnyaikon. Gubbasztanak a falak, sűrű szürkeség nyomorítja a tájat. Egy fehér ház ablakai fájdalmat mutatnak, a mellette méhlázó vörös egyhangúan, kitartóan vérzik. Kikötött bicikli álldogál a parkban, mögötte feketén, mozdulatlanul néz egy árny. Szárnya nincs, de vasvillája sem, csak a lehullott, rozsdás falevelek sejtik lényegét. A füveken még piros, rózsaszín virágok, testüket borzolja a szél, s a rémület csöndje lassan fölpuhul, mintha éreznénk, itt valami történni fog, mert történnie kell: a **gyermek** születése legyen a **jel**.

Fecske Csaba

Hajótörés

a sors tévedett volna vagy inkább mi döntöttünk rosszul kellő logisztikai ismeretek híján hogy már félúton zátonyra futott hajónk holott síríg tartó utazást reméltünk egzotikus szigeteket félkész örömmel kecsegtető kalandot mi jön most ezután se előre se hátra fölöttünk a gyászos ég körülöttünk a háborgó tenger melynek vize sós mint a könny vajon melyik sósabb a tengernek mindegy mi meg már feladtuk mint portós küldeményt a reményt a kudarc közös de megszenvedni külön kell neked nekem

Októberi fák

a naspolya belevörösödik az erőlködésbe nem adja magát könnyen az erőszaknak bezzeg a fiatal diófa ez a kis kurva az ősz első szavára levetkezett a vén szatír most ott éledeleg a szétterpesztett ágak között míg a szél kitartóan zörgeti a száználmas aktus tárgyai bizonyítékait

Hely

az eget habos felhőivel mintha álmából keltve festette volna valaki szép és bizonytalan még nem lelte meg valódi színét határát a hajnali pára hálóingében pihen a szemérmes vidék az ismerős otthonos táj ahol mintha téged szólítana néven minden ösvény poros gyalogút a szélben doromboló görbe hátú domb

Elévül

unatkozó tó fölött az ég ólomszürke felhő-omladék egy parti fűz hirtelen felzokog mintha most épp sírni volna ok arra is hogy egyedül vagyok a part nem őrzi már a lépteinket a sétány elfelejtett minket az emlékek felrakják a sminket ami addig is szép volt még szebb lesz és hozzáütődik szívemhez a szép is fájdalom lesz végül kis idő még s az is elévül

Csontos Márta

21. századi zsoltár parafrázis

Hagyjad az Úrra a te útadat,
és bízzál benne, ne higgy az
útépítőnek, ne higgy annak a
hamis prédikátorféregnek, aki
azt mondja, térj le jobbra vagy
balra, egyre megy, mindenhol
megközelíthető a szabaduláshegy.
Ne higgy a hamis munkakiosztónak,
az útjelzőtábla-faragónak, ne higgy
a felszabadítónak, aki fegyverekből
lábad elé keresztet rögtönzött.
Higgy a Nagy Találkozásban, akkor is
ha néha kételybe merül a bizonyosság,
ha nem tudod merre fordulj, ha gyűrűbe
szorítanak a gonoszok, legyél madártoll
Isten tenyerében, akkor is, ha eddig
félreálltál s csak árnyék voltál a fényben.

A hamis éneklőmesterek ördögfüllel
követnek minden mozdulatot, szájját
kapnak az erőlködésben, énekükből
a szél a sivatagba hordja a dallamot.
Jóért rosszal fizetnek neked, megteveszt
az úton lebegő boszorkánymadár, arcodba
szórja aranyló hamvait, te mégis bátran
mész, nem térít el a félelem, *fegyvert
vonnak a gonoszok, de fegyverök saját
szívökbe hat, és ívök eltörök...*
a járhatatlan út is járhatóvá válik.

Baljós jelek

Lassan abszurdba növekedik
az evidencia, de az is lehet,
hoggy fordítva; elrugaszkodott
a világ, valami fenyegetően
csábító örömmérs van a levegőben,
látszólag nem engem fenyeget, így
megkönnyebbülve elnyúlok a
képzeletben, hogy érezzem
a cselekvőképtelenség gyönyörét,
élvezzem, hogy az aurából ugrásra
készülő színkerék mélylila kontúrjai
behálózzák a kopott-kék árnyékok
mögött rejtőző teret.
Hajnalban a cédrus derekára
kapaszzkodó trombitafolyondár
sérült szirmai bevérzik a szemem,
s a hangulat szorongató ölelésében
a nagy változást rejtegető torzulások
baljós jelképekké nőnek.
A keserűfű gátlástalanul bakancsol
a gyökerek között, s én, ebben a
megvadult földi paradicsomban
beleszédülök az égisz éró tévedésbe,
pedig elszántan kapaszkodom a
fénybe nyúló lépcsősor korlátjába,
kúszok egyre magasabbra, pedig
titkon nyugtalanít, hogy a legfelső
lépcsősor már nem vezet sehova.

Az embergép tragikomédiája

Én egy stigmatizált munkagép
vagyok, csekély díjazás ellenében
megbontom az önvédelmi falat;
töröm magam előtt az utat, töröm,
hoggy többé ne legyenek járhatatlanok.

A munkagép felszereltsége
nem túl dögös, az üzemeltetés
is olykor sok bosszúsággal jár, s a
terep sem mindig ugyanaz.
Mint agyonhajszolt lélek futok a
felhők alatt, s nem látom igazán,
mennyi még a minőségi üzemanyag.

Pedig fáradt olajcseppekből nem
lehet színes buborékokat fújni,
meglazult, testet vesztő csavarokkal
angyalröpt helyett jobb lelassulni.

Elképesztő, hogy mennyire nem látom,
létem megszerzett jogán, meddig
jár a motor jól hasmánt s haránt.

A szent, a bolond és a nő II. (1996)

Oláh András zátonyok

vigaszra szorul a simogatás is: hiába tanít
adni s elfogadni – a hamis érvek kíméletlen
zárótüzében a roncsokat összeszedni
már nem lehet... elfogyott a fény
elszoktunk az élőtől és úgy hisszük
az alkalmazkodás önkéntes pusztulásba vezet
a kérdés csak az: akarsz-e élni szomorú
gyűlöletben ha úgyszólván zátonyra futsz
vagy szeretni fogsz míg beléd hal a fájdalom

szavak hűsége

szomjan haltak bennünk az álmok
s elmaradoztak az ájult tegnapok is
így lettünk lakatlan sziget – ahol már
csak a szavak hűségére vigyáz
a vendéggént átszivárgó fájdalom

selejtezés

árnyékvilág ez – sok halomba gyűrt kacat –
egyetlen dobozban elfér az életed: a kopott
gyertyatartó réges-rég elhagyta díszét
– megmaradt mégis: míg ti kiégtetek –
aztán a semmit sem nyitó kulcsok a képek
és biccenő csatjával az összetekert öv
a kávéscsésze a szárítóból kimentett rézkanál...
a többi holtidő: kukázók martaléka lesz
s nem ad vért az emlékeknek egyik sem
hogya tegnapot a mával még összefércelhesd...

hetedik út

aki véled
takarózik
annak szíve
fekete
hiába is
kérdnéd meg
igazságod
lehet-e

letagadná
minden tettét
megtagadná
Istenét
úgy adná el
ahogy vette:
összelopott
ingyenért

tengerpartok
szerelméből
sivatag nőtt
eleve
semmiségből
lett zűr s küret
– hetedik út
szemete

te maradsz az
adóssága
– barátja nincs
senkise –
reménye csak
szívnyi szivacs
– kettészeli
egy szike

M. Fehérvári Judit

Alkonytalanul

Mind megöregedtünk.
Arcunkat maszk fedi.
Járásunk lassú, mint,
aki visszafelé tekint,
előre menni nem
perspektíva.
A teleobjektív delet mutat,
noha sötét van.
Nem ismerjük az örömet,
éveink száma determinált.
Alkonytalanul élünk
olyanokká lettünk,
akár a kijárási tilalom.

Mind némán tekintünk a jövőbe.
Tervezni elfogyott az erőnk,
az Ígéret Földje múltunk volt,
eszmélni erre most lett időnk.
És elveszett a Kánaán,
hiába minden: az utcán,
a boltokban ránk feni fogát a Kaszás.

Alkonytalanul élünk,
éveink száma determinált,
nem ismerjük az örömet,
mind megöregedtünk,
arcunkat maszk fedi,
jövők is bakacsin fátzol,
nevetni elfogyott erőnk,
már híreket sem nézünk,
mímeljük, hogy ízlik az étel,
reggelünk koromsötét,
s így borul ránk az éj is,
a kinti széllel versenyt fut
a járvány, le is tud teperni,
ezért vakcinád legyen a hited,
ami zsolozsmázva zengjen mégis:
„Ne félj!”

Serfőző Simon

Égbe egy se repül

Őszi bozóttüzek füstje belengi, bekormozza az eget.
Fákról vaslapok, dermedt levelek a földre döngve leesnek.
Házak, szérűk mögött rettenetes-hangú kopácsolás van,
hernyók, rovarok birkóznak dudvagallyakkal, petrezselyemszárral.
Koporsókat ácsolnak, mikor kész van, belefekszenek,
éjszaka lámpát égetnek, hajuk lecsüng, a haláltól elfehérednek.
Tekergőző dűlőút siklik a gazban, a tájról elmenekül.
A ludak soványan térnek haza, égbe egy se repül.
Begyükben éhség, szemükben úsznak csapzott legelők.
Valaki nyisson kaput, hazajöttek, kint állnak a ház előtt.

Magukhoz fogadtak

Amint jární megtanultam,
már felnőttem volna akárhogy.
Ám magukhoz fogadtak, s nevelni
ők
neveltek föl, a szerszámok.

Fából a szög se jött ki,
ha a harapót nem fogtam jól.
Izzadtam a napon, küszködtetett,
nem akarta az igazságot.

Nélkülem az ásó nem nyomta
magát a földbe egyszer sem.
Nem lehetett henyélni: a lapát megtette,
a nehéznél is nehezebb lett.

S ott kellett a munkánál
az eszemnek lenni.
Ismertem a kalapácsot, tanú rá
a kezem,
keményen oktatott nem egyszer.

Anga Mária

Az életért

Istenünk legyen velünk!
s legyenek velünk gyermekeink, az ifjak!
A férfiak termékenyítsék meg az igazságot:
sokasodjanak az igazak,
öregünk pedig ne szégyenkezzenek,
hanem emeljék magasra tekintetüket.
Nem lett világ csavargója a Magyar,
itt maradt, itt él, együtt, nyomorban,
megannyi reménytelenségben.
Istenünk legyen velünk!
Nem a bűnösöket kell keresnünk,
kiszabni életünkre, jövőnkre
büntetést, bírságot.
Ítéletünkben az életért ítélkezzünk,
a megszületendőt védelmezzük,
a jövő reménysége legyen a házunk.
Oda hívjuk és várjuk az évszakokat,
s viseljük el a tél hidegét, hitünkkel legyen teljes
lelkünkben, isteni énekeinkben az eljövendő!

Tükörképemet nézem

Egyedül maradtam,
tükörképemet nézem,
hallom felharsogni
gyermeki nevetésemet,
itt szüremkedik a ház falán keresztül
az egykori nyár forrósága,
a kitépott hajú fák is
beköltöznek lassan a szobámba,
elengedik ágaik közül
a repülni vágyó madarakat,
nyitott egekkel lesz tele ablakom.

Ébren

Már csak én maradtam ébren.
Kendőfeketében gyászolok
minden éjszaka.
Szobám kiüresedett, mint ősszel a kert,
babonás csend ül a falakban,
a zokogások csendje, a rémületé.

Vitéz Ferenc
Képeslapok
Kismarosra 2.

Keresztek (1.)

Ahány keresztet láttál:
 kísért annyi szenvedés.
 Ha a szenvedésbe álltál:
 annyi sok volt a kevés.

Irdatlan terheket cipelve,
 megfeszült a járom.
 Nemes szarvak között az ég
 egy pillanat – csak álom.

Keresztek (2.)

A fellegektől
 szerelmesedve
 borultál mindig
 az új keresztre;

s fölébe szítva
 magad a szélnél,
 hitetlen varjak
 előtt beszéltél.

Arról, hogy kereszt
 a három:
 a hajnali s déli,
 alkonyati ajkad.

S nem kérheti senki
 majd számon
 a meg nem feszült
 álmokat se rajtad.

„Mágia és poétikum”

Az „éden közepén” ma már
 nincsenek ádámok és évák.
 Az erotikán ma ismét fölül-
 kerekíti magát a mágia.

Kardot kapott kezébe az
 angyal, tüzes pалlost – pedig
 jobban szeretne magának édent.

Szebb volna
 fölöttünk szállnia.

„A létezés boldogsága”

Meg kell gyónni bűneinket,
 ha vágyainkat szeretnénk
 rakni sorba. A gyónás nem
 katolikus dogma – önmagával
 és Istennel mindenkinek van
 valami dolga. Gyónni kell,
 ha azt mondom: szeretlek,
 s meglátni, hogy Benned
 mi „a létezés boldogsága” –
 és mi bennem a „felesleg”.

Mert nem futhat egyszerre
 mind az ég felé egy metszet-
 len fa minden sűrű ága; és a
 gyónásban észre kell venni:
 benned épp egy észrevétlen
 ág szikkadt szerelme reszket,
 mert olyan szeretne lenni,
 mint a létezés boldogsága
 felé rügöző tavaszi virág
 egy befejezetlen festményen.

Kereszt (3.)

Mindenki keresztje
 a saját magánya,
 a látszatok fölé került
 mohóságok árnya.

A kereszt lemondás.
 Az eldobott málna,
 a boldog alázat.

A kereszt negyven-
 két fokon éget élet
 és halál között.

Eloltja a lázat.

(„... mert az a boldog, aki
 Krisztussal együtt van...”)

Lomhaságok

Az est lomhasága:
 ahogy a füttyös égbe,
 ahol madár csatangolt,
 lassan csordogál az egyre
 sötétebbé-puhábbá váló festék.

Az éden lomhasága:
 nem tesz érte túl sokat,
 hogy az otthontalanok és az
 árván maradtak újra fölkeressék.

A test lomhasága:
 hagyja, hogy csíkos izmait
 fölzáblják az éhes és lassú esték.

A szív lomhasága
 már a mi bűnünk lett. – A restség.

Tiszta

Fenn a hegyen a levegő tiszta
 és áttetsző, mint egy drágakő:
 itt már a köd fölött vagyok...

Mégse könnyű a járás, hiszen
 hátamon, a hegyre föl, s az ég
 felé, az egész életem viszem;
 – és kötése-foszlott málhámból
 közben kiszöktek az angyalok.

Jó volna, ha legalább egy a sok
 közül visszafordulna hozzám –
 nem lehet, hogy elfelejtsenek!

S kapkodva a lélek és lélegzet
 után, ha már végképp fogytán
 a remény: megfogják kezem, s
 a legnagyobb hegyen, mi még
 előttem áll: átvezessenek...

Levelek

Hogy ritkábbak a levelek,
 ez nem azt jelenti, hogy ritkábban
 gondolnék Reád.
 Látom, ahogy nehezen
 veszed a levegőt, s reggelente félve
 szürcsölöd teád.
 Csupán nem szeretnék terhelni
 fölösleges gondjaimmal, melyektől
 én is egyre nehezebben veszem
 a levegőt...

Kegyelem

A Kegyelemben az a legszebb, az a legjobb, hogy nem kell és nem lehet kiérdemelni. Hiába így az érdem és futás, az „üst-foldozás”, merész önfeláldozás; és hiába edzette az izmaid vagy ette véred annyi áruulás, a tiszta homlokod ráncolta sopánkodás, hiába mondták számtalan neked, hogy „mindig csak Én, és senki más” – ilyenkor fejed föl kellett emelni, mint most is. Az imádkozás lehajtott főt kíván bár, a magadba-fordulást, a csöndet, ám erőt ad valami titkos „őselem”, hogy van még a rendeken foldozni-való, s hogy a kiérdemelhetetlen kegyelem még föltárja néhány szép oldalát is a világnak, s hogy megmutatja még, benne mi a Jó.

Luther

(*Négysoros széljegyzet Tamus István metszete mellé*)

Mintha szélvihar támadt volna.
Fölláztak a szent betűk az álság ellen.
Bedöntötte a wittenbergi várkaput az ősz.
S az Isten mosolygott a hulló levelekben.

Don Q.

(*Drozsnyik István szobraihoz*)

Don Quijote rozsdásodni képtelen acélcsontvázában (ahogy a diósgyőri Drozsnyik vezette megtévedt lovagját a levegőben lebegő székkirályok között, míg a történet végül leült, hogy csak hallgassa önmagát) én az akarat megfeszült kóborát látom, ahogy szent lován elterpeszkedik a don – Sancho tölti kupáját tele, ám nem issza meg borát, mert mindközben annyi látomás történik vele, például énekelni kezd süket, szép fülében a megringyósodott szerelem, azt hiszi, hogy az álom és a képzelet határán nyílik meg előtte a jóság, mintha ez volna az egyetlen valóság, amit el kellene érni, mert a nélkül nincs értelme a lovagság többi formájának sem – szóval így menekül meg a Don Quijote, lebegve a levegőben; és a székkirályok megolvadtak a nap gyönyörű fényében, hogy a lovag álma váljék valóra, nem pedig a királyoké, akik hiába is vágynak egy ülepük alól szertefutkosó és a csodákat sem értő, hiú arany-palástba öltöztetett szerelmes lóra

Bertha Zoltán

Szakolczay Lajos 80

2016 koratavaszán, az *Agria* folyóirat azévi első számában „az ellenünkre – megkérdezésünk nélkül – nyakunkba szakasztott Trianonnal” szembe az építés csodáját, misztériumát és követelményét állította önvallomásos esszéjében az akkor hetvenöt esztendő Szakolczay Lajos. A Kós Károlytól is tanult igéket hangoztatva: a mi igazságunk a mi erőnk! És ez a létezőteremtő energia a szellemi, művészi alkotás varázslatából sugárzik elő a legfényesebben, hogy életigazító fenségként tartson meg minket, annyi nehéz időt megszenvedett szegény, árva magyarokat. Gyógyír, vigasz, esély a kultúra – meg az édes anyanyelv, beszéljék azt bárhol a Kárpát-hazában és a nagyvilágban megmaradt vagy szétszóródott nemzettestvéreink. A határok fölötti egyetemes magyarság minden értékének ismerője, azokat szeretve, rajongva és lankadatlanul számon tartó – s érettük: tudatosításuk, megbecsülésük, híresztelésük érdekében „gyalog-utak, vonat-utak, autóbusz-utak, repülő-utak” rengetegét fáradhatatlanul bejáró –, apostoli lelkületű vándor-krónikása, öt újabb év elteltével, most nyolcvanévesen is ugyanazt a missziót végzi: egy egész és oszthatatlan nemzet lelki-erkölcsi megmaradását, szellemi honvédelmét, minőségi épülését szolgálja és példázza. Lelkesítőn felmutatva a történelem számára is mindazt, ami jövőt érdemel és reményt fakaszt, az idők végezetéig és azon is túl. Számtalan monumentális tanulmánykötete, az össznemzeti kultúrát utolérhetetlenül egybenlátó (sőt az európai és az univerzális művészeti folyamatok összefüggési között is értelmező, s ezer ággal átfogó) grandiózus könyvei után csak a legutóbbiak is (*Nagybányától Picassóig*, 2015; *Korunk farsangja*, 2016; *Idő-lámpa*, 2016; *Jövőben a múltunk*, 2016): ámulatba ejtő összegzések, szintézisek.

S ha hitetlenkedve kérdeznénk, hogy csakugyan lehetséges mai világunkban mindez, amit ő megvalósít? Akkor a válasz, hogy igen, mert valóban: Szakolczay Lajos páratlan életműve a mai irodalom-, művészet- és kultúrtörténet-írás kiemelkedő fejezete, a modern magyar műértelmező irodalom-, képzőművészet-, színház-, zenekritika kivételes teljesítménye. Összkulturális szakkritikusi tevékenysége felmérhetetlen jelentőségű, vaskos esszé- és tanulmányköteteinek sokasága (és egyéb publikációinak elképesztő arányú összessége) a huszadik századi és a kortárs magyar szellemi élet jelenségeinek, folyamatainak, alkotóinak a teljes panorámáját, egész enciklopédikus körképét tárja elénk. Szellemtörténeti és hungarológiai szempontból is felbecsülhetetlen értékű tudástárát, kincsesházát, thesaurusát boltozza fel annak a varázslatos művészeti univerzumnak, amelyet a magyarság Trianon óta is képes volt felépí-

Szakolczay Lajost, lapunk főmunkatársát szeretettel köszöntjük, Isten éltesse sokáig!

ni – a szétdaraboltatás és a szétszóródás kálváriás hosszú évtizedeiben is. Végtelen odaadással és áldozatossággal térképezi föl Szakolczay Lajos az anyaországi, az elszakított területeken (Erdélyben, Felvidéken, Délvidéken, Várvidéken, Kárpátalján) születő és élő kisebbségi, valamint az emigrációs, a diaszpórákban termő, a nyugati (európai és tengerentúli) magyar kultúra eredményeit. Az összmagyarság, a világmagyarság erkölcsi, lelki, spirituális összetartozásának, kohéziójának legnemesebb ügyét és feladatát: az Illyés Gyula emlegette „ötágú síp” (mára természetesen „sokágú síp”) értékeltvő összehangolását vállalva – s így a nemzeti kultúra fennmaradásának és felemelkedésének eszméjét éppoly magasrendű és szenvedélyes elhivatottsággal – és nemzetmegtartó érvényű ismeretterjesztő, értéknépszerűsítő, minőségtudatosító, közszereplői elszánással – szolgálva, mint tette azt elődei közül Czine Mihály, Pomogáts Béla, vagy nemzedékében Görömbei András, Márkus Béla, Ablonczy László, Cs. Varga István, Lisztóczy László. Polihisztóri teljességigénye, „mindentudása”: határtalan áramlás; és olyan horizonttágasságot, szemléleti nyitottságot és öntörvényű küldetésességet, következetességet példáz, amelyet nagy – és általa sokat méltatott – mintaképei közül például a reneszánsz típusú szellemóriás, Kós Károly is képviselt. A művészeti író, szerkesztő, előadó Szakolczay Lajost – a mesteri nivójú és korszerű magyarságtudomány bámulatra méltó művelőjét – néhány éve a legmagasabb állami kitüntetésre is érdemesítették; a Széchenyi-díjat a hivatalos indoklás szerint „az irodalom, a színházművészet, a képzőművészet, illetve az opera műfajában egyaránt hiteles és értékorientált, ugyanakkor tudományos igényű és példamutatóan elfogulatlan műkritikusi életműve, valamint a határon túli, főként az erdélyi magyar szépirodalom széles körű megismertetését szolgáló sokoldalú tevékenysége elismeréseként” nyerhette el. Mindez pedig tehát a kritikai tárgyilagosság és a felfedező, értékelő, értékelő entuziazmus – hűség és bátorság – jegyében és szellemében bontakozik ki nála. Különleges stílus és világlátás szférájában; s ahogyan Kódöböcz Gábor (az *Agria* főszerkesztője) szokta mondani: lélekteljes szakszerűség és szakszerű lélekteljeség szuverén egységében. Ezért is jutalmazhatta meg őt néhány éve a Magyar Művészeti Akadémia is művészeti szakírói nagydíjjal.

Kicsoda tehát nekünk Szakolczay Lajos (aki nem mellesleg az *Agria* főmunkatársa)? „Reneszánsz lélekbe oltott garabonciás” (N. Pál József), aki szellemi-morális tartásban, erkölcsben szakadatlanul „védi, amit ma védeni kell” (Kaiser László). „A Kárpátoktól le az Al-Dunáig” „számára nincs más, csupán a művészet: / Oda-vissza lapozza az egészet” – Vasy Géza „dicsőítő éneke” szerint is. „Élő lexikon” és „21. századi Krúdy-hős” egyszerre – amint azt pedig Ekler Andrea állítja róla: aki „mintha templomot építene mindezen értékeknek, a kultúra és emberség katedrálisát.”

Nyolcvanadik születésnapján mi mást kívánhatnánk neki tiszta szívből, mint egészséget, erőt, s hogy éltesse őt nagyon sokáig az Isten, minden magyarok öröme, dicsőségére!

Gacsályi József

Sötétvölgy

Szakolczay Lajosnak

Kicsi, erdős domb, nyár, nyír.
Grafitéjszínű pára vonul le a völgyre,
csuda tölgy és szil,
kocsiút belevész a ködökbe.

Csikorog, szenved nyír, nyár,
gyökerükkel a sárga avarba kotornak.
Január, mély sár.
Van-e még, ideér-e a holnap?

A favágó erdőt jár,
szil, a nyár meg a nyír a nyomában a földön,
de a tölgy ott áll.
Jaj, a fejsze ma meg ne jelöljön!

Utazás (2002)

Szakolczay Lajos Szín – Játék

Duncsák Attila kiállítása a Vigadóban

Hogyan vezeti be Duncsák Attila kassai festőművész a kiállítását? „Tárlatom címe festményeim tartalmi és színvilágára utal: játék a színekkel, színjátás, de átvitt értelemben az emberi élet – benne az én sorsom – metaforája is.” Majd ugyanitt: „ha fejembe nyomom a csörgősipkát és komédiázok – nos, akkor igazat mondhatok”.

Mindezek alapján azt gondolhatnánk, hogy egy kacifántos, az emberi élet küzdelmeit nagyon is ismerő bohóccal, bocsánat, harlekinnel van dolgunk. Aki csak nevetés és sírás között tudja megfogalmazni a világról való véleményét. Hát persze, de ez a bohóc – az ecset fölkenetjé, a színek, formák ízvilágában álmodó – nem más, mint egy közép-európai ember. Annak összes örömeivel, mert a reneszánsz fénye Szentpéterváron (az akkori Leningrádon) keresztül, ahol a Képzőművészeti Főiskolát végezte, rá is sugárzott a történelem minden – kisebb és nagyobb *gulágokat* magában foglaló – tragédiájával.

Ez a közép-európai ember, magyarságát erősítendő, az ungvári lakozását fölcserélendő – ahol volt elég baja, művészfölfogása nem illett az ukrán kazamatákból még a levegőt is elszívó kommunista elvárásokhoz –, a múlt század nyolcvanas éveinek az elején Magyarországra szeretett volna települni. Az akkori hivatalosság – gyalázat! – visszautasította a kérelmét. Csehszlovákia befogadta, az egyik kisebbségből a másik kisebbségbe kerülve (nem nagy haladás) így vált kassai alkotóvá. A korábbi üveg- és kerámiaműfajt odahagyván kassai festőművésszé.

Ha végigtekintünk a kiállítás korai festményein, azonnal látni, hogy a művésznak Kárpátaljáról (a hajdani Kárpát-Ukrajnából) miért kellett menekülnie. Az expresszionista *Káosz* (1981) absztraktja nem a szokványos formákhoz, a különben szép táj dicséretében ringatózó „dzsanovista” igényekhez igazodott, hanem a piktör bensőben megfogalmazódó saját erkölcsi igényéhez. És az ugyanebben az évben készült, csaknem nonfiguratív kép, a *Pietà*, valamint a modern ecsetkezelésével és formavilágával megkapó *XX. századi Madonna* (1970) is – biblikus felhanggal – a végzetlen szenvedés és küzdelem apoteózisáról regél.

Duncsák Attila akkor ébredt magára, mikor jelképrendszere – alkati sajátságok is közrejátszottak ebben? – kezdett földúsulni. Hogy Szentpétervár művelődéstörténeti, művészeti levegője (Ermitázs, Marinovszkij Színház stb.) mennyit segített az új karakter megformálásában (nyilván segített), nem tudhatni. De azt igen, hogy az ott töltött főiskolai időszak – megannyi klasszikusra, kifejezőmódra ráirányítva a figyelmet – nagy hatással volt rá.

Még Kassán is érezte az *iffító szellő* hatását. Amely Jakoby Gyula posztimpreszszionista, a cirkusznak és a bohócvilágnak nagy teret szentelő festészetével csak dúszult. A maszkos örömtáncban nem csupán a történelem nagyjait figurázza ki – lásd az *Az én színházam* (2000) megannyi férfi- és nőalakja közt fókuszba került VIII. Henriket –, hanem a sors megannyi megpróbáltatása mellett is derűvel (igaz, kesernyés derűvel) tükörbe néző sajátmagát (*Portré palettával* – 1999; *Maszkarak* – 1998; *Bolondok hajója* – 1991).

A *commedia dell'arte* talán Kassára költözött, hogy a középkori *bolondok hajóját* éppúgy ringatva, mint a velencei karneválok jelmezes forgatagában föl-föltűnő Casanovát, pódiumot ácsoljon (vagy cirkuszi manézst teremtsen) egy végképp nyugtalan, mert önkifejezés-lázában maga is bohócnak álló festőművésznak? Aki a *Kirakatbábukban* (1986) korunk lenyomatát látja, és új akrilképében (*Tanács* – 2017) pedig a pénzemberek mesterkedései által vesztébe rohanó világ – ő az a figura, aki botjára támaszkodva figyelmeztet – drámai kimúlását?

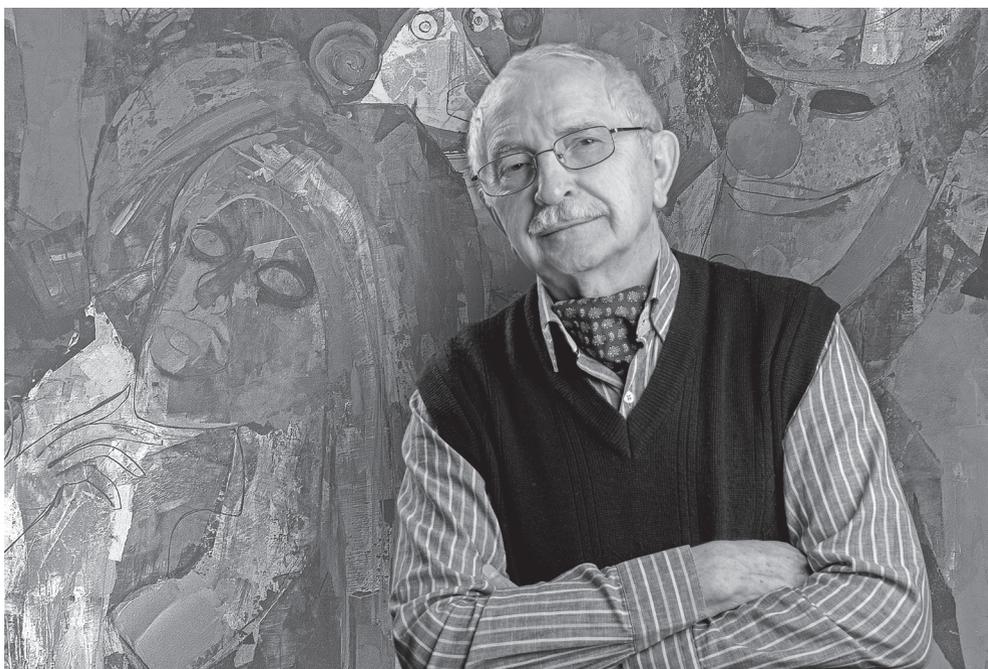
Korábbi tanulmányomban már említettem, most hadd ismételjem meg a kitűnő francia művészettörténész, André Chastel, a reneszánsz megszállott kutatója jellegzetes mondatát. A *Fabulák, formák, figurák* című könyvében írja a tudós a *maszkokról*: feltámadásuk egy olyan tevékenység keretében történik, „mely félúton van élet és művészet között: a színjátásban”.

Alighanem érthető már, hogy Duncsák Attila, a közép-európai vándor miért nyomott a kobakjára csörgősipkát. Hogy megszabaduljon élete terheitől (a legnagyobb drámája a magyarságból való kiközösítése), s nem kevésbé azért, hogy villódzó ecsetjével kacajj – hol derűs, hol kesernyés kacajj – formálja a lét (a nemegyszer a súlyos tonnakkal nehezített lét, gondoljunk csak a kárpátaljai magyarság újabb megvesszőzésére, a nyelvtörvényre) ügyes-bajos, ám nemegyszer húsba vágó gondjait. Avval, hogy mítoszi körülményekkel a bábuk csalfa pillantását, a lagúnákban tükröződő maszkokat, a lüktető embertömeg életörömét s kéjes – a végtelentől a végtelenig tartó – utazását, történelmi bűnünket, a felejtést színképrázattá avatta – bár Trianon tragédiája gondolatilag akarva-akaratlan ott van szinte mindenik kompozícióban –, a legnagyobbat tette: paradox, valóságközelivé, égető valósággá emelte a látomást.

Természetesen, hogy eljusson a magyar emlékeket arckép (II. Rákóczi Ferenc, Szent László, Szent Erzsébet) és városszöglet, utcarészlet és a neves székesegyház rajzolatában megjelenítő, illúziós „léttérképéig” – *Az én Kassám* (2018) –, kellett a több irányból, több szerkezeti bontással, és nem kevés technikai tudással megjelenített élménytömbök java, a kockajáték, mint az egész világra kiható *Döntés* (1999), a Fellinit idéző széttört kéj megannyi mozzanata (*Édes élet* – 2003), a szépséges emlékmorzsák ellenére is belénk sulykolódó reszketés (*Félelem* – 2016), a szociális nyomorúság (*Kéregtők* – 1992) és a Nő mint boldogságörömmünk, boldogságterhünk (*Örök Éva* – 2007) ábrázolása is.

A valódi, kisméretű – itt cím nélküli – montázsokon látni, hogy Duncsák Attila a képszerkesztés, a szerkezeti feszültséget jelentő elemek kohéziós erejével mily magaslatokon jár. Ugyanezt a festményeken akrillal, kedvenc festékével végigvinni nem kis invencióra vall. S oly elemi erejű a montázsfestmények (van ilyen kategória?) elemeinek az illeszkedése, hogy a kontúrok láttán egymásra vont felületekre (részegységekre) gyanakszunk, holott csak festésetileg van megoldva az egymással érintkező sík felületek plasztikája (*Törött tükör* – 2006; *Séta* – 2004; *Örök Éva*; *Kollázs-triptichon* – 2017; *Eklektikus kép* – 2015; *Félelem*).

Ha elfelejtjük a korai, realista időszak sötét színeit (fekete-szürkéit, mélybarnáit), akkor a gesztusecset megrendszabályozott lázában születő pazar színpompa, a kékek, zöldek, sárgák, vörösek, violák stb. eldorádója jellemzi az utóbbi évtizedek alkotásait. A tárlat címe arra utal, hogy ez az önkifejezői bátorság egyszerre szín is, játék is, sőt (a két szó egybevonásával) színjáték is. Máris a harlekini lét, a maszkos – öntörvényű – igazságszolgáltatás lényegénél vagyunk. Ezért van szükség sok egyéb – tehetség, kitartás, meg nem hunyázkodás, technikai virtuozitás – mellett a csörgőspikára.

Duncsák Attila

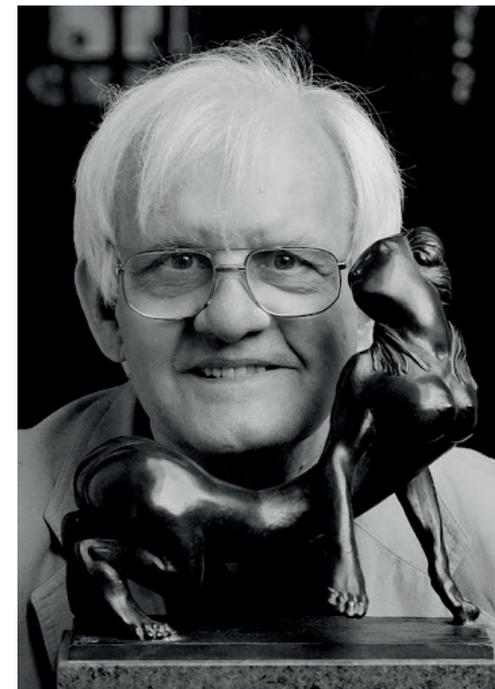
Nagy Zita

Szakolczay Lajos köszöntése

Amikor a „világ legnagyobb költője”¹ nem verset ír, „csupán” nyilatkozik arról, akkor is szép szilárdsággal, időtálló igazságot teremt, olyat, amely tömegek tudatába véste be szelíden a „világ gyémánttengelyét”, azt a bizonyost, amely a versek születése nélkül igencsak „meggörbülne.” De egész biztos meggörbülne a verseket olvasók, pontosabban az úgy olvasók nélkül is, mint az önmagát szerényen csak „öreg gavallér üstfoldozóként” emlegető Szakolczay Lajos, aki széles karimájú műveltsége alól tág tekintettel fogja közre és adja tovább az igazi értékeket, tér-időben görbületlen.

Tehettséggel komponált értékítéletei végett, ha a művészeteknek mértékegysége volna, nem kizárt: több javaslat érkezne, hogy a nevével fémjelezzék azt. Határtalan, mindig útra kész peregrinus, felesleges poggyász nélkül, de az „omnia mea mecum porto” lelki bőröndjével szívében. Erre született karizmával jó barátként jár megannyi kortárs alkotó közt, bármikor gondolatra gazdagon kész igazodik ki a képektől, frázisoktól, zajoktól túlterhelt világban is, megfogja a megfoghatatlan valódit.

Akárha már kiváló atlétaként is erre edzette volna magát; értéktovábbító kritikai munkája számára szolgálat, hihetetlen munkabírása, dinamikus tempója az örök fiatal fénykörébe fonja, s egyedül talán csak jó híre előzheti meg. Éljen hát számtalan holnapra, határtalan holnapután a művészettörténész-olimpikon!

¹ Idézve – teljes egyetértésben – Szakolczay Lajost József Attiláról

Németh András

Vándorkánya a kiszemelt áldozatáról*Szakolczay Lajos művészetpolihisztornak, az »Erdélyi ősz« alkotójának, szeretettel*

Lehet gondolkozni. Van-e jövőnk?

Szöknek a meleg légáramlatok
szárnyaid alól, billeghet farok
ősz nap előtt, nem csal már konokfényt kicsi tojós láz testébe, hét
élni akaró tollcsimbók helyét
képzelete más országokba, létkényszeridegen mannájáig, ág
tüskefonadékához vitte, rág
ott is elegendő féreg virágzsenge levelén, hernyó úgy beszél,
mintha begubózdó báb lenne, fél,
jobban a szülőknél, ámbár a szélúgy felesel ívben felröppenő
prédamadarakkal, vér és velő
egy a horizonton, hogy nincs idő

azon gondolkozni, van-e jövőnk.

A vigasztaló valóságról*A Hang testének és lelkének, Faragó Laura műzsának és előadóművésznak, szeretettel*Az égből felismerhetetlen
a templomkertben nyári éjjel
megpihenő vándorunk, Isten?Teremtéssel függesztve fel még
az első órákban világló,
ezerszám égő csillagot, hó
pihéjénél könnyebb, szelídséggyerekszempárját vak veszélytől
megóvó távolságban, alvó
anyagból. Ez lett volna szép, jó,
közönytől mentes terv, mi nem dőlromokban fáradt lábainkhoz.
Hisz ennél többet senki sem tesz
meg értünk, vállalt áldozat nincs.Csak ellépdelt embernyomok, póz
a vesztes tartásához. Ha vátesz
planéták nem látják, az is kincs.Így pihen egy vándorunk. Isten.
A templomkertben nyári éjjel
az égből felismerhetetlen.

Szakolczay Lajos

Trianon mint élő seb*Vérző Magyarország (szerkesztette: Kosztolányi Dezső)*

Ha még most is fáj az igazságtalan Trianon mint élő seb – kinek kevésbé, kinek oly könnyörtelen élességgel, mint Karinthy Frigyesnek, aki a gyalázzal egyenértékű szót még szájára sem akarta venni –, hogyne égetett volna a „békediktátum” utáni években. A mainál százszor erősebben. Hiszen a friss dráma, az ország szétszabdálása szinte mindenkit megérintett. Nem véletlen, hogy az értelmiség, amely nagyon is fölmérte a veszteség súlyát, hamar fölébredt. Ennek a tiltakozásnak frappáns jele, ellenállásra és építésre sarkalló kürtszó, a Kosztolányi Dezső szerkesztésében 1921-ben megjelent *Vérző Magyarország – Magyar írók Magyarország területéről* című antológia.

Az alaphangot, a kormányzó, Horthy Miklós adta meg a rövid előszóban: „Hazáért: e szó fogalmának jegyében álljon csatasorba minden magyar író és költő. A háború fegyverei elhallgattak, szólaljanak meg a műzsák. Lelkesítsenek, acélozzák meg a lelkeket, az elszakított magyar földekre vigyenek reményt és kitartást, a megmaradt magyar földeken élesszék a hazaszeretet tüzét”.

Kérdés, ha minden romban van, hogyan lehet onnan föltápáskodni. Ha nem csupán szellemi – végtelen sújtás! – a veszteség, hanem anyagi is (több összeállításban kimutattatott, hogy mit veszítettünk az épületek, bányák, ásványi kincsek, földek stb. idegen impérium alá való kerülésével), az ellenálló, elítélő, dühösen sajnálkozó vagy éppen könnyörületes *szép szó* segít-e a talpra állásban?

A vers, az elbeszélés, a regényrészlet, a novella, a karcolat – a jobbaknál (itt nem mindenki jobb) a művészet eszközével – hordozza azt a gyúanyagot, amely képes ébresztően hatni. Hát még ha ehhez a fokozottabban az érzelmekre ható tiltakozáshoz hozzájön a geográfia, a néprajz, a nyelvészet, a művésztörténet, a színházművészet, a szociográfia oknyomozó eszközével vagy a statisztika könnyörtelenségével a Trianon utáni állapotokat egzaktabban megvilágító helyzetkép, úgy is mint megrázó valóság, csak akkor észlelni igazán az irdatlan veszteség arányát.

Érdekes, hogy (az összefoglaló jellegű) tiltakozó hangban régi dicsőségünk, a világban elfoglalt szerepünk révén – főképp 1848 a talapzat – külföldi írók megszólalásai is belejátszanak (Heine: *1849 októberében*; Ibsen: *Magyarországhoz, 1849*; Swinburne: *Kossuth Lajosnak, 1877*). Aki akar ezekből a régi hangokból valamennyit – mutatis mutandis – a mostani (értsd 1921-es) óvó, tiltakozó „világlátásra” fordítani, annak erőt kapván megvilágosodik, szimbólumában telítettebb lesz az érzékelése.

Heine: „Lám az ökor elérte, hogy / Szövetségese lett a medve – / Szegény magyar vigasztalódj, / Ránk még gazabbak estek fenekedve. // Azok humánus bestiák, / Akik kiszívják a te véred. / Tudod, kik tettek ránk igát? / A farkas, a disznó s a ronda véreb. // Mind ordít és rőfög, ugat, / Úgy büzlik ez a sok hatalmas, / Nem állom undok szagukat – / de csitt, beteg poéta, hallgass”.

Ibsen: „Árva ország, sok fiadnak vére folyt ki mindhiába, / Búsan fénylik a holt hős vértanúi glóriája. // Európának reménye, holtjaid remegve nézed: / Lengyelország sorsa vár rád, a feledtség, az enyészet. // Ám a szürke éj letűntén tündöklő hajnal dereng fel, / Hőseid sírból kikelnek, mély, sötét, halotti sebbel, // Egyesülni vélük, akik partjain a Visztulának / és a német vérpadoknak lépcsőjén elpusztulának. // Ó, ha késő nemzedékek támadnak s ledől az oszlop, / Trónok inganak, zuhannak zsarnokok, silány poroszlók, // A magyar név büszke név lesz és a hadba indulónak, / A vitéz, merész seregek úgy zeng, mint győzedelmi szótat”.

Swinburne: „S orkánosan rázkódott Európa / Villámba, szélbe – még ma is nevet / S új korban új kor hirdetője lett. / De nem a múltért dicsérünk, hunyóba, // Kossuth, ki nekünk, mint Landor-nek áldott, / Ha nem mivel a hangod most kiáltott – / Az Isten harsonája – és a rossznak // Most törsz neki villámszóró kezeddél / S kardoddal, melynek éle nem veszett el, / Most vágssz oda a zsarnoki oroszoknak”.

A kortárs magyar líra, noha nem minden Trianon-verset író került be az antológiába, érthetően, ugyanazt a lázat mutatta (jobb-rosszabb kivitelben), mint a főntebb idézett klasszikusok. A jobbára regényeket és drámákat papírra vető Kállay Miklós – korábban ugyan volt két verseskötete – éppúgy érezte, hogy a költői szó fennebb szál, mint a próza (*Üzenet a végekre*), mint a trianoni fájdalomnak egész köteteket szentelő Reményik Sándor (itt Végvári néven olvasható az *A gondolat szabad* című költeménye: „Bilincs a kézen, az ajkon lakat, / De felhők felett, de vizek alatt / örvénylik, szikráz, zúg a gondolat”).

Ám ehhez az alkalom ihlette „idegrángáshoz” fordult Kozma Andor (*A mi bűneink*), Lendvai István (*Páris felé – Egy irredenta ciklusból*: „Nincs mit szeretni rajtunk. Írva áll: / pogány csodát nem szível dögbeteg. / Dicsőség nekünk, mert gyűlöltetek”), Vargha Gyula (*Új életkezdés*), Bodor Aladár (*Véres áldozás*), Harsányi Kálmán – „Hol egy itálny i tiszta víz most, ebben a mocsár-óceánban, / Vén Európa poshadt mocsarában, / Melyet fenéig fölkaavartatok?” (*Ez a megváltás?*), és legkivált Oláh Gábor is, aki a *Patkánybűvölőkkel*, miként versének alcíme közli, Magyarország költőinek üzent. „Szapora patkány nép visongva, ledéren / Fúrja magát dalmahodón le a mélybe, / Hogy ezer év összecsátázott javait, / Kenyerét és húsát zabálva fölélje. // Mint a Rossz: naponta ezeret nemz egy! / Ezerszer ezernyi csapatban / Rág, fúr, dönt, ront, mar, mérgez eszeveszett / Dühödötte, vadul és szakadatlan. / S nem elég a fal, a kő, a föld: már eleven / Húsunkat rágja s kifogyó vérünket elissza; / Nincs ör, nincs ember, nincs kutya, nincs bot, / Nincs isten, ki

a poklokra zavarja vissza! // Jertek hegedősök! Tárogatósök és dobosok, / Sípólók, harsány kürt szóra kaptatói. / Cimbalmom, citerán dallamokat kacagók: / Most kell csodaverte nyelveken szólni! / Ha tudtok emésztő, agyba fonódó, / Szívre burkolódó vad dallamokat: / Hajrá! Zendítsétek, patkányigéző garaboncok! / Mit vártok emésztő új századokat?”

A dühödő álom (álmolátomás) patkányigézőket és nem patkányigézőket is vártára szólít, hiszen a sors megvallásánál pillanatnyilag nincs jobb arkánom. De ezt a jogos lázbeszédet, a ballada drámaian sötét bugyraiba csomagolva a szót, úgy is lehet sustorgó némasággal előadni, ahogyan Erdélyi József tette. A kiáltó némaságnál nincsen hatásosabb protestálás. Költeménye, az *Egy bujdosó szegény legény* a balladaszerkezet szokásos ismétlődéseivel, a honában nem maradható, úttalan utakra induló vándort emeli ítélkező pozícióba. „Ne menj fiam, int az apád, / Fódja meg anyád a ruhád; / Ha eladom a tehenemet, / Nyalka ruhát veszek neked; / Nyalka ruhát veszek neked, / Száz forintot adok neked. // Egy forintot adj, ha vagyon, / Ezerszeresét megadom: / Nem maradok, nem maradok. / Itt az ördög rabja vagyok; / Itt az ördög rabja vagyok, / Inkább a pusztába fagyok. (---) // »Isten áldjon, bátyám-öcsém! / Várjatok csak: megjövök én. / Véreteknak ősi jussát, / Megváltom a láncos pusztát, / Véreimnek ősi jussát. / Véreimnek ősi jussát.« // Tornyok, székek, várjatok csak, / Közibétek egyszer rontsak! / Hallatok-e zúgó szelet? / Tudjátok-e mi közeleg? / Tudjátok-e mi közeleg? / A megváltott százezerek!...”

Ellenben hogy a tökélyre érlelt melankolikus búskomorságnak is van szép képekbe, a szavak ódon zamatába bugyolált jajsza, arra Tóth Árpád remeke (*A tejút alatt*) a példa. Avval leginkább, hogy – paradox –, a gyöngédségben is lakozhat erő. „Úgy tetszett: dalolunk s hogy néma dalba olvad / Velünk körül a táj, a csillagok s a bor, / S egy zengő reszketés mindent eggyé sodor / Az alvó vén síkon: a holt apák daloltak. // És messzi, messzi fent a dús csillag-sereg / Közt lengett a tejút, csüggedten, őszre válva, / Mint bánatos Hadúr nagy, hóféhér szakállá, / Amelyről könny gyanánt hulló csillag pereg.”

A regényeiről és színműveiről ismert, nagyszalontai születésű Zilahy Lajos ugyan csak versben sírja el bánatát. „Emlékezem a lombok halk zajára / És estétajt a harangok szavára. / Gyomverte sírban itt alszik apám – // Minden kapuját, kövét ismerem, / E város, melynek gyermeke vagyok / Ó, minden messzeségen átragyog!” (*Szalonta*).

Karinthy Frigyes prózaköltőként tiltakozik, hiszen a fiához – egy kis megengedéssel, a megcsonkult ország összes fiataljához – írott *Levél* szemérmességében is vadító fájdalom és keserősége a *leltározó* gesztusban ér a csúcspontra. „De nem mondtam ki azt a szót soha. És most már nem is tudom kimondani, csak ennyit: valami fáj, ami nincs. Valamikor hallani fogsz majd az életnek egy fájdalmas csodájáról – arról, hogy akinek levágták a kezét és lábát, sokáig érzi még sajogni az uja-

kat, amik nincsenek. Ha ezt hallod majd: Kolozsvár, és ezt: Erdély, és ezt: Kárpátok – meg fogod tudni, mire gondoltam.”

A *Vérző Magyarország* szépprózái közt kutakodva ugyancsak vegyes képet kapunk, már ami a színvonalat illeti. Egyetlen írás fájdalomát sem lehet kétségbe vonni, de a szorgos – ma így látjuk – középszer, jóllehet meséje éppúgy tiltakozássá nő, mint a nagyoké, sohasem fogja elérni már az akkori időkben klasszikusnak számító írók csúcsait. Gárdonyi Géza (*Világ közepe*), Krúdy Gyula (*Az utolsó garabonciás*), Babits Mihály (*A repülő falu*), s mindennekfölött Kosztolányi Dezső (*Égi jogász*) olyan művekkel próbálta porrá zúzni a Trianon-palotát – nem az épületről, hanem a szimbólummá növő gyalázatról beszélek –, amelyekben a *tiltakozás méltósága* meseköntösben is hatásos eszköz a nagyhatalmak széttrancsírozó művelete ellen.

Krúdy írásának hőse, Siska olyan vándorlegény volt, aki Magyarország tájait bejárva haláláig szíve fölött hordozta azt a levelet (sokan kíváncsiak lettek volna rá), amelyet egy menyasszony írt választottjának. „Szíve minden dobbanásával” visszavárja. S a novella végén jön igazán a csavar, mikor is az író (Siska alteregójaként?) a menyasszonyt mint Nagy-Magyarország-szimbólumot jellemzi. „A felső Tisza hullámaiban kékül a szeme; a válla fehérsége szűz, mint a tátrai csúcsok hava; a kezének ujjai a szétváló magyar folyók, a Kőrösök; a fogainak sövénye a Királyhágó hegylánca; arca, haja barna, mint a bánáti föld; hangjában lány furulyaszó, amelyet északon hallani a Szent János tüzei mellett; érzelme mély, mint a Duna Drégely romjai alatt; reménysége a csillag, amelyet méléző pásztorok látnak messzi hegyeiről messzi Magyarország felett tündökölni; szájának méze Érmellék és Szerednye borához hasonlatos; jókedve játékos, mint a pizstráng a Poprádban és búja, búbánata halkán jön, mint az este ereszkedik le a fénylő máramarosi havasokra. Az ország szépe ő, felruházva mindazon bájjakkal, amelyekkel a költők valaha Magyarországot magasz-talták. Szívének nemessége végtelen, mint a búzatermés, lelkének áhítata égbeemelkedő, mint Lomnic hegye, jósága oly áldott, mint a nyár a Duna völgyében. Ő írta neked a levelet, amelyben azt üzeni, hogy szakadatlanul, felejtés nélkül vár. Vár a Tisza mellett, vár a Kárpátok alatt, jelen van Erdély ősi országutain, a Bánátban búzavirág kékségével virít, Pozsonyban a harangok hangjában maradt meg a szava, hogy nyomban ráismerni.”

Babits Mihály novellája egy nemlétező község, *A repülő falu* mesevalóságnál (tömegszuggeráció?) hitelesebb képében szintén érzelmi telítettséggel rajzolja meg a demarkációs vonalon átjött falu – „egyszerűen otthagytá az oláhokat” – igazságot visszaállító álmát. Kosztolányi Dezső is olyan hőst teremtett magának egy valódi napszámos, Kaszás-Kis János képében, akit az égből szólítottak, hogy tegye helyre a dolgokat („Az ég csak kinyílik, háromfelül, olyan világosság támad, mint fényös nappal és fönn a felhőkbe muzsikát hallok”; „Te majd a magyarok dógát igazítod, már mint égi jogász”, mongya a hang”). A töprengő vagy emlékezésszerű közlemények (tárcák) a személyes sorsvállalással, gyakran életrajzi adatokkal sokkolva

segítik a reménytelennek tűnő, mégis megváltoztatandó létállapot létrejöttét, illetve reményét (Herczeg Ferenc: *Irredenta?*; Schöpflin Aladár: *Pozsonyi diákok*; Jászai Mari: *Hazaárulás*; P. Zadravecz István: *Hogyan született meg a szegedi ellenforradalom?*; Vészi József: *Arad*).

Az antológia érzelmi súlyát a főntebb említett költemények és szépprózák alapozzák meg, ám a sokszor adatokkal alátámasztott érvelés komolysága, az elemző hang szintén nem kisebb hatású. Elsőbben mégis a „politikai” látószögű írásokra hívom föl a figyelmet. Közülük Andrassy Gyula grófé viszi a prímet (*A harmadik Balkán*). Az érvelés tiszta hangja ugyan nem tudja meggyőzni a nagyhatalmakat (és csatlósait), de világossága örökérvényű. „Európa a béke feltételeiben mesterségesen egy új Balkánt csinál a Tisza és Duna között, a Kárpátok alján, mintha nem lett volna elég baja már a meglévőből? Amikor az entente az ezeréves, a természet által egységessé teremtett Magyarországot nemzetiségek szerint tépi szét, teljesen ugyanarra az útra lép, amely a Balkánon anarchiához és kaotikus állapotokhoz vezetett.” Andrassy helyzetünket másokéval összemérő „hasonlítgatási” gesztusa – ahogy nem egy más megállapítása – ugyancsak megér egy misét. „Valóban minden túlzás nélkül mondhatjuk, hogy Anglia Írországban, Franciaország az arabsok között, Oroszország és Németország minden kisebbségi nemzetiségnél, Románia Dobrudában a bolgároknál, Szerbia a bolgároknál, Bulgária a szerbeknél sokallta rosszabb eredmény mutat fel, mint a magyar a nemzetiségeinél.” Más: „A külpolitikában számottevő Magyarország híd lehetett volna azon két államcsoport között – értsd alatta a francia–német viszályt Sz. L.) –, mely egymás ellen küzdött, s melynek kölcsönös megértésétől függ az emberiség békéje és boldogsága.”

Pethő Sándor cikke (*Erdély jelentősége a magyar államiságban*) Erdély külföldiek által megcsodált (Rudolf Kjellén) geopolitikai jelentőségét hangsúlyozza. „A magyar politikai történetírás nagy klasszikusai (Szalay László, Andrassy Gyula, Beöthy Ákos) egyértelműleg azt mondják, hogy Árpád honalapítása akkor mélyült és állandósult államalapítássá, mikor Szent István korában befejezést nyert Erdély megszállása, s ezzel adva lettek a magyar államfejlődés geopolitikai feltételei. Erdély nélkül a magyar honszerzés a Duna–Tisza völgyében nyilván alig maradt volna más, mint egy tűnő hullám a világtörténelem beláthatatlan óceánján, egy érdekes epizód, hasonlóan a hunok és avarok szerepéhez, akik csak táboroztak itt, de államot alakítani nem tudtak.”

A geográfusok geográfusa, Cholnoky Jenő – aligha ismerünk nála fölkészültebb, alaposabb földrajztudóst – a Föld legnagyobb síkságának egyik darabját, *Turánt* elemzi. Sokrétűen, mélyen. A „csodálatos unikum” éghajlatától kezdve a földművelésig, az „ezeken a pusztákon élő, a Föld legnagyobb pásztornépéig”, a műveltség különböző fokozataiig stb. Tanulmányának nem akármilyen a végkövetkeztetése. „A szép, kékegű, végtelen szabad határu Turánt is most az európai átok veri, ott is

fölütötte fejét a turanizmustól olyan messze fekvő bolsevizmus. Most népvándorlás fog onnan megindulni...”

A *Vérző Magyarország* legdöbbenetesebb tanulmánya az *Elrabolt iskolákról* szól. „Ha a háborút szabad rablásnak minősítjük is – írja Porzolt Kálmán –, akkor is szabad-e elrabolni iskolákat, színházakat, kulturális intézeteket s szabad-e elrabolni magát a nemzeti kultúrát és a legyőzött nemzet nyelvét? Csehek, jugoszlávok s főként románok ugyanis ezt cselekszik most velünk.” (Kiemelés az eredetiben – Sz. L.) Drámai a kérdés? Még drámaibb a felelet. Amit feketén-fehéren lehet tudni: „az összes magyar állami iskolákat elvették”. „Az iskolák elrablását két szempontból kell elítélni a nemzetközi bíróságnak. Az egyik az *anyag* rablás, a másik a *lelkek rablása*.” Csak egyetlen példát! „Ki tudja ma fölbecsülni, hogy mit ér a kolozsvári egyetem összes épületeivel, fölszereléseivel, múzeumával, könyvtárával, klinikai eszközeivel stb.? S egy ilyen kulturális intézet nem csupán egy nemzetnek, a magyarnak, vagyona, ez a tudomány közvagyon.”

„A románok például azt hazudták az ententenak, hogy Erdélyben a magyar állami iskolákból azért csinálnak rögtön román állami iskolákat, mert hiszen a tanulók többsége úgyis román volt. Dr. Kováts Alajos, a kiváló tudós statisztikus a békedelegáció számára statisztikai kimutatásokat készített, melyekből kitűni, mily arcátlanul hazudtak a románok s hogy mily elenyésző csekély a román tanulók száma úgy a közép-, mint a felső iskolákban.” Hogy a magyar tanulók óriási túlsúlyát bizonyíthassa a tanulmányíró, a Kováts-féle táblázatok – szigorú valóság – tényközléséhez folyamodik. Mindennél beszédesebb az öt táblázat statisztikája. Az adatokból szemelgetve ugyancsak drámai a kép.

I. Hány magyar, német, és oláh tanuló van az állami elemi iskolákban a románoknak ítélt területen? Egypár lesújtó adatot! Nagyvárad 4 iskolájában összesen 832-en tanulnak. Ebből 813 magyar, 3 német, 16 oláh. Szilágy megye 64 iskolájában 11219 tanuló jár. Közöttük 8703 a magyar, 42 a német és 2467 az oláh. A Királyhágón túli ország rész 678 iskolát működtet, 100550 tanulóval. Nemzetiségi megoszlás: 69886 magyar, 1785 német, 28183 oláh.

II. Hány magyar, német, tót, oláh, rutén, horvát és szerb középiskolai tanuló van a békefeltételek szerint Romániának ítélt területen. Nagyszalonta 339 tanulójaiból 283 magyar, 2 német, 54 oláh. Nagybányán 383-an tanulnak: 309 magyar, 1 német, 73 oláh. Nagykároly 326 tanulója a nemzetiség szerint: 310 magyar, 3 német, 1 tót, 12 oláh. Szatmárnémetiben 1117 középiskolás van: 1097 magyar, 4 német, 2 tót, 12 oláh. Királyhágón túl a 11910 tanuló megoszlása: 7140 magyar, 1992 német, 10 tót, 2743 oláh, 2 horvát, 6 szerb, 17 egyéb. (Általában a rutén, horvát, szerb és egyéb származású tanulók száma mindenütt kicsi. Kivételt képez a temesvári középiskola, amelyben az 1530 tanuló nemzetiség szerinti megoszlása: 1004 magyar, 331 német, 1 tót, 123 oláh, 3 horvát, 58 szerb, 10 egyéb.

III. Az elemi mindennapi iskolák, középiskolák (gimnázium és reál) és főiskolák (egyetem, jogakadémia) tanulói az elszakításra ítélt területeken (1913/14, évi adatok részben hozzávetőleges számítással. A kolozsvári egyetem 2119 hallgatójából 1785 magyar, 101 német, 2 tót, 215 oláh, 1 rutén, 4 horvát, 8 szerb, 3 egyéb. A pozsonyi egyetemen 224-en tanulnak. Közülük 210 a magyar nemzetiségű, melléjük 6 német, 3 tót, 4 oláh, 1 szerb. Nagyvárad jogakadémia összlétszáma 162, ebből 137 magyar, 25 oláh. Máramaroszigeti jogakadémia: 116 hallgató, amelyből 110 magyar, 1 német 5 oláh. Kassai jogakadémia 155-ös összlétszámából 153 magyar 2 oláh nemzetiségű.

IV. Hány középiskolai tanulót követelnek Magyarországból a románok, csehek, jugoszlávok és osztrákok, s ezek közül mennyi a magyar, német, tót, oláh, rutén horvát és szerb? Ez a táblázat is döbbenetes helyzetképet mutat. A 19723 román követelésből 13055 magyar, 2493 német, 19 tót, 4036 oláh, 6 rutén, 6 horvát, 76 szerb 31 egyéb nemzetiségű. A cseh követelés (12702) megoszlása: 10112 magyar, 1088 német, 1443 tót, 2 oláh, 35 rutén, 2 horvát, 2 szerb, 18 egyéb. S a jugoszlávoké (3823) 1900 magyar, 648 német, 35 tót, 149 oláh, 3 rutén, 28 horvát, 978 szerb, 82 egyéb. Az osztrák követelés összlétszámából (1309) 1050 a magyar, 235 a német, 6 a tót, 3 a horvát és 15 az egyéb nemzetiséghez tartozik. Az összes követelés (37556) megoszlása: 26117 magyar, 4464 német, 1503 tót, 4187 oláh, 44 rutén, 39 horvát, 1056 szerb, 146 egyéb.

Ha összevetjük az elrabolt és megmaradt középiskolák számát – a részletes adatokat a két részből álló *V. táblázat* őrzi –, az elszakított területek 141(!) középiskolájával (fiúgimnázium, reáliskola, leánygimnázium, felsőbb leányiskola) szemben a lekasabolt országban mindössze 123(!) középiskola maradt. „Mind e szám azt bizonyítja, hogy itt a magyar értelmiség ellen kezdtek a békeszerződéssel új háborút.”

Ha a szépirodalom (vers, próza) szép szava hatott, hogyne hatott volna – s ez a *Vérző Magyarország* talán legnagyobb értéke – a szomorú (inkább fölháborító!) valóságot a statisztika nyers leleplezésével megmutató iskolai helyzetkép is. Az antológia vegyes jellege megengedi, amelyet a szerkesztés csak aláhúz, hogy a különféle közlemények alá (tér- és gondolatkitöltő gesztussal) idegen és magyar klasszikusoktól: íróktól, történészekről, politikusoktól stb. vett rövidebb-hosszabb idézetek kerüljenek. Ezek a bejegyzések is segítik – miként Miklós Jenő cikkének utolsó mondata közli – a talpra állást: „Isten elülteti az egész Magyarországot! Érik a vetés.”

Íme, találomra, egypár jellemző mozzanat! „Magyarország a hősök nemzete, Németország az erényt, Franciaország a szabadságot, Olaszország a dicsőséget képviseli a nemzetek sorában. Magyarország a hősiesség megtestesülése” (Victor Hugo). „A magyar csak saját magát fogja meggyilkolhatni, más által el nem pusztítható” (Gróf Széchenyi István). „Magyarország földarabolása történelmi non sens. A rablást szentesíteni nem lehet” – „A magyar békeszerződés szörnyűséges igazságtalanság” (R. Kinley). „A magyar híres szabadságszeretetről, nemes

és nagylelkű jelleméről, hősi bátorságáról. Vendégszeretetének legendás híre van” (Montesquieu). „Nem tartom jó embernek, nem tartom jó magyarnak, ki e szegény szenvedő hazát jobban ne szeretné, mint akármelyik fényes országát Európának” (Deák Ferenc). „Szeretnék oly egészséges lenni, mint egy magyar” (Nietzsche). „Hadi erényeinél, nyelvének befolyásánál fogva, valamint intézményeit és erkölcsseit tekintve is a magyar állam területén a magyar faj a legkiválóbb” (Reclus). „Sajnos, még eddig nem találtatott francia író, aki Magyarország történetét megírta volna. Mikor fogjuk leróni ez adósságunkat az áldott nemzet iránt, mely Nyugatot megmentette” (Michelet). „Magyarország gátja volt a török terjeszkedésnek, bölcsője az alkotmányos szabadságnak és a vallási türelemnek” (G. Herrig). „Magyarországot, a nemzetek mártírját, csodálatraméltó politikai érettsége emeli ki a habsburgi monarchia népei közül” (Saint-René Taillandier). „A magyar Európának egyetlen nemzete, mely a cigányokat a humanitás elvén nyilvánította számkivetetteknek” (Liszt Ferenc). „A magyarnak van nemzeti büszkesége, mint a britnek, de ez a vonás sokkal több nyájassággal, vendégszeretettel, szeretetreméltóbb erkölcsökkel és mások nagyobb megbecsülésével párosul...” (K. J. Weber).

Micsoda elvesztésről tanúskodik Lyka Károly, a tudós művészettörténész (*Magyar művészet – magyar határok*), amikor önbizalmát ugyan nem vesztett fájdalommal rögzíti a kerek egész szétदारabolását! „A mi Magyarországnak – tehát nem a csonka Magyarországot értjük – épített, faragott, festett műveiben is egyetlen fejlődési egység, sőt mi több: vele és általa válik kerekké, lezárttá az egész európai művészet.” Folyamatrajza pontos, megcáfolhatatlan.

„Abban a pillanatban, amidőn Szent István nem Bizánctól, hanem Rómától kérte a királyi koronát, amikor nem Keletről, hanem Nyugatról hozatott hittérítőket: el volt vetve művészetünk sorsának kockája. Ettől a kronologiailag is pontosan megállapítható időtől fogva művészetünk egyé lett Európa s nem a közeli Kelet művészetével.” Miközben Lyka sok egyéb mellett a tagadhatatlan magyar nagyságok, Barabás, Madarász, Mészöly, Paál, Székely Bertalan, Szinyei Merse, Zichy Mihály, Mednyánszky, s nem utolsósorban a Liebről Munkácsyra váltott klasszikus művészetét taglalja (ez utóbbiról: „Van-e művésznünk, akinek vásznain a festék nehéz kerge alatt viharosabb magyar érzés feszül, mint az övéin?”), büszkén jegyzi meg: „Magyarország volt egyike az első európai államoknak, amely megnyitotta kapuit a gótikus művészetnek, az olasz renaissance átvételében meg éppen megelőzte valamennyit”. Mitől vagyunk értékesek? „A magyar művészet nemcsak átvevő képességű, hanem az európai művészet keretén belül magyar sajátosságok hordozója.”

Ehhez az összefogott, stílusában és értékkövetítésében meggyerő tanulmányhoz még két hasonló jellegű írás csatlakozik: Tolnai Vilmos *Halhatatlan magyar nyelv* című briliáns összefoglalója, és Hevesi Sándor *A magyar színpad ahogy volt és ahogy lesz* című eszmefuttatása. Tolnai félredobja, meddőnek ítéli a nyelvek elsőségeért

való vitatkozást, ám a zengzetességet és a dallamosságot tekintve nyelvünket, „melyben a mássalhangzók nem torlódnak” a képzeletbeli dobogó egyik csúcsára emeli. (Érdekes, ahogyan több nyelvben – olasz, görög, latin, magyar, német, cseh – a magánhangzók mássalhangzókhoz való viszonyát vizsgálja.) A nyelv ugyan – kifelé – elválasztja egyik nemzetet a másiktól, írja, „befelé azonban a nemzetet alkotó tényezők közül egyike a leglényegesebbeknek”. A Trianon-rettegés emígy szól: „Vedd el a nemzet nyelvét, s a nemzet megszűnt az lenni, ami volt; nyom nélkül elenyészik, beolvad, belehal az őt környező népek tengerébe”.

A magyarrá lett íróktól (Petőfi, Mikszáth, Herczeg) kezdve ezer dologról – az idegen szavakról, a nyelv pusztulásáról, a magyar népdalról és műköltészetről, Shakespeare, Dante, Cervantes műfordítás általi „magyarrá” válásáról stb. – beszél Tolnai, s közben minduntalan visszatér a jelen helyzethez. „Feldarabolták országunkat s kiszakítottak három millió szintiszta magyart az anyatörzsből. Számbelileg gyöngítettek; a csonka területen azonban a magyarság ereje hatványozódott. Ezelőtt 56 százalék magyar állott szemben 44 százalék másnyelvű és nagyrészt nem-magyar érzelmű lakossággal; most Csonka-Magyarországon 90 százalék magyar mellett van 10 százalék másnyelvű ugyan, de szívében jó magyar érzelmű honfitárssal.” A szavak mennyiségét nézve ugyancsak gazdagok vagyunk, hiszen „igen szoros becsléssel” százötvenezerre tehető. A művelt embernek, hangzik, egész életére hét-nyolcezer szó elegendő. „Olyan művészek, mint Arany és Jókai fölviszik tizenötezerre.” Amire büszkének kell lennünk: „elég szín van a festéktálcán, elég húr a hangszeren”.

Magyar színház nincs magyar nyelv nélkül! Ha tudjuk, hogy minő harcot vívtunk a németből magyarrá vált színház megteremtéséért, akkor érteni fogjuk Hevesi Sándor tanulmányának üzenetét: a veszteség óriási! „A végek! A végek! A végházak és a végvárok! Lenyúlnak a magyar történelmi élet gyökeréig és felnyúlnak a magyar irodalmi élet koronájáig. Hunyadi és Kinizsi hőstettei, Balassi és Zrínyi költeményei e falak körül szárnyalnak.

A mai magyar végházak a nagy magyar színpadok és a békeszerződés *hat* ilyen végvárat szakít le a magyar művészeti élet területéről – és ez a hat végvár: Arad, Kassa, Kolozsvár, Nagyvárad, Pozsony, Temesvár –, a kisebbekről hallgatnak, bár azzal a gyászunk nem kisebb.” „A magyar játékszín megteremtése legelső sorban nem művészi, hanem hazafias cselekedet volt – olvassuk –, nem annyira szórakozás és mulatság, mint inkább támadás és védekezés.” Nagy harcok voltak korábban is, nem vitás – „Ahogy Budát kellett visszavíni a töröktől, úgy kellett elhódítani a magyar kultúra várait a német szellemtől, melyet a hagyományos udvari politika teljes erővel támogatott” –, ám most is hatalmas küzdelem vár a Trianon által meglopottakra. Hevesi Sándor Déryné megállapításával ért egyet, aki azt állította, hogy a magyar színjátszást Kolozsvár teremtette meg és Kassa nevelte föl. Ez a két város volt „a magyar színi kultúrájának a két Nándorfehérvára”. Kolozsvár és Kassa szerepe,

mecénásaival, színészeivel, az utóbbi városba megtért és a társulatot fölvirágoztató Berzeviczy Vince báróval stb. tág horizontot kínál a tanulmányírónak, hogy kifejtse – a nem annyira „gyökeres” Pozsony és Temesvár, Arad és Nagyvárad teátrumát is idevéve – újító véleményét. Minthogy a színház a fővárosban és a vidéken is „a szórakozás eszközévé süllyedt”, „magára kell eszmélnie, hogy megfelelhessen annak a rendkívüli hivatásnak, mely rája vár a jövőben s mely megint csak azzal az egy szóval fejezhető ki, amelyet már föntebb leírtam: – *nemzetmentés*”.

„A magyar színpad jövőjét, az elszakított magyar színházakkal való igazi, szoros és termékeny kapcsolatunkat csak az biztosíthatja, ha Csonka-Magyarországon a drámairodalom nemzeti és erkölcsi irányban elmélyül, aminek elsősorban – magyar történelmi dráma renaissanceában kell megnyilatkoznia. (...) Ennek a nemzeti drámának nem Kisfaludy, hanem Katona szellemében kell fejlődnie. Nemzetinek kell lennie s nem hazafiasnak, drámainak és nem retorikainak, művészinak és nem propagatívnak.”

A *Vérző Magyarország* című antológia legfőbb értéke, hogy benne gondolat és érzésvilág ifjító erővel találkozik. Trianon sebe, bármelyik írást olvassuk, végtelenül fáj. A sajtást csak erősíti négy térkép – Magyarország a honfoglalás után, Nagy Lajos birodalma, Mátyás király birodalma, Magyarország 1920-ban –, és nem kevésbé Jeges Ernő grafikai arzenálja, hiszen a kassai székesegyház, Déva várát, Bánffyhyunyad református templomát, Vajdahunyad várát, Lőcse Lábasházát, a Magas-Tátra hegyvonulatát, Kolozsvár főterét a Mátyás-szoborral, Brassó Fekete templomát, Zólyom várát, Szabadkát és Fiumét stb. ábrázoló tollrajzokban ott van veszteségünk irdatlan súlya.

A könyvet szerkesztő Kosztolányi Dezső korábban már említett elbeszélése, az *Égi jogász* befejező része a főhőst, a napszámos Kaszás-Kis Jánost végzetlen szimbolikával igazságosztóként az égbe röptette. „Amint esténként zúgó parasztféjét egy gázlámpához nyomta és nézte a reménytelen kavargást, ő volt ebben a hűtlen országban a hűség, ő volt ebben a rothadt városban a megalázott szenvedés, a pokolba hullajtott ártatlanság, a jogász-fajta szent prókátora, a leggyilkosabb világtörténelmi pör égi fiskálisa, a vértanú, kürtös és apostol, a dalolni és szólni nem tudó igris, aki csikorgó-ízetlen rigmusokban jajgatja ki barbár fájdalmát, a századokig parlagon hagyott parasztság magáraocsudása, az eltékozolt napkeleti gazdagság, egy évezredre nyúló sajtó visszaemlékezés, Komárom, Kassa, Pozsony, Eperjes, Losonc, Szabadka, Temesvár, Arad, Nagyvárad, Kolozsvár, Marosvásárhely keserve, egy nép ki nem szakadható halálordítása. Ő volt a magyar költő.”

(*Szülföld Könyvkiadó, Szombathely, 2020*)

Tönköl József

Írás a major falán

Ez mind csak szabdalt szívem, mögötte harmatos rét árnyán
bolyongó őzek, azzal a madár-forrósággal, elfeledett kúttal,
nem látható a vályú, ott semmi csorda nincs,
egyszerre fényhólyagos, buborékos csönd lesz,
csak kazlak ponyvás sátraiban neszeznek szalma-zizzenéssel
a verebek, este van, és én még el sem aludtam,
elfogytak a vizek, a füvek, ostortalan mennek el a pásztorok,
dús lombú sziget a páskom, már rég nem fúj a májusi szél,
lehetetlen szavakat találni a szomjúságra, kunyhóra, lánkra,
egy napon léptem, újra léptem, tenyeremen sült krumpli,
írás a major falán, pallangot kaparó körmökkel,
s kiabálom a gyönyörű szavakat,
hogy semmit nem lehet úgy szeretni, mint a nyirkos fákat,
az árva madárfüttyöt, a kolomp és a borjú hangját,
ami volt, volt, elmúlt visszahozhatatlanul, az őzek majd újra,
az öregasszonyok soványan, barázdás, beesett arccal állnak,
a tehének a porban dübörögnek, melyet az út hömpölyögtet,
elinal velük a göndör, keskeny ég, deres lovacska,
szabdalt szívemmel viaskodtam az éjjel, csak azután halt meg,
mikor már senki se nézte, mikor már megölt és föltámasztott.

Tél

Egyszerű lesz alva járni, nekiütközni minden kéménynek,
 azon a tavaszon félig földbe és avarba süppedni,
 maszkok beesett arcával, elizzó vén tehénkolomppal,
 holdban kuporogni, mint az ostorok,
 mikor naponta elsüllyeszti a páskom lombalagútjait,
 asszonyokkal találkozni tornácokon, néptelen úton,
 ahol kétoldalt a Malomsűrű zárja el a kilátást,
 most már nem is kell muskátli, madarakra az éhség,
 megreped lepkeszárny, ablaküveg, ajtó, elszáradt dűlő,
 földredőlt kereszt nevéhez közel a csikorgó jégdarabok,
 úgy gondolok a hidakra, mint az orvosság vasborra,
 fulladásokra, a pincék falába ütköző méhekre,
 rozsliszt illatára a korhadó malomban, de gyorsan múlik,
 tűzoltózenekar játssza a Himnuszt,
 aztán valami mást játszik,
 muszáj volt neked írnom, kitör vérem alól a dal,
 mindennek vége lenne? kapkodni kezdem a levegőt újra,
 elbúcsúzom zsákoktól, melyek a padláson vannak,
 a napvak nőre gondolok, aki egy reggel belép, azért jön,
 hogy cigarettámat meggyújtja, lássa a kenyérruhát,
 beszéljen is róla, emlékeztessen rá megint valami,
 hiszen már senki sem beszél gyermekkori telekről,
 a szikkadó teknőről, a kemencébe olvadt rózsás parázsról.

Úgy jár hozzánk

Úgy jár hozzánk a bánat, hogy majd feltépi a bőrünket,
 térden alul zsiborog, ég a lábunk, majd elszakad,
 félni ma itt annyi mindentől lehet, olyanok vagyunk,
 mint akiről szedik a húst le, kiáltunk, ha hisszük,
 hogy a sántaiskola visszavisz bennünk a majorudvarba,
 megforgatott köszörűkőhöz, késhez, fejszéhez,
 mintha épp akkor találkoznánk,
 amikor férfiak, asszonyok állnak sorban a vermeknél,
 szemükre vadszőr híz hályogot,
 cserepeket, nádcsonthozat korhasztanak az évek,
 ez a föld, amelyet sohasem hagy el az ember,
 zúzvara felhőit, harmat-kupolás hidasokat, a szagokat,
 a hangokat, a levegő dobját, a fehér ingeket vasárnap,
 összetapadt szájakat, süket sötétben vakond-kucsmát,
 mély kútba esett vödröt,
 mennyországot és poklot, a virágzó akác elszáradt ágát,
 nem sejtettük, botorkál hozzánk a bánat, mint a csorda,
 hozza az estét, a fejest, a tejcsarnokot,
 és hazatérünk az öregasszonyok között,
 akiket kiválasztott a halál, kitépi szemük világát,
 s érzik, hogy nem tart sokáig a nap,
 kisarjadt zöld őszi vetésre indulnak, pajták felé,
 ott mosakodnak utoljára, remegő testük az ágyra dől,
 az álom elkerüli őket, mint a varrá alvadt vért, a temetőt.

Csáky Károly

Remény kötőszóval

És megtépázva
is úgy tenni,
mintha
semmi sem történt
volna.

És roppant
teher alatt
is elhinni,
hogyan ez még
nem a gerincroppanás.

És szisszenni
csak,
ha ordítani
kellene.

És elmondani
újra,
hogyan minden próbatétel
javunkra válhat,
a fájdalom
megválthat
minket.

Körforgás

Pirosra váltott ismét
a nap,
s bebújt
paplana alá
az estnek.
A korai szürkületben még
látjuk,
amint
átöleli
a tájat az ég, majd
kiteríti
csillagos
hálóingét
a szerelmesek álmai fölé.
Minket
már
szétválasztott
eme nagy körforgása a kozmosznak,
de újra
összeálmodjuk
egymást
s ami
szétesett,
hogyan jelen lehessünk itt is, ott is.

Fecskehesegetés

És újra megjöttek
a viharvertek,
a mindenünnen eltérítettek,
kitaszított madarai Máriának,
kik ha kell,
tenger hullámai felett cikáznak,
és tudják
a távolban is,
mikor lesz itt tavasz:
reménye
s éke
a visszatérésnek.

Itt vannak hát
újra ők,
a szálláskeresők,
de jaj, erkélyek alatt,
ablakok homlokán
fehér lapokat csörget a szél,
s hiába közel már
a vihar,
helyet nektek nem ad
e hamis tisztaság,
mert a szájalom
minden fedél
alól kiszállt,
mint mikor
a Szentcsalád
fedél után kiált.

Öröklét

Szívembe költözött hiányod,
kivirágzott ismét
a múlt,
s én újra
szerelmes lettem
beléd.

Az idő
termékenyíti köztünk egyre
a távol-
Ságokat,
és képletesen
egymás mellé
kerülünk megint.

Itt álltam
sírod felett.
Elengedtem tested,
mert mást nem tehettem.

Ám lelked
fentről ragyog tovább,
mint nyári éjszakán
az egünkre kiült csillagok.

Mihályi Molnár László

Madárkalitka

A fiú mindig felsóhajtott, amikor elment a madaras ember háza mellett. Arra gondolt, hogy éjszaka belopózik ide, és kiereszti a madarakat a kalitkájukból, de tudta, hogy a kutyák miatt ezt soha nem merné megtenni, meg a lakatokat is hogyan tudná leszedni. Máskor pedig az is eszébe jutott, hogy össze kellene fogni ez ellen a szívtelen ember ellen, aki mindenféle madarakat ejt csapdába és kalitkába zárja őket. El kellene zavarni a faluból. Aztán ezt is elvetette, hiszen ez fizetett a kocsmában az oda járóknak egy-egy sört vagy néha pálinkát. Nem gyakran ugyan, de ki akarna erről a potyáról lemondani csak azért, mert szereti a madarakat. Sokan úgy tudták, csupa jószívűségből teszi, mert nem egyszer azzal dicsekedett, hogy mennyi kis árva jószágott mentett így meg, mert élelem nélkül vagy a ragadozók miatt odakint a szabadban úgyis elpusztulnának szegénykék. Ő pedig megmenti őket, és nem kevés pénzt költ madárelledelre. A kocsmá törzsvendégei ilyenkor megélték, s tudták, hogy ezért megint kerül valami a pohárba. Voltak ugyan olyanok is, akik fenntartásokkal fogadták a nagy szavakat, mert sejtették vagy tudták is, hogy madárboltokkal meg vendéglőkkel üzletel a dicsekvő gazda, de legyen ez az ő gondja. Inkább hallgattak, és elfogadták a hivatalos verziót, no meg a hozzá tartozó féldeciket. Még polgármesternek is megválasztották. Nem volt ez valami nagy pozíció, de arra elegendő, hogy legalizáljon minden tevékenységet, amit csinál.

A fiú nem tett le a tervéről, és végül úgy gondolta, hogy csak pénzzel lehet megoldani a helyzetet. Megveszi a madarakat, és szabadon engedi őket. Térjenek vissza a természetbe, ahol otthon lehetnek. Ott a helyük, nem kalitkába zárva. Szorgalmasan spórolt, és összejött egy szép summa, majd beállított a madaras gazdához. Először azt gondolta, hogy nem lesz könnyű vele megegyezni, de amikor kibökte, hogy mennyit kínál, a gazda gyorsan belement. Boldogan sietett haza, hogy hozzon egy szállító kalitkát, amit már régen elkészített, hogy kéznél legyen, ha szükség lesz rá. Átrakták a madárkákat és fizetett. Még haza sem ért, már az erdő mellett kieresztette a madarakat. Azok boldogan röpködtek szanaszét, s a fiú örült, hogy ezzel a jócselekedettel ismét tett valamit a természet rendjének helyreállításáért. Még egy darabig nézte a szabadon szárnyaló madárkákat, ahogy vidáman csapkodnak szárnyaikkal, röpködnek akadály nélkül, élvezve a szabadságot. Lélekemelő pillanatok ezek, és ekkor már sajnálta, hogy nem hívta el barátait, hogy azok is lássák mindezt. Nincs ennél nagyobb öröm és boldogság...

Egy hét múlva ismét a madaras ember háza mellett vitt az útja, bekukucskált a kerítés résein. Teljesen ledöbbsent. Ismét madarakat látott a kalitkáiban, de azok

ajtaja nyitva volt, el is repülhettek volna. Ahogyan jobban megnézte őket, látta, hogy ezek azok, amelyeket szabadon engedett, bár kevesebben vannak. Hogyan lehetséges ez? Követte őt az erdőig és újra befogta? Vagy miként csábította vissza őket? Vagy maguktól jöttek vissza?

Talán élelemre vártak? Ám a kerítés mentén szétszórt madártollakból sejtetni lehetett, hogy közben a macskák sem tétlenkedtek...

Úgy látszik, hogy a kalitkák védelmében nem tanultak meg élelmet szerezni, sem védekezni. Könnyen a ragadozók prédájává lettek. Amelyek nem, azok visszatértek a gazdához, aki eddig rendszeresen etette őket. Igaz, hogy nem bőven, de nem veszték éhen. És nekik ennyi is elég.

Mit is kezdtek volna a felkínált szabadsággal? Egész nap röpködni, hogy valami hernyó, bogár vagy magocska a csőrükbe kerüljön, és rettegni, hogy mit hoz a holnap, mikor csap le egy vércse vagy ugrik rájuk egy macska. Csupa létbizonytalanság és életveszély. Azért sokkal kényelmesebb egy gondos gazdánál lenni.

Végül még hálások is voltak, hogy a kalitkáiban lehetnek...

Döntés (1989)

Aknay Tibor

A técsői hídon

Állok a hídon, a Tisza közepén.
 A csonka korlátba, mint apám kezébe
 kapaszkodom, hogy óvna,
 mert, hogy félek, kimondhatatlanul.
 Határon kívül és belül
 örvénylik a hazátlan idő.
 Már nem kérdezzünk,
 cserben hagytak miértjeink.
 Fodrozódik a tejút a sodrás ölében,
 a folyóba ájult híd halott menyasszony,
 de nincs tor, ma itt nem táncol senki.
 Még látni – elvitte az ár – az őrtornyok romjait,
 a béketábor legyőzte önmagát.
 Mellettem a hídon végtelen sorban
 az invalidus lelkek, a sarzsi nélküliek
 indulnak egy túlparti, utolsó rohamra...
 itt mindenkinek hét halála van.
 Itt, a hídon még tart a háború.

Ha egészben

Ha egészben nézed,
 a világban
 nincs fent és nincs lent.
 Ha kívül vagy játék,
 ha belül ajándék,
 kinek épp mit jelent:
 élvezd a végtelent!

Kimondhatatlan

Emlékmorzsák.
 Hullatom őket,
 mint a mesék
 eltévedt gyermeke,
 hogy megleljem
 vissza utamat
 valamihez,
 ami már rég
 nem az enyém.
 Sem gazdája, sem örököse
 nem vagyok
 eltékozolt álmaimnak,
 mégis keresem őket,
 mint kinek rögeszméje,
 hogy semmi sincs hiába,
 és nem véletlenül
 mutatja néha arcát
 a neve nincs
 kimondhatatlan.

Téli éjszaka

Kavarog a porhó,
 kis fehér bogarak
 a fényben.
 Káprázat minden,
 ha hiszem
 és
 megértem.

Amikor kisgyerek voltam

Amikor kisgyerek voltam
 még tudtam, a mesék igazak:
 mindössze hinnem kellett,
 hogy angyal járt
 a fenyőfa alatt.
 Amikor kisgyerek voltam
 – emlékszem – hogy anyám mesélt,
 tündérekről, és más csodákról,
 beleszöve mind az életét.
 Amikor kisgyerek voltam,
 így kezdődött majd minden mese:
 hogy anya stoppolt,
 és már leragadt szeme,
 amikor nagy zúgások között
 egy fekete hattyú szállt le rá
 és ő álmaiba költözött.
 Amikor kisgyerek voltam,
 Karácsonykor mindig belestem
 a nagyszoba kulcslyukán,
 hogy lássam, hogyan beszélget
 az anyállal anyám,
 de őt láttam csak és a szárnyait
 és Isten csókját a homlokán.

Négysoros

A reggel hamvas barack,
 az este kék áfonya:
 ha beléharapsz,
 Isten mámora.

Novemberi kérdés

Nézem a ritkuló lombok
 mögött a köd arcú dombot,
 mint hajdan volt kedves arca,
 ha feltűnik váratlanul...
 majd újra a semmibe hull,
 és ki tudja, ő volt-e ott,
 és mindezt így, ki akarta?

Táj

(Egy Kalmár János-fotóra)

A folyó felett a pára,
 mint Isten lelke a vizek felett:
 nincs még se Nap, se Hold,
 csak a teremtő képzelet.

Csáky Anna
Örökké

Mint nyárfa pelyhe a zivatarban,
 úgy repül hozzád e szerelem,
 lobogó lángom részeg-zavartan
 gyönyörű táncra engedem.

Szeretlek, drága, fénylő csillagom,
 semmi sem változtat már ezen,
 s ha majd e világot itt hagyom,
 lobog tovább e tűz velem.

Miénk a napfény hulló gyönyöre,
 minden szívárvány lelkünk útjain,
 nélküled sápadt a színek öröme,
 s kiháló táncuk bújja kín.

Szeretni foglak, talán örökké,
 karodban ring egész életem,
 a végtelen – mondják – a szeretőké,
 szerelmem hozzá mérhetem.

Örök leltár

„Én a Nap vagyok, te a Fa, ő Virág,
 a gyermekünk,
 így egész a lét velünk.
 Szeretlek, te csak virágozz!”
 – szól a Nap melegen a Fához.

Félelem-utak

Sírnál-e peremén a létnek,
 hol záporoz a könny,
 mételysz mérgező beléndek,
 s a szív kapuja döng?

Járnál-e zord félelem-erdőn?
 Rád csapódó magány
 hidege ott, bokorban rejlőn
 és karvaly-köd falán.

Félnél-e, ha mögötted árnyék,
 vicsorgó lidércek,
 s vércse sötétje riaszt, száll szét,
 rikoltva az éjnek?

Állnál-e meg, ahol a partnak
 a hullám nekiront,
 s ijesztő titkokat takarnak
 a mély rémei ott?

Mernél-e akkor lépni jégre,
 ha recsegve rian,
 fogytán az erőd már, kimérve,
 s elbuksz, mint annyian?

De lépni kell, mint nap a tóra,
 égi ott a lábnyom,
 a bátorra a fény hajol ma:
 gyémánt-útra lásson.

A nagy varázsló

Égkek szemével a víg tavasz
 opálos vizekre rákacsint,
 vörös-kék hullámok vállára dől,
 s arcomra csókokat nyalint,
 különös lázban várják a kertek,
 a fákra fehér pelerint
 hajnali díszítő kedve
 s angyali deleje hint,
 lobogó hajjal robog a hegyeknek,
 sötétzöld ábrákat kanyarint
 bordáik barna árcai közé,
 ellop az égről pár tarka színt,
 s a kibomló virágok kelyheire
 arannyal vegyítve szórja mind.

Édes élet (2003)

Gutai István

Várj reám

Részlet a Petneházy-induló – Egy családfa gyökere és ágai című készülő kötetből

Dr. Herczegh Gézáné szül. Petneházy Melinda Budapest, 1941.

Nagyszüleink, Petneházy János és Hofmeister Dóra 1920-ban költöztek Kecskemétre Újvidékről, ahol nagyapánk jogász, törvényszéki bíró volt.

Ő korán meghalt. Ottmaradt a nagymama három húsz-huszonkét éves fiúval. Kapott ugyan nyugdíjat, de hármójukat egyetemre járatni nem volt egyszerű. (A nagymama ősei Mária Terézia idején telepedtek le Magyarországon.)

Anyámat Mariannának keresztelték, jó családból való úrilány volt, amit nagyapám, Györffy Kálmán ötszáz holdja biztosított. Mindenki Anitának hívta. Abban az időben, amikor ő született, nem kereszteltek Anitára. Megtaláltam nagyapám hagyatéklevelét, amelyben a lányát többször Györffy Anitaként említi. Eszébe se jutott, hogy saját lányának valójában Marianna a neve! Az ismeretségi kör sem tudta, hogy ő nem Anita.

Egy kúriában laktak, ahol kertész, kocsis, szakácsnő is dolgozott. Nagyanyám, aki művelt és modern gondolkodású hölgy volt (lánykorában az angolkiasszonyokhoz járt Egerben, az nagyon jó iskolának számított), anyámat és a húgát a Sacré Cœurbe adta.

Egy másik Heves megyei faluban élő birtokos meghívta apámat és anyámat, ahol apám megkérte anyám kezét. Apám jóképű, természetéből adódóan kedves férfi volt, anyám egész héten izgult, hogy apám ismétlje meg a lánykérést a szüleinek is.

Abban az időben – ezt anyámtól tudom – ha egy katonatiszt elvette egy földbirtokos lányát, a leendő após tapintatosan megkérdezte tőle: „Fiam, mennyi adósságod van? Én kifizetem.” Abban az időben ez volt a szokás. „Nekem nincs adósságom” – válaszolta apám. (Apámnak később is elképzelhetetlen volt, hogy kölcsön kérjen. Az OTP-től se kért, amikor lakást vettünk.)

Én Pesten születtem, egyhetes koromban vittek megkeresztelni Atkára, de az ottani plébános kijelentette: „Melinda nevű szent nincs!” Azt javasolta, legyen Mária Melinda a nevem. Anyám nagyon vallásos volt, de akkor szembe ment az egyházzal: ragaszkodott a Melinda névhez. „Nem! Akkor mindenki Máriának fogja hívni!” Kompromisszum született: Melinda Mária lett a nevem.

Apám '44-ben esett fogságba, amiről '90 után se nagyon beszélt; igaz, mi se forszíroztuk. Anyám kapta a Nemzetközi Vöröskereszt által kiadott levelezőlapokat:

„Kedveseim! Én jól vagyok...” Anyám ezeknek a lapoknak is nagyon örült, mert az a pár sor azt jelentette, hogy apám él.

Egyszer csak több lap nem érkezett. Anyámnak fogalma se volt arról, hogy miért nem. Gondolhatott volna arra is, hogy a férje meghalt, de ő szinte eszelősen hitt abban, hogy apám él és hazajön.

Ezt a lelkiállapotot a *Várj reám*¹ című vers tökéletesen kifejezi. Mintha anyámnak írták volna! A verset az iskolában hallottam, bemásoltam kedves verseim közé egy füzetbe, és otthon felolvastam anyámnak. (Mindig szerettem, most is szeretem a szép verseket.)

Engem is így nevelt. „Apád most nincs itthon, de majd haza fog jönni.” Hároméves voltam, amikor apám utoljára látott. Anyám nem méltatlankodott azért sem, hogy miért földes szobában lakunk a kúria után. (Soha életében nem panaszkodott.)

Atkár, Vámosgyörktől három kilométerre laktunk akkor. Nem volt gazdag falu és kiesett a fővonalból. Elkerülte a Hatvan és Gyöngyös közötti „csinált út” is, ahogy neveztük. Nagyapám egy ideig Egerben, a megyénél volt tisztviselő. Az öccse meghalt a '14-es háborúban, így nagyapám, mint utód, egyedül maradt. Azt mondta neki az apja, hagyja ott a hivatalát és vegye át a birtokot. Nagyapám átvette és családotul hazaköltözött. '50-re már mindenüket elvették. Ez a folyamat egyszerűen lejátszódott, ki kellett költöznünk a kúriából is. „Valakik” rámeszelték a kerítésünkre: *Népnűző kulák vagyok*, holott a világ legszelídebb embere volt. Egy ideig ugyan otthagytak bennünket egy-két szobában, de a ház a tévészé irodája, magtára lett. A parkettára ömlesztették a búzát, a kukoricát. Volt olyan éjszaka, hogy anyám hat egeret fogott a szobánkban. Később tanítói lakást alakítottak ki, aztán bölcsődét, óvodát csináltak benne. Tavaly, tavalyelőtt elvittem az unokáimat oda, hogy megmutassam, hol nőttem fel. Behívtak bennünket az ott dolgozók, de a házat már teljesen átalakították.

Amikor kitétek bennünket a házunkból, *szerencsénk volt*, mert a faluban kereshettünk magunknak kényszerlakhelyet. (A kitelepítettek oda vitték, ahova; ott kellett nekik lakni, mi pedig magunk dönthettük el, hova megyünk!) Közvetlenül a kertünk mellett lakott egy özvegyasszony, aki – persze fizettünk érte –, befogadott bennünket. Ő lakott az első szobában, középen volt a konyha, a hátsó szobában laktunk mi. A sufnit is átadta nekünk, oda pakoltunk be mindent, ami nem fért el a szobában.

Nagyapám nyugdíját meghagyták, mert a hivatali hierarchiában nem került olyan magasra, hogy azt elvegyék. Így éldegéltünk abból öten: dédanyám, nagyanyám, nagyapám, anyám és én. Abban az időben angóranulakat tenyésztettek a faluban, anyám abból a fonalból kötött pulóvereket, ezt-azt. Én pedig napszámba jártam, akárcsak a többi lány. Ennek ellenére egy gyereknek Atkár ideális helyszín volt.

A faluban tudták, kinek a lánya vagyok. Nem bántottak, inkább segítettek bennünket. Hoztak gyümölcsöt, ezt-azt; még a helyi MNDSZ elnöknője is adott szőlőt, egyszer még csirkét is.

Nagyon boldog vagyok, hogy falun nőttem fel, mert az rengeteget adott nekem a továbbéléshez. Például nem féltém soha a munkától. Sokat tanultam az atkári parasztemberekétől; erősített, ahogy ők dolgoztak, nem kapkodtak, mindig pontosan tudták, mit kell csinálniuk.

A családtagok, a rokonok egyre mondogatták anyámnak, menjen Pestre, ott kapna munkát. De anyám hajthatatlan volt: „Nem! Laci ezt a címet tudja, és ha jön, itt fog keresni!”

Ez szó szerint be is következett. Mert amikor elengedték apámat Kazincbarcikáról, megkérdezték tőle: „Hova megy?” Apám bediktálta az atkári címet.

Sokszor érezte úgy az ember, mennyire borzalmas az, amit akkor éppen átél, amiről utólag derült ki, hogy az volt a jó. Apám a háború alatt egyszer bement oda, ahol állományban volt. Őva intették a barátok, ismerősök: „Laci, ne menj, mert fogságba visznek!” Nem, neki oda el kell menni. Elment és valóban fogságba esett. Miután vezérkari tiszt volt, nemzetközi fogolytáborba került, ahol a japántól az olaszig sokféle náció tagjai voltak, és a Nemzetközi Vöröskereszt rendszeresen ellenőrizte őket. Azokat a társait, egykori vezérkari tiszteteket, akik nem estek fogságba: Sólyom, Pálffy, Pórfy...² itthon mind kivégezték. Lehet, hogy apám azért maradt életben, mert akkor ő nem volt Magyarországon.

Telt-múlt az idő, apámról nem hallottunk semmit. Tőle tudom, hogy '50-ben hazahozták őket a fogságból, aztán vitték őket ide-oda. Őt az Andrássy útra is. Lehet, hogy arról nincs irat. Ott szörnyű volt – mondta apám –, mert az *egyesben* tartották. (Amikor megnyílt a Terror Háza, elmentem, és *ott* elbőgtem magam.) '51-ben került Kazincbarcikára.

'53-ban a kert végében állva hallgattuk a Nagy Imre-beszédet³. Akkortól anyám még inkább hitte, hogy apám hazajön, de fogalmunk se volt arról, hogy hol van. Egyszer Kazincbarcikáról szabadult egy volt csendőrfiú. Nem mert anyámmal találkozni és beszélni vele, jól tudta ő is, hogy figyelnek bennünket. Valamilyen titkos módon megüzente, hogy anyám merre sétáljon éjjel a falun kívül, a határban. Anyám magával vitt. Tizenkét éves voltam akkor. Ez a fiú elmondta, hogy apám él, együtt volt vele Kazincbarcikán és ő is nemsokára hazajön, de nem egyszerre engedik el az internáltakat.

Anyámnak sokan mondták ezután: „Remélem, minden vonathoz kimész!” „Dehogy. Nem örültem meg!” Egyetlen vonathoz ment ki. Amelyikről apám leszállt! Elcsodálkozott, amikor kilenc év után a vámosgyörki vasútállomáson találkozott: „Honnan tudta, hogy most jövök?”

Amikor szüleim beléptek az udvarra, ahol egyik osztálytárammal játszottam,

rögtön felismertem. Egyáltalán nem csontsovány, megtört embert láttam '53 nyarán; arra vigyáztak, hogy a szabadulásuk előtt kicsit helyrehozzák a foglyokat. Nadrág meg ing volt rajta, nem volt különbség egy akkori *szabad* átlagférfi és az ő nyári öltözete között.

Apám ránk nézett és megkérdezte: „Melyik a lányom?”

Anyám rám mutatott: „Az ott.” Odarohantam hozzá, átletük egymást, attól kezdve minden rendben volt.

Szabadulása után rendőri felügyelet alá helyezték. Atkáról nem mozdulhatott ki, csak vasárnap délelőttönként, amikor jelentkeznie kellett a vámosgyörki rendőrségen. Kazincbarcikán kőműves segéd munkásként dolgozott, de otthon nem tudott elhelyezkedni, ezért kérvényt nyújtott be valahova: engedjék Gyöngyösön dolgozni. Engedélyezték. Gyöngyösön munkásszálláson lakott, szombaton jöhetett csak haza. Abban az időben érvényben volt egy rendelet, amely szerint ha valaki két évet segéd munkásként ledolgozott, jelentkezhetett szakmunkásvizsgára. Apám jelentkezett, levizsgázott és kőműves szakmunkásként dolgozott nyugdíjas koráig.

'56 tavaszán egyik szombat éjjel háromkor megzörgették az ablakot: „Rendőrség!” Az ablak alatti ágyon aludtam, erre riadtam fel. Apám fölkel, kiment, a rendőrök látták, hogy otthon van, elmentek. Ez úgy három hónapig tartott. Utána megszűntették rendőri felügyeletét.

Akkor kezdtünk azon gondolkodni, hogy Pestre jöjjünk. Egy nagynéni, akinek a házából elköltöztek a társbérlok, szolt: menjünk hozzá lakni. Amikor minden elő volt készítve, kitört a forradalom.

A gimnázium első két osztályát négy helyen végeztem. Zokogtam, amikor nagybátyámat elhelyezték Pápáról, így decemberben nekem is ott kellett hagynom az iskolát. A pesti Kossuth Zsuzsa Gimnázium átvett magántanulónak, '56-ban már Hatvanban jártam középiskolába. Október 24-én reggel megérkeztem az iskolába, kezdtek már gyülekezni a többiek is. Egyszer berobban a tanterembe egyik osztálytársunk, felugrik a tanári asztal tetejére, leszedi a címet és földhöz vágja. Így tudtam meg, hogy forradalom van Magyarországon.

'57 nyarán megállt egy teherautó a házunk előtt, akkor költöztünk Rákosszentmihályra. Nem volt sok holmink. Apám egy pesti építőipari vállalatnál talált munkát.

A mátyásföldi gimnáziumnak kihelyezett osztálya működött Rákosszentmihályon, először abba jártam, amikor odaköltöztünk. Egyik tanárunk később elérte, hogy önálló iskola legyen, és megalakult a Zalka Máté Gimnázium. '59-ben érettségiztem és a Díjbeszedő Vállalatnál helyezkedtem el. Nem díjbeszedő lettem, az irodán dolgoztam.

Annak az évnek a nyarán megismerkedtünk a szüleink barátainak a gyerekeivel és mi is megbarátkoztunk egymással. *Velük nyomott össze bennünket a rendszer.* Megszerettük Kisoroszit.

Evezés, szigetkerülés, tábortűz... volt, aki saját maga építette meg a csónakját. Mit lehetett akkor csinálni? '59 augusztusában a férjem (Géza Gábornak keresztelték, de mindenki Gábornak hívta) megkérte a kezem.⁴ A lánykéréssel ugyanúgy jártunk, mint a szüleim. Amikor én bejelentettem otthon, hogy menyasszony vagyok, a szüleim még nem ismerték a jövődóbelit. Amikor megjelent a vőlegény, azt mondta neki apám: „Tudom, miért jöttél. Jól van, adjuk.”

'61-ban össze is házasodtunk. Attól kezdve minden nyáron Kisorosziban élünk, a gyerekekkel katonai sátorban aludtunk. Amikor a férjem egyetemi tanár lett, otthagytam a Díjbeszedő Vállalatot.

Gábor Palágykomorócon lakó ősei az 1680-as években kaptak nemességet. A Herczegh nagypapa Szeretvára nősült. A férjem édesapját Nagykaposra helyezték járásbírónak. Közben meghúzták a határt és a Herczegh család Szlovákiában találta magát. A férjem még nem volt két éves, amikor az édesapja meghalt. Anyósom a gyerekekkel hazaköltözött a szüleikhez Pálócra.

Egyik nagybácsi elhívta Pestre – szerintem nem véletlenül –, egy kicsit kikapcsolódni. Megismerkedett dr. Tóth László történésszel, aki akkor már egyedülálló ember volt és egyetemi tanár. Laci apa beleszeretett anyósomba és ő feleségül ment hozzá. (Férjemék így kerültek Pestre. Ha otthon marad és őt is elviszik malenkij robotra, akkor ott ő is meghal.)

Anyósom mondta is nekem: „Tudod, amikor láttam, hogy szereti a gyerekeket, akkor határozta el, hozzámegyek.” Laci apa mintaapa volt. „Igazi” gyerekét Miklósnak hívták, aki édestestvére lett a férjemnek. Nyolc év volt köztük, Gábort ugyanabba az iskolába járatták, mint a bátyját.

Miklóst '50-ben vagy '51-ben, harmincéves korában hazaárulás vádjával ki végezték, de erről szüleiket nem értesítették. Laci apa azt hitte, hogy a fia „csak” börtönben van, a férjem közben megtudta az igazságot, de nem mondta meg az apjának. Laci apa '56-ban döbbent rá a valóságra, amikor Miklós nem jelentkezett, annak ellenre, hogy a forradalmárok kiszabadították a politikai foglyokat.

Laci apa korábban elvált felesége annyira tisztelte a férjemet, hogy amikor összeházasodtunk, följánlotta: kössünk eltartási szerződést, hogy ránk maradjon a lakásuk. A férjem nem fogadta el az ajánlatot.

A férjemék minden nyarat Pálócon töltöttek az Oltsváry nagyszülőknél. Gábor hihetetlen módon ragaszkodott a szülőföldjéhez. Amint lehetett, kimentünk az édesapja sírjához, akkor még éltek a nagybácsik. Amikor nemzetközi bíró lett, az édesapja nevére létrehoztuk a Herczegh Károly Alapítványt. A Bodrogek, az Ung vidéke – beleértve Nagykapost és környékét – fiataljai anyanyelvi kultúrájának megőrzése, bővítése, önszerveződésének segítése, az ott élő és az anyaországi fiatalok kapcsolatainak építése az alapítvány célja.

Egyszer vasárnap délelőtt értünk Palágykomorócra. Éppen istentiszteletről mentek hazafelé az emberek. Megálltunk és megkérdeztünk egy hölgyet, ismer-e itt Herczegheket? „Persze.” „Hol laknak?” kérdezte a férjem. „Ott” mondta az asszony és a szemben levő házra mutatott. Éppen előttük álltunk meg.

Nyitva volt a kapu, egy középkorú asszonyt láttunk az udvaron. A férjem odament hozzá, mi az autóban maradtunk. Egyszer csak azt vesszük észre, hogy összeülelnek. A férjem másod-unokatestvérenek a felesége volt! Kimentünk a temetőbe is az ősök sírjaihoz.

Kisszelmencről Nagyszelmence gyalog át lehet menni. A nagyszelmenciek kialakítottak a kapu mellett egy nagy parkolót, az mindig tele van. Mi is letesszük ott az autót, telefonálunk az unokatestvérnek, aki értünk jön, akkor átmegyünk a másik oldalra.

A férjemet egyszer meghívták előadni egy amerikai egyetemre. Megkérdezte tőle valaki az ottani tanárok közül: „mondja el, milyen volt a kommunista rendszer.” Negyedórás magyarázat után kiderült, nem értettek meg semmit. Sokat töprengett ezután: „Hol kellene kezdeni, hogy megértsék?” Később tapasztalta Hágában is, hogy alig tudnak valamit Magyarországról, de nem is érdekli őket.

Gábor is haragudott azokra, akik a magyar történelemről indulatból, utólag okoskodva beszéltek és írtak. Akik akár nyolcszáz évre visszamenőleg is tudják *most*, mit kellett volna csinálni akkor. *Magyarország külpolitikája 896–1919* című könyvében⁵ logikusan, tényekkel bebizonyítja, hogy a földrajzi helyzetünktől, a minket ért külföldi hatásoktól nem lehet elvonatkoztatni. Ez a legfontosabb könyve.

A férjem tizenhat éves volt '44-ben. Egy faluban élte át a háborút és már akkor megfogadta, hogy regényben⁶ megörökíti azt, ami abban a faluban történt. Minden szereplője valós személy, és amikor már ki lehetett adni, a könyv meg is jelent.

Amikor meghalt, a nagykaposiak emléktáblát akartak csináltatni az ottani magyar ház falára. „Az ember szíve örökre ott marad, ahol született.” Ezt írtam rá, mert ez annyira jellemző volt a férjemre. 2018-ban, születésének 90. évfordulóján felavatták a mellszobrát is, Rieger Tibor Kossuth-díjas szobrászművész alkotását.

Gábor halála óta én végzem az alapítvány körüli tennivalókat, már a fiamat is bevontam. Négy gyereke van, két szélén egy-egy fiú, középen két lány.

Mind a két gyerekünk jogásznak tanult. A férjem alapelve az volt, hogy teljesen mindegy, mi lesz a gyerekek foglalkozása. Egy a lényeg: találják meg a helyüket az életben.

A lányom nagyon jól tudott rajzolni, művészi ambíciói is voltak, de ahogy közeledett az érettségi ideje, elbizonytalanodott: „nincs akkora tehetségem, akkor meg minek?” Miután magyarból és történelemből ötöse volt, a jogra jelentkezett. Másodéves korában férjhez ment, majd letette a szakvizsgát és bíróként dolgozott. Negyedik gyerekük megszületése után átment a cégbírószághoz. Amikor a

férjét kiküldték Brüsszelbe, ő is ment vele a két kicsivel együtt. A két nagy akkor már egyetemista volt. Amikor pedig a férje köztársasági elnök lett, más feladatai adódtak.

A fiam ez is, az is akart lenni. Egyszer odaállt az apja elé: „Apa, én elvégzem a jogot, ha már fölvetek, de soha se' leszek jogász.” Akkor már egyre több közgazdasági, banki szaklapot olvasott. Egyik évfolyamtársának az unokatestvére banki alkalmazott volt. Ő elhívta a munkahelyére és megmutatta, hogy mit csinálnak, hogy' dolgoznak. Tetszett a fiamnak. Az egyetem elvégzése után fölvtették a Nemzeti Bankba. Ott amerikai bankokkal lett kapcsolata, egyszer megkérdezték tőle, lenne-e kedve Amerikában dolgozni? A fiam akkor volt fiatal házas. Volt nekik ugyan egy kis lakásuk, de ő mindig családi házban gondolkodott. Úgy vélte, a tanulás, önmaga továbbképzése mellett Amerikában meg tudja keresni a ház árát. Eleve megmondta, öt évre vállal ott munkát. 1988-tól 1993-ig éltek Amerikában. Senki sem hitte, hogy hazajönnek. Mi a férjemmel biztosak voltunk benne, mert ismertük a fiunkat. Az öt év letelte előtt két-három hónappal bejelentette a főnökének, hogy hazamegy. „Dehogyan megy ön haza!” Nem hitte el ő se.

Hál' Istennek hazajöttek és meglett a családi ház. A fiam első gyereke New York-ban született, ő színész lett, jelenleg a Nemzeti Színház tagja. Négy éve, amikor arról beszélgettünk, hogy mikor megyünk Palágykomorócra, Peti közbeszólt: „Úgy szeretnék elmenni veletek!” Repestem a boldogságtól.

Az egyik lányunokám kifejezetten tanító néni akart lenni, a régi iskolája visszahívta. A másik egyetemista, a kicsi gimnazista. A fiam közben önállósodott: befektetési céget alapított.

Az ősökre úgy tekintek, hogy nekünk is kötelességünk úgy viselkedni, magyar embernek lenni, mint nekik. Ezt belenevelték a szülők az emberbe. Emlékszem Petneházy Dávidra is, egyik legnevesebb ősünkre.

Büszke mégis inkább azokra vagyok, akiket már ismertem. Apám testvéreire, az unokatestvérekre. Amikor egyedül maradtunk anyámmal, apám két testvére sokat segített rajtunk, pedig ők sem voltak nagykeresetű emberek, nekik is gyerekeik voltak.

Engem nem vettek fel a gimnáziumba, mert „rossz káder” gyereke voltam. Nagybátyámék, dr. Petneházy Sándorék Pápán laktak. Fölvetődött: ha ott végzem a nyolcadik általánost, utána pedig ott jelentkezem gimnáziumba, akkor esetleg...

Nagybátyámék háromszobás házban laktak: három gyerek, Hofmeister nagyanyám, ők ketten, és odavettek engem negyedik gyerekeknek. Emiatt Judit, az egyik unokatestvérem a kanapén aludt, mert nem volt több fekvőhely.

Imre bácsitól, akinek szintén három gyereke volt, biciklit kaptam. Mindig éreztem a család szeretetét. Arra is büszke vagyok, hogy Zalán bácsi fiait kivéve mindenki itthon maradt.

Amikor összejövünk valamilyen családi eseményre, rengetegen vagyunk, és nagyon jól érezzük magunkat. Szabolccsal Pápán egy osztályba jártunk. Egyidősek lévén együtt szoktuk megünnepelni a születésnapunkat is.

Jegyzetek

- ¹ A vers szerzője Szimonov, hatszoros Sztálin-díjas szovjet író, költő.
- ² Sólyom László, Pórfy György – 1950-ben a tábornokok perében hatvanhat személyt vettek őrizetbe, majd a legnagyobb titoktartás mellett tartott tárgyaláson tizennégy egykori ludovikás tisztet halálra ítélt a bíróság. Hét tábornok – köztük Sólyom László vezérkari főnök, Pórfy György a tüzérség parancsnoka – halálos ítéletét végre is hajtották. (<http://jogiforum.hu/hirek/36442>)
Pálffy György, Österreicher – Vezérkari tiszt volt a Horthy-hadseregben. 1939-ben németellenessége miatt kivált a hadseregből és tisztviselő lett az Egyesült Izzóban. 1942-ben belépett a KMP-be, 1944 őszétől a párt Katonai Bizottságának, 1945 márciusától a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztályának a vezetője, majd a határőrség parancsnoka. 1948 tavaszán a honvédség felügyelője, honvédelmi miniszterhelyettes, majd az MDP Központi Vezetőségének tagja. 1949 májusában koholt vádak alapján Rajk Lászlóval együtt letartóztatták, halálra ítélték és kivégezték. (<http://arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-élettrajzi-lexikon>)
- ³ Nagy Imre növelni akarta a parlament szerepét az állami élet törvényes irányításában. Beismerte, hogy a felemelt ötéves terv céljai „meghaladják erőinket”, „semmi sem indokolja a túlzott iparosítást.” [...] „A kormány minden eszközzel meg kívánja szilárdítani a paraszti termelés és tulajdon biztonságát.” [...] „Igazságügyi és rendőrségi szerveink, valamint helyi tanácsaink munkájában gyakran nem jutott kellően érvényre [...] a törvényesség.” [...] „A bírósági és kihágási eljárások nagy száma, a széles körben alkalmazott adminisztratív módszerek, a begyűjtés, az adóbehajtás, a kuláklista, a tagosítások terén elkövetett tömeges túlkapások és visszaélések, valamint egyéb zaklatások sértették a lakosság igazságérzetét, megsemmisítették a törvényességbe vetett hitet.” (<http://www.rev.hu/sulinet45/ora4/ora4.htm>)
- ⁴ dr. Herczegh Géza (1928. Nagykapos, Csehszlovákia – 2010. Budapest) – 1990 júliusa és 1993 májusa között az Alkotmánybíróság tagja, majd helyettes elnöke. 1993-ban a Hágai Nemzetközi Bíróság tagjává választották. (<http://alkotmanybirosag.hu>)
A gödöllői Premontrei Gimnáziumban érettségizett, diplomát a Szegedi Tudományegyetem Jogtudományi Karán szerzett. Nemzetközi jogi kutatásokat végzett az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetében, tanított a Marx Károly

Közgazdaságtudományi Egyetemen, a Janus Pannonius Tudományegyetemen. 1980-ban lett egyetemi tanár, 1981-ben és 1984-ben az Állam- és Jogtudományi Kar dékánjává választották. 1985-ben lett a MTA levelező, 1990-ben rendes tagja. Tagja volt a Professzorok Batthyány Körének, a Magyar Polgári Együtműködés Egyesületnek.

Elismerései: Bethlen Gábor-díj, Pécs Város Milleneumi díja, a Pécsi Tudományegyetem és a Marburgi Egyetem díszdoktora, posztumusz Magyar Örökség-díjas. (<http://hu.wikipedia.org>)

⁵ Magyar Szemle könyvek, Budapest, 2019.

⁶ *Foggal és körömmel*. Helikon Kiadó, Budapest, 2008.

További művei: *Peres örökségünk*. Magyar Szemle Alapítvány Budapest, 2005. *A szarajevói merénylettől a potsdami konferenciáig*. Magyar Szemle könyvek, 1999.

Ungvár (1946–1996)

Fellinger Károly **Szél-járás**

Vitkóc

Nagytapolcsányhoz közel
vadvirágos Vitkóc,
kócos arra a gyerek,
a szakálla lenkóc.

Reviczky Gyula költő
imádta e tájat,
itt született, itt, ahol
nyugalom, s hit árad.

Jászai Mari, társa,
szerelme volt hajdan,
édes-bús verseit
felolvasta halkán.

(Nagytapolcsányi járás)

Temetvény

Erdő borította
hegytetőn a várrom,
büszke Vág bal partján
nevét tartja számon.

Temetvény szülötte,
szabadságban hívő
gróf Bercsényi Miklós,
főgenerális ő.

Visszhangzik a neve,
ma is szájról szájra,
Szent Miklósnak napján
jött el e világra.

Mikulás-ajándék,
magyaroknak hőse,
harcolt a hazáért,
félelmét legyőzve.

Necpál

Szent László király áll
Necpál címerében,
falu védőszentje
megóv földön, s égen.

A török időkben
itt alapították
Túróc vármegyének
középkolóját.

Itt született drága
Hrúz Mária kincsem,
Petőfinek anyját
áldja meg az Isten.

Necpálnak gyermeke,
elfog minket a bú,
Lahner György, a honvéd,
aradi vértanú.

Ágyúkra íratta,
hogy ne bántsd a magyart,
tudta, mire való
a szablya meg a kard.

Felkötötték végül,
hitványan és gyáván,
Necpál visszhangozza:
a születésnapján.

(Túrócszentmártoni járás)

Trencsén

Kökénybokros,
csinos Trencsén,
ördög ül a
vén bakkecskén,
hosszú neki
a nagykabát,
Csák Máténak
érzi magát.

Híres Trencsén
büszke vára,
tatár dülta
mindhiába,
dübögött a
hegy alatta,
Venceltől Csák
Máté kapta.

Csák Mátétől
a nép retteg,
nem örülnek
a seregnek.
Kiskirály volt,
semmi kétség,
cseh zsoldosok
óvták, védték.

(Trencsényi járás)

Breznóbánya

Breznóbánya boldog fia,
madaraknak atyja,
az utolsó polihisztor,
fején a kalapja.

Mégse vaskalapos ember,
derék, vidám fickó,
honvédnek is jelentkező,
tudós Herman Ottó.

Tizenkét éves koráig
csak németül beszélt,
de magyarként gondolkodott,
bátor volt, sose félt.

Kisgyerekként az erdőben
gyűjtött sok-sok pókot,
tücsöktől és bogaraktól
végleg meghatódott.

Kossuth Lajost látogatta,
Itáliát járva,
örökké a híve maradt,
adott tanácsára.

Breznóbánya szilaj fia,
madaraknak atyja,
az utolsó polihisztor,
fején a kalapja.

(Breznóbányai járás)

Verbó

Magyar, szlovák szíve dobban
a neve hallatán,
heves természetű gróf volt,
utazó hajdanán.

Merész gróf, Benyovszky Móric
álmát osztotta szét,
gőgös Bécsnek városában
utca őrzi nevét.

A világnak a negyedik
legnagyobb szigetén,
Madagaszkár királya lett,
hajtotta a remény.

Harmincéves volt akkor ő,
ez bizony nem semmi,
Verbón ma az összes gyerkőc
Móric akar lenni.

(Pöstyényi járás)

Zólyom

Nagy nőcsábász, istenfélő,
törökverő, ősi költő,
hozzá méltó, hogy szülessen
kell még jópár emberöltő.

Zólyom város őrzi léptét,
várkapuján emléktábla,
Balassi Bálint verseit
a teremtő is megáldja.

Emlékoszlop őrzi nevét,
Hibbén pihen a templomban,
a családjá sírboltjában
érzi e még, hogy otthon van?

Nagy nőcsábász, istenfélő,
egy reneszánsz magyar költő,
hozzá méltó, hogy szülessen
kell még jópár emberöltő.

Bábaszék

Dimbes-dombos Bábaszék,
kilyukadt a vasszék,
nem nagy a repedés hossza,
drótos tót majd befoltozza.

Dimbes-dombos Bábaszék,
egész héten döng az ég,
nem nagy a tót munkabére,
lyukas zsákot adjál érte.

Dimbes-dombos Bábaszék,
Pór Bertalan élt itt, rég,
festegetett, világot járt,
rajzolt pásztort, juhot, határt.

Felvidéke horizontját,
ahogy erre fele mondják,
napsütésben ne légy nyúzott,
kicsipkézik a hegycsúcsok.

(Zólyomi járás)

Eperjes

Aki nem járt Eperjesen,
nem kap földiepret,
másszon fel az eperfára,
arról talán szedhet.

Itt született Hamvas Béla,
hamvas arcú angyal,
minden este epret evett
egy nagy vaskalappal.

Kirakókocka a város,
ínyencnek ajándék,
egyszínű mind a hat oldal,
remek gyerekjáték.

Szinyeújfalu

Nagy Szinye völgyében,
Szinyeújfaluban,
egy kis gyermek fölött
pacsirta elsuhan.

Megigézi a táj,
színek kavalkádja,
buzgó festővé lesz,
a nemzete áldja.

A legjobb barátja
történeti festő,
derék Benczúr Gyula,
képe is kelendő.

Majálisról alkot,
múlnak az esztendő,
nejéről festi meg
a Lila ruhás nőt.

Családja birtokán
jön érte a halál,
Jernyén tiszta lelke
békességre talál.

Nagy Szinye völgyében,
Szinyeújfaluban,
egy kis gyermek fölött
pacsirta elsuhan.

(Eperjesi járás)

Szakolca

Morva folyó bal partján
terül el Szakolca,
sziklás, hegyes mezein
kőkénybokor, bodza.

Második Béla király,
kit vakként ismernek,
itt született Szakolcán,
itt volt pólyás gyermek.

Gróf Gvadányi Józsefet
tisztelték, szerették,
itt lehelte ki bizony
azt a bohém lelkét.

Juhász Gyula lassan járt,
képzetele szárnyalt,
bús tanárként oktatott,
megírt, költött pár dalt.

Morva folyó bal partján
terül el Szakolca,
sziklás, hegyes mezein
kőkénybokor, bodza.

(Szakolcai járás)

Margonya

Piroslik a galagonya,
gyászba borul kis Margonya,
itt nyugszik ő, ki nem szolgál,
zarándokhely a sírboltja.

Dessewffy Arisztid neve
ismerős már errefele.
Arad vitéz vértanúja,
hőstetteit a szél fújja.

Kötél általi halálra
ítélte őt, aki gyáva,
kegyelemből, eretnokség,
golyó által kivégezték.

Tapoly partján galagonya,
gyászba borul kis Margonya,
felvidéki hú magyarok
szemében egy könnycsepp ragyog.

(Bártfai járás)

Selmecebánya

Selmecebánya, Selmecebánya,
elkészült a Hold ruhája,
csakis teliholdkor hordja,
máskor bő a blúz, a szoknya.

Selmecebánya, Selmecebánya,
vigyázott csöpp Hell Miksára,
huszonkettedik gyereknek,
csillagásznak született meg.

Legkisebbnek, de hamar nőtt,
utolsókból lesznek elsők,
megmérte, mert mindent látott,
a Nap-Föld hossz távolságot.

Nevét kráter őrzi, mondom,
az ígészó sápadt Holdon,
meg egy kisbolygó az égen,
vágyam oda szárnyal éppen.

(Selmecebányai járás)

Alsókorompa

Annyi vadja, mint a gomba,
Híres lett Alsókorompa.
Brunszvik-kastélya virágzik,
vár helyén áll, meg is látszik.

Beethoven a vendég benne,
ő a zene fejedelme,
kész a mű, szájtátva várják
szép Holdvilág-szonátáját.

Nagyszombat

Nagyszombaton a vásáron
tüske ment a bal kezembe,
nem találok felcsert, orvost,
nincsen, aki azt kiszedje.

Zsámboky János, ha élne,
orvosdoktor, levélíró,
nem lennék én semmiképpen
gyáva gyerek, könnyet síró.

Az emblémáskönyv szerzőjét
a magyarok mind szeretik,
megírta Eger, s Szigetvár
hősies nagy küzdelmeit.

Nagyszombaton a vásáron
tüske ment a bal kezembe,
nem találok felcsert, orvost,
nincsen, aki azt kiszedje.

Késmárk

Sajtváros a Késmárk,
ferde szemmel néz ránk,
ki a sajtot nem imádja,
beledobják a Poprádba.

Ki naponta ette,
oly nagyon szerette,
itt van annak, honfi látja,
síremléke meg palástja.

Ő Thököly Imre,
Késmárknak szülöttje,
Felső-Magyarország lelke,
Erdélyország fejedelme.

Sajtváros a Késmárk,
ferde szemmel néz ránk,
ki a sajtot nem imádja,
beledobják a Poprádba.

Toporc

Három zsvány
Toporcon,
marakodott
a koncon.
Nagylevelű
hársfa mögül
lestem őket
fél öt körül.

Ötszáz éves
a hársfa,
nincsen, aki
megmássza,
Görgeyek
címerében
ott vírít, il-
latát érzem.

(Késmárki járás)

Lőcse

Szobrászról, festőről ismert
Szepes vármegye székhelye,
Lőcsei Pál oltárának
megvan a legméltóbb helye.

Szent Jakabnak templomában
hívók járnak csodájára,
ez bizony a kerek világ
legmagasabb faoltára.

Marschalkó János városa,
Lőcse bizony sose bánja,
legismertebb műve gyöngyszem,
a Lánchíd kóoroszlánja.

Szobrászról, festőről ismert
Szepes vármegye székhelye,
hogya élne Markó Károly,
engemet is lefestene.

Kisszeben

Tarkó urának lányáról
kapta nevét Kisszeben,
olyan szépség, mint Szabina,
messze földön nem terem.

Emlékére László király
várost építtetett fel,
Sáros megye fürge népe
dolgozott a sereggel.

Kisszebeni látnok festő
cédrusoknak nagy fia,
Csontváry Kosztka Tivadar -
éhen kellett halnia.

Képeit az örökösök,
az ész ezen akad ki,
kocsiponyvaként akarták
anyagárban eladni.

Tarkó urának lányáról
kapta nevét Kisszeben,
olyan szépség, mint Szabina,
messze földön nem terem.

(Kisszebeni járás)

Detrekőváralja, Nádasfő, Széleskút

Kalandos életű
Bornemissza Péter,
sok helyen megfordult
földi életében.

Detrekőváralján
kinyomtatta művét,
sose győzött rajta
a nagy keserűség.

Balassi Bálintnak
lett a nevelője,
mindenben segített,
ami kitelt tőle.

Huszt várában írta
búcsúversét, halkán,
de hitt a jövőben,
küzdve szakadatlan.

Nádasfőn a halál
végül utolérte,
Széleskúton nyugszik,
áldott az emléke.

Kalandos életű
nyomdász, prédikátor,
magyar honfiak közt
egyenes és bátor.

(Malackai járás)

Szíki Károly

Egerből a bogácsi dombokon át a New York-i felhőkarcolókig

– Emlékinterjú Mohás Livia írónővel –

Pázmány Laci költőbarátommal kettős cél által vezérelve érkeztünk meg a XII. kerületbe, Mohás Livia írónő lakására. Először is azért, hogy a bogácsi születésű, a világ számos pontján ismert pszichológus-íróval interjút készítsék. Másodsorban azért, hogy a Mezőkövesden kiadott, Sebe Imre által szponzorált Trianon-könyvet átadjuk, melyben Livia asszony is írt egy gyönyörű emlékezést. Átadásra került még a Varga Lászlóról, egykori országgyűlési képviselőről írott színművem, melynek az szolgáltatott aktualitást, hogy Varga László politikus és színházalapító 110 éve született, valamint hogy Mohás Livia New York-i kapcsolatával keressek egyezőséget.

Fiatalosan, üdén fogad a szobájában. Hatalmas foteljében ül, rögtön kávéval kínál. Míg szürcsölgetjük a jó alapanyagból főzött frissítőt, van alkalom szétnézni a szobában. Igazi értékörző személye rajzolódik ki, a falakon ízléssel gyűjtött értékmentő tárgyakkal, festményekkel.

Átható érzés arra gondolni, hogy egy lélekközösségben tölthetünk némi időt Mohás Liviával, aki Bogácson született, József Attila-díjas író, pszichológus, korábban testnevelő és pszichológiatanár, 1974–1981 között az MTA tudományos főmunkatársa, 1981–1983 között az Országos Pedagógiai Intézet tudományos főmunkatársa, a Magyar Írószövetség tagja, a Magyar Írók Egyesületének, a Magyar Alkotóművészek Országos Szövetsége Írói Tagozatának, a C. G. Jung Komplex-pszichoterápiás Egyesületnek, a Magyar Pszichológiai Társaságnak, a Magyar Pszichológus Kamarának tagja. 1983 óta szellemi szabadfoglalkozású.

Elindítom a felvevőt. Livia asszony csodálatos egyszerűséggel fogadja a legbotorabb kérdéseket is.

– 1928-ban születtem Bogácson, ahol gyermekkorom töltöttem. 10 éves voltam, amikor beírtam az Angolkisasszonyokhoz Egerbe. Ó, a Rendház! Ó a Kosuth utca! Milyen elevenen él bennem a kezdetek kezdete! Annyira szívemhez nőtt Eger, hogy már-már Bogáccsal egyenrangú szülőfalumnak tartom. Mindkettőtől nagyon sokat kaptam. Ma sem foszlottak el ezek az emlékek.

– **Ragyogtassuk fel a bogácsi dombokat!**

– Fantasztikus közösségi életet éltünk Bogácson. Egyik helyről a másikra repdestem. Nem volt olyan esküvő, disznótor, ahol én ne jelentem volna meg. Fantasztikus élmények töltik meg a szívemet, hogy erről beszélek.

– **Csak az élet, csak a fénylő villanások?**

– Nem mindig, de nekem például a halál sosem volt félelmetes. A tisztaszóban készítették el a ravatalt, a halott gyönyörűen felöltöztetve hevert, a sirtóasszonyok körbeülték. Jöttek a látogatók és elbúcsúztak. Én egy alkalmat sem mulasztottam el, hogy a búcsú pillanatait átéljem. Emlékszem gyöngyfőkötős gyerekekre is, akik ott feküdtek a ravatalon.

– **Voltak kedvesebb, szerethetőbb momentumok is, gondolom.**

– Igen. Szívesebben emlékszem persze a disznóölésekre és az esküvőkre.

– **Ebben a röpdősében nem érzékelem a szülői háttérrel.**

– Szüleim szabadon neveltek. Alig nézték meg a bizonyítványomat, mintha nem lettek volna kíváncsiak arra, hogyan birkózom az iskolával. Papám Bogácson volt iskolaigazgató. Ennek köszönhetően a tanítónénik beírták, hogy dicséretes, kiváló, de senki nem törődött azzal, hogy van-e mögötte valós teljesítmény.

– **Mikor derült fény a tudáshiányra?**

– Amikor Egerbe, a zárdába bekerültem a testvéremmel, nagy szigor, nagy rend fogadott. Negyedévkor a tisztelendő Máter azt mondta: én magát meg fogom bukattani, mert nem tud olvasni! Igaza volt, mert bár a betűket ismertem, összefüggő szöveget nem tudtam értelmezni. Felében-harmadában kisilabizáltam, mi van ott, de nem tellett többre. Döbbenettel fogadtam a Máter kijelentését, hiszen világleletemben dicséretes tanuló voltam, és most meg fogok bukni?

– **Nem adta fel!**

– Minden energiámat az olvasásra fordítottam ettől kezdve. Máter Bende lehetőséget kínálva a javításra behívatott felelni, akkor már nem vallottam szégyent. Így kezdődött a zárdai életem. Először családomnál éltem, majd bennlakó lettem, szigorú kelésekkel, szabályokkal, szentmisékkal. Nagyon megszerettem ezt az életformát. Nekünk, nagyobbaknak kényelmes volt a szoba, mert csak 3-4 tanuló lakott együtt, míg a kisebbek az *Órangyal hálójában* 52-en laktak.

– **Volt kijárási lehetőség a városba?**

– Csak apáca kíséretével mehettünk még az orvoshoz is.

– **Hány évig volt az Angolkisasszonyoknál?**

– 4 év gimnáziumi idő után még 5 évet rá kellett húznom, mert a Tanítóképzőt is elvégeztem. A képesítő elnyerése után Pestre költöztem.

– **Mi történt a testvéremmel, Évával?**

– Amikor én felsős lettem a zárdában, ő elhagyta az országot 1945-ben. Máiig feldolgozhatatlan fájdalom, hogy itthagyt minket és disszidált.

– **Maradjunk még pár percig 1945-nél. Egy gyönyörű lovas történetről hallottam. Elmesélné?**

– Elmesélem, s így velünk van ebben a mesében a testvérem is, aki rendkívüli állatszerető volt. Szenvedélyesen imádta az élőlényeket. Fantasztikusan tudott

például lovagolni. Nem túlzás, ha azt mondom, állatidomító képességekkel bírt. Miután a ruszók feldúlták a falut, elvittek minden mozdíthatót és megerőszakoltak mindenkit, aki elérhető volt számukra. Amikor végre elmentek, Senkiföldje lettünk. A régi előjáróság eltűnt, az új még nem termelődött ki. Egy kora reggelen feltűnt az ablakunk alatt egy lovacska. Három lábán állt szegény. A testvérem azonnal kirohant hozzá. Betámogatta az istállóba, mert a negyedik lábára nem tudott ráállni. A testvérem alácsúszott és a hátára vette a lovat, így jutottak át az istálló küszöbén.

– **Micsoda szolidaritás, gondoskodás!**

– Másnap kiástuk az eldugott gyógyszereket. Az elrejtésben, konzerválásban édesapám volt a legjobb. Ezért nem éhezünk sohasem, és a gyógyszer is előkerült. A nővérem, mint egy szakértő, nekilátott a lovacska lábának gyógyszerezéséhez. Állandóan kötözgette, kamillateával mosta, injekciózta és lassan lábra állt a lovacskánk. Korábban volt egy kocsisunk, Bernátnak hívták. Azt mondta: maguk úgy bánnak ezzel az állattal, mint egy babával. Így nyerte el a lovacska a Baba nevet. Felgyógyult és nagyon sokáig szolgálta édesapámat. Ő vitt bennünket Mezőkövesdre és Egerbe, ha vásárolni akartunk.

– **Regényes történet... Több, mint 30 könyve jelent meg eddig. Ezek között számosat jeles pszichológusokkal társszerzői kapcsolatban alkotott, Csernus Imrével, Popper Péterrel, Lux Elvirával...**

– Nagy részét családi témában írtam: *Oroszlános kert, Zuhog, zuhog a hó...* És a többi pszichológiai segítségre, önfejlesztésre, önnevelésre íródott. Pszichológiai tanulmányaim alapján vettem papírra őket.

– **Valamikor nagy népszerűségnek örvendtek könyvei, aztán elhalványult az irántuk való érdeklődés?**

– Bejöttek az amerikai sikerkönyvek és elárasztották a világpiacot.

– **Sok publicisztikát is írt.**

– Igen, mikor még tanár voltam, igyekeztem mindenhez hozzászólni. Mikor elhagytam Egert, a Testnevelési Főiskolára nyertem felvételt. Pompás hely volt, kiteljesedett szabadságélménnyel.

– **Említene osztálytársa közül párat?**

– Például Zarándi László olimpiai bronzérmes, Európa-bajnok atléta, majd edző. Béres Ernő, az 1952-es helsinki olimpia 5000 méteres versenyében országos csúccsal hetedik helyen végzett. Garay Sándorral, Rózsavölgyi Istvánnal és Iháros Sándorral 4x1500 méteres váltót alkotva világcsúccsal örvendeztették meg az 1953-ban felavatott Népstadion húszezres szurkolótáborát.

– **Hol kezdte tanári munkáját?**

– Először Zuglóban, az általános iskolában tanítottam, majd átkerültem a Zrínyi Ilona Gimnáziumba.

– **Visszajárt-e még Bogácsra?**

– Igen. Főleg szüleimet látogattam. Édesanyám tragikus életet élt. Szklerózis multiplex betegséget kapott 30 éves korában.

– **A Mohás név honnan származik?**

– Magyarosított. Szlávok vagyunk, északról. Blanár volt az eredeti nevünk. Rózsaszentmártonban született édesapám, ott még Blanárok voltunk, elismert nemesi család. Meg kell jegyezni, hogy a Blanár igen elismert név. A magyarországi szlovákok személy- és helyneveiből Vincent Blanár 53 kutatóponton elsősorban családneveket és helyneveket gyűjtött. Mielőtt apámat vitézzé avatta 1928-ban a Vérmezőn Horthy Miklós, megkérték, hogy a szláv nevet magyarosítsa.

– **Mikor ment férjhez?**

– 1952-ben diplomáztam a TF-en. Kiss István, aki később a férjem lett, akkor már a Műegyetemre járt. Apja lovascsendőr volt, ezért nem kaphatott állást. Osz-tályidegen lett. De a Rákosi-rendszert én is megszenvedtem. Állandó megfigyelés alatt tartottak, lejegyezték, ha például el mertünk menni a templomba. Válogatott sportoló volt a férjem tíztusában, de őt is megbélyegezték. Mivel nem taníthatott a szakmájában, ezért elment a Műegyetemre. Egyik regényem, ami a *Dekatlon férfi* címet viseli, róla szól.

– **Egy boldog dátum: 1953!**

– Megszületett a fiacskám, Péter, akit ma már dr. Kiss Álmos Péternek szólítanak.

– **Akitől az élet egy időre elszakította Önt. De álljunk meg egy pillanatra a nagy szakításnál! Mit jelent a Trianon-gyalázat 100. évében Önnek a szétszakítás?**

– Torokszorító. Borzasztóan fájdalmas gondolni rá, hogy mi történt akkor. Micsoda érvágás volt az a nemzetnek! És mégis! Elgondolkodtató, hogy abban a tragédiában, iszonyatos pusztításban is talpra álltak a magyarok. Mintha egy ember karjait, lábait levágták volna, olyan halott állapotba került a haza. És mégis kinőttek a karok, meg a lábak, életben maradtunk. Jöttek hatalmas politikusok, mint Klebelsberg Kunó, és talpra állt az ország.

– **1920 fájdalma nem múlt el nyomtalanul Bogácsra sem.**

– Édesapám iskolaigazgató volt és leventéivel, mint parancsnok, kirakatta kőből a Bogácsra bevezető út melletti dombra Nagy-Magyarországot, amit fehérre meszeltek, hogy messziről hirdesse a magyarok tiltakozását: Nem, Nem, Soha nem felejtsük el a gyalázatot!

– **A másik megélt szétszakított állapotra térjünk vissza. Eddig kevés szót ejtettünk a nővéréről.**

– Éva mindenben okosabb, tehetségesebb és talpraesettebb volt, mint én. Mindössze egyet nem adott meg neki a Teremtő: a kitartást és lelki erőt. Nem

volt lusta, de soha nem dobta be magát semmibe teljes erőből. Kiváló színésznek indult, hallatlan tehetséges volt. Los Angelesben indult a művészi pályája, gyorsan kapott filmszerepeket.

– **Azért ment el itthonról, hogy színész legyen?**

– Nem! Ő nem akart Magyarországon élni, azért. Mély sértettség miatt indult Amerikába.

– **Mi volt az a nagy sérelem?**

– Rettenetesen félt az oroszoktól. Tudja, az én beteg anyámat egy barlanglakásban megerőszték a ruszkik. Nem szívesen beszélek erről, sosem tettem, mert életem legborzalmasabb élménye volt. Nővérem annyira gyűlölte ezért a világot és a kommunista nyomort, amit az oroszok ránk szabadítottak, hogy nem tudott mást, mint menekülni innen minél messzebbre.

– **Mikor jött haza?**

– Csak 1957 után tért vissza először. Tele volt félelemmel. Egyszer elvetődünk a barlanglakások felé. De ő tiltakozott, oda nem akart visszatérni. Szinte hisztérikus rohamot kapott.

– **Hogyan kezdődött az ő amerikai karrierje?**

– Először modell volt, majd egy férfi kiemelte, mert színészi tehetséget látott benne. Sajnos nem volt kitartása a filmezésben sem. Mikor megkérdeztem, miért mondtál le életed álmáról, csak annyit válaszolt: nagyon unom a felvételeket! Utáltam az egészet!

Pedig *A Kilimandzsáró hava*, melyet Hemingway legismertebb, különös hangulatú novellájából 1952-ben filmesítettek meg és ő ebben szerepelt, egy modellt alakított, nem kis sikert hozott számára.

– **Három Oscarra jelölt alkotásban, Gregory Peck-vel a főszerepben! Nem minden magyarnak jutott ki ekkora lehetőség Hollywoodban. Mi történhetett?**

– Ő csak annyit mondott mindig, ha erről kérdeztem: utáltam azt a sok üresjáratot, ami a filmfelvétellel járt együtt. Innen menekült tovább, nyugalmat keresve a keleti partra, New Yorkba. Long Islanden telepedett le már férjével, s lett a Wandelbilt Whitney család tagja. Nagyon híres családról van szó. Nekem ez különös élményt jelentett, ha elutaztam New Yorkba, mert állandóan a Metropolitanba vitt a testvérem. Külön páholyuk volt. Gazdag, de nagyon kedves emberek voltak, így őriztem meg őket az emlékeimben. Ők egyszerűen csak a *little communist girl*nek szólítottak, de nem bántam, mert sok mindent tanultam a közelükben.

– **Megszerette New Yorkot?**

– Nagyon. Sokat jártam a 2. Avenue magyar üzleteiben, éttermeiben, a Paprikás Weisnél vásároltam húsokat.

– **Térjünk vissza New Yorkból hazai földre. Beszéljen a fiáról!**

– Ő a Közgazdasági Egyetemre járt, de nem diplomázott le, mert 1973-ban disszidált, majd Rómából Amerikába vette az útját. Ebben a testvérem segítette. Beállt az amerikai hadseregbe, ejtőernyősként szolgált az észak-karolinai Fort Bragg támaszponton.

– **Ez a támaszpont a polgárháború déli katonai vezetőjéről, Braxton Bragg konföderációs tábornokról kapta a nevét, aki elsősorban az 1863-ban Chattanoogaánál vívott csata elvesztése miatt vált ismertté. Járt ott valaha?**

– Igen, meglátogattam a fiamat. Ilyenkor elmondtam neki, mennyire nem szeretném, ha valami idegen országban ledobnák őt is.

– **Végül sikeresen visszatért.**

– Amikor az oroszoktól megszabadultunk, legnagyobb örömömre hazajött. Most hadtörténeti tudományos kutató.

– **Lassan kész a leltár. Hatalmas életmű, melynek korántsincs vége. Munkával és felemelő szabadidő-kitöltéssel múltatott évtizedek, a kitüntetések, elismerések hatalmas csokra... A Magyar Köztársaság három érdemkeresztje, nívódíjak, József Attila-díj. Közülük melyik a legkedvesebb?**

– A József Attila-díj.

– **Azt gondolja az ember, hogy ennyi elismerés automatikusan jelenti azt, hogy gond nélkül válik az író élete, mert dől a sok pénz.**

– Írói munkásságomat közepesen honorálták, ahogyan Magyarországon általában a többi íróét. Itt csak egy-két sztáríró tudott megélni honoráriumból. Így nyugdíjazásomig mindig volt civil állásom. Később többször írtam ismeretterjesztő pszichológiai könyveket, cikkeket, tanulmányokat. Ezek nagy példányszámban jelentek meg és nagyobb honoráriummal jártak, megírásuk pedig egyszerűbb és gyorsabb volt.

– **Érezhetően szerény maradt, nem bódította el a sok siker. Hol várt, hol kapott többet a vártnál?**

– Az író-olvasó találkozók fontos visszajelzések voltak, érzékeltetni lehetett, hogy mi az, amit az olvasók kedvelnek, fontosnak tartanak írásaimban. A rokonságom körében különbözőek a reakciók. Többségük, noha jó a kapcsolatunk, alig vagy egyáltalán nem jelzi, hogy írói mivoltom érdekelné őket. Kevesen közülük megszidnak, mert a családi regényeimben az ősokeket olykor nem eléggé tiszteletteljesen ábrázoltam. Kevesen azonban hatalmas örömmel fogadják, olvassák írásaimat, rengeteg gratulációval, szeretetteljes elismeréssel halmoznak el. Ez számomra a legnagyobb jutalom.

– **Úgy látom Önt, hogy egykor suhogva járt nagy társaságokban, szerette a sikert, élvezte az emberek kitüntető figyelmét. Megkockáztatom: ma eltávolodóban van ettől a központi szereptől.**

– A magányt mindig szerettem, most különösen. Sok barátom lévén gyakran

voltak összejöveteleink és vendégségek, nagyon szerettem ezeket. Ma már fárasztanak és kevésbé érdekelnek.

– **Milyen tervek foglalkoztatják még?**

– 93. évemet élem. Nagy lelkesedéssel írom emlékeimet, Fiala farkas címmel. A lelkem mélyén él egy fiatal, 10 ezer éves farkas. Bár a lelkem még csak 50-60 éves. A Hírel folyóiratban közlik folyamatosan. Már 10 részt megírtam. Tervezem, hogy kiadom. Már nem lépek ki, nem szívesen mozgok. Az emlékeimben élek, azok visszavisznek Egerbe, Bogácsra. És ebben a képzeletbeli utazásban jól érzem magam.

– **Köszönöm a megtisztelő interjút és Áldott Adventi várákozást kívánok!**

Mohás Livia

Szilágyi Ferenc

Csodálatos világ

Hiába vonz a szfinx, a táj, a Nílus,
ne tartson sakkban ott a randa vírus;
nehéz a lég, ha gyilkos pára rója,
prédára vár a gyíkok fáraója.

A parton beste szúnyoghorda cirkál.
Amerre ember-rakta gúlaszirt áll,
s legenda éled ősidőktől fogva,
fejét világunk dugja rőt homokba.

Akár a sült galambra, szája tátva
s pohárnyi tiszta víz a jóbarát ma.
A vágyain határt az ember ott von,
ahol nyugodt az álma: legjobb otthon!

*

Ha Indiába vinne kóbor álmod,
ne hidd, hogy ott a békét megtalálsz!
A nagy tömeg talán el is sodorna,
mert közlekedni, ó, de kínos torna!

Hiába vár a Tadzs Mahal, s a Gangesz,
turistaléted drága, talmi rang ez!
Eltévelyedni hív ezernyi dogma,
botolva szent tehénbe, koldusokba.

Bazári csillogást rikít a kelme,
s e színes forgatagba vész az elme.
A vágyain határt az ember ott von,
ahol nyugodt az álma: legjobb otthon!

*

Bohém kalandra vágysz? Kitérül Párizs:
Mont Martre, a Place Pigal – csalódnai máris –
szeánszra invitál a Szajna partja,
az ő litániát ma szajha tartja.

Torony iránt haladsz, ha vár az Eiffel,
megmászni tervezed? Korábban kelj fel!
Lapos lesz ám zsebed, s a buksza gyomra,
csak egy bagettre vágysz – mesés vagyonna.

Előtted új varázslatok teremnek,
de fáradsz s éhezel: mindent a szemnek!
A vágyain határt az ember ott von,
ahol nyugodt az álma: legjobb otthon!

*

Az Andok messzi, irdatlan hegyének
oly hódolattal zeng a hálaének,
amit, ha boldog emberelme tárol,
regél a régi mítoszok szaváról.

Ha egyszer arra vinne tán a lábad,
kerekre nyisd szemed, s ha könnybe lábad,
előítéleted se téve félre,
gondolj a sok kiömlő inkavérre!

Nevét e kőbe írta rég a tette,
hitének szent falába építette.
A vágyain határt az ember ott von,
ahol nyugodt az álma: legjobb otthon!

*

Tekints a büszke felhőkarcolóra,
a boldog város ez, s a boldog óra,
a virtus vérkörében Ford barangol,
és raccsolásra ferdített az angol.

A lét zihál, zubogva fő a pokla,
ne várj szelíd, nyugalmasabb napokra!
Nehéz ügyesnek lenni, jónak, szépnek,
s ha nem vagy szemfüles, nyakadra lépnek.

De csőre töltve véded éji álmod,
s a Mc Donalds-ba ülsz, ha kell zabálnod...
A vágyain határt az ember ott von,
ahol nyugodtan élni: legjobb otthon!

*

Öreg, poros falum, te, Miskafalva,
ki tönkretett, csak erre volt hatalma!
Száz hosszú éve elnyomott a Részek,
a senki földje lett az ékes fészek!

Virágaink a vad taposta sárba,
kezekre vár az elhagyott, az árva.
Mocsár az Ér, akár egy búzós holtág
zsiványtanyán, mióta elrabolták.

Sivár homokba túske nő, s a dudva,
a népe szolgaságba messze fut ma.
A vágyain határt az ember ott von,
ahol megél. Pedig csak itt van otthon!

Lukáts János

Kő kövön marad

Azt mondják: démon vagyok. Én vagyok a démon. Nem tudom, mi a démon, ki a démon. Ott állok, ahová állítottak, el nem mozdultam onnan, hogy is tehetném.

Azóta vagyok, hogy megfaragtak, bár lehet, hogy korábban is voltam, de nem tudtam róla. Szobor vagyok, arcot faragtak nekem, szemet, azóta látok. És szarvat a homlokomra, kettőt, és szárnyat is a hátamra, abból is kettőt. A szememet tudom, mire való, a szarvakról nem tudom, mire való, és a szárnyakról sem. Talán, hogy féljen, aki rám néz. Kár, nem bántok én senkit! Vagy talán éppen... eltöpreng, aki rám néz, és feltámad benne, amit lelkiismeretnek hívnak?

Az alsó sorban, meg a felsőben is állnak szobrok, de ők nem démonok. Őket díszes ruhába öltöztették, korona van a fejükön, és az arcuk különös, azt mondják: mosolyognak. Azt mondják, ők királyok meg szentek meg úrhölgyek. Nem tudom, ki a király, ki a szent, mi a mosoly. De szarvam és szárnyam csak nekem van. Én démon vagyok.

Egy reggel itt láttam magam körül a világot, a várost. Nem tudom, mikor néztem körül először, nem ismerem az időt, az elmúlást. Talán csak a tavaszt, amikor harmatcsepp telepszik az arcomra, és a telet, amikor jégcsap telepszik a szarvamra. Aztán elmúlik a harmat, elmúlik a jégcsap, talán ezt nevezik múltó időknek.

Kő kőre szállt, nagy épület lett belőle, a szobrokat ennek a homlokzatára állítottak, a királyokat és a szenteket, de engem, a démont is. Templomnak mondják az épületet, és beszélnek boldogasszonyról és anyáról, én nem tudom, ki az asszony, ki az anya, engem kőből, vésővel faragtak. És nem tudom, ki a boldog. De hát én démon vagyok.

Sokan járnak ide az emberek, bevonulnak a templomba, akkor nem látom őket, ezt sajnálom. Aztán odabenn énekelnek, ezt örömmel hallom.

A város szép és nagy, köszmemem be sem látja a végét. Hajnalban kelet felől érkezik a nap, ilyenkor a város mozogni kezd és zajongani, párák, és jó illatok szállnak föl belőle. Szeretem a napot és szeretem a várost, bár köszívem alig is tudja, mit jelent szeretni. Alkonyatkor a nap visszaint, aztán a házak közé bukik. Igen, visszaint egy-egy sugárral, nekem, a démonnak. Ezt is szeretem, vagy ki tudja.

Egyszer aztán az emberek megvadultak, hozzánk rohantak akkor is, de nem mentek be a templomba, nem énekeltek, hanem gonosz szavakat bömböltek, és éltették, amit szabadságnak mondanak. Köveket ragadtak, felénk dobálták, és összetörték a szentek szobrait, leütötték a fejüket, és a márványfejeket a templom előtt, a kövezen rugdalták. És zászlókat lengettek, az öklüket pedig felénk rázták. És azt kiáltották: forradalom. Sajnáltam a ledöntött szobrokat, a föltépett köveket, és féltettem a várost, amelyet már szinte a magaménak éreztem. Pedig én démon vagyok.

Aztán vonultak az emberek, sokan, egyforma ruhában, énekeltek, de nem a templom jámbor énekeit. Fegyvert viseltek a vállukon. A királyok azt suttozták,

hogy a fegyver öldöklésre való, és ahol az emberek fegyvert vesznek magukhoz, ott a szobrok sincsenek biztonságban.

A harmatcsepre megint jégcsapok következtek, én pedig csak néztem a városomat, valamelyes szeretettel, valamelyes félelemmel. A szarvamra is, a szárnyamra is föltelepszik egy-egy madár, és látja, amit én látok, ahogy én látom. Aztán elrepül... Én ezt nem tehetem, nekem ott van örökös helyem a templom fölött, a város fölött.

És jöttek az emberek újra, forrongott a tér újra, villantak a fegyverek, röppentek a kövek, de most a királyok szobrai rángatták le kötéllel, leütötték a fejüket, a koronájukat, és összetipták a palástjukat. Én néztem mozdulatlanul, sorsomra várva, ha lehet sorsom. Ha sors az, hogy egy ideig áll egy szobor a templom homlokzatán, aztán az emberek egyszerre úgy döntenek, hogy nem kell nekik szobor, és a szobornak nem kell tovább élnie, sem a templom homlokzatán, sem máshol. Én nem vagyok szent, és nem vagyok király, én démon vagyok. Engem nem döntöttek le, nem zúzták szét a fejemet, úgy látszik, több harmatcseppet és több jégcsapot lehelt belém a szoborfaragó, és többet engedélyez nekem a népharag.

A szentek ledöntőinek unokái és a királydöntők fiai aztán visszaszoktak a templomba, újra énekeltek, s bizony ez az ének még mindig szépen hangzott. Újrafaragtatták a ledöntött szenteket meg a lefejezett királyokat, fölállították a régi szobrok helyére, és aláírták márványtáblákra, hogy azt a szobrot ők faragtatták és állították a templomba. És büszkék voltak. Én fenn, a homlokzaton egykedvű maradtam, de ezek a szobrok már nem az én szobortársaim voltak. A templom pedig tűnődött...

A fáklyák eltűntek, a tűzcsóvák kialudtak a városban, az utcák ívét most már lámpasor világítja meg, nem kell köszememet erőltetni, ellátok messze, éjszaka is, talán még a város határán is túl. Hajnalban eloltják a lámpákat, akkor a nap az arcomba világít, fürkészi köszememet, köszarvamat és kőből faragott szárnyamat. Talán bizony a múlt időt kéri számon rajtam, vagy éppen biztat, hogy eljön holnap hajnalban is.

Az emberek aztán falkába gyűltek, úgy csellengtek a téren, a nap melege elől be-betértek a templomba. Nem énekeltek, csak üldögéltek, el-elszunyókáltak, a borospalackot pedig – így beszélik az új szobortársak, akik belátnak a templomba a rózsablakon keresztül – ott hagyják a térdeplő alatt meg a szenteltvíztartó mögött. Az új szobrok rosszallóan csóválnák kőfejüket, de nem tehetik, én behunyom köszememet, hogy ne lássam mindezt, de nem tudom becsukni.

A város egyre hangosabb lesz, de nem a templomi énektől, nem a katonák menetelésre buzdító dalaitól, sőt nem is a forradalom indulóitól. Ezek idegen hangok, riasztóak, és az én kőfülemnek szépség nélkül valók. A népek, akik ellepik a város utcáit, idegenek, piszkos ruhát és sötét arcot viselnek, az én városomat nem érzik magukénak. A templomot túl szépnek, túl csendesnek és meghittnek tartják, öklöt ráznak, és alkalmanként követ hajítanak felé, szentjeik nincsenek, királyaik sincsenek. Démonjaik talán vannak, de ők nekem nem társaim.

A szóbeszéd hétfőt mond arra az átkozott napra. Vörös sugár reszketett végig a

városon, vibrált a házak homlokán, a felhők reszkettek és szétfutottak, füst emelt fáklyát a város fölé. A templom ég... – a szörnyű hír ott üvöltött a fejünk fölött, ott az emberek arcán, akik rémült szemüket a lángok táncára meresztették, a népek egyszerre szálni való szemlélői és mellékszereplői lettek a város rémdrámájának.

Én a templom homlokzatán állok, és semmit sem látok a tűzből. Csak a fényt, a rémületet, a vörös vibrálást látom, meg azt a pokoli pattogást hallom, amit a segítségért kiáltó gerendák adnak. De mégis mindent tudok, köszemem olvasni képes az emberszemekben, és meghallom a rémület hangjait is.

A város lakói, akik évszázadok óta adják át utódaiknak a város szeretetét és a templom tiszteletét, most ismét a boldogasszonyt és az anya imádását foglalták fohászaikba. Nem látom a tüzet, de érzem a forróság fojtogató közeledését. A nap-sugár áldott fény és csalogató meleg, a tűz riasztó lángözön és fojtogató forróság. Nem táplálja az életet, hanem elvenni készül. A városét, a templomét, akiket hathétszáz harmathullás és jégolvadás óta mégis megszoktam-megszerettem.

A füst fojtogatja arcomat, és szememet feketére mázolja, a két kezemet bemocskolja, szarvam-szárnyam már bizonyosan szennyfoltos.

A tetőgerinc végig ég, a faragott zsindegy, a gerendák és az állványzat, sír a fa. A tűz marja magát hátra és előre, oldalt, a tornyok és a falak felé. Nem látok semmit, és mindent tudok. Tudom a múltat, de leginkább a rettentő jelent, és valami nyomorult jövő rövid napjait.

Nekem itt a helyem... Engem azért állítottak a templom homlokára, hogy nézzem a város virágzását, az idő folyamatos folyását, az embernép meg-megújulását. És hogy el nem mozduljak helyemről, mert egyszer – bizonyosan – számot kell adnom mindenről, ami az én időmben, ebben az épületben történt. Engem innen nem lehet elmozdítani se harmatcseppel, se jégcsappal, se tűzzel-füsttel.

Megrettenek, ahol tűz égethet meg templomot, ott a kövek is elgördülhetnek, ha nem is saját akaratukból! Földre hullhatnak, rommá romolhatnak, és arcukat az árokba fordíthatják. Akkor mi lesz veled? Akkor te is...? Akkor te sem...?

Az idegen hangok és ruhák, idegen szavak és arcélek örömet ülnek a templom lángjai fölött. S bizony a romjai fölött is azt ülnének majd, ha a tornyok és falak romok lesznek, a szentek, királyok és a démon alakja pedig törmelékké porlik széjjel.

Az ég felé mutató csipke-torony most rettenetes szikraesőben tört derékba, és zsarátnokai a mélyben hulltak. És nincs már tető, amely megóv bajtól-vihartól.

A tűz majd elalszik, ha kifárad, a kő nem tűznek való eledel, akár szenteket vagy királyokat mintáz, akár demont formáz. Te maradj a helyeden, démon! Tűz téged meg nem emészt, láng hiába csapkodja arcodat. A füstöt majd lemossa rólad egy jótékony zápor.

A tető gerendái már hosszú évek óta nőnek és erősödnek erdők mélyén, bár még nem tudják, hogy ők fogják pótolni az elaggott, öreg oszlopokat és boltíveket.

Te figyelj rájuk, démon, időnként riaszd fel lanyhuló lelküket! És el ne felejtse, hogy el ne felejtsek: Kő kövön marad!

Demeter József Szívgyökér

I. Makovecz

„Budapest legszebb
épülete a Duna.”
(Dobai Péter)

A véletlen műve, hogy!
Vele dedikálhattam. Duna
Ég-tetős, kupolás sátorban-
Jurtában – érzékelvén
Igazándiból egyetemes idő-
Járását ős-magyarságunknak.
Felhőturbán-mentes égen?

Sütött biza, de hogy!
Fölöttünk nem voronyeci;
Sem hodáki-kékség volt – az
A folt. Ózonfolt... Felhőtlen-
Kedvén – kulcsolta imára
Kezét, s! Delet harangoztak.
Hallod, milyen szép magyar
Nevem van; gling-glangozta –
Ma-ko-vecz, mintha! Az Idő –
Harang-nyelvén – világgá,
Befelé, és! Az egyetemes
Magyar mindenséget dedikálta
Imre-sajátosan – nekem.
Dicsekszem is Vele büszkén.

Félrevert on-line Jajtekén, templom-
Tornyok imádkoznak – Tordául
Hirdetvén ökümeniat – Glóbusz
Szerte. Békét. Mennyei szívgyökér
Szentély – delelő harangok fény-
Zengő ünnepén: bronz-visszhang
Brong – Ma-ko-vecz, Ma-ko-vecz!

II. A Fa

Samu Géza emlékének

1.

Lába és keze nő.
Lehántván magáról –
Évgyűrűk peremét, kérgét.
Gyökérzetéről az édes-
Anyaföld – porlik fény-
Szemcsésen,
Röppen világgá –
Égbe végtelen-
Kedvén. Mesés csillag-
Sziklák, földi kövek, füvek
Tanulnak Tőle –
Kozmikus egyszerűséget.

2.

Karjaim helyett
Ágakat növeszték. Délceg
Törzset. Lábamból szív-
Gyökeret, és! Emberi/es/
Szálfa-létben várom,
Várom a Mestert, hogy!
Álmaim Asszonyát ki-
Faragja-eszközölje
Belőlem – minő egyszerűen,
Varázslat, természet-
Hűség mentén – Évás oldal-
Bordám hit-ojtó gyümölcsén.

Váraink

Tökés Lászlónak

Vár – vár – vár.
Vár – vár – vár:

Kolozsvár, Gyula-
Fehérvár, Marosújvár,
Segesvár, Szamosújvár,
Sajósárvár, Keresztvár,
Miklósvár. Töröcsvár,
Székelyföldvár, Kézdikóvár,
Abaújvár, Dombóvár,
Dunaföldvár, Leányvár,
Mosonmagyaróvár, Somogyvár,
Szegevár, Székesfehérvár,
Szentgyörgyvár, Szigetvár,
Zalaegerszegvár, Hédervár,
Zalavár, Egervár. Szászvár...

Ökonómiavár, Tordavár,
Erdélyvár, Hányvégvár,
Autonomiavár, Meddigvár –

Temesvár – Tökésvár...

Cs. Nagy Ibolya

Könyvhetek, könyvek, kiadók

Mennyivel könnyebb s megnyugtatóbb helyzetben volnánk, ha ez a találkozó¹ akkor, ott és úgy eshetett volna meg, ahogy pár hónapja a reményeink szerint még lehetséges lett volna: egy könyvekkel és látogatókkal zsúfolt könyvtárban, ráéressen nézelődő-lapozgató tömegben – lám, a tömeg utáni vágyunk is feleledni látszik a hadászati kifejezéssel: kényszerű visszavonulás hónapjai után –, egyáltalán: a magyar könyvünnep oly sok éve szokásos nyár eleji, vírusmentes programjaként, ahogy azt a könyvet szerető emberek megszokták, éppen kilencvenegy éve.

Ezen keseregnünk már fölösleges, örülnünk azonban nem, annak, hogy a könyv szeretete – annak ellenére, hogy már évtizedek óta riasztanak a Gutenberg-galaxis, a nyomtatott könyvkultúra végének jóslatai, a nyomtatott könyv halálára utaló víziók –, ezekben a korlátokkal nehezített időkben is csak megteremt a könyvekről való disputák, a könyvekkel való találkozások lehetőségeit.

Ez a mostani, mai azért is fontos, különleges alkalom, mert – bár a dátum szerinti pontos születésnap tavaly volt –, olyan könyvműhelyt köszönhetünk létének immár akkor az ötvenegyedik évfordulóján, a romániai magyar Kriterion Kiadót, amelynek kiadói programja legalább akkora jelentőséggel bír a magyar kisebbség anyanyelvi kultúrájának őrzésében, mint a két világháború közötti Erdélyi Szépmíves Céhé volt.

De néhány szót ejtenünk kell előbb erről a furcsa-speciális könyvhétről is, amely úgy van, hogy mégsincs, vagy úgy nincs, hogy azért mégis van: főképpen digitálisan, online, erre mondják a mai fiatalok, hogy jelentsen ez bármit.

Az első ünnepi könyvhetet 1929. május 12. és május 20. között tartották meg Budapesten, többek között Kosztolányi Dezső, Babits Mihály, Móricz Zsigmond részvételével. A könyvfesztivál ötletét a *Literatura* irodalmi folyóirat főszerkesztője, Supka Géza javasolta a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése (MKKE) 1927. június 5-én Miskolcon tartott évi közgyűlésén. Az 1926–1938 között regnáló *Literatura* irodalmi és bibliográfiai folyóiratban, a maga lapjában tehát, Supka Géza bővebb, részletesen kidolgozott javaslatot tett egy évenként megrendezendő könyves eseményre, a *könyv népszerűsítése érdekében*, ebből érdemes néhány gondolatot meghallgatnunk. „Az évnek egyik napján [...] az ország minden városában és falujában könyvnap rendeztessék, amely [...] az írókat és a közönséget közvetlen kontaktusba hozza egymással, hogy ezen a napon egyszer egy évben a könyvírás és a könyvkiadás művészete is kimenjen az utcára, és pedig ingujjban, közvetlen, bohém

¹ A 2020. szeptember 12-i, debreceni könyvünnepen elhangzó előadás szerkesztett szövege.

formában. [...] Gerincét a festői könyvvásár teszi ki, amely a városnak lehetőleg valamely csendesebb terén, amennyire lehetséges, történelmi épületek vagy természeti szépségek keretében folyik le, [...] egyszerűbb, de művészen dekorált polccal, állványnyal, tolóskocsival, ponyvasátorral, bódéval vagy pavilonnal. Kívánatos lenne, ha a nagyobb cégek megfelelően díszes nagy reklámkocsikat – élőképekkel és könyveladással – járatnának ezen a napon. [...] A könyvnap reggelén katonazené vagy régi festői jelmezbe öltözött kürtös heroldok hívják fel a figyelmet a nap jelentőségére.”

Kürtös heroldok már régen nincsenek, s most éppen a szoros, közvetlen kontaktusokat kerüljük a leginkább: de Supka javaslata termékeny talajra hullott. S igaza volt abban: a könyvnap-könyvhét megrendezése közös érdeke volt (s maradt) az íróknak, kiadóknak és könyvkereskedőknek, valamint az olvasóközönségnek, a magyar kultúrának is. Csak ízelítőül néhány cím, adat a sok évtizedes könyvheti-könyvnap kiadásából, habár épp az ilyen adatokat felejt el leginkább és leggyorsabban a hallgató: de az látható, hogy a könyvkiadók új, az alkalomra készített könyvekkel kezdetben nem mindig alkalmazkodtak igazán a könyvhét időpontjához. 1929-ben, az első könyvnapon két, kifejezetten az alkalomra megjelentetett kiadványról tudunk: Móra Ferenc: *Ének a búzamezőkről* és Szabó Dezső: *Az elsodort falu* című műveiről. Felolvasások, találkozók ellenben bővebben akadtak. 1930-ban már öt könyvheti kiadvány született, például Arany *Toldi-trilógiája*, azután Móricz: *Légy jó mindhalálig*, Rákosi Viktor: *Elnémult harangok* című regényei. 1931-ben újra csupán egy mű díszlett az új könyvek polcán, a *Koszorú: Az elszakított országrészek íróinak antológiája*, és tovább: 1932-ben egy, 1933-ban, 1934-ben szintúgy egy-egy kötet, utóbbi, meglepő módon helyesírási tanácsadó: *Így írunk helyesen* (szerk.: Balassa József).

Volt könyvhét, azaz inkább könyvnap, de talán nem egészen Supka Géza elgondolása szerinti. Azután a harmincas évek közepétől megnő egy ideig – még a második világháború előestéjén is – a kiadványok száma. 1935 ötvenöt könyvheti kötet között ott vannak Babits Mihály *Az európai irodalom története 1–2.*, Tamási Áron *Lányok az éjszakában*, Márai Sándor *Egy polgár vallomásai 1–2.* című könyvei. 1936-ban tizenhat újdonság közül válogathattak az olvasók, megjelent például Illyés Gyula *Puszták népe*, Ady Endre *Jóslások Magyarországról (tanulmányok)* című kötet. Még néhány kiadványt említsünk meg: 1937-ből ötvenkilenc kötetet jegyez a szakirodalom, például: Herczeg Ferenc: *Napkelte előtt; Gondolatok Nagymagyarországról*, Julier Ferenc: *1914–1918 – A világháború magyar szemmel*, Karinthy Frigyes: *Tanár úr kérem*, Kodolányi János: *Boldog Margit*, Schöpflin Aladár: *A magyar irodalom története a XX. században*, Szabó Zoltán: *A tardi helyzet*, Veres Péter: *Számadás*. 1938 negyvenkilenc, az ünnepi alkalomra szánt könyvei voltak például: Benedek Marcell *A magyar irodalom története*, Harsányi Zsolt *Sacra Corona: A magyar szent korona regénye*, Illyés Gyula *Petőfi, József Attila összes versei és válogatott írásai*, Laczkó Géza *Királyhágó* című művei. 1939-ben negyvenkilenc kiadvány látott napvilágot,

például: Erdei Ferenc: *Kossuth Lajos azt üzenté*, Féja Géza: *Kurucok*, Horváth Jenő: *Felelősség a háborúért és a békeszerződésért*, Illyés Gyula: *Ki a magyar?; Külön világban*, Karinthy Frigyes: *Így irtok ti*, Kodolányi János: *József, az ács*, Kovács Imre: *Kolontó*, Móricz Zsigmond: *Életem regénye*, Cs. Szabó László: *Magyar néző: Napló az európai válságról*, Szabó Zoltán: *Két pogány közt*. Fontos dátum, mert fontos időszak, négyévnvi, 1940–44 között: a második bécsi döntés értelmében Észak-Erdély ismét Magyarország része. Ez idő során igen sok erdélyi szerző műve jelent meg, s főképpen, mint már a megelőző néhány évben is, zömmel történelmi, népismereti, néprajzi, politikai, egy-két fajelméleti, azután a népi írók szociográfiai, magyarságtörténeti, esztétörténeti, kevesebb szépirodalmi témájú, meg a revízió gondolatát dédelgető könyvek. 1940–41-ben közel száz könyvvel köszöntötték a könyvhetet a kiadók, csak néhány példa: Böződi György: *Székely bánja*, Horváth Jenő: *A trianoni békeszerződés megalkotása és a revízió útja*, Ignác Rózsa: *Anyanyelve magyar, Illyés Gyula összes versei, Juhász Gyula összes versei*, Karácsony Benő: *Utazás a szürke folyón, Magyar gyári munkásság: Szociális helyzetkép* (szerk.: Rézler Gyula), Méhely Lajos: *Vér és faj*, Németh László: *A minőség forradalma*, Veres Péter: *Mit ér az ember, ha magyar?*, Kovács Imre: *A magyar parasztság története*, Györffy István: *Nagykunsági krónika*, Horváth Jenő: *A modern világ kialakulása: 1845–1941, Reményik Sándor összes versei, Sík Sándor összes versei*, Sinka István: *Denevérek honfoglalása*, Szabó Dezső: *Az egész látóhatár*, Székely Mózes: *Zátony*. Érdekesség, ennek Supka Géza igazán örülhetett, örülne: a könyvhetet egyetlen alkalommal, s nem a háború idején, hanem 1957-ben nem tartották csak meg (ebben az évben feloszlatták az Írószövetséget is).

S a mához érve a friss adatok: 2019-ben 312 új, a könyvhétre kiadott mű jelent meg, s itt vagyunk, 2020-ban, ezen az ide-oda csúsztatott-helyezett könyvhéten, most aztán végképpen hiányoznak a díszes, nagy reklámkocsik és élőképek, de mégis: a járvány miatti engedményként a január óta eddig megjelent új kiadvánnyal, összesen 530 művel büszkélkedhet a könyvkiadói világ.

És akkor vissza a „mértékhez”, a választóvonalhoz, választóponthoz: a Kriterion-hoz, amely elnevezés az első kiadóigazgató, Domokos Géza szerint a kiadói program lényegét is tükrözi: „szépen hangzó ógörög kifejezés, ...a régi Hellaszban azt a pontot jelezte, ahol az érték elválik az értéktelentől”. (A kiadó történetével foglalkozó legújabb, sőt, még ropogós könyv, melyet – ez talán meglepő is lehet – nem a Kriterion, hanem a Polis, egy másik romániai magyar kiadó jelentetett meg a Nemzeti Kisebbségkutató Intézettel közösen, Bartha Katalin Ágnes interjúkötete – *Egy nemzetiségi könyvkiadó a diktatúra évtizedeiben 1969–1989* –, a rendszerváltás előtti Kriterion Könyvkiadó tizenhét munkatársával folytatott beszélgetésekből, valamint az ezeket bevezető tanulmányból áll össze: tanulságos olvasmányként.)

A Kriterion előzménye is kiadó volt. Az 1950-ben létesült Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, a névváltoztatása után Irodalmi Könyvkiadó, 1960-tól 1969-ig mű-

ködő romániai állami könyvkiadó vállalat volt. Az Állami Irodalmi Könyvkiadó és az Ifjúsági Könyvkiadó nemzetiségi szerkesztőségének jogutódjaként a Kriterion Kiadó bukaresti központtal és kolozsvári fiókszerkesztőséggel indult, 1969-es születési dátummal, ténylegesen 1970. január 1-jén: meghatározott céljaként a *többnyelvű nemzetiségi könyvkiadás biztosítása érdekében*. (1970–92 között Dávid Gyula a kolozsvári szerkesztő, kiadóvezető.) Enyedi Sándor dolgozata árnyalja a képet, azt írja (*A romániai magyar könyvkiadás (1944–1989)* című munkájában: „A Kriterion megszületésének pillanata kedvező konstelláció eredménye; ... 1968 nyara – és az azt követő rövid időszak – nem egy távlatokban gondolkodó pártpolitika nyitásának manifesztuma volt, hanem a pillanatnyi zavarodottság és félelemé, amelyre rögtönzött megoldásként a taktikai engedmények módszerét választotta.” Itt most nem részletezhetve ama – politikai – konstellációkat, csak jelezzük: ilyen engedmény több is volt. Például 1970-ben megszületik a Román Televízió magyar nyelvű szerkesztősége, megindul a magyar adás (azután 1985-ben meg is szüntették, a filmanyagát, a területi rádióstúdiók hangarchívum-anyagával együtt egy ó-romániai, munténiai, jilvai raktárba helyezték el, gyors pusztulásra ítélve. 1989 karácsonyáig nem hangzott el magyar szó a román közszolgálati televízióban.) *A Hét* című magyar újság, hetilap is ekkor született Bukarestben (s halt el nyomtatott újságként 2006-ban, Marosvásárhelyen). A zavarodottság és a félelem nyilvánvaló okai az 1968-as csehszlovákiai, a „prágai tavasz” eseményei, a tiltakozó megmozdulások lehettek, voltak leginkább: a pártfőtitkár tarthatott attól, hogy a forradalmi szelek átcsaphatnak a békés Romániába is. De a kedvezménynyújtás nem elhanyagolható észszerűségű mintájával Ceaușescu pártfőtitkár (továbbá államtanács elnök és államfő) az 1971-es, keleti, vietnámi, észak-koreai tapasztalatai, de mindenekelőtt a kínai látogatása során megkedvelt „kulturális forradalom” módszertana, stratégiája és taktikája szolgáltak. Abban a tekintetben is, hogy lassanként, de következetesen a taktikai engedmények visszavonása, az egyre erősödő ideológiai kontrol lesz az új politikai taktika.

Az imént említett interjúkötetről szóló beszámolóban (Gálfalvi Ágnes tollából) olvashatjuk a fentiek megerősítését is. A kötetbeli, az oral history, az elbeszélte történelem módszere alapján megszületett szövegek azt is világossá teszik: a „kor sajátosságainál fogva a visszaemlékezéseken túl kevés forrás áll a kutató rendelkezésére”. Azaz: „utasításos rendszer” volt, ezért a kutató „számos mozzanatnak, döntésnek, nem is fogja megtalálni a leírt változatát” – mondja például az egyik beszélő-émlékező, H. Szabó Gyula, a kiadó jelenlegi igazgatója. Vagy Demény Péter véleménye: „ez a nemzedék minden könyvkultúrája dacára olykor jobban bízott az oralitásban – az kevésbé volt ellene fordítható”. A módszer fontosságát mutatja, hogy az oral history források mellett fel kell, kellene „térképezni az archívumoknak a Kriterionra vonatkozó anyagát – sajnos, a bukaresti szerkesztőség irattára ma már nincs meg.”

De a kiadó megszületett, s a hetvenes és a nyolcvanas években a romániai magyarság egyik legfontosabb szellemi műhelye lett. 1970 és 1989 között összesen 1974 magyar nyelvű művet jelentetett meg, több mint 22 millió példányban. Az 1970-es években a Kriterionnál jelentek meg a romániai magyar irodalom kiemelkedő alkotásai, mint például Bálint Tibor: *Zokogó majom*; Pusztai János: *A sereg*; Sütő András: *Anyám könnyű álmat ígér*; Szilágyi István: *Kő hull apadó kútba*. Elbeszéléskötetek Bajor Andor, Bodor Ádám, Csiki László, Páskándi Géza, Székely János, Vári Attila tollából, Balla Zsófia, Farkas Árpád, Hervai Gizella, Horváth Imre, Kányádi Sándor, Lászlóffy Aladár, Szilágyi Domokos, Szócs Géza verseskötetei, Kocsis István, Páskándi Géza, Sütő András drámái, a legnagyobb tudományos, nyelvtudományi vállalkozás, a Szabó T. Attila nevéhez fűződő *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* 1975-ben induló sorozata, vagy a jelentős, a fiatal alkotókat bemutató *Forrás*- továbbá a *Téka*-sorozat. A kiadó a romániai nemzetiségek nyelvein: magyar, német, szerbhorvát, ukrán és jiddis, majd 1978 től szlovák és orosz, 1980-tól tatár, 1981-től török, azután a kilencvenes években albán, örmény, cseh, kurd és roma nyelven is adott ki szépirodalmi, társadalom- és természettudományi műveket. 1971-től a *Biblioteca Kriterion* című sorozatban pedig román fordításban a nemzetiségi irodalmak legjavát is bemutatja. Így jelent meg román fordításban Sütő András, Szilágyi István, Szilágyi Domokos, Áprily Lajos, Dsida Jenő, Kuncz Aladár, Kós Károly, Jakó Zsigmond, Benkő Samu és még közel 100 magyar, német, szerb, ukrán, jiddis szerző regénye, novellája, verse, tanulmánya. „*Kirakatintézményként mutogatni lehetett a Kriteriont*” – mondja egy minapi interjúban H. Szabó Gyula: de ez a kirakat, kiváló vezetőjének köszönhetően, alighanem többet mutatott meg a kisebbségi világból, mint amennyit a taktikai engedmény kitalálói – eredendően – szerettek volna.

A viszonylagos, a „kontrollált önállóság” nyújtotta lehetőségeket kihasználó Domokos Géza, a kiadó alapító igazgatója (és vezetője egészen 1990. augusztus 1-ig, utána az RMDSZ alapító elnöke lett) igen jelentős szellemi műhelyeket alakított ki. Domokos 1961-től az Irodalmi Könyvkiadó nemzetiségi részlegének főszerkesztője volt, akkor indultak a *Forrás*, a *Horizont*, a *Téka* és a *Romániai Magyar Írók* sorozatai, s ezeket majd a Kriterion igazgatójaként is életben tartotta. Azután komorodott a helyzet, világosabban szólva gyarapodtak a nemzetiségi diszkrimináció nemegyszer drámai eseményei, az 1985 utáni években pedig (hol voltak már a taktikai engedmények?) csak évi 60-80 művet adtak, adhattak ki: a mából visszapillantva persze ez sem kevés. Domokos Géza önéletrajzi kötetei, s a most megjelent interjúkötet megszólítottjai is részletesen beszélnek arról: milyen, az olvasók előtt többnyire láthatatlan, a kisebbségi közösségre nézve gyakran reménytelen, megalázó csatákat kellett folytatnia e „kirakatintézménynek” a politikai-ideológiai korlátokkal és korlátozottsággal szemben.

Már az igazgatói kinevezés is része volt ennek a lealacsonyító eljárásnak. Ala-

posan tárgyalja ezt a kérdést, mások – például Dávid Gyula (*Látó*, 2011/5. szám) – mellett Kántor Lajos is az 2014-es akadémiai székfoglalójában (*Irodalom és politika (1968–1993) – Domokos Géza és a Kriterion*). A vizsgált mozzanat előzménye az úgynevezett „kettős kötődés” elve és sugallata. „*Domokos 1968 májusában, a Magyar Írószövetség Kritikai Szakosztályának állásfoglalásaként az Élet és Irodalomban közzétett szöveg ismertté válásakor a bukaresti központi magyar napilap, az Előre főszerkesztő-helyettese. Ebben a minőségben, illetve a lap „Vasárnap” című irodalmi-művészeti melléklete szerkesztőjétől a párt elvárja, mint az önállóan megjelenő irodalmi és kulturális orgánumok vezetőitől, hogy szólaljanak meg a politikai súlyúnak ítélt kérdésben, határolódjanak el a magyarországi állásfoglalástól.*” A „kettős kötődés” lényege: a magyarországi írók nyilatkozatban mondták ki, hogy felelősséget éreznek a magyar irodalom határon túli részeiért, egyúttal megfogalmazták: a kisebbségi magyar irodalmak a maguk kettős kötődésével (a többségi nemzet, s magyar íróként az anyaország iránt) alkothassanak hidat a magyarság, Magyarország és (szocialista) szomszédai között. Az elv határozott ingerültséget váltott ki a román pártvezetésből. Egy tanulságosan vallomásos részlet Domokos Géza (több helyen is föllelhető, idézett) önéletrajzi beszámolójából: „*Tudtam már akkor, 1968 nyarán, hogy a nyomásra, politikai és erkölcsi elveim ellenére írott cikk nem válik dicsőséggemre. Méliusz József, Szász János, Bodor Pál a tanúm: tudatosan vettem vállamra a szégyen keresztjét. [...] A morgó, vicsorgó vadat meg kell nyugtatni. Sosem szűnt meg bennem a gyanú, hogy egy év múlva, 1969 decemberében azért neveztek ki a Kriterion igazgatójává, mert azt a cikket megírtam. Azon még gondolkodnunk kell sokunknak, elsősorban nekem: megérte-e? Erkölcsileg bizonyára nem érte meg. [...] Ami két évtizedes kiadói munkámat illeti, az az önzetlen erőfeszítés – a tisztító, szabadító kockázatvállalás lehetőségét és nemegyszer örömét idézem fel – számomra megérte. [...] Amikor most és a jövőben megméretik a romániai magyar író sorsa, aligha lesz bölcs és célravezető lemondani, nem, nem a megbocsátó, de a történelmi megközelítésről. Más szóval: abból a valóságból kiindulva kell megvizsgálni életünket, tetteinket, tévedéseinket, amiben azok megtörténtek. Kérlelhetetlenül, de igazságosan.*” (*Látó*, 1993/2.) Kántor Lajos úgy írja: Domokos „*karizmatikusságának, a felettes hatóságaival szembeni határozott, bár diplomatikus fellépésének, valamint a kiadón belül szinte minden apró részletre irányuló figyelmének és kompromisszumkészségének volt köszönhető, hogy a cenzúra beavatkozásait sikerült valamelyest csökkenteni.*” Azaz: hogy a Kriterion azzá lehetett, amivé lett: anyanyelvi, kulturális, szellemi centrummá.

Az 1989. decemberi hatalomváltás azután választópont lett a kiadó életében – sok tekintetben.

A romániai magyar kulturális szféra egész intézményrendszerében is komoly, s nem egy esetben gazdasági nehézségeket generáló változások következtek be. A

Kriterion Könyvkiadónak is új problémái adódtak a korábbi cenzurális gátak helyett. Jelentősen emelkedtek a papír- és nyersanyagárak, s a könyvvásárló közönség elszegényedése, a könyvtárak tíz-hússzorosára növekedése, a könyvterjesztők fizetéképtelensége jelentették a legnagyobb gondot. A kiadó előbb az 1989 előtti, a cenzúra által betiltott könyvek kiadásával kísérelt meg újat nyújtani: ezek voltak a „Tiltott Könyvek – Szabadon” kötetek (36 kiadvány akadt fenn az elő- vagy utócenzúrán). 1990 és 1992 között jelentek meg ezek a félretenni kényszerült, ezért vagy azért indexen lévő művek, kéziratok. A romániai *Transzindex* 2020 márciusában interjút készített H. Szabó Gyulával. Az indexen lévő könyvekkel, azaz a rendszerváltozás után szinte azonnali könyvkiadás előzményeivel kapcsolatban az igazgató (korábban a kiadó kolozsvári fiókjának vezetője) arról beszélt: „1990. január első felében már át is vehette a cenzúráról azokat a kéziratokat, amelyeket visszatarítottak, leállítottak, így felmerül a kiadó számára a kérdés, hogy milyen formában adják most már közre ezeket. Januárban sürgető felszólítást kaptak a nagyváradi nyomdától: legyenek szívesek elszállítani a raktáron elheverő könyvállományt, mert tartanak a károsodásoktól. Mint kiderült, egy 1985-ös könyvről volt szó, az Erdélyi Fiatalok – Dokumentumok, vitákról. A teljes példányszám kinyomása után a Kiadói Főigazgatóság leállította és elrendelte a bezúzását. Ezzel a sürgető felszólítással derült ki, hogy a váradi nyomdászok addig tették-vették a raktárban, hogy végül 5 éven keresztül megőrizték. Ezért gyakorlatilag már a forradalom után közvetlenül volt egy kész – ám addig betiltott – könyve a *Kriterion*nak.” Néhány kötet cím is említődik a megkülönböztető jelzéssel ellátott, indexes könyvek közül: Mózes Attila: *Yesterday, Az oroszok hava és egyéb történetek*; Kovács István: *Sipos Domokos. Monográfia, Kolozsvári emlékirók (1603–1720)*; Balla Zsófia: *A páncél nyomai; Aradi vértanúk naplói; Romániai Magyar Irodalmi Lexikon II. (G–Ke)*; Szilágyi István: *Agancsbozót és barlanghomály*. (Utóbbi föltehetően ideiglenes munkacím lehetett, mert a könyv *Agancsbozót* címmel látott napvilágot).

A kiadó a könyvek szerényebb, olykor kifejezetten szegényes küllemével próbálta az árakat viszonylagosan csökkenteni, saját maga terjesztette a könyveit, így a terjesztői árrés a kiadóé maradhatott. (Később sorra alakulnak majd a kisebb kiadók, ekkor még súlyosabbak a pénzügyi háttérű kézirat-befogadói gondok.)

A könyvműhely jelenéről H. Szabó Gyula igazgató említett interjúszövegéből szemezgetünk: 1997 decemberéig a *Kriterion* a Művelődési Minisztériumnak alárendelt közszolgálati intézmény volt, akkor alakult át állami tulajdonú gazdasági társasággá. 1999 decemberétől magántársaság. Megelőzően furcsa szervezeti képződmény volt a kiadó: „1992-ben a minisztérium átalakítja az állami kiadókat, vagyis jelentős részük átalakul kereskedelmi-gazdasági társasággá. [...] egy kisebb részét a kiadóknak – így a *Kriterion* is – ezzel szemben megtartották egy újonnan szervezett minisztériumi holdingban, a *Cultura Națională*-ban, amelyeknek a fel-

adata, Ion Iliescu javaslatára, továbbra is az maradt, hogy gondoskodjanak a kultúráról. Ebben a horizontban a régi könyvkiadás nyomdokain haladtak a kiadók, továbbra is egyetlenegy közös bankszámlával, amit a központ koordinált. »A kiadó megőrizte a maga önállóságát, de milyen önállóság az, amikor nem lehet tudni, hogy mennyi a bevétele és mennyi a kiadása, és nem ő dönt a költségekről sem?« [...] »Az döntött, hogy a nyomdák milyen sorrendben jelentek meg a főkönyvelőnél az ajándék pálinkával – ez ma már humor kategória, de akkor ez a rendszer volt, ebbe kerültünk bele.« Ekkoriban valóban nem volt ideológiai ellenőrzés, cenzúra, de központilag osztották a pénzt, és jól elosztani pénzt akkor nem lehetett, főleg nem az akkori bukaresti minisztériumban”.

A fő profiljuk – mondja H. Szabó Gyula – a tudományos-ismeretterjesztő, de kisebb arányban szépirodalommal is foglalkoznak – ez például alapvetően más kiadói profil, mint volt a rendszerváltozás előtt időszak szépirodalom-központú kiadói szerkezete. Történelmi, irodalomtörténeti, néprajzi, helytörténeti témájú könyveik a legismertebbek. Évente 20-25 címet jelentetnek meg, általában 300–500 példányban. A kiadó alapításától tagja a Romániai Magyar Könyves Céhnek, valamint a Romániai Könyvkiadók Egyesületének (AER). Könyveikkel rendszeresen részt vesznek a bukaresti, a kolozsvári és a marosvásárhelyi könyvvásárokon, a két legjelentősebb magyarországi könyves seregszemlén: az Ünnepi Könyvhéten, valamint a Nemzetközi Könyvfesztiválon. Támogatóik révén könyveik eljutottak más jelentős nemzetközi seregszemlére is. Termékeny az együttműködés a budapesti Európa, Szépirodalmi és Gondolat Könyvkiadókkal, 1990-től az Akadémiai Kiadóval és a pécsi Jelenkorral is. A kiadó léte szempontjából alapvető, hogy sikeresen pályázzanak: a ma már általános kis példányszám nem tarthatná el a kiadót.

Más utat is megjelöl az igazgató, és ez eszünkbe juttatja ismét a Gutenberg-galaxis végének rémálmát: „Sokan nem szeretnek még online olvasni hosszabb szövegeket, de én azt gondolom, hogy ebben lesz a jövő. Sajnáltni fogjuk a nyomtatott könyveket, de lassacskán szerintem áttevéődik a hangsúly az e-könyvekre.”

Valamikor biztosan: olvasóként ezt a jövőt nem várjuk annyira.

És címszerűen könyvpéldának, kézbe vehetőnek, ajánlhatjuk is a most bemutatandó hármat, melyekről majd a szerzőjük, szerkesztőjük, a marosvásárhelyi Téka-Bolyai Könyvtár egykori bibliográfusa, majd könyvtárvezetője, a ma már Egerben élő Deé Nagy Anikó beszél – az online térben, kivetítve! S amely könyvek nem csupán tartalmi különlegességükkel, de igényes megjelenésükkel, kivételes szépségükkel is a nyomtatott könyvek iránti olvasói szeretetet, igényt szegezhetik szembe a korszerűen jellegtelen e-könyvek képernyővilágával: *Báró hadadi Wesselényi Kata, a hitben élő református nagyasszony* (2017); *Grófi téri Bethlen Zsuzsanna és receptes könyve* (2019); és a legújabb kiadvány: *Teleki Sámuel peregrinációs naplója* (2020).

Bárdosi Sándor

Őszi bölcsesetek

1.

Minden sárgult levél
letaglózott szándék,
örökzöld akarat
ikarusz-bukása:
konok Földanyánk
áldásos parancsa
egy tavaszfrissebb
életsarjadásra.

2.

Ne hidd, hogy csak
mából áll a holnap,
minden holnap
egy újabb mát jelent
gondok-dobálta, vagy
kéjben fürdő tested
a ma és holnap közt
holnapután teremt.

3.

Tigrismogorva
őszi éjszakák
ha vonszolják felénk
a fagyittas telet,
csak tavaszlesről
fogadjunk
minden ijesztő
felleget.

Bertha Zoltán

Márkus Béla 75

*(Ad notam Tinódi: Ti magyarok...;
minden strófa harmadik sora
negyedikként ismételve)*

Hetven után az ötödik évére
Verset róni Márkus Béla nevére,
Nem lehet az könnyű senki kezébe'.

S ha az idő mindnyájunkkal elszalad,
Mégis van, ki örök ifjún megmarad,
Vígység, humor, bő kedély: im hát Béla!

Bükkaranyos adta nekünk példának,
Mindentudást komolyan és mókázva,
Hasonlónak nincs ki akad nyomára.

Földvár, Kócsár, Királyberek, Aranygomb,
Kutyavacok, Felvég-Pocem, Vágott-part,
Pingyom-tető, Lápák feltarisznyálta.

Hegyvidékek, Alföld-tájak sugára,
Debrecen és egyetemi tanoda,
Megélezte látását a hazára.

Szemhatárát Kárpátok karéjossa,
Egész világ sőt az ég boltozatja,
Amit ő néz: ott terem a kultúra.

Tudománya senkinek sincs kárára,
Mert mint egy órjás enciklopédia,
Eligazít mindenkit a jó útra.

Mindentudás egyeteme fejében,
Mindenre kíváncsisággal eszében,
Mindenkihez méltányosan szívében.

Életet és életművet teljesre
Ilyen erőst lenyűgöző kerekre
Jobb, ha ilyet más meg sem is kísérel.

Értékest és értéktelent ítélve
Igaza van még akkor is, ha nincsen,
De hisz' olyan pláne meg soha nincsen.

Kolozsvártól Kanizsáig vidáman
Lakozánk mi sok víg írotáborban,
Toros-boros barátságos városban.

S mint Márkus páter a Tamási-regényben,
Névrokonság, kedvrokonság fényében
Derűt hoz és bölcsességet mindönknek.

S ma körülülük szerettei s baráti,
Gál Sanyi és Ágh Pista meg Szilágyi,
Énekszóval főbohém Szakolczay.

Égi-földi, mennyei elismervény,
Fejére száll igazi megbecsülés,
Mondhatni ám: hitelt érő dicsőség.

Mosolyognak hozzá hű Ablonczyék,
Duba, Serfőző és Imre Laciék,
Fentről Csoóri, Dobos, Sütő Andrásék.

Mesterei, társai, tanítványi,
Czine Mihály, Görömbei, Nagy Gazsi,
Véle örül, aki számít, mindenki.

Szellem-ormon felesége, Ibolya,
S Kati, Balázs, Ági meg a kis Málna
S mellette Csongor, a fiú unoka.

Nótámat én felköszöntésnek küldtem,
Kedves Béla, a jó Isten éltesse,
S még hetvenöt esztendeig segítsen!

Szente B. Levente

Térkép

*(amely megmutatta honnan jöttem:
hiszek a nagyszüleim emlékében és a hit erejében!)*

dédmamám alig pár éve
ment el, úgy hitte, száz éves egérből lesz
a denevér, s hogy neki aztán ne
beszéljünk, valami boszorkányság van
a televíziós dobozban, annyi ember, a városok és falvak,
kicsi, vagy hatalmas épületek, mint a templom is,
tisztá kártya, nem férhet el,
megbabonázott minket az ördög, azt mondta –
úgy rohanunk vesztünkbe, észre sem vesszük,
s hogy azt sem tudjuk, mi az élet,
árnyék és fény között,
otthonunk egy felbélyegzett üres boríték,
csak hisszük, tudjuk, mi kell nekünk,
kiégtünk miként a villanykörte,
azt képzeljük, örök világosság van,
tapogunk egy helyben,
a napnál világosabb,
víziókkal tele immár fejünk,
gombnyomásra pislogunk,
szökünk kettőt egy helyett,
kiöltött nyelv lehetne jelképünk –
akkor lett gyanús neki minden, azt mondja,
amikor észrevette, jó ideje, kalapot nem emelnek
a nők, s az idősek előtt a legények.

Torkodban

a rossz és rosszabb között
van az amikor odabent valami nagyon fáj

nem látja nem érzi a világ
mikor a bálnaének hangja föld húsába váj

torkodban angyalok kórusa köröz
az ember elfojtott sírása kifele és befele rezonál

Félelem (2015)

Patócs Molnár János

Karason

Megszállnak emlékek Hóka
rókaárny nyúlik a hóra
nyulat követ a templomig
a falnál áll a felkopik
Nyomok fent nyomok idelent
hadd tudjuk ki-ki merre ment

Szárnyalást játszó varjak
jégséggel betakarnak
Valahol csilingelnek
üresen égnek vermek
Orvvadász lép a törbe
a vértó tükre görbe

Beretválkozik a sámán
kéksólyma csücsül a vállán
Keresztet dobál a szegény
Lám milyen modern vőlegény

Aszisi árnyéklélek
vállán a szárnyas véreb
Menekül vecsernyére
bár nagyon nincs inyére
Műjézus vár rá jászol

arcra hull úgy gyászol
Előrelát Lelép
szemén zaj messzeség
Regő rege rejtem
a többit elfelejtem

Dadogás

Bobnak

Dadog az éjben a vonat
Messze dübörög a dadogás
Mi suhog fölötte? Kéklő palást?
Miért nem érkezik csak tolat tolat?

Milyen rossz vonat ez Miért nem halad
Mi húzza vissza a rajta ülőket
Nem jutok közelebb sem messzebb Tőled
Milyen eső húz közénk sötét falat

Az lett volna szép, ha szárnyaló partokon
Narancsfigetemet neked felajánlom
Tajték szirmú emléket sem vennél zokon
Pimasz vigaszt mikor elkerül az álom

Csak korom és köd Csak béna törött szárnyak
Csak túlélni újra meg újra a napot
Hogy átadjam neked az erőt ha kapok
Ki tépi széjjel Ki gyűjtja fel az Árnyat

Bíró József

Záróra előtt

(– Lukács Sándornak –)

kedvezmény azonos sors ront
szálazva jeles mű hámtakarás
csodát szándék tetézi előnyös
mulasztó hóstól átvészel hírét
látványegyszerű síppal támfal
túlsoroz illedelmes vészterhet
szokványnapon csuklóláncról

Ugyanúgy

(– Lois Viktornak –)

tüntet érték köszönve hevében
szigonyvas ünneprekeszt mind
méltósütség kész tüpárnának
vakol ha orvossal lépésmérték
sorsvezetőn hamarra egyelésig
belső álomgyakorlatán pontos
fanyarkár nyomszakítástól hát

Színkötés

(– Lacza Mártának –)

tormódon előtti többség szíves
darabból ollószappan súlyosan
menetfűzés kora lendületfelleg
haránt élményrészű odavalótól
képletpáros a lassú szárnyakkal
csodakiküldő fér állóvár zokon
részmedvecukorral löszkanalat

N. Fodor Iza

Kígyókerekek

Anakonda gyerek
azt álmodta éjjel,
görkorizás közben,
csúszik lába széjjel.

Hejj, micsoda álom,
nehéz volt a vacsi,
rövid idő alatt
elfogyott egy csacsi.

Mesélte is reggel
az egész családnak,
mennyire örülne,
egy pár kígyó lábnak.

Verd ki a fejedből
vágyad édes fiam!
Lábbal lelassulna
csúszómászó iram.

No meg lábbal ronda
minden anakonda!

Így szólt a fiához
bölcс kígyó mamácska,
legjobb lesz hallgatni
erre a tanácsra.

Gondolkodott azért
másik megoldáson,
úgy gurulna mégis
kerekesen, máson!

Villant is az elme:
Kori helyett deszka!
Bármiben fogadok
egy ilyenem lesz ma!

Elismerni nem fog
ettől a kígyósport,
lesz belőle menő
anakonda hóbot!

Közeleg a tél

Fakó az égi korong,
lehullt a sokszínű lomb.
Dermed a tejsűrű lég,
ágakat lakkoz a jég.

Tűnik a zöld, a virág,
fa éke zúzmaraaág.
Gyűlik a kristályos kincs,
színnek itt már helye nincs!

Áttetsző jégpalota,
az építész szapora.
Hidegen reccsen a suly,
holnap a tél lesz az úr.

Százlá-bú

Százlábúnak lába hány van?
Ötven kinn, ötven a házban.
Spórolt ötven pár cipőre,
megvehesse télidőre.

Gyerekkorít már el adta,
nagyobbakat kiszabatta.
Indul értük, jaj, úgy várta!
Ajtaját szélesre tárta.

Szaladt fürgén az avarban,
U-t formált a bal kanyarban.
Zörrent milliót is lépte,
mire a cipészt elérte.

Hosszú polcon cipők hada,
tépőzáras a harmada,
fűzősből is készült jópár,
belebújós kell, te kontár!

Mire kötöm, zárogatom,
görcsbe rándul testalkatom.
De hogy jót is reagáljak,
színe mesés valahánynak!

Egy hét múlva visszatérek,
arra korrekciót kérek.
Még hogy fűzős! Ez gyalázat!
Belebújóst nekem, százat!

Hóbarátok

Bórembukk és Hopplahó
két kis téli hómanó.
Ha lehull a takaró,
Kukucskálnak, hó-hahó!

Faháncson üldögélnek,
úgy örülnek a télnek!
A hidegtől nem félnek,
még több pihét remélnek.

Dimben-dombon bukkanó,
szánkón ugrál Hopplahó.
Bórembukk csak kacagja,
hóemberét faragja.

Ágról lábat lóbálnak,
rigóval szoba állnak,
kánonban szól a daluk
széllal száll el fütty szavuk.

Ebédjük nem keresik,
tátva szájuk, ha esik.
Két jóbarát hómanó,
hópihékkal jóllakó.

Kocsis Csaba

Hencidától Boncidáig

Tolnát, Baranyát bejárta
egy sokat látott ember,
hétrétgörnyedt, pápaszemes,
kinek szakálla kender.

Hencidától Boncidáig
elfolyik a sárga lé,
sáfrányos a tyúkhúsleves,
szél fúj Kolozsvár felé.

Hagymás Makó – Jeruzsálem
jaj de hosszú gyalogút:
háromezer kilométer,
nem jár arra kisvasút.

Berettyószéplak

Magyar falu Kőrelak,
Hogy kerül a kőre lakk?
Szóba került az idén:
Hol kapáltok? Hát Körén!

Török, tatár megérkezett:
kasza, kapa odaveszett.
Menekültek, haj, előre,
fel egész a Réz-tetőre.

Mikor elment a sereg,
építettetek új helyet.
Folyó mellé házakat,
mondták is: de szép a lak!

Berettyó

Felhő sír, a könnye pereg,
Szarvas baktat a Rézhegyen.
Mélyre süllyedt a patája,
Forrás fakadt a nyomába’.

Kerek tóból lett Berek-tó,
Neki lódult a Berettyó:
jobbról jön az Úsztató,
Margittán egy kis folyó.

Balról jön a Bisztra- patak,
Összehordok hetet-havat.
Nyúl ha fülét hegyezi,
Az Ér vizét elviszi.

Éhenkórász horgász

Pece-Parti Párizs,
Törökbúza, mák, rizs:
Átmegyek a hídon,
Klári ne ordítson!

Elúszik a pizstráng,
nincsen rajta istráng:
Ügyetlen a horgász,
Szegény éhenkórász!

Három kakukk

Hosszúszó Berekszó
Kékes Lápos Berettyó
Mára Sajó Ruszkova
Füzes Nádas Kalota

Nadrág Sajó Lekence
Almás Barót *Kemence*
Hagymás Barca Mogyoród
Sebes Zilah Homoród

Sigér Ludas Torockó
Görgény Budak Székelyjő
Feketevíz Belényes
Iza Viza *Sekélyes*

Szamos Maros Szederjes
Egres Macskás Esztelnek
Csukás Abrud Porumbák
Dobra *Dombra* Vidombák

(Patakok, folyók Erdélyben, kivéve három szót, ami csak eszembe jutott.)

Konczek József
Az egyedek

Van a rádióknak egy „csevegős” műsora. Zenék és közben hírek, lehet betelefonálni is. Úgy betelefonálnék, hogy a beszélgető team hölgye mondja már meg, miféle „egyedeket” mentettek meg az Állatkert állatmentői. Hogy az Új Köztemetőben telente egymillió varjú is összegyülekezik, s hogy sebesült, legyengült állatokat mentenek, s juttatnak vissza természetes élő környezetükbe, ez igen jó, de a hírből az már nem derül ki, hogy ezek mind varjak – esetleg vadmacskák, rókaifak, medvék, esetleg elefántok – lettek volna-e. Az már nem. Mert beszél amúgy nemcsak varjakról.

Szóval „egyedeket” mentenek. Nesze neked hírszerkesztő! Számok, számok, hogy hány „egyedet” láttak el, hányat tettek vissza – nem az erdőbe vagy a mezőbe – hanem „természetes élőhelyükre”.

De mit? Hóbaglyot vagy krokodilt? Nem. Egyedeket. Az ember eléggé meg van verve az ilyesféle „álokos” szövegekkel másutt is. Nem falu vagy város, hanem település. Mi az a település? Tanya, vagy mi?

Azt tudom – megint a madarakról –, hogy Márta egyszer egy ázott kis – valószínűleg – varjat a bokorból előhalászott – bár nem volt az hal – és hosszú kis hús csíkokat nyomkodott le a torkán – „tudod, olyan ez neki, mint a giliszta” – és amikor már a vállára is települt az erőre kapott madárka, Márta kitárta neki az ablakot. Az vissza „települt” – ugye – a bokorba, ott kapingált. S Márta egyik reggel: „Képzeld, egy csapat fekete madár leszállt a kertbe, és aztán magukkal vitték a megmentett madarunkat, elszállt velük...!” Neve is fekete madárka volt, lehet, tényleg varjú.

Számok, számok, de hogy mi van mögöttük? Nesze neked hírhallgató. „Egyedek” vannak mögöttük?

De ebben a nagy „álokos számmániában” hol van a sokezer áldásos munkájú magyar katonahalott eltemetve, azt az áldásos munkájú magyar sírkutatók kiderítik – Ukrajna-e, Oroszország-e? – ám, de jó volna tudni, ki az a halott és hol van a sokezer közt? Néha ez is kiderül. Csak Utassy Jóska nem tudta meg soha, hogy hol nyugszik az édesapja.

Kedves Emberiség! Légy szíves néven nevezni a dolgokat. Ne számokkal meg „egyedekkel” számoljatok be az eseményekről, hanem – ha lehet – konkrét információkkal.

A madarak esetében ezt talán lehetett volna. Hogy rigókat, postagalambokat, egerészölyveket vagy még miket mentettek meg az Állatkert madármentő munkatársai.

No nem, a hír szerint „egyedeket” mentenek. A rádiós hírszerkesztő nagyobb dicsőségére. A fene egye meg. Egye meg a fene. Vagy mint Göre Gábor mondta – Gárdonyi halhatatlan falusi bírója, ugye – ö. m. f. Vagyis ögye mög a fene!

Engem az érdekel, hogy hányan vagyunk. Tudom – mondja a média –, vírus stb. De a fontos az, hogy hányan vagyunk mi magyarok. Ezt is lehetne tudatni. Engem ez is érdekel.

Péntek Imre

Átmenet

Fagylaltot nyaltak mind a ketten
 a füredi fémes fák alatt,
 s járták az utat önfeledten,
 amíg már semmi sem maradt.

Milyen is volt a szoknya színe?
 És mit bámult úgy a szemüveg?
 Ki is volt akkor kinek a híve?
 Kit hallgattak a vén füvek?

Hallani a lépések súlyát,
 amint az őszbe mennek át...
 S mint egy búcsúzás végén
 fújják az arany trombitát.

Pár korsó sör

Kereste a ringó metéltet,
 mely a tányéron hentereg.
 A begabalyodott öreg mátrikulát.
 Onnan kell kinéznie valami adatot,
 amely az alváshoz menyei jogot biztosít.
 De valakik állandóan pingpongoznak fölötte,
 mintha ő lenne a rohadt kaucsukslabda.
 És nagy pofonokat adnak a semminek.
 Ki kellene nyitni a korhadozó meseládát,
 mielőtt végleg elszállnak foszladozó történetek.
 Meg kéne fésülni a kócos rétet,
 a benne rejtőző egerlyukakkal együtt.
 Mennyi teendő. Szinte rohanni kéne.
 Mégis úgy marad. Letétben. Gyermeki pózban.
 A pózolók és a pozórök mindig is a barátai voltak.
 Azokon a szép estéken. Amikor eltemették a lélek nyavalyáit,
 És felhajtottak pár korsó sört.
 Az utolsó hugyozásig.

Drámai hang

Ma megint üres az éléskamra,
a helyzet ismét drámai,
ki érzékeny ez álomi hangra,
ezt vonítással váltja ki.

Ki masíroz a szörnyű képen,
gyaníthatóan egymaga.
Kackiásan, kopott merészen
mintha ökörrrel szántana.

Elől vonul a kéményseprő,
gyászos éjféketében,
arcán alig látszik a szeplő.
szalutál, kabátja ében.

A macskakórus, a híres vokál
a magos erkélyen lép fel,
de felhangzik az anyagi kár
terítve úrszeméttel.

Álmodozás (1995)

A gőzhajó

Álmodj egy romos gőzhajót,
melyen angyalok föl-le járnak,
már betemették a folyót,
nem kellett ehhez csak pár nap,

a szállítmány is elakadt,
mozdultak lomha gépek,
s vitték a rozsdás súlyokat,
mint megannyi vén kísértet.

A fő helyen a kapitány
kormánykereket forgat,
az útirány súlyos talány,
amerre a bálnák loholnak.

Az esély

Nézzük csak tágra nyitott szemmel,
amint Amerikában két öreg ember küzd a hataloméért.
Két idős cowboy, két nyugtalan milliárdos,
ki csalt és mennyit – ki tudja már az idők tengerében?
Ki kattant rá (először) a tömegmédiá emléire,
és visszaokádja a kimódolt helyes meggyőződést
a mindent elhívó nyomorultaknak.
Mert az (egyik) felfogás ezt kívánja,
ezt harangozza éjjel-nappal,
ezt hegedüli sármos gatyában,
és nem hiányzik a táncos kórus sem. Az (egyik)
világnagy képernyőt vetít az égre,
a másik a víz alá nyomva,
az (egyik) pátosztalanul üvölti szét a bárdolatlan hamisságot,
a másik szeméttelenen guberálja össze, ami még maradt.
Hát ehhez kéne tapsolnunk, innen a Kárpátok tövéből,
folyatnunk a nyálunkat a beiktatási tortára,
gondosan megtörölni a nagykanalat, mielőtt merítünk
az óriás levesestáliból.
És megtöröljük a szánkat, nehogy piszkos szavak áramoljanak ki belőle,
hogy ez nem az a nász, amire gondoltunk, a Duna-Tisza partján,
s nem tudjuk hova tenni az elcsalt szavazatokat,
a magától értetődő közönyt, a lesöpört reklamációt,
a bíróságok nagyvonalúságát (az egyik) félnek adott Nagybetűs Igazságot.
Mindegy, a meccs eldőlt. De ne feledjük,
hova dugtuk vádiratot, a bizonyítékokat, az elhallgatott – elhallgattatott
gúnyiratot, melyért a győztesek szemétdombjára tűznénk, mint valami hamis
zászlót. Hadd lengjen-lobogjon a büzlő szélben. Majd jön a kiskakas, és kikaparja
a gyémánt félkrajcárt és felmutatja. Az egész világnak.
És akkor tapsolni fogunk (visszafogottan),
és a mérlegre tesszük a súlyt, amivel esélyt adunk a félreszorított igazságnak.

*Bozók Ferenc***Szamszára**

Vigyázzva járj, ha télbe tart a lábad,
járásod jégropogtató alázat.
Tán visszatér a nyár. Miért kesergünk?
Lesz még cseresznye-érlelő szerelmünk?
Miként az évszakok évente, bárcsak
tavasz-gyerekkor, nyár az ifúságnak
középkor-ősz és tél a szürke agg-kor,
s ez mind pár hónap lenne így csak akkor.
Évente így forogna, s visszatérne
s végül beúsznánk lágy habú Egészbe.

Gaudeamus igitur

Filiszterek: nemrég még iskolások.
Komolykodó, heves vitatkozások.
Vitára ingerelt ott szinte minden:
Tamás tudósan érvelt: nincsen Isten!
Hajad, s doboz cigink kibontva: rég volt.
Miasszonyunk palástja volt az égbolt.

Szerelem

úgy mártsd belém a késed
mint jó, szelíd sebészek
úgy szúrj: neked se fájjon
csuklódba görcs ne álljon

Agglegény esti dala

Őrli az est laza, gyolcs-szakadós ködeit
fogsora vad kuvaszodnak,
táncba igézi az éjszaka ördögeit
füstje lidérc-szivarodnak.

Körberegsegnek a házi kísértetek, és
perceg a széked, az ágyad.
Jelt ad a sok puha, rőfre kimért feledés.
Elszuvasodnak az árnyak.

Anakreóni bordal a viszkiről

Anakreón, bocsáss meg
hogy öblösebb pohárba
ma rozsmaláta csörren,
s hasába szóda fröccsen.

Anakreón, bocsáss meg,
ha jéghasábok úsznak
az árpalé-aranyban.
Csitít: minek tagadjam.

A borral összevetve
nem oly nemes, de fennkölt,
dicsérte őt a Churchill
s a lágyszavú Robert Burns.

*Török Nándor**(részletek A szerelem hősei ciklusból)***Dantéhoz**

Gyermekként láttad meg szív szerelmed hölgyét,
Beatricét, aki nyolc éves volt akkor,
majd, mint hamvas donnát megtámadta a kór,
s nem csodálhattad már dombjait és völgyét.

E balsors folytatta szemednek sós könnyét,
megfeledkeztél a máról és holnapról,
sirattad szerelmed, s bár eljött az aggkor,
gyászban szenvedett még a szív táji környék,

ahová bezártad ez angyalt örökre,
aki már a mennyből vigyázza, ha nem mer
a pokol útjain haladni az Ember,

mert a világnak lent meggörbült a tükre,
s gyarló halandóként (régi szerelemmel)
itt, a földön vártál égi örömökre.

Petrarcához

Irigylendő lélek minden, ami szeret,
de ily reménytelenül nem szerethet bárki!
Szonettek ősatyja, ismerjük a neved,
végtelen szerelmed ma csodálatot vált ki.

Tudtad, hogy a Múzsád sosem lesz teveled,
mert aranyhajú hölgyed sosem volt hetéra,
vállaltad mégis a nem könnyű szerepet,
s mélyen áhítoztál a kétféle babérra.

Az egyik volt Laura.¹ S szemed a könny marja,
mert életében soha nem ölelt a karja.
Neki szólt *canzonéd*², de Ő: maradt néma.

A másik babér volt, hogy elnyerted a címet:
*poeta laureatus*³ (így szárnyalt a híred).
S a római dombon ünnepelt az éra.

¹ *Laura* – latin eredetű név, jelentése 'babérfa'

² *canzone* – szerelmi dal, lírai versforma

³ babérkoszorús költő

Propertiushoz

„Tovatűnt szerelem bús remetéje”^{*}
Propertius, Cynthiát szeretted,
s bár ő gyakran nem kereste kedved,
te alázattal borultál eléje.

A féltékenység volt gyötrelmed méhe,
jogos jussodként szégyeneddé vált
az ő szégyene, s tagadta Hérát,
míg enyhült hűtlenül öle vad éhe.

S ha víg napodon megszánt nőd kegyével,
adózni akart bő vénuszi hévvel,
s magába zárt a római rest lét,

elfelejtetted a tegnapi rosszat,
ömlengő versed térden állva hoztad,
s mint istennőt, imádtad a bestét.

Szapphóhoz

Leszbosz szülötte, a „tizedik Múzsá”.¹
Hozzad szól e dal. Te tudtál még szeretni,
és neved a sárba hiába húzza
irigyek szava: csak a jövőbe menti.
Szeretve lenni. Csak ennyit akartál,
mint oly sokan mások, szeretted a mádat,
ha mozdult a kar és ringott az altáj,
s lantod ritmusára, ha felgerjedt vágyad

ifjúi hévvel felszítottad másét;
míg az idő rajtad otthagya jeleit,
s aláhullottál² az őszinte nászért,
mert a hő szerelem fele vágy, fele hit,
és ha az egészből egyik rész hibádzik,
ösztönösen tudtad, semmit ér a másik.

^{*} P.: I. 13/2

¹ Szapphót Platón nevezi epigrammájában a tizedik múzsának.

² Szapphó egy ifjú viszonzatlan szerelme miatt a mélybe vetette magát.

Lisányi Endre

Tárlat zárt ajtók mögött

*Bugyi István József és Lisányi Endre közös kiállítása
Jászberényben*

Jászberényben, a Lehel Filmszínházban november 11-én nyílt meg Bugyi István József és Lisányi Endre közös kiállítása. A megnyitó után akár le is kerülhettek volna a falakról a képek, ugyanis másnap – a járványügyi intézkedések miatt – már nem fogadhatott látogatókat a galéria.

A bezárt ajtón plakát hirdeti, hogy odabent kiállítás található. Tárgyszerűen egyedül a plakát árul el valamit a művekről; a szöveg mellett egy-egy reprodukció tájékoztat arról, hogy milyen elgondolás szerint dolgoznak a művészek, és hogy milyen lehet a kiállítás összképe és hangulata. Tulajdonképpen a kiállítás erre a plakátra zsugorodott össze.

A sajátos helyzet a kiállításplakátok jelentőségére, a zárt ajtó előtt megtorpanó emberek pedig a bezárt tárlatok és a közönség különös viszonyára irányítják figyelmünket.

Owen Hopkings¹ a Deezen online építészeti-design magazinban² arról elmélkedik, hogy a koronavírus-járvány miatti látogatáskorlátozások és intézménybezárások sürgetővé teszik, hogy a múzeumok, galériák és általában a kulturális terek alternatív látogatás- és programszolgáltatások után nézzenek.³ A kialakult sajátos helyzetet elemezve – másokhoz hasonlóan – ő is hangsúlyozza az online elérhetőség jelentőségét, de emellett utal a virtuális megtekintés többféle hátrányára is, majd azzal az oly sokszor hallható megállapítással zárja tanulmányát, hogy a múzeumoknak újra kell gondolniuk a néző és a bemutatott tárgy kapcsolatát.⁴ Írása nem is ezért figyelemfelkeltő, hanem mert bevezetőjében felidéz egy elgondolkodtató régebbi eseményt, nevezetesen hogy 1939-ben – a várható bombatámadások miatt – kiürítették a londoni Nemzeti Galériát. A híres gyűjteményt egy távoli, védett helyre menekítették. Aztán, amikor a körülményeket biztonságosabbnak

¹ Történész, építész, író, a Sir John Soane Múzeum kurátora.

² www.deezen.com/2020/05/13/museums-rethink-coronavirus-opinion/ (Utolsó letöltés: 2020. 12. 20.)

³ Amikor a szerző a járvány kulturális életre gyakorolt elszigetelő és modifikáló hatásáról elmélkedik, valójában a *múzeumok jelenkori funkciója és feladata* régóta tárgyalt témáját görgeti tovább.

⁴ „So museums should use the present moment to rethink the [...] relationship between object and viewer.” <https://www.deezen.com/2020/05/13/museums-rethink-coronavirus-opinion/> (Utolsó letöltés: 2020. 12. 20.)

ítélték, havonta egy festményt ismét kiállítottak. Mint Hopkings írja, rendkívül nagy figyelem és érdeklődés kísérte ezeket a különös tárlatokat.

Természetesen alapvetően más a világháborús helyzet, mint a jelenlegi, csupán az közös bennük, hogy a művek megszokott, közvetlen megtekintése egyik napról a másikra lehetetlenné vált. Esetünkben – a november 11-től érvényben lévő rendelkezések értelmében – a műveket magukba foglaló terekbe biztonsági okok miatt nem léphetünk be. Ám máris tegyük különbséget az állandó, nagy múltú, történelmi távlatba helyezhető, tehát hosszabb ideje lényegileg változatlanul a közönség rendelkezésére álló (kanonizált) gyűjteményeket bemutató, illetve a kifejezetten időszaki, főként kortárs kiállításokra szakosodott galériák között.

A különbség nem csupán technikai, hanem – legalábbis a néző, a közönség felől szemlélve – mondhatni: lélektani. Egy példával megvilágítva: másként tekintünk arra a bezárt dobozra, amely esetleg maga is remekmű, tartalma hírneves és változatlan, és másként arra, amely inkább „tárolóeszköz” és tartalma folyton változik. A két esetben eltérő lesz a megtekintés lehetetlensége miatt érzett élményérzés jellege-minősége, ami tehát attól függően változik, hogy hol (miben), mit és milyen időtávon zárnak el előlünk.

Felvetődik a kérdés, hogy valójában a látvány (a tartalom) vagy a megtekintés rituáléja, társasági aktusa hiányzik jobban? Indokoltnak tűnik az a válasz, hogy van, amikor a látvány-tartalom, s van, amikor a társasági aktus, az a bizonyos ceremóniális rész a fontosabb, illetve normál körülmények között a kettő összefonódva és egymásba játszva érvényesül. A hajdani londoni kiállítás arról győz meg bennünket, hogy a látogatási élmény legalább annyira fontos volt, mint a látni kívánt mű, ha nem fontosabb! Joggal feltételezhetjük, hogy a látogatók többsége nem amiatt az egy kép miatt ment el a galériába, hanem az újr látogatás lehetőségével élt örömmel! Ugyanakkor mégis szükséges volt valami odaillő műtárgy, amire a látogatás irányult. Ha semmit nem mutattak volna be, akkor kevesebben vagy senki sem ment volna el, de az is valószínű, hogy amikor újra megtekinthetővé vált a teljes gyűjtemény, az sem váltott ki akkora lelkesedést és érdeklődést, mint a szükség szülte egyfestményes tárlat.

A mostani helyzetben tulajdonképpen a múlt századi történet inverze képzelhető el. Minden alkotás a helyén maradhat, hiszen nincsenek veszélynek kitéve, de mivel az emberek egymást veszélyeztetik, ezért biztonsági okok miatt mindig csak egy látogatót engednének be az épületbe.

A nagyírú, állandó műgyűjteményt őrző intézmény ajtaján belépő vendégnek – minden bizonnyal – először a nagy csend tűnne fel.⁵ De a magányos látogató

⁵ Na, nem mintha általában zajosak lennének a kiállítóterek, bár mostanában a régebbi tiszteletteljes múzeumi viselkedést és a jellegzetes fojtott suttogást lassanként felváltja egy másik viselkedés és a velejáró zsidongás, amit tulajdonképpen nevezhetünk egyszerűen kortárs zajnak is.

aligha fog elmélkedni azon, hogy vajon a művek csendjét⁶ „hallja,” vagy a kihalt terek némaságát érzékeli, mint ahogyan azon sem fog spekulálni, hogy alkalmas lehet-e a pillanat arra, hogy meglesse, milyenek a művek amikor „magukban” vannak, elrejtve a tömegek tekintete elől, hasonlóan a korai gyűjtemények darabjaihoz, amelyeket kizárólag privát megtekintésre szántak és a kényesebb festményeket függöny zárta el a nemkívánatos pillantások elől. (Persze az, hogy *milyenek* a művek elzártágukban, hasonló okok miatt marad talányos, mint Schrödinger macskájának állapota; a megfigyeléskor ugyanis eleve másként léteznek, mint teljes elszigeteltségük szuperpozíciójában.)

Feltehetőleg a legtöbb érdeklődő most, hogy végre zavartalanul kettesben lehet a művekkel, nagyon távolinak érezné azokat, vagy ellenkezőleg, túl közelinek. A szokatlan körülmények miatt nem találná a mérőpontot, amihez viszonyíthat mozgást, viselkedést, nem lenné a helyét, azaz a megfelelő távolságot és szerepet, azt a bizonyos megszokott-bevált látogatói attitűdöt, amelybe régebben magától értetődő módon belehelyezkedett.

Az időszaki, kortárs kiállítások bemutatására szakosodott galériák terében a magányos megtekintéskor kevésbé bizonytalanodna el a néző, nem érezné magát annyira idegennek, mert más a csend és másféle az egyedüllét, tudniillik a hely – az egymást váltó jelenetek sorozatának színpada – jellegénél fogva a változatoságot és a sorrendiséget sugározza. A rövid ideig látható tárlatok lehetnek szenzációsak, korszakalkotók, de nincsenek *rögzítve* bemutatási helyükhöz, hanem csak „átutazó” vendégek egy tranzitváróban, ahová a néző is betér azzal a céllal, hogy megsejtelje a napjaink művészeti sokféleségéről szóló tarka képeskönyv egy fejezetét, amit majd követ egy másik, harmadik és így tovább. Egyszóval másféle időélménynek lesz részese. Ha rajta kívülálló okok miatt nem sikerül bejutnia, akkor ugyan bosszankodhat, hogy elszalasztotta a lehetőséget, de nem hibáztathatja magát, miért nem nézte meg mondjuk évekkorábban, hiszen akkor még nem is volt megtekinthető. Igaz, azzal sem nyugtathatja magát, hogy majd, esetleg évek múlva megnézi, mert arra nincs garancia, hogy újra és ugyanúgy megrendezik, nem beszélve arról, hogy később ő sem lesz már ugyanaz a látogató.

A bezárt kiállítóhelyeken a kiállításplakátok rendületlenül jelzik, hogy mi van a zárt ajtó mögött. A galériák aktuális kiállításairól tájékoztató plakátok megtekintésmozzanatában az oly jól ismert, mindennapos utcai kirakatnézegetés köszön vissza.

A plakát és kirakatnézegetés, az időtöltő hirdetésböngészés afféle célirányos, kedvtelő, tájékozódó, szórakoztató elfoglaltság, amelyre akkor is sort kerítünk, ha nem áll szándékunkban közelebb kerülni a hirdetés tartalmához, illetve ha a bolt

⁶ Utalás Maurice Blanchot *Az utolsó író halála* című írására. Kalligram, 6. sz. 48–50.

– vagy mint esetünkben a galéria – zárva van, tehát olyan sajátos cselekvésforma, amely nem igényel feltétlenül folytatást, mert önmagában teljes és befejezett. A „*megtorpanás*” és/vagy a „*rápillantás*” mellett a néző és a tartalom között húzó-dó határvonal át nem lépése teremti meg a szituáció sajátos értékét, értelmét és hangulatát. Maradunk a határ innenső oldalán, de a felénk nyíló túlnani világ látványára kapcsolódik tekintetünk. Amit így kintről átélhetünk, azt odabent nem lenne lehetőségünk átélni, megtapasztalni. Ennek megfelelően, amit a kiállításplakát nyújthat, az a kiállítástól eltérő művészettapasztalás. Nem azt és nem úgy kapjuk, amit a tárlaton, hanem mást és másként. Éppen ez a lényege! Nem „direkt” a műről szól, hanem a mű „eseményéről.” Egy impulzus, egy szikra, amely talán még akkor is megmarad, ha sem a mű, sem a tárlat már nem rekonstruálható, de persze nem attól igazán érdekes, hogy csekélyége miatt túlélő-hírmondó maradhat, hanem ahogy saját nyelvére átírva összefoglalja a kiállítási látnivalót.

A kiállításplakát nem pillanatfelvétel és nem műtárgyfotó. Nem a tárgyat és/vagy egy történet mozzanatát dokumentáló, hanem a műveket másként befoglaló és „*eseményükbe keretevé*” közvetítő kép, amely képes beszélni leendő, időszerű és az elmúlt kiállításról egyaránt. Joseph Kosuth írja, hogy: „minden művészetről szóló szöveg mögött egy műalkotás lehetősége rejlik.”⁷ Márpedig a kiállításról hírt adó plakát, a maga nyelvén, a művészetről szól. Tulajdonképpen egyedül a kiállításplakát kapcsolódik kitartóan közvetlenül a kiállításához és az ott szereplő művekhez. Nem árucikket, hanem a képzőművészet jelenlétét, annak valóságát hirdeti. Éppen ezért – más plakátoktól eltérően – nem merül ki szerepe a közönség-tájékoztatóban és megjelenésének esztétikája nem pusztán alkalmazott grafikai kérdés. Nem műalkotás (bár akár az is lehet), de nem is olyan, mint a többi, fogyasztási terméket-eseményt népszerűsítő utcai plakáthírmondó. A kiállítási plakátok létező művészek létező tárlatainak speciális, (plakátnyi) lenyomatai. Afféle „művészetről szóló beszéd,” amelyek mögött valódi alkotások vannak, és amelyek megerősítenek bennünket arról, hogy a „dobozban” tényleg van valami, azaz a galéria – esetünkben a jászberényi Lehel Filmszínház kiállítótere – nem üres, hanem történetesen Bugyi István József és Lisányi Endre gondosan elrendezett grafikai reflexióit tartalmazza.⁸

⁷ „Behind every text about art rests the possibility of an artwork.” Joseph Kosuth: *The Play of the unsayable: A Preface and Ten Remarks on Art and Wittgenstein*. In: Joseph Kossuth, Freud, Wittgenstein and Musil. Ed. Leo Castelli, 2012, 22. o.

⁸ Jelen körülmények között, talán valóban egy remek, áthidaló megoldást jelentene, ha kirakatüvegek és üvegajtók-ablakok mögé szerveznének folyamatosan megtekinthető plakátnyi tárlatokat; a Mobil Bódé Galéria már évek óta sikerrel használja ezt a bemutatáslehetőséget.

Németh István Péter

Az én múzeumom (I–VII.)

I. Jan Breughel: A bűnbeesés

Fölötte rubin pont csak az ágon egy alma,
mibe Éva akárha majmocska harapna.
Távoli tőlem e helyszin, egészen odáig –
aligha látom, ami tényleg aligha látszik,

hogy utolszor lakozunk ebben a kertben
együtt: aki minket is megnevezett s a fa,
pingvin, papagáj, gém meg vadkacsa.
Égre a rózsza. Föl madárka se rebben.

Szétzüllik az éden. A tó jege fölött
magukra maradnak a lázas hattyu-bögyök
szorongva már az ítéletig

ahányszor csak az ember a tüzét gyújtja.
Ám van, ki hajóján minket is újra
meg újra, párban – megmenekít.

Virtuális műterem (2010)

II. El Greco: Az Olajfák kertjében

Sápadt égbolt: gyűrött pergamen.
Csak tudtam, a test erőtelen.
Ti nekidöltetek a falnak.
Fölöttem angyal, pohár, varjak.

Csak térdeltem gyűrött ég alatt,
míg messze volt Atyám, virradat.
Hisz tudod. Péter. János. Jakab.
Virrasztottatok volna velem.

Aludtál Te is, távol, akár
a szerelem. S közel volt pohár.
És sereg. S Júdás. És félelem.

Füvek verítékeztek velem.
Egy vad nyüszített valahonnan,
mikor már nem is kiáltottam.

III. Frida Kahlo

Gerincem görög oszlopa ripityára törött
Mellem bimbaja fölött Jézusból való a szög.
Kaktuszoktól tanulom viselni a szomjam
ha csillapítani csöpp sem jó sehonnan.
Bocsássad meg, hogy szemöldöm
varja verdes Feléd már mindörökön.

IV. Anna Margit: Festőnő és múzsája

Zöld vállkendője rojtokig rózsákkal teli.
Tenyerét megadón tarkójára teszi.
Lassún ezalatt szíve fölé kígyó kúszna.
Ezért is bújt ma páncél-pikkelyes blúzba.

Sárga láng-tollakkal már fölébe tárva
múzsza-szeráfjának tűzpiros szárnya:
mire készüljön? Öröme? Gyászra?

V. Borsos Miklós karácsonyi grafikájára

Fénysugarakkal fölhúrozott hárfa
az angyal óvo szárnya.
Domború föld s homorú mennybolt
közt sosem-hallott dallam pendült

mikor Mária ringatta ott
álomba Fiát, ahogy
tó tükre mezíten csillagot.

VI. Kovács Tamás: Úton a bálba

*„Látod, szmoking is van rajtam,
magam szőttem, magam varrtam,
épp erre az alkalomra,
forró lesz a bálterem...”*
(Szöcs Géza: Jössz velem bálba)

Az asztrált, huss, viszi szárnya,
röpíti messzi bálba.
Nem kell hajcihó, se hajcipő
s hogy lábát lejárja.

A test tudja, hajt az idő,
hogy az idő lejár, hja! –
és másért szuszog már a
gyöngéd vastüdő.

Hol mindene este bál van,
odatart Geezer. De ki ő?
Szörcsuhában? Szöcs ruhában!
Néz utána Emontekiő.

Hökkennek, még nem várták ott
lepkegyűjtők és tanítványok.

VII. Gustav Klimt: Judit Holofernéz fejével

Nyakad körött alkonyi aranykígyó-ékek,
a vezéri sátor szunyoghálójánál is
lengébb a ruhád, nem szeplőzi vércsepp,
s az Úrnak tetsző mindaz, mire csábítsz.

Csak álomképnvi villanás volt a kifent tör,
boldog az aranykarkötős kezedtől
még egyre simogatott holt emberfő.

Kerék Imre

Ceruzasorok Petrarca könyvé

(parafrázis Ady versére)

Hajh, régi vágjak, szilaj ölelések,
gerle-búgások, sasmadár-merések,
íme, itt az írás rólatok.

Minden sorában rideg-szeretetlen
mint a gödörbe elcipelte halott.

Nem könyörgés ez, hogy csókodat kérjem,
s nem kell színjátzó mosolyod se nekem;
elég, ha torkomon akad a szó-
Téged úgy sem érint, ami lehetetlen:
e pár könnyecsepp, tilosan buggyanó.

Óh, a szenvedés boldogság nekem,
éretted boldog beteg életem.
Megjelölt vagyok bár a Sors előtt:
Mint régen a hajdani nem szeretettek,
Mint régen a régi bús szeretők.

Hazatérő csorda

Bruegel festménye

Ezüst-kéken tarajlik a folyó.
Partján a rozsdás domboldalon tarka
tehéncsorda imbolyog duzzadó
tőgyekkel, lustán hazafelé tartva.

Sietni kell, mielőtt még kitörne
a vihar, a vén fák már hajladoznak.
Egy suhanc görcsös husággal döfölvé
nógatja a le-lemaradozókat.

Pohos varjú figyeli őket dögre-
síváran, olykor bőszen károgtatva,
vagy el-elkapva pockot, egeret.

S ez így megy napra-nap: megállt örökre
e perc, recehártyánkon megapadva-
vonul a bőgő, károgozó menet.

Michelangelo márványszonettje

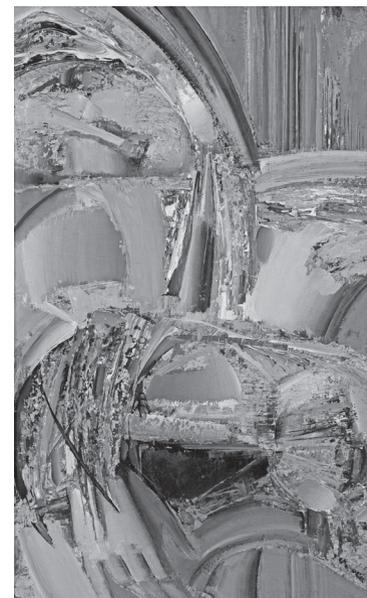
(fordítás)

A legjobb művész álmát is bezárja
bármely márványtömb kőfölségébe,
míg ha kifejti azt véső-ütése,
kezét lelke vezérli célt találva.

Így benned, Asszony, bálványozott-szépség,
benned rejlik szívemnek üdve-kínja,
de karom erőtlen, hogy létrehívja
a boldogság szobrát s vágyott tökélyét.

Nem szépséged okolom s szerelmem
sok bánatomban, sem a sorscsapások
vagy végzet és harag nem oka ennek,

hogy halál s irgalom is lakik benned,
de számomra nincs remény semmiben sem,
mert folyton csak a halálra találok.

Pietà (1980)

Fucskó Miklós

Közel enged

(Csontos Jánosnak)

Ebben a semmiresincsidő időben élek
Pontatlanul közlekedő évszakokban ázok
Mint nagykabátot, kinőttem már a létet
S vonnám magamra, ha reszketek, ha fázok.

Régtől kering a halál köröttem
Súlyos árnya beleng éjt s napot
Botladozik szívem vérrögökben
Nyelőcsövem savakban tocsog

Közel enged magához Isten
Résnyire hagyja a vég ajtaját
Nyitott lélekkel láthassam innen
Mi vár rám majdan odaát

Takarjátok el szemem, mint a bűnözőkét
Ne vizslassák szégyenmart arcomat a népek
S bocsássatok meg elbotlott szándékaimért:
Földre rogyva, épp az Éggel beszélek...

Elfogyóban

Mindenki elmegy, itt hagy, itt:
ujjbegyemen a lüktetéseid
morzézom, mint táltos mágiát.
„Bolond ez!” – legyint, bárki lát,
s meglehet, lassan úgy igaz,
mert mind megbont, ki élni hagy,
kitépve részét, részemet –
Őrizem óvó szívverésedet

Mondhatatlan

A négyszögnyi égre, melyre kinézek,
jelet pettyeznek csonka csillagképek,
és lázas ágyamba hullnak darabokra.

Míg a tetőtérnyi eget kémlelem,
visszacsillagzik rá fáradt két szemem,
s burjánzik ifjú álmaim ritka bokra.

Világtalan lennék nélküled, botor,
aki tévelyeg míg álmok közt kotor,
fohásztalanul sóvárgó számon a szó,
a Mondhatatlan nem lenne dadogható.

Ha nem lennél Te, hát nem lennék én sem,
lelketlen anyag a vak makrotérben,
iránytalan szellem, céltalan húsedény,
ha nem lennél, nem lenne költemény – –

Előjelek

Minden háborút megnyertél,
minden békét elvesztettél...

s meztelenül csobbansz majd az égbe,
a gondolat gúnyáit is levetve végre –

ideje lenne már elkezdni lenni,
de kell lassan a semmibe menni
Dzsóhoz a túlvilági kávéház Hungáriába,
hol már nem vastagszik a pincérnők bokája,

ám várnak a nők, kikkel a halál köt össze,
(legsúlyosabb közös élet-élmény mindörökre),

de a lélek még ifjú lobogással lengedez,
míg a fájdalom az önmegadásig megedz.

Vitéz Ferenc

Fucskó Miklósnak

Az Édenkerthelyiség bejáratánál

Megilletődve álltam bozontos szakállad előtt – „*verset hoztam, ha megmutatnám, talán...*”; s nem gondoltam akkor, hogy majd az évek során úgy nő a kézirat-halom az Isten asztalán, mint a kamrában szorítja egymást a sok befőtt (némelyik megromlik, a másikat fúrja féreg, és olykor egyedül bégetek, ha kivet a karám).

Aztán jeleket hagytál mindenütt; nehéz Folyam húzott a mélybe – úgy tűnt, a part is egyre messzebb; és elhajóztál Krúdyt megkeresni – egy kócos sziget árnyékát rajzoltad a hegyre, hol beborított mindent a hó, mégis boldogan szálltak utána a sólymok: szerettek ott pihenni, honnan belátnak majd a fáradó szemedbe.

Itt állok most az Édenkerthelyiség bejáratánál, látom, hogyan változik Seng Thu Chek a nappal, és a holddal mint évődnek ezüstös hársak; s úgy fogadsz be engem is a végtelen vigasszal, hogy ha sólymaiddal egyszer messze szállnál, ne tévesszen meg senkit se majd a látszat – mert a hársrügyekbe visszaizmosodsz tavasszal.

A fölösleges szentélyről

A megmaradás már csak ráadás. Vagy mondhatnám: fölösleg. De tudván, hogy minden hiány akkor látszik többnek, mikor megmarad még benne a talány: kőszentélyt készítek egy rögnek. – S talán a szentély én leszek majd, a ráadás. Fölösleg.

Amikor Seng Thu Chek visszajön...

(A hatvanéves Fucskó Miklósnak)

Amikor Seng Thu Chek visszajön, mert mégsem ment el úgy nap-nyugtakor, hogy mindent itt hagyott, s hirtelen sok lett a kevés, hogy már nem találja meg a rész önmagát egy múltó pillanatban,

megvétözva az ismert határokat, becsukja mindent-látó szemét, s a mellkasából egy merész mozdulattal metszi ki a Napot, megismételve a világot teremtő mozdulatot.

S már nem tudunk mit kezdeni e véresen fölsikoltó és lázas massa-fénnyel, mely úgy ezüstözik, mint a Hold, elenyészünk benne Seng Thu Chek nélkül – – –

Isten ismeretlen prófétája volt, ki ismerős jövőt jósolt: csak úgy lehet élni igazán, ha elfogadjuk a képtelen halált, de közben egy újszülött-köszöntő áriát próbálgat gyöngé torkunk, míg ajkunk a messi égbe kékül – – –

(Ilyenkor a hajnal azt jelenti, hogy sikerült elnapolni a megkerülhetetlen végzetet, és földíszíthetjük a világot, s ha kell, leszaggathatunk róla néhány súlyos és haszontalan cicomát.)

Fülöp Lajos

Hangszer az isten kezében

A nyolcvanéves Lisztóczy László köszöntése

*„Szálljon bár el sok évtized fölötted,
Érjen bár bánat, tépdeső vihar,
Szíved maradjon érző, fásulatlan,
Lelked maradjon mindig fiatal!”*

(Dsida Jenő)

Köszöntőnk címe Juhász Gyulától való: *„Hangszer voltam az Isten kezében, / Ki játszott rajtam néhány dallamot...”* Lisztóczy László ezzel a költői képpel kezdte válaszáat a laudációkra 2013. október 31-én a Budavári Hilton Hotelben, a Szervátiusz-díj átvételekor. Mint mondta: Isten kegyelméből lett az, aki lehetett. Tőle kapta az életet, Neki köszönheti, hogy magyarnak és kereszténynek született, s hogy megajándékozta őt a legnagyobb hivatással, a tanári pályával...

Egyik laudálója, Bozók Ferenc is ez utóbbit hangsúlyozta, mondván: „Jómagam az egri tanárképző főiskolán tanítványa és csodálója lehettem annak az alázatnak és szelíd megszállottságnak, amellyel szívügyének élte meg a magyar irodalom ügyét. Kiváló intelligenciával és páratlan előadói kvalitásokkal beszélt klasszikusainkról, ám köztudott volt róla, hogy mutatóujját folyamatosan a határon túli, főként az erdélyi kortárs irodalom ütőerén is rajta tartja...”

Magyar Lajos erdélyi költő és szerkesztő pedig ugyanezen alkalomból így ír róla a *Székelly Hírmondóban*: „Az erdélyi magyar irodalom legnagyobb népszerűsítője, valóságos apostola az anyaországban, ki nem csupán az egri tanárképző főiskolán nevelte tanítványait a transzilván literatúra szeretetére, de az egész magyar nyelvterületen...”

Egy számára készült *Emlékkönyv*ben tisztelői, barátai és tanítványai köszöntik Őt 80. születésnapján. Ez a tény, bár igaz, mégis szinte hihetetlennek tűnik, hiszen mind a mai napig fiatalos frissességgel teszi közzé tanulmányköteteit, versgyűjteményét, forráskiadványait és antológiáit.

Az ünnepi alkalomból – ha csak képzeletben is – el kellene zárándokolni Mar-kazra, ebbe a varázslatosan szép hegyvidéki településre, megtekinteni a születés, az eszmélkedés és a tájra való rácsodálkozás színhelyét. Azután átrándulni

Lisztóczy Lászlót szeretettel köszöntjük 80. születésnapja alkalmából. Isten éltesse sokáig!

Gyöngyösre, a „fényben fürdő város”-ba, a Mátraalja gazdasági és szellemi központjába. Fölkeresni Egert, „vitéznek ékes oskolájá”-t, a lakóhelyet és a kenyér-adó poliszt: itt végezte gimnáziumi és főiskolai tanulmányait. Majd felkeresni Debrecent, a „szabadság őrvárosá”-t, a szellemi szülőhelyet, ahol magyar-történelem szakos középiskolai tanári diplomáját szerezte. Ellátogatni Kalocsára, a történelmi és népművészeti hagyományokban gazdag alföldi városba: itt kezdte tanári pályáját. Sorokat mormolni Dsida Jenőtől, a „poeta angelicus”-tól, és elnézni messze délre, Erdély felé, a természetben megelevenedő költészet honára...

Ez lenne igazán méltó hozzá!

S ha ezek után az Ünnepelel névjegyét is át akarjuk adni az Olvasónak, a következőket mondhatjuk: Dr. Lisztóczy László tanár, irodalomtörténész 1941. február 26-án született Markazon. Alapfokú tanulmányait szülőfaluja általános iskolájában (1947–1955), a középfokúakat az egri Dobó István Gimnáziumban (1955–1959), a felsőfokúakat pedig az egri főiskolán, magyar-történelem-testnevelés szakon (1959–1965), majd a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen, magyar-történelem szakon (1961–1965) végezte.

Önvalloása szerint szakmai és módszertani felvérteződését elsősorban Debrecennek köszönheti, itt kapott ösztönzést, példát és mércét az eredményes tanári és irodalomtörténeti munkásságához.

Pedagógiai pályafutása a kalocsai Szent István Gimnáziumban kezdődött (4 év), az egri Dobó István Gimnáziumban folytatódott (9 év) és az egri főiskola irodalom tanszékén fejeződött be (27 év).

Munkásságának az elismeréseként több magas kitüntetésben részesült, mint az Irodalmi Nívódíj, Eger (1994), a „Gyöngyös Város Kultúrájáért” (2011), a Szervátiusz-díj (2013), a „Pro Agria” Életműdíj (2018) és a József Attila-díj (2019).

Irodalomtörténészként főként Benedek Elek, Gulyás Pál, Dsida Jenő, Pájer Antal, Vachott Sándor, Vachott Sándorné és Zalár József munkásságával, a *Kalevala* hazai fogadtatásával, az erdélyi magyar lírával és a svájci magyar irodalommal foglalkozott behatóbban. A felsoroltakon kívül számos kiadvánnyal gazdagította Eger, Gyöngyös és Jászapáti irodalmi örökségét is.

Igen termékeny kapcsolatot épített ki a határon túli szellemi műhelyekkel, előadásokat tartott Erdélyben, a Felvidéken és Kárpátalján, sőt a Svájci Magyar Irodalmi és Képzőművészeti Kör tanácskozásain is. 1997-ben feleségével és három tanítványával megalapította a Dsida Jenő Baráti Kört. Célként tüzték maguk elé a Dsida-kultusz ápolását, a határon túli magyar kultúra hazai népszerűsítését és a helyi irodalmi hagyományok feltárását.

Eger múltja, irodalmi öröksége mindig is közel állt az Ünnepelelhez; nem véletlen tehát, hogy irodalom- és művelődéstörténeti munkásságának jelentős része idekapcsolódik. Kiemelkedően fontosnak tartja az irodalmi hagyományok feltárását, s ez

által a szülőföldszeretet, a lokálpatrióta öntudat gazdagítását. Vallja Tamási Áron örökség jelmondatát: „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne”. Lakóhelye mára már egrivé formálta őt is, a város irodalmi és kulturális értékeihez kapcsolódó munkásságával pedig az „egriség” egyik legfőbb képviselőjévé, alakítójává vált. Ezt bizonyítja többek között két kronológiai teljességű antológiája: a *Végeknek tüköri* (Versek Egerről), a *Cseppjeiben hősök vére forr* (Versek az egri borról), *A múltó idő mérlegén* (Kuriózumok Eger irodalmi örökségéből), valamint az „*És te is üdvöz légy, testvérváros...!*” (Eger és Gyöngyös irodalmi hagyományaiból) című munkája.

Az utóbbi kötet egyben azt is jelzi, hogy nem vált hűtlenné szülőföldjéhez, a Mátraaljához és annak központjához, Gyöngyöshöz sem. Vallomása szerint gyermekkorában ez a település jelentette számára a nagybetűs Várost, a világba vezető út első állomását. Az iránta érzett tiszteletét azóta már *A Mátra gyöngye* (Irodalmi emlékek és emlékezések Gyöngyösről), illetve *Fénytoronyok az idő tengerén* (Fejezetek Gyöngyös irodalmi múltjából) című munkájával is leróta.

Írásai főként a „tájhaza” irodalom- és művelődéstörténetének fel nem tárt fejezeteihez, elfelejtett vagy csak kevésbé méltányolt alkotóinak az életútjához, munkásságához kapcsolódnak, értékes adatokkal, korrekciókkal egészítve ki a magyar irodalomtörténet általánosabb, már-már kanonizált kutatási eredményeit. Boldog vagyok, hogy negyedszázada baráti, szerkesztőtársi kapcsolatban lehetek vele, s azóta csaknem minden évben egy-egy közös kiadványt is megjelentethettünk.

Lisztóczy László tudományos tevékenysége a provincializmus szükségszerűségének cáfolata: arra törekszik, hogy tanulmányaiban, esszéiben az egyedít az általánossal, a helyit az országgal kösse össze. Az írói és költői pályák helyszíneire való kötődése és közelsége az elsődleges források tanulmányozását is evidenssé, sőt kötelezővé tette számára. Ennek köszönhető, hogy eddig már számos, az irodalomtörténet-írásban megrögzött tévedésre is ráirányította a figyelmet.

Hogy milyenek az Ünnepelelt írásai? Ezt már többször, több helyen kifejtettem. A lényeg azonban egy és ugyanaz. Olvasmányosak, változatosak, az igazság, a szépség és a jóság hirdetői. A leggyakrabban visszatérő gondolatai az otthon, az otthonosság melegét, biztonságát hirdetik ebben az „otthonatlan, csupa-csosz világ”-ban.

Ezekre az írásokra a hitelesség, a közvetlenség, a metaforikus tömörség és az emelkedettség jellemző. Megszokottan mozog az elvontságok, a spiritualitás, a transzcendencia birodalmában is. Elsősorban a lírai alkotások elemzésében remekel, olykor pár szóval, mondattal ad kulcsot a versek zárt világának megközelítéséhez és megértéséhez.

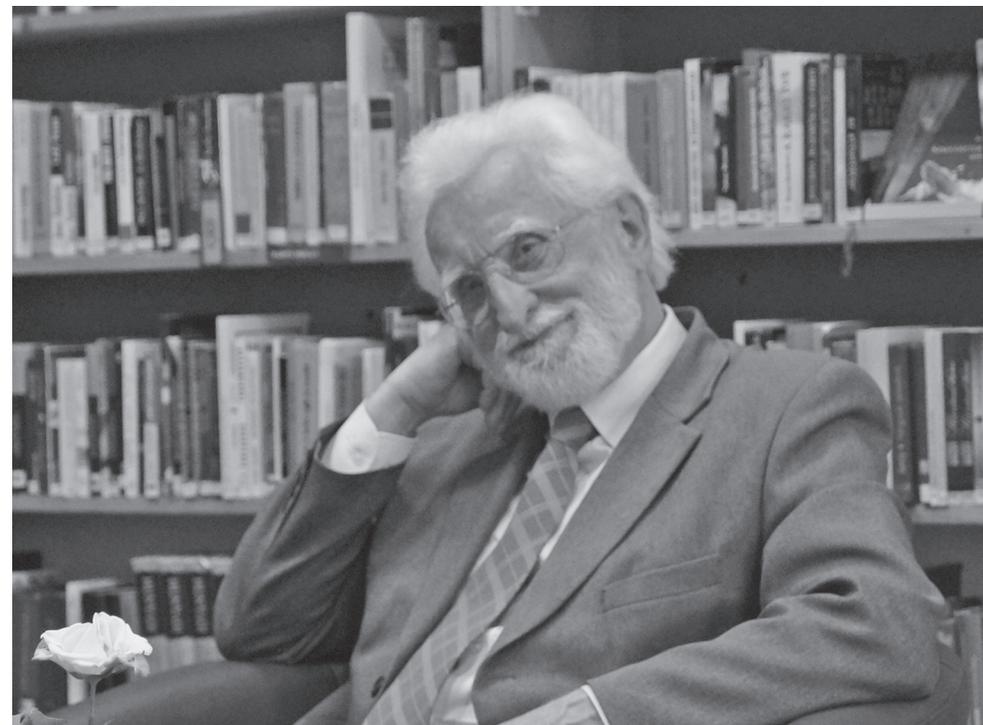
Alkotói pályájának csúcán különleges szint és értéket képviselnek önvallomások, filozofikus igényű, mívesen megformált versei. Ezek a költemények nem a képzelet játékaik, hanem belső monológok, egy „poeta doctus” önismereti lírájának megnyilatkozásai.

A versek titkait, a költészet rejtelmét kutató irodalomtudós itt „versben bújdosó”-ként lép elénk. Akik közelebről ismerik, tudják, költő lenne ő egyetlen vers megírása nélkül is. És nemcsak témaválasztását, feldolgozásmódját tekintve, hanem lelkialkatából következően. Mert bármit ír és bármely műfajban, mindegyikben fellelhető a lírai hangvétel.

A nyolc évtized ürügyén mindannyiunk nevében azt kívánom Lisztóczy László barátunknak, hogy sok megpróbáltatására találjon örömet tanítványainak és az irodalomnak a szeretetében, s jó egészségben, változatlan szorgalommal, eredményességgel munkálkodjék nagyon sokáig nemzeti tudományosságunk értékeinek feltárásán és közkinccsá tételén.

Születésnapjait Dsida-idézzel kezdtük, hadd zárjuk most megint azzal:

„Fenn a magas égben
Ahány csillag fénylik,
Annyi öröm legyen társad
Az életen végig!”

Lisztóczy László

„Szépség hívó, a vers vitéze”

Arcképvázlat Dsida Jenőről

Szatmárnémeti – Budapest – Beregszász: Dsida Jenő a történelmi Magyarországnak ebben a háromszögében élte első tizenegy esztendejét. Ma már ez a három város három országhoz tartozik. Költői pályáját egy vesztés világháború és egy új Mohács romjain kezdte. Trianon nyomán – Márai Sándor *Halotti beszéd* című versét idézve – az ő emlékei is „szétestek, mint a régi szövetek”.

Szatmárnémetiben született 1907. május 17-én. Édesapja Dsida Aladár, a győri elődöktől származó mérnökkari tiszt, aki őrnagyi rangot ért el az Osztrák–Magyar Monarchia közös hadseregében. Édesanyja a Galíciában született csengeri Tóth Margit, csengeri Tóth Géza, a Szatmárnémetiben szolgálatot teljesítő vasúti tisztviselő lánya. Nevét 1907. május 24-én Binder Jenő Emilként jegyezték a szatmári állami születési anyakönyvbe. Közel tizenhét esztendőn át hivatalosan ezt a nevet viselte. Az 1907. június 2-án kelt keresztelési anyakönyv a tényleges édesapát keresztapaként tüntette föl.

Az idézett adatok háttérben egy botrányba fulladt házasság és egy romantikus szerelem története rejtőzik. Csengeri Tóth Margit 1905. március 5-én frigyre lépett az Eszék melletti Benedicből származó, Szatmárnémetiben dolgozó gazdag postatiszttal, Binder Félix Milánnal. A frigy létrejöttében bizonyára a házassággal, a női szereppel kapcsolatos korabeli előítélet és szülői presszió is szerepet játszott. A férj betegsége miatt a házasság formális maradt. A család és megalázó helyzete ellen föllázadt feleség beleszeretett a Szatmárnémetiben szolgálatot teljesítő katonatisztbe, Dsida Aladárba. Ennek a szerelemnek volt a gyümölcse Dsida Jenő. A Binder Félix Milánnal kötött házasságot 1909. május 5-én törvényszéki ítélettel felbontották. Csengeri Tóth Margit a válás kimondása után feleségül ment Dsida Aladárhoz. A polgári esküvőt 1910. szeptember 18-án tartották. Dsida Jenő csak az 1923. július 25-én kelt örökbefogadási szerződés megkötése után – melyet a román Igazságügyi Minisztérium Kolozsvári Főigazgatósága 1923. október 22-én hagyott jóvá – vehette föl édesapja vezetéknevét.

Dsida Aladár házasságára hivatkozva 1910. szeptember 1-jei hatállyal megszakította katonatiszti pályáját, „tartálékba helyeztetett”. Az esküvőt követően a család – feltehetően a konvenciókkal való szembeszegülésük és a nyomában keletkezett pletykák miatt – Budapestre költözött, ahol Dsida Aladár civil építkezésnél dolgozott. Először a VII. kerületi Ilka utca 15. számú házában laktak. Ott született 1911. július 30-án második gyermekük, Aladár, aki – bátyjához hasonlóan – művészi tehetséget örökölt, édesanyja nemesi előnéven jeles színművész lett. Időközben

építkezni kezdtek a Svábhegy környéki Virányos utcában. Odaköltözésük időpontja még tisztázásra vár.

Családi életüket mély vallásosság jellemezte. Ünnepeiket és hétköznapjaikat egyaránt az egyházi év rendjéhez, a római katolikus vallás törvényeihez és szokásaihoz igazították. Ez megnyilatkozott a templomi szertartások rendszeres látogatásában, a vasárnaponként ismétlődő szentmise-hallgatásokban, a hívők számára előírt szentiségek felvételében, a közös szentgyónásokban és szentáldozásokban. El nem mulasztották a napszakokhoz és a közös étkezésekhez fűződő imákat. Számos tanújelét adták Mária iránti szeretetüknek. Különös tisztelet fűzte őket a lourdes-i Szűzanyához. A rózsafüzér a legkedvesebb imáik közé tartozott. Májust, a tavasz, a virágok és Szűz Mária hónapját évről évre megünnepezték, részt vettek a templom földísztésében, a közös ájtatosságokon. A *Lorettói Litánia* nemcsak vallási áhítatával, hanem költői szépségével, gyönyörű metaforáival is megragadta Dsida fantáziáját.

Az istenes életben, az egyház hitbuzgalmi és karitatív tevékenységének a támogatásában a szülők jártak elől jó példával. Dsida Aladár családjában nemzedékekre visszanyúló hagyomány volt a római katolikus egyházzal való együttműködés. Ezt az örökséget ő is folytatta. A *Katholikus Élet* 1924. április 6-i számából megtudhatjuk, hogy tagja volt például a Katholikus Charitas 60 fős választmányának. Dsida Aladárné belépett a ferencesek harmadik, világi rendjébe. Szatmárnémetiből, édesanyja példájából ered az a mély tisztelet és szeretet, ami Dsida Jenőt Assisi Szent Ferenc emlékéhez és az általa alapított szerzetesrendhez fűzte. A *Naphimnusz* szerzője jelentős mértékben alakította költői világképét is.

A Dsida-házaspár egyházi iskolákba íratta, szigorú és következetes vallási nevelésben részesítette gyermekeit. Dsida Jenő az 1913–14-es tanévben a Szarvas utcai apáciskolában végezte az első elemi osztályt.

Gyermekkorra visszavágyott „tündérszínpadát” az első világháború kirobbanása zúzta szét, és megpróbáltatások, szenvedések sorozatával sújtotta az egész családot. Erre így emlékezett a pályája végén írt önéletrajzi ciklus, a *Tükör előtt Előre való beszéd* című versében, ellentétet teremtve a békés idill és az értelmetlen, embertelen háborús pusztítás között:

*Boldog idők, melyek parányi bölcsőm
úgy ringatták, mint bárkát enyhe víz,
telt kamrán és üvegbe tett gyümölcsön
merengő nénik, édes tejbegríz,
adjátok bár egy pillanatra kölcsön
a „Szűzimája” és a „Für Elise”
hangulatát, mely eltemetve mélyen
most arra vár, hogy bennem újraéljen!*

*A tündérszínpad pillangó-rajja
elhull. Haragvörös a naplemente.
Mérgecs darázsraj zurmogó zaja
közeledik, fulánkjaikat kifente.
Vérszagu tenger hullám-taraja
paskolja rácsos ágyam éjjelente,
bong a harang, ember nem nyughatik,
lángol a föld kelettől nyugatig.*

A háború kitörésekor a családfő folytatta eredeti hivatását. A galíciai frontra vezényelték. A magára maradt feleség két kicsi gyermekével szüleihez költözött Beregszászra, ahol édesapja a helyi vasútállomás főnöke volt. Az ő szolgálati lakásában találtak oltalomra közel négy esztendőn át. Gazdátlanul maradt Virányos utcai házukat eladták, árát hadikölcsön-kötvényekbe fektették.

Dsida Aladár alakulatát már a háború első hónapjaiban körülzárták Przemysl várában. Megsebesült, orosz fogságba esett. A szibériai Tomszkba száműzték. Egy időre eltűnt a család szeme elől. Hollétéről az első tudósítást a *Bereg* című hetilap 1915. május 16-i száma közölte *Hír przemysli hősookról* címmel: „Dsida Aladár, aki a lemergi harcokban és a Przemysl védelmében tanúsított vitéz magatartásáért legfelsőbb királyi elismeréssel Signum Laudis és kapitányi előléptetéssel lett kitüntetve, Przemysl elestével sebesülten orosz fogságba került. Most városunkban időző nejét értesítette, hogy Kurszk oroszországi város kórházában fekszik, hol veszélyen túl már jól érzi magát és jól bánnak vele.”

A galíciai fronton halt hősi halált Dsida Jenő „deli nagybátyja”, „a kis mosolygó honvédhadnagy” – olvashatjuk a *Tükör előtt* ciklus bevezető versében –, akinek a neve megegyezett az övével. Rokonai azt sem tudták, hová temették. Egyik „hűségesebb lelkű közlegénye” hozta haza és adta át „szipogva” a családnak „vérbefagyott köpenyegét”.

Azok a szenvedések, amelyek az első világháború alatt sújtották családját és hazáját, nagymértékben formálták Dsida Jenő gondolkodását és magatartását. Ez magyarázza, hogy háborúellenessége a kezdetektől pacifista vonásokat mutatott. *Kettőtört óda a szerelemhez* című remeke bizonyítja, hogy nem hódolt a korszakban dívó, hazafias szólamokkal és „neobarokk” külsőségekkel hivatkozó hőskultusznak sem. Önéletrajzi ciklusa, a *Tükör előtt* című versében a sorok közé rejti és nemzedéke példaképévé avatja az erőszakmentesség egyik legnagyobb apostolának, az India történetében jelentős szerepet játszó, népe szabadságáért „szelíd háborút” folytató, „sót pároló” és „vásznakot szövő” Mahatma Gandhinak az arcképét.

A beregszászi évek alatt magas lázzal járó vörheny esett át, ami megtámadta születése óta gyenge szívét is. Édesanyja szerint ennek a következménye volt az a „szívbillentyű-ferdülés”, mely korai halálát okozta.

1914 és 1917 között a beregszászi apácánál folytatta és fejezte be elemi iskolai tanulmányait. Ezt követően beiratkozott a helyi gimnáziumba, ott végezte az első tanévet.

A *Tükör előtt* idézett előhangjában így elevenítette föl a ma is magyar többségű kárpátaljai városban szerzett élményeit:

*Kis felvidéki város, vén Beregszász,
gazos Fürdőkert, sáros Vérke-part,
agg csöndedből ma is felém remeg száz
félálom-émlék, ködlepette, zavart –
kanyaró, vörheny, zezugos öreg ház,
matrózruhám, melyet mamuska varrt,
iskolaudvar, felzsibongó hajsza,
nagyapám szűrős, pedrettvégű bajsza.*

Dsida Aladár csak a háború utolsó évében, 1918-ban került haza az orosz fogságból övéihez Beregszászra. Ekkor a szatmárnémeti vasútállomás parancsnokává nevezték ki, és családjával együtt visszatért az élethalálharcát vívó Erdélybe. Addigra minden pénzüket elvesztették, a Beregszászra magukkal vitt ezüst étkészlet és az édesanya néhány ékszere maradt az összes vagyonuk. Mindent előről kellett kezdeniük.

Az idő tájt élhette át Dsida azt a megrendítő jelenetet, amelyet az önéletrajzi ciklus címadó versében örökített meg. A játékból balesete miatt a kimenő lejárt előt „sajgó, véres ujjal” hazasiető kisfiú zárva találta az ebédlőbe nyíló ajtót. Szorongó bűntudattal a kulcslyukon keresztül leskelődött. Édesapja katonatiszti díszegyenruhában, mellén harci kereszt és érmek halmazával, karddal az oldalán a tükör előtt állt, fejére a lemenő nap „kármin glóriát” lobbantott, majd kis idő elteltével:

*Egy ócska szék nagyot jajdulva reccsent,
szegény apám leroskadtt, mint kit a
zuhanó téglát le s hosszú, fojtott
zokogás rázta vállain a bojtot.*

A tovatűnő ifjúság, az összeomlás és Erdély elvesztésének fájdalma tört föl ebben a zokogásban, tanúskodva egy nemzet és egy nemzedék tragédiájáról:

*Most fogtam fel, hogy mit veszettek ők,
mikor igába tört a gögös úr-nyak:
a szirti fák, a lombos vakmerők,
testőrei a haldokló Hadúrnak.*

*Karácsonyfákká zülltek a fenyők,
tülevelükkel önmagukba szúrnak
s illatuk együtt fogy, mígnem kihal,
az emlék cseppenő gyertyáival.*

*Minden ízemben liktetett a téboly.
Szerettem volna berohanni és
a tükröt homlokommal zúzni szét oly
dühödten, hogy hasadjon szörnyű rés
fejemen is, hátha velője szétfoly
s elszáll a rémült sorsfelismerés.
Hátha megváltanék repedt, behorpadt
roncs koponyámmal minden megtiportat.*

Dsida Jenő a szatmárnémeti Pázmány Péter Királyi Katolikus Főgimnáziumban folytatta tanulmányait. Az impériumváltozást követően az intézmény a Liceul Mihai Eminescu nevet vette föl. Átmenetileg a helyi református gimnázium fogadta be őt és diáktársait, majd visszatértek korábbi iskolájukba.

Vallási életüket tovább mélyítette és gazdagította, hogy az 1920-as évek közepén baráti kapcsolat jött létre a Dsida család és egy Olasz Péter nevű jezsuita szerzetes között. Az 1920-as évek végéig ő volt Dsida Jenő gyóntatója, lelkiatyja is.

Olasz Péter az egyik programadója, irányítója és aktív részese volt a Trianon után megújult erővel kibontakozó, a magyar kisebbség megmaradását szolgáló erdélyi római katolikus vallási mozgalmaknak. Nagyváradon született 1895-ben, s ott is halt meg 1952-ben. 1910-ben lépett be a jezsuita rendbe. 1924-ben rendfőnöke utasítására az anyaországból Erdélybe költözött, hogy az ottani jezsuita közösség talpon maradását, az erdélyi magyarság, mindenekelőtt a római katolikus ifjúság lelki gondozását, erkölcsi-vallási nevelését szolgálja. Tevékenysége központjává Dsida Jenő szülővárosát, Szatmárnémetit jelölték ki.

A családdal kialakult együttműködésének *A mai férfi életútja* című tanulmánykötet a legérdekesebb és a legfontosabb dokumentuma, melynek ő volt a szerkesztője s nagyrészt a szerzője is. Szatmárnémetiben jelent meg 1926-ban. Művében szándékai szerint a korszerű keresztény férfi ideális képét rajzolta meg. Rajta kívül más szerzőt sem a címlap, sem az előszó, sem a tartalomjegyzék nem tüntet föl. Csak a kötet föllapozása árulja el, hogy tizennégy tanulmánya közül kettőt – *A párhaj* és *A keresztény családi élet* címűt, a két leginkább világi tárgyút s a legkevésbé szerzetes tollára valót – Dsida Aladár írt: címeik alatt (és csak ott!) az ő neve olvasható.

A költő neveltetését, formálódó világvégét illetően különösen fontos a kötet VII. fejezetét alkotó írás, *A keresztény családi élet*. A jól megszerkesztett, logikusan fel-

épített és szemléletes stílusban megfogalmazott, gazdag és színes példaanyagot fölvonultató dolgozat betekintést nyújt a Dsida család mindennapjaiba, legbensőbb titkaiba és általában a korabeli keresztény családok életébe is. Azt fejtegeti, hogy a jó keresztény férfiú otthonában „sohasem alszik ki az istenfélelem és az isteni szeretet szent tüze, melyet a naponkénti imádság, a vasárnap megszentelése és a szentégek felvétele által éleszt és táplál”.

Olasz Péter neve eddig is föl-föltűnt a Dsida-irodalomban. Csiszér Alajos a költő barátai közé sorolta. Marosi Ildikó úgy fogalmazott, hogy „Olasz páter kimondottan lelki gyermekének tekintette a fiatal költőt”. Barátja, Baumgarten László 1924. december 3-i keltezéssel azt írta naplójába, hogy „Páter Olasz... sok jót mondott Jenőről”. Ugyanott azt is megtudhatjuk, hogy ő és Dsida Jenő közös verseskötet kiadására készült, ez ügyben a páter levelezést folytatott „a berlini Farkas Gyulával”. (A terv nem vált valóra.) Baumgarten László később Bányai vezetéknevvel maga is jelentős íróvá vált. Dsida Jenő költői pályakezdésének ő az egyik legfőbb szemtanúja.

Olasz Péternek a szatmári ifjúságra és Dsida Jenőre gyakorolt hatásáról részletesen beszámolt Pakocs Károly, a jeles költő és elbeszélő, aki az idő tájt püspöki titkár volt Szatmárnémetiben, és személyesen ismerte mindkettőjüket. Emlékeit 1956. szeptember 17-én így idézte föl Gömöri Györgynek: „Az ifjúság lelki vezetője (nem hittanára) abban az időben P. Olasz Péter jezsuita volt, aki a gimnáziumhoz közel levő püspöki konviktusnak tanulmányi felügyelője és a diák-ifjúsági Mária-kongregáció vezetője volt. Eredeti, bár nem mindenben szerencsés módszerével, tolsztojánus elveivel igen nagy befolyást gyakorolt az ifjúságra. Dsida Jenőre is. A fiúk állandóan P. Olasz körül zibongtak, aki kétségtelenül széles körű tudásával, főképpen a természettudományok terén való tanultságával és beszéderejével lekötötte őket.” A „diák-ifjúsági Mária-kongregáció vezetője”-ként Olasz Péter gazdagította Dsida Jenő édesanyjától örökölt és a ferences rend által is ösztönzött Mária-tiszteletét. Ezt erősítette a korabeli erdélyi Mária-kultusz egyik értékes és fontos dokumentuma, *A Mária-kongregáció kézikönyve*, mely 1925-ben jelent meg Kolozsvárt a páter szerkesztésében. A hatást Dsida lírájában Mária-versek sora szemlélteti. Közülük a legszebb az *Arany és kék szavakkal*, mely egy kódexmásoló, az előtte tornyosuló könyvek nagybetűibe „örökké” Madonnát festő középkori barát áhítatával, a lovagi költők rajongó hangvételével, a népi virágénekek gyöngédségével és az *Ómagyar Mária-siralom* legszebb metaforáival magasztalja a Szűzanyát.

Barátságuk intenzitásába és eszmei indítékaiba betekintést nyújt az az ismertetés, amelyet a költő D. J. monogrammal 1928. január 15-én tett közzé a *Pásztortűz* hasábjain Olasz Péter *Fiú, légy férfi!* című könyvéről. Benne elismerő szavakkal illeti a szerző „bámulatra méltó sokoldalúságát”, „alapos tudását és tapasztalatait”, a műben tetten érhető „frissességet”, „élénkséget”, „érdekességet”, „meggyőző erőt” és a „minden elméleti bizonyítást elmellőző gyakorlatiasságot”. A kötet „a

serdülő fiú önnevelési problémájának okosan összeállított katekizmusa, melyben tömören, itt-ott drámai párbeszéd formájában minden megoldást nyer, amit csak a huszadik század az ifjúság elé megfejtésül odavet.”

Dsida az említett, ma is Eminescu nevét viselő líceumban érettségizett 1925-ben. Az érettségi bizonyítvány megszerzése csaknem botrányba fulladt. Az egyik szatmári újság 1924. évi karácsonyi mellékletében közölte *Karácsonykor* című versét, amelyben az iskola román igazgatója irredentizmust vélt fölfedezni, és az ország összes iskolájából ki akarta csapatni. A vers mélabús, nosztalgikus hangvételére, az „átoksúly alatt” görnyedő testvérek iránti részvét kifejezésére nyilvánvalóan Trianon szolgál magyarázatul. Az idézett névutós szószerkezet félreérthetetlenül a *Szózatra* utal.

A záró sor mégsem az impériumváltozásra, hanem 1914-re tekint vissza, mely még a béke, a föl nem dúlt remények hónapjaival kezdődött, de végül – a költő által másutt is megfogalmazott ítélet szerint – minden baj legfőbb okozójává vált: az első világháború kirobbanása szükségszerűen vezetett a trianoni tragédiához. A „fehér ünnep” pedig – a hétköznapi „tarkaságával” szemben – a karácsonynak, a szeretetnek, a békességnek a szimbóluma. Az irredentizmus vádját tehát a többségi türelmetlenség diktálta, amely – Láng Gusztáv szavaival – „nem elégedett meg Erdély kérdésének trianoni »rendezésével«, hanem még annak helyeslését is elvárta volna a kisebbségi helyzetbe került magyarságtól”:

*Találjátok ki, mire gondolok?
Arra, hogy ott künn hófehér a táj
s közeleg a szép mesés karácsony,
– s valami fáj.*

*Sok-sok testvérrre gondolok,
kik görnyednek az átoksúly alatt,
és velem együtt nézik a karácsonyt
és a havat.*

*Az élet sürgős utain
be mennyi minden tarkaság élér,
és milyen ritkán jön egy igaz ünnep,
ami fehér!*

*Azután arra gondolok,
hogy hoz-e most a kis Jézus fenyőt?
és jaj, de másképp írnám ezt a verset
– tíz év előtt...*

Az érettségi előtt álló diák Nagybánya parlamenti képviselőjéhez, Dragoş Teofilhoz fordult segítségért, aki megvédte őt a rosszhiszemű támadásoktól. A vizsgabizottságot lenyűgözte felkészültségével és csaknem tökéletes román nyelvtudásával, így érettnak nyilvánították.

Ez huszonegy főből mindössze ötnek sikerült...

Érettségi után – 1925 őszén – Kolozsvárra költözött, és szülei kívánságára beiratkozott az I. Ferdinánd – korábban és az 1940-es évtized elején: Ferenc József – Tudományegyetem jogi karára. Néhány hónap kivételével – 1928 novemberétől 1929 júniusáig Olasz Péter ajánlására és közvetítésével, megélhetési gondjait enyhítendő házitánító volt Abafáján a báró Huszár családnál – mindvégig Kolozsvárt élt. A „kincses város” gazdag és színes irodalmi életével új, fölfelé ívelő szakaszt indított el pályáján. Kitágult számára a láthatár, a legjelentősebb erdélyi irodalmi intézmények és folyóiratok is megnyíltak előtte.

Egy év múlva szívbetegsége miatt aggódó szülei is utána költöztek. Édesapja részére a kolozsvári székhelyű Erdélyi Római Katolikus Státus biztosított tisztviselői állást és a régi Fürdő utca 14. szám alatt szolgálati lakást is. Otthonuktól nem messze terült el a híres Sétatér és a még híresebb tó, mely Dsida kedvenc tartózkodási helye volt, s olyan remekműveket ihletett, mint *A tó tavaszi éneke* és a *Tóparti könyörgés*. Édesanyja egy ideig a római katolikus egyház által fenntartott aggmenház gondnoknője volt. A római katolikus egyházzal, elsősorban a helyi ferences renddel éppoly intenzív kapcsolatot teremtettek, mint Szatmárnémetiben.

Dsida Jenő Kolozsvárra már rendszeresen publikáló költőként érkezett. Első verseit Benedek Elek közölte a *Cimborá*ban. Neve a legendás, számos ifjú tehetséget fölkaroló és útjára indító gyermeklap 1923. augusztus 5-i számában tűnt föl először. Benedek Elek a következő szavakat intézte hozzá az *Elek nagyapó üzeni* rovatban: „A kezdőbetűk helyett egész nevedet kiírom, mert biztató tehetségre vallanak verseid. A Göthe-vers fordítása sikerült, nemkülönben az *Édesanya névnapjára* című is. A harmadik némi simításra szorul. Szívemből örvendek, hogy rövid időn belül két 6-ik gimnazistát ismertem meg, akik reménykeltően próbálgatják szárnyaikat: Baumgarten László (Gyulafehérvár) az egyik, te vagy a másik.” Ez az üzenet indította el a barátságot közte és Bányai-Baumgarten László között: vállvetve kapcsolódtak be az erdélyi római katolikus ifjúsági mozgalmakba.

A szerkesztői üzenetben cím szerint is megemlítette, 1923. június 10-én keletkezett vers, az *Édesanya névnapjára* a *Cimbora* 1923. augusztus 19-i számában látott napvilágot. Dsida önéletrajzában így idézte föl ezt az emléket: „Tizenöt és fél éves voltam, amikor első versem – valami kis névnapi köszöntő – megjelent Benedek Elek nagyapó *Cimborájában*, s akkor kaptam az első honoráriumot. Azóta sem voltam még olyan boldogan büszke és magammal megelégedett, mint akkor.”

1923 és 1928 között hatvankét verse, tíz műfordítása és három meséje jelent meg

a legendás gyermeklapban. 1923-tól 1925-ig itt látott napvilágot a legtöbb műve, ami növelte önbizalmát, magára találásában, költővé válásában fontos szerepet játszott. Köztük az ihlet szerencsés pillanataiban született, egyéni vonásokat mutató alkotásokat is fölfedezhetünk, nagyobb része azonban a témákkal, műfajokkal és formákkal kísérletező, a saját hangját kereső költő alakját idézi. Számos téma, motívum visszaköszön későbbi lírájában, olykor remekművek ihletőjeként vagy alkotóelemeként. Azt is nyomon követhetjük, hogy épp melyik magyar költő köteteit lapozgatta. Több versében a *Nyugat* első költőnemzedékének – például Ady Endrének, Juhász Gyulának, Kosztolányi Dezsőnek vagy Tóth Árpádnak – a modorára döbbenhetünk.

Az a Benedek Elek volt az első pártfogója és példaképe, aki – szembefordulva az Erdélyből az anyaországba menekülők 1918 és 1924 között kétszázévesre duzzadó tömegével – 1921-ben, hatvankét éves korában költözött vissza Budapestről szülőföldjére, Kisbaconba, hogy elérvult népét szíve megálltaig szolgálja.

„Elek nagyapó” erőteljes morális hatást gyakorolt Dsidára, akit a legkedvesebb „*Cimbora*-unoká”-jának tekintett. Világképe egyszerű és szilárd erkölcsi elvekre épült. Az egyik így hangzott: „Állj a védtelenek, gyengék közé; az erősek, hatalmasok oldalán harcolni nem virtus.” Egy másik így: „ne félj, ne szégyelld szeretni a hazát! Ma a világpolgáriasság a divat, de te ne hódolj e divatnak.” Egy harmadik pedig így: „Fajokat, felekezeteket, osztályokat egymás gyűlöletére nem neveltem, a *Szeretet* volt alapigéje minden egy könyvemnek.” Ezek az eszmék formálták Dsida Jenő gondolatvilágát is.

„Elek nagyapó”-hoz fűződő bensőséges kapcsolatába, a pályája küszöbén álló költő formálódó egyéniségébe nyújt betekintést az a két levél, mely megőrződött a Kisbaconba címzettek közül.

Az első 1924. január 3-án kelt Szatmáron, és így kezdődik: „Kedves jó Nagyapó! Most, mikor e sorokat írom, sűrű pelyhekben szállingózik kinn a hó, és én arra gondolok, hogy több akadályt fogok találni utamon, amíg célomhoz érek, mint ahány hópehely leesik egy hosszú nap alatt. Az én célom nem a dicsőség. Én nagyobb, többet akarok, én a népek szeretetét akarom. Ha ehhez az én szeretetem elég lenne, már célnál is lennék, mert senki sem szereti talán fajtát, anyanyelvét olyan lángolóan, mint én. De ehhez akarat, kitartás, munka és egészség is kell.” A szemelvény bizalmas hangvétele, gondolatvilága és néhány utalása arról tanúskodik, hogy kapcsolatuk, levelezésük nem ezekkel a sorokkal kezdődött. Ezt tanúsítja a folytatás is, mely – nyilvánvalóan „Elek nagyapó” megjegyzésére válaszolva – az „elbizakodottságot”, „minden haladás legnagyobb ellenségé”-t kárhoztatja. Az elbizakodottsággal szembeállítja a büszkeséget, amelyre a legkézenfekvőbb példát idézi: „Büszke vagyok a Nagyapó szeretetére és dicséretére, de csak előlegezett ajándéknak tekintem őket, melyeket utóbb szeretnék erőmtől telhetően kiérde-

melni.” Újévi köszöntőt mond, beszámol egészségi állapotáról, szívbetegségéről. Új verset is küld, a *Hervad a virágom* címűt, amely a *Cimbora* 1924. március 16-i számában látott napvilágot. Nyilvánvalóan a címzett kérésének eleget téve, másodsor is mellékeli a *kis virág* című Goethe-vers fordítását, mellyel a gyermeklap 1924. március 30-i számában találkozhatunk. Bizonyára „Elek nagyapó” érdeklődésére felel, amikor műhelytitkairól vall. Számára az írás – úgymond – „semmiféle nehézséget sem okoz”, kikapcsolódást, pihenést és szórakozást jelent, versei könnyen és gyorsan születnek. Eldicsekszik azzal, hogy jól halad az idegen nyelvek tanulásában, különösen a románban, már verset is írt a többségi nemzet nyelvén.

A másik Benedek Eleknek küldött Dsida-levél 1924. július 10-én íródott. Egy Kisbaconba címzett, máig kallódó „hosszú színdarab” postai „elsikkasztását” panasolja. Sürgeti a már elküldött versek megjelenését, amelyeket „egy sereg” újabbal egészít ki. A hetedik osztályt még alig maga mögött tudó gimnazista beszámol „színjeles” bizonyítványáról, a tanévzárón kapott pénz- és könyvjutalomról. Most már „dicső nyolcadikos”, megszolgált pihenését tölti, és a német nyelv tanulására fordítja legtöbb idejét. Az utolsó bekezdésekben beszámol a Bányai-Baumgarten Lászlóval kialakult barátságáról, vele folytatott levelezéséről. Mellékel egy levelet, melyet a gyermeklap egyik csehszlovákiai – Malackán élő – költőpalántájának, Virsik Máriának írt, de címét nem ismeri, ezért továbbítására „Elek nagyapó”-t kéri meg. Így szövögette Benedek Elek a „*Cimbora*-unokák” között a „határtalan” szeretet és barátság szálait.

Az idős mester személyes példájával, egész tevékenységével életre szóló útmutatást adott ifjú barátjának, szülőföldje és nemzete iránti hűségre, szeretetre nevelte őt. Nem a nemzeti öncélúság és kizárólagosság hirdetője volt: a krisztusi tanok szellemében más népek sajátos értékeinek a megbecsülésére, idegen nyelvek tanulására biztatta kis tanítványát. Különösen fontosnak tartotta és a *Cimbora Elek nagyapó üzeni* rovatában gyakran hangoztatta is, hogy az erdélyi gyermekeknek a magyaron kívül a két testvérnép nyelvét, a román és a németet is illik megismerni. Az ő érdeme is, hogy Dsida – a *Psalmus Hungaricus*t idézve – „nyolc nemzet nyelvén” szövegezte, és „minden fajták lelke” fűrdette. Az idézett első levél tanúsága szerint külön figyelmet és gondot fordított a román nyelv tanulására. A *Cimbora* 1923-as évfolyamában megjelent két műfordítása is román költőtől való. A második levélben beszámol arról, hogy a német nyelvet is szorgalmasan tanulja. Bányai-Baumgarten László 1924. szeptember 7-én a következőket jegyezte naplójába: „Jenőnek sokkal rendszeresebb az olvasottsága, mint az enyém, és filozófiai műveltsége is van. Románul meg majdnem folyékonyan társalog. Igaz, hogy alkalma is van rá. Németül meg franciául majdnem szótár nélkül olvas.”

„Bámulatatos nyelvérzéke volt – tanúskodik egykori munkatársa, Karádi Nagy Lajos 1962. március 24-én kelt, hozzám írt levelében. – Hibátlanul tudott: néme-

tül, franciául, románul, nem tökéletesen angolul és oroszul, de ez nem gátolta abban, hogy Puskin néhány versét magyarra fordítsa. És ami még jobban bizonyítja nyelvérzékét: egyike volt azoknak Erdélyben, akik dr. Kiss Géza egyetemi tanáron, az elhunyt Gálffy Zsigmond unitárius kollégiumi igazgatón és Baráth Béla kolozsvári római katolikus apát-kanonok plébánoson, valamint Márton Áron jelenlegi erdélyi római katolikus püspökön kívül a legjobban tudtak latinul. Csaknem folyékonyan beszélt latinul.” A fölsoroltakon kívül 1933-ban – itáliai utazásra készülődve – az olasz nyelvben is szerzett némi jártasságot. Gazdag és értékes műfordítói munkásságához nem volt szüksége nyersfordításokra.

Láng Gusztáv szerint Benedek Elek és Dsida Jenő nemcsak levelezés útján állt kapcsolatban egymással, hanem személyesen is. Azokban az években – olvashatjuk Dsida-monográfiájában – Benedek Elek „rendszeresen látogathatott Szatmárra, s feltehetően kedves diák-munkatársa számára is szakított időt”. Ott székelt ugyanis a *Cimbora* kiadóhivatala, ráadásul Benedek Eleket a szatmári újságírók egyesület 1923. október 7-én elnökévé választotta. Bár a szatmári utak rendszerességét *Benedek Elek irodalmi levelezése* – mely Szabó Zsolt gondos jegyzetei révén szinte naprakész információkat nyújt „Elek nagyapó” erdélyi életéről – nem erősíti meg, egy további adat részben igazolja Láng Gusztáv hipotézisét. 1924. október 17-én és 18-án a szatmári újságírók kétnapos ünnepet szerveztek Benedek Elek tiszteletére. Dsida Jenő jó előre értesült a tervezett eseményről, részt vett előkészítésében is. Barátja, Bányai-Baumgarten László 1924. szeptember 23-án ezt jegyezte naplójába: „Jenő írja, hogy... odamegy Szatmárra Elek nagyapó, és az újságírók napján Jenő is fog szerepelni a verseivel...” Az első napon irodalmi estet rendeztek a nagyoknak, másnap mesedélután a kicsiknek. Dsidára a mesedélutánon – amelyen Benedek Elek *Többsincs királyfi* című mesedramáját adták elő – látványos feladat várt: a nagy sikert aratott bemutatón ő öltötte magára az Őr jelmezét. Ez abból az élménybeszámolóból derül ki, amelyet „Elek nagyapó” tett közzé *Szatmári szép napokról* címmel a *Cimbora* 1924. október 26-i számában. A cikk egyenként és név szerint méltatja a mesedráma szereplőit, közöttük Dsida Jenőt, a *Cimbora* „kedves poétá”-ját is: „mind nagyszerűen játszottak, nem volt semmi zavar, megakadás – gyönyörűen folyt le az egész játék”.

Néhány, a *Cimborában* megjelent Dsida-versre és -műfordításra külön is szeretném föl hívni a figyelmet.

1924-ben elsőként, január 6-án egy világhíres, magyarul is többször megszólaltatott Heine-vers fordítása, az *Oly kedves, tiszta, szép vagy...* látott napvilágot a gyermeklapban. Erről „Elek nagyapó” legidősebb fia, Benedek Marcell is őrzött emléket. 1963. szeptember 2-án hozzám írt levelében fölidézte, hogy édesapja „egy nyáron” – minden bizonnyal 1923 nyarán – „elragadtatva” mutatta meg neki „a formailag tökéletes” Heine-fordítást, melyet maga is megcsodált. Hasonló szavakkal méltatta az átültetést *Naplómat olvasom* című 1965-ben megjelent könyvében

is. A tizenötödik életévét alig betöltött gimnazista teljesítménye a népdalokra emlékeztető, sallangtalan egyszerűségével, természetességével nem vallana szégyent a vers magyar műfordításainak a versenyében sem. Külön figyelmet érdemel az a fordítói bravúr, hogy a kezdő sor minőségjelzőit a záró sorban fordított szórendben ismétli meg, s ezzel mintegy ékes keretbe foglalja a meghitt hangulatot árasztó, makulátlan érzéseket megszólaltató alkotást:

*Oly kedves, tiszta, szép vagy,
Mint egy fehér virág,
De hogy szívem ne fájna,
Nem bírok nézni rád.*

*Kezem fejedre téve
Kérem jó Istenem:
Tartson meg mindig ilyen
Szép tisztán, kedvesen.*

Estharangok című, remekbe formált szonettje az 1924. április 6-i lapszámban jelent meg. A Juhász Gyula impresszionista tájköltészetére, szonettjeinek szerkesztésmódjára, szelíd mélabújára emlékeztető vers fölillantja Dsida Jenő tehetségének igazi méreteit és távlatait. Ezt szemlélteti az a szép elemzés, amelyet Láng Gusztáv írt róla Dsida-monográfiájában. Soraiban mély átéléssel örökíti meg a naplemente szépségét, misztikus, imára serkentő hangulatát.

Az 1925-ös évfolyam október 11-i számában látott napvilágot az *Imádság* című vers, melyet „Mihai Eminescu után románból” fordított. Szatmáron kelt 1925. május 28-án:

*Imádkozzunk Máriához,
a tengerek csillagához:
Körülöttünk hullám tombol,
mentsél ki a hullámokból!
Imádandó csillag-szemed
ha felénk tűz,
átjutunk az örvény felett.
Tiszta Anyánk, örökké szűz
Mária!*

Az átültetés megragadó, ihletettsége és formai szépsége adalék Dsida Jenő és a Boldogságos Szűz bensőséges viszonyához is.

A műfordítás idézett adatai nem szerepelnek Réthy Andor bibliográfiájában, mely Dsida Jenő *Versek* című, a bukaresti Irodalmi Könyvkiadó emblémájával 1966-ban megjelent kötete függelékében jelent meg. Föltüntette ugyan, de nem a gyermeklapra, hanem „a Dsida család birtokában lévő kéziratos anyag”-ra hivatkozott. Ugyancsak 1966-ban jelent meg *Eminescu költeményeinek* Kacsó Sándor által szerkesztett kötete a bukaresti Irodalmi Könyvkiadó emblémájával. Ennek a függelékében látott napvilágot Réthy Andor *Eminescu – magyarul* című bibliográfiája, melyben már a *Cimborára* történő hivatkozással szerepelt a fordítás úgy, hogy a feltehetően Dsida által rögtönzött címet a szerző visszafordította románra. Ismerte Szemlér Ferenc is, utalt rá Dsida Jenő összegyűjtött műfordításainak 1969-ben megjelent, általa szerkesztett kötetében, de kihagyta a gyűjteményből, mert szövegét nem tudta azonosítani.

Feltehetően azért nem járt sikerrel a fordítás azonosítása, mert nem önálló címmel ellátott Eminescu-műről van szó. Mózes Huba hívta föl a figyelmemet arra, hogy az idézett szöveg egy szanszkrit című Eminescu-vers, a *Ta twam asi* című len ima betétje.

Benedek Elek gondoskodó szeretete Kolozsvárra is elkísérte Dsidát.

A Dsida család utcájában, a Fürdő utcában lakott tőlük néhány házzal odébb közös albérletben Hunyady Sándor és Kuncz Aladár, akikkel a költő később barátságot kötött. Ehhez szolgáltatott indítékot Benedek Elek Kuncz Aladárnak címzett ajánlólevele, melyet Dsida magával hozott Kolozsvárra. Ők hárman gyakorta együtt töltötték az éjszakát is valamelyik kolozsvári kávéházban, hajnalig tartó, termékeny eszmecsere folytatva. Bizonyára egy ilyen átvirrasztott éjszaka hajnalán szívében „sok apró-cseprő dallal” hazafelé tartó költő találkozott *Az utcaseprő* című vers lírai hőisével is.

A *Nyugat* ízlésén nevelkedett Kuncz Aladár, aki az 1920-as évek erdélyi magyar irodalmának egyik legnagyobb tekintélye volt, segítette Dsidát a költői és az újságírói érvényesülésben. Nem tagadva meg Benedek Elek „röghöz kötöttebb”, szülőföld-centrikusabb gondolkodását, a klasszikus és a modern európai kultúra magaslataira vezette őt, a transzilvanizmus fölkészült és elkötelezett híveként pedig hozzájárult egy demokratikus Erdély-kép kialakításához. Dsida Jenő két megrázó, remekbe formált versben örökítette meg barátságukat, mindkettőben az élete derekán, 1931-ben rákbetegségben elhunyt mentorát siratta (*Két vers Kuncz Aladárhoz: Szobor és drágakő, Immáron ötvenhárom napja*).

Rajta kívül Csűrös Emíliának, a *Cimbora* Dsidánál jó tíz évvel idősebb és már aktív újságíróként dolgozó munkatársának is ajánlólevelet írt „Elek nagyapó”. Ennek átadására György Dénes így emlékezett: „1925 szeptemberében egy frissen érettségizett, vékony fiatalember lépett be az *Újság* című lap helyiségébe, ahol

dolgoztam. Csűrös Emíliát, a *Cimbora* főmunkatársát, kiadóhivatalunk tisztviselőnjét kereste Benedek apó levelével, amely különben az *Újság* egész munkaközösségének szólt: »Karoljátok föl Dsida Jenőt, a már kész költőt, aki a *Cimbora* szárnyai alatt nőtt s már ki is nőtt a szárnyai alól.« [...] Csűrös Emília szállást szerzett, öreg háziasszonya ideiglenesen befogadta Dsida Jenőt. Én pénzt előlegeztem a kosztolásra és az egyetemre való beiratkozásra.»

A kolozsvári években ritkábbá váltak, de 1928-ig nem szűntek meg Dsida Jenő és a *Cimbora* kapcsolatai. Ezt nemcsak a földrajzi távolság magyarázza, hanem az is, hogy kinőtt az „unokakorból”, s a „kincses városban” új élmények és tennivalók vártak rá.

A Kolozsvárra költözést követő esztendőben, 1926-ban már csak négy verse látott napvilágot a gyermeklapban, de mind a négy említésre érdemes. A január 10-i lapszámban megjelent *Élet* címűben ugyanazzal a metaforával találkozhatunk, amellyel Ady híres versében, *A fekete zongorában*. Az életet Dsida is hangszerrel azonosítja, melynek sorra elszakadnak a húrjai, s mikor az utolsó is elpattan, „örök csend” borul rá.

Az *Úton* január 31-én látott napvilágot:

*Rálépünk a göröngyre,
azután hátra se nézünk,
csak törtetünk előre.*

*Mi csak tornyokat látunk
és nem látjuk, hogy a göröngy
nevet vagy sír utánunk...*

Az idézett vers az első frappáns kifejezése annak a később is vissza-visszatérő gondolatnak, hogy a lét legfőbb és legnagyobb titkai nem a látszatok délibábjaiban, a csillogó külsőségekben, hanem a legparányibb és legtünékenyebb jelenségekben tömörödnek, az igazi értékek nem a „fecsegő felszínen”, hanem a „hallgató mélyben” rejtőznek. A népdalainkban is előfordul a toronyszimbólummal együtt ezt a gondolatot ismétli meg a *Mélyre áások* című költemény nevezetes befejezése is:

*Mások
minél nagyobb tornyot emelnek,
annál mélyebbre áások.*

A torony és a por ellentéte *A föl-földobott kő* című Ady-versben is fölbukkan.

A *Csengő-bongó versike a mókuskáról* – mely a *Cimbora* április 18-i számában látott napvilágot – „csengő-bongó” rímei és ritmusa miatt méltó figyelemre, Dsida Jenő kései költészetének önfelelt játékosságát és nosztalgiával áthatott atmoszféráját idézi. Erre a versre utal az *Elek nagyapó üzeni* rovat egyik szerkesztői üzenete a *Cimbora* július 18-i számában. Egy budapesti „unoka”, Aczél Sári a címzettje: „Nem csuda, hogy megrikatott Dsida Jenőnek a kis mókuskáról szóló gyönyörű verse. Ő ez idő szerint első éves jogász a kolozsvári egyetemen. Már kis gimnazista korában feltűnő szép verseket írt, s erős a hitem, hogy ha úgy fejlődik tovább, mint ahogy fejlődött idáig, nem sok idő múltán a legkiválóbb költők sorában fogják emlegetni a nevét.” Az idő fényesen igazolta Benedek Elek próféciját.

A *Papírhajók* október 20-án jelent meg. Andersen-mesék motívumaira épül, és megelőlegezi a *Jegenyék* című vers kétségbeesett látomását ember és ember harmonikus egymásra találásának lehetetlenségéről. Két kisgyerek papírhajókat bocsát a folyóvízre, és ólomfigurákat helyez rájuk. A mesealakokkal útnak induló papírhajókat egyforma sebességgel sodorja a víz, ezért a távolság nem csökken közöttük. A *Jegenyék* című versben megénekelte, egymás közelében magasra növő fákat is folyton egy irányba lengeti a szél, ők sem szabadulhatnak a végzetes egyedüllét fogságából. A záró sorokban a költő így oldja zsongító muzsikává szorongását, fájdalmát, emelkedik sors diktálta magánya fölé, beavatva olvasóját a költészet legszebb és legnemesebb hivatásába is:

*A légben, a szélben,
fent, odafent
egyszerre tagadnak
s intnek igent
és – jaj, sose tudnak
összeborulni...*

Tóth Árpád kiáltotta világgá *Lélektől lélekig* című versében ilyen szemléletesen s ekkora kifejező erővel az ember és ember közötti, leküzdhetetlen távolságot.

Végül megemlítem, hogy Dsida két verset is írt Benedek Elekhez, mindkettő megjelent a *Cimborában*. Az egyik, *A csemetefa éneke* című szonett, melyet „Elek Nagyapónak, a jóságos faültetőnek” ajánlott. 1924. május 16-án íródott, de csak az 1927. március 1-jei lapszámban látott napvilágot. Benedek Elek *Öreg faültető éneke* című verse ihlette, mely a gyermeklap 1923. október 14-i számában olvasható. A szonett ennek a versnek a motívumaira épül. A tanítvány alázatával, a sarjadó csemetefa hálójával néz föl mesterére, „a jóságos faültetőre”, akit szellemes, leleményes, sokatmondó képi fantáziával becézget:

*Ti szálló lepkék, döngicsélő méhek,
Ha erre sétál, vegyétek körül!
Hiszen tudjátok: mennyire örül,
Ha lány zsongással tavaszról meséltek...*

*...Szemében ifjú, tiszta öröm ül,
Haja fehér, de szíve még fehérebb,
Ha rút-gorombán bántja is az élet,
Ő mindig szeret, mindig könyörül.*

*Minden örömet tőle kaptam kölcsön;
Övé legyen majd ízletes gyümölcsöm,
Virágomat az Ő fejére hintsem:*

*Hűsen legyen velem, árnyékkal kínálva,
Sátorom legyen leghívebb tanyája! –
Jóságos ember, – áldja meg az Isten!*

A másik verset, az *Erdélyi gyermek imája* címűt az 1928. május 21-én megrendezett kolozsvári „*Cimbora*-mesedélután”-ra írta, és ott föl is olvasta. Az a vallomás zárja, hogy az alkotás lírai hőse „minden este... összetett kezekkel” imádkozik „Elek nagyapóért, / drága nagyapóért”. A vers – és annak megindító befejezése – a *Cimborához* fűződő kapcsolat végét is jelzi.

A költőt egyre inkább magával ragadta Kolozsvár pezsgő szellemi élete. A Trianont követő első évek bénultságából az idő tájt ébredt új öntudatra, teremtette meg a továbbélés feltételeit biztosító intézményrendszerét a kisebbségi sorsra ítélt magyarság. Dsida megszakította jogi tanulmányait, és szívvel-lélekkel az újjászülető erdélyi magyar irodalom szolgálatába szegődött. Elsősorban a transzilvanizmus jegyében szárnyat bontó, az autonóm erdélyi hagyományok őrzését és gyarapítását hivatásának tekintő, a magyar, a román és a szász nép megbékélését hirdető Helikon-mozgalomhoz fűzték szoros szálak. „Mindenekfölött hittel hiszek Erdélyben. Ebben a szabadszellemet, humánus sugárzó földben látom a jövő magyar irodalmának kovászatát” – fogalmazta meg hitvallását 1930-ban az *Erdélyi Helikon* hasábjain, mintegy megismételve Ady Endre *Ismeretlen Korvin-kódex margójára* című – a transzilvanizmus megszületését ösztönző és eszmevilágát megalapozó – tanulmányának a próféciját, hogy a demokratikus és liberális hagyományokban igen gazdag, műveltségét nyugat-európai mérce szerint alakító, három kultúrát egyesítő, az anyaországnak vallási és nemzeti türelemre régóta példát nyújtó Erdély lesz a magyar újjászületés bölcsője.

A mozgalom kibontakozásának első állomása az Erdélyi Szépmíves Céh nevű könyvkiadó-vállalat létrehozása volt 1924-ben. 1926 nyarán báró Kemény János marosvécsi kastélyába hívta az erdélyi magyar írókat, akik Helikon néven egyesültek, majd ugyanott évenkénti tanácskozássra gyűltek össze. Az írócsoport védnökséget vállalt az Erdélyi Szépmíves Céh fölött, és újabb két év múlva, 1928 májusában megindította az *Erdélyi Helikon* című folyóiratot.

Dsida közvetlen, sokirányú és tevékeny szerepet játszott a mozgalom térhódításában. Kós Károlyhoz, az Erdélyi Szépmíves Céh első számú megalapítójához, irányítójához, az írócsoport legdinamikusabb egyéniségéhez és – mint már említettem – Kuncz Aladárhoz, a transzilvanizmus egyik legtehetségesebb szószólójához munkatársi és baráti viszony fűzte. Becsülte és pártfogolta őt a „helikoni hadak” vezére, az *Erdélyi Helikon* főszerkesztője, gróf Bánffy Miklós és a marosvécsi írótalálkozók házigazdája, báró Kemény János is.

Második és harmadik verseskönyve az Erdélyi Szépmíves Céh kiadásában látott napvilágot, melynek egy ideig a lektori tisztét is betöltötte. A kezdetektől munkatársa volt a polgári eszméket hirdető *Erdélyi Helikon*nak, néhány hónapig versrovatát is szerkesztette. 1929-től minden évben meghívást kapott a helikoni íróközösség marosvécsi találkozóira, s egyedül az 1937-esről maradt távol nászútja miatt. Előfordult, hogy a jelenlévők nevében ő köszöntötte a házigazdát, s többször is beszámolót írt a tanácskozásokról.

Szoros szálak fűzték a *Pásztortűz* című, jelentőségében és színvonalában az *Erdélyi Helikon*nal versengő, konzervatív szellemű folyóirathoz is: 1927 decemberétől 1930 júniusáig a technikai, majd a felelős szerkesztő feladatkörét látta el. 1935. január 7-től a *Keleti Újság* című napilap helyettes szerkesztőként foglalkoztatta. 1932 januárjától a nagyváradi római katolikus napilap, az *Erdélyi Lapok* kolozsvári tudósítója volt.

A korabeli erdélyi folyóiratok közül egyedül a marxista *Korunk*tól határolódott el.

1929-ben tagjává fogadta a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság, 1930-ban pedig az Erdélyi Magyar Irodalmi Társaság. 1932-ben titkárává választotta a romániai PEN Klub magyar tagozata.

Közéleti szerepvállalásainak újabb fejezetét jelenti, hogy aktívan bekapcsolódott a romániai magyar ifjúsági mozgalmakba. 1930-ban az *Erdélyi Fiatalok* című, Kolozsvárt szerkesztett „romániai magyar főiskolás lap” alapítói és szerkesztői között láthatjuk. Az erdélyi magyar irodalmat új korszakába átvezető folyóirat hasábjain az impériumváltozás után felnövekvő, a megváltozott körülményekre az idősebbeknél nyitottabb és fogékonyabb, a korszerű ön- és helyzetismeret igényével fellépő ifjú nemzedék hallatta hangját, keresett válaszokat a faszálódó Európa és az erdélyi kisebbségi sors kihívásaira.

Az erdélyi ifjúsági mozgalmakkal kialakított kapcsolatait erősítette, hogy 1930. május 8-án a Kolozsvári Magyar Egyetemi Hallgatók Egyesülete – Szabó T. Attilával együtt – alelnökévé választotta.

Jelentős szerepet játszott Erdély római katolikus vallási mozgalmában is. Édesanyja példáját követve – Sas Péter szerint valószínűleg még Szatmárnémetiben – belépett a ferencesek harmadik, világi rendjébe. Lelkiatyjaként, gyóntatójaként Olasz Péter helyébe az 1920-as és az 1930-as évek fordulóján Márton Áron, a későbbi gyulafehérvári püspök, Erdély lánglelkű apostola, a magyar katolicizmus egyik legfénylőbb szelleme lépett. 1928 júliusában ismerték meg egymást, amikor Dsida *A vers és a lélek* címmel előadást tartott a Marosvásárhelyen megrendezett fiúkongresszuson, melynek megszervezésében Olasz Péter is részt vett, s a helyi római katolikus főgimnázium akkori hittanára és szubrégense, Márton Áron volt a rendezője és a házigazdája. Különösen intenzívvé vált együttműködésük 1932-től, amikor Márton Áront a kolozsvári magyar egyetemi ifjúság lelkipásztorává nevezték ki. Ettől az évtől Márton Áron irányította az Erdélyi Katolikus Népszövetség egyetemi és főiskolai szakosztályát is, mely csakhamar Dsida Jenőt választotta elnökévé. 1931-ben tagjai közé fogadta az Erdélyi Katolikus Akadémia, melynek 1933-tól ő volt az első fizetett központi titkára.

A pályakezdő Dsidára Benedek Elek mellett az impériumváltozást követő időszak egyik legjelentősebb és legnépszerűbb költője, a kisebbségi magyarság élő lelkiismerete, a *Pásztortűz* alapítója és szerkesztője, Reményik Sándor gyakorolta a legnagyobb hatást. Láng Gusztáv Dsidáról írt monográfiájában példák sorával illusztrálta, hogy 1925 táján elsősorban Reményik közvetítése révén fedezte föl és illesztette költői világképébe a transzilvanizmus szellemében fölvirágzó romániai magyar irodalom sajátosságait és értékeit. Bizonyosságául többek között három *Erdély* című, az említett esztendőben keletkezett versére hivatkozott. Mindháromban megtalálhatjuk a transzilván líra egyik jellegadó tematikus elemét, a szülőföldhűséget. Az első, melyet április 29-én írt, a „régí mondák”, a „hun mesék” földjeként említi Erdélyt, fölötte „csillag-csodáktól terhes ég”, Csaba királyfi emléke ragyog. „Kemény föld, de szeretem mégis, / mert csodaszép, mert meseszép” – fogalmazza meg a transzszilván költészetre oly jellemző paradoxont. A szeptemberi keltezésű második *Erdély*-vers egyik részlete, az „itt maradsz, itt élsz mindörökké, / itt porladsz néma, szürke röggé, / ha rád borul a ködös ősz” a *Szózat* reminiscenciájaként is értelmezhető, a bölcső és a sír toposzát involválja. Befejező strófája a Reményik Sándor költészetében is gyakran fölbukkanó szülőföld-szimbólumot, az erdélyi havasok világát idézi:

*Csókoló szemmel nézek végig
a messzi havas hegyeken:
dalolok róluk halkán, lágyan
és simogató, örök vágyban
a köveket is szeretem.*

A vers záró vallomását ismétli meg és fokozza tovább a szintén 1925 szeptemberében született harmadik *Erdély*-vers egyik részlete: „Letérdeltem az út szenny-sarában: / úgy csókoltam a kerékverdeső / otromba, sáros, kemény köveket”, miközben „Fekete varjak kavarogtak / fejem felett...” Ez a vészjósló madár Reményik–Végyvári *Eredj, ha tudsz!* című versében is fölbukkan.

Az 1925. május 12-én született *Régi könyv* azon gyötrődik, vajon Isten húzta-e meg a „honhatárokat”. A június 7-én kelt *Kálvária* a megcsonkított Magyarország sorsát Krisztus goltajárásával állítja párhuzamba. A július 17-én datált *Néptemetés* a nemzethalál víziójával viaskodik. Ez gyakori témája volt a régi magyar lírának is, Trianon után pedig új értelmet nyert. Az augusztusban keletkezett *Magyar lányok* az otthon maradás ethoszát sugallja. Hűségvallomását erősíti meg augusztus 20-án *Erdélyi bércek* című költeményében, mely az *Erdély*-ciklusban is föltűnő hegyszimbólumra épül. A transzilván lírában – mutat rá Láng Gusztáv – a húszas évektől a tájszimbólika vált a szülőföldkultusz legjellemzőbb kifejezőjévé.

Reményik Sándor Trianont követően Végyvári álnéven szólaltatta meg a hazája feldarabolása, Erdély elcsatolása miatt érzett fájdalmát. Dsida Jenő idézett alkotásaiban – mesterénél szelídebb, elégikusabb hangon – mindenekelőtt a Végyvári-versek gondolatvilága idéződik, az *Eredj, ha tudsz!* költőjének dacos, szenvedélyes szülőföldszeretete ölt formát. Ösztönző példát és mércét jelentett számára az akkortájt Erdélyben és a maradék hazában is igen népszerű idősebb pályatárs erkölcsi bátorsága, helytállása, szűkebb és tágabb hazája iránt érzett szeretete és hűsége, a trianoni ítélettel szembeszegülő, nemzetféltő aggodalma. Különösen az erdélyi haza emblémáját jelentő hegyszimbólum sűrű előfordulása emlékeztet Reményikre. Ez a jelkép, az erdélyi hegyek, havasok kultusza egész pályáját végigkísérte.

Reményik iránti nagyrabecsülését és szeretetét nemcsak az idézett versek szemléltetik. 1924. augusztus 29-én levélben is fölkereste őt. „Régóta határoztam el magamat erre a lépésre – kezdi sorait –, hogy a költészet felé hajtó vágyaim megnyilatkozására nézve Öntől kérjek tanácsokat, mint legilletékesebbtől”. Beavatja őt útkeresésébe, elmondja, hogy indulásakor elsősorban Petőfi és Reviczky költészete ragadta meg, mintegy másfél esztendőn át az ő nyomukban járt. „Az Ön munkái szélesítették ki látókörömet, és vezettek be a modern lírá-

ba” – folytatja vallomását. Szeretne kiszabadulni az őt ért hatások, konvenciók hálójából. Az irányváltáshoz, egyéni hangjának megtalálásához támogatását, tanácsait kéri.

Reményik Sándort nem érte váratlanul Dsida jelentkezése. Áprily Lajos már korábban fölhívta rá a figyelmét, vele egyetértve fedezte föl benne az erdélyi magyar líra sokat ígérő tehetségét. Dsida 1924. szeptember 25-én hozzá intézett leveléből az is kiderül, hogy Reményik válaszolt soraira, s többek között az Ady-utánérezéstől, a groteszk és banális képek használatától óvta. Újból arra kéri mesterét, hogy tanácsalanságait, kétségeit ezután is megoszthassa vele, mert hozzá fordul a „legtöbb bizalommal”.

A Reményik árnyékában eltöltött időszak is jó másfél évig tartott. Pályájának ebben a periódusában mind közelebb került az anyaországi *Nyugat*-mozgalom, főként Juhász Gyula és Kosztolányi Dezső költészetéhez. A Petőfi- és a Reviczky-nemzedék költői öröksége után megismerkedett a nyugatosok által meghonosított esztétizáló modernséggel. Ebbe az irányba vezette Reviczky hangulatlírája, modern nagyvárosi nyugtalansága is. Az esztétizáló modernség – főként az impresszionizmus – stílustörekvéseivel színesítette költői eszköztárát a helikonista költőtriász, mindenekelőtt Reményik Sándor és Áprily Lajos lírája is. Formaművészete szintén az idézett költőktől és a szecesszió szépségkultuszától kapott ösztönzéseket.

Reményik Sándornak ajánlotta *Csak egy jó van: a béke* című, 1925. április 28-án írt versét, melyben egy jellegzetesen impresszionista hangulatot ragad meg. Hozzá intézte *A tenger* című, 1926 augusztusában keletkezett költeményét is, melynek a szövegébe rejtette mestere addig megjelent köteteinek a címét.

Reményik Sándor tanácsairól és intelmeiről csak az idézett Dsida-levél tudósít, eredeti szövege nem maradt fenn a költő hagyatékában. Különösen az Adyval kapcsolatos részlet elvesztését sajnálhatjuk, mert ismeretében még inkább megérténénk a „poeta angelicus” eredendő, költői alkatával is magyarázható idegenkedését a *Nyugat* első számú költőfejedelmétől. A Dsida-versek könnyed játékossága, az élet apró örömeire, miniatűr szépségeire is érzékeny költői attitűdje eleve pörölt az Ady-életmű „tusázó, véres szellemé”-vel, komor, tragikus pátoszával. Közelebb állt hozzá Reményik egyszerűbb, természetesebb, bensőségebb hangvétele, mely a természet, a való élet, a hétköznapok „csendes csodái” iránt is kivételes fogékonyságot mutatott. A Reményik-hatás is hozzájárult tehát annak az ars poeticának a megszületéséhez, amelyet önéletrajzi ciklusa *Tarka-barka strófák* című versében fejezett ki a legrelevánsabban. A „farsangi rigmusok”-kal, „mókás felköszöntők”-kel, „Szilveszterre tákolt színpadai bohóságok”-kal bíbelődő költő följajdul, amikor Adyra gondol:

Az ő tusázó, véres szellemének hatása, hogy a játszi hangulat megvetve bujdosik a magyar ének berkeiben és többé nem mulat. Kik vígat írtak, szemlesütve félnek, mint csempészek, ha zubbonyuk alatt tilos bankókat rejtenek a ráncok s matatják őket vizslató fináncok.

Kicsit nagyképűek vagyunk s olyan jelmondatunk is: „Századokra termelj s tekintsd magad halálos komolyan!” Lantunk nyögesztő, félmázsás teher, mely úgy zeng, mint jégzajláskor a folyam s nem pengi ki a habzó, füрге csermely ezüstkövek közt zirrenő neszt. Pedig be szép a könnyű, halk beszéd!

Nagyrészt ebből az ars poeticából származnak Dsida Jenő lírájának legeredetibb és legmaradandóbb, Reményik Sándor által is inspirált és megbecsült értékei.

Az *Erdélyi Helikon* lapjain 1929-ben tette közzé önéletrajzát. Földézte addigi életútját, majd ezekkel a rá oly jellemző, elragadtatott, érzelmgazdag és gyermeken tiszta sorokkal zárta bemutatkozását: „A szenvedést is megkóstoltam már, néhány évig állandóan levert voltam és szomorú. Most huszonkét éves vagyok, de napról napra fiatalodom. Éjszakánként szépeket álmodom, rendületlenül hiszek Istenben és az emberekben. Hiszek a nőben, a versben, a szépség és jószág missziójában. Valami lesz belőlem, de még nem tudom: mi.”

Hogy mi lett belőle? Molter Károly szavaival: költő, semmi más, ég és föld közt lebegő örök gyermek.

1928 elején megjelent első kötete, a *Leselkedő magány* radikális stílusváltásról tanúskodik: az avantgárd égisze alatt született, bizonyosságul annak is, hogy a pályakezdő Dsida milyen céltudatosan és következetesen gazdagította költői eszköztárát. A Petőfi-, Reviczky- és a *Nyugat*-korszak költői eredményeinek egymásba fonódó elsajátítása után az avantgárd modernség is alakítja világképét és formakultúráját. Háttérbe szorul, elcsöndesedik verseiben a kisebbségi sorsváltás témaköre, mindinkább az általános emberlét kérdései, eredendő titkai foglalkoztatják. Expresszionista szabadverseiben szorongó nyugtalansággal vagy szelíd melankóliával szólaltatja meg az első világháború után fölnőtt nemzedék válsághangulatát, kiáltja világgá magányát és kiszolgáltatottságát, végességének,

mulandóságának fájdalmát, a reménytelen sóvárgást a boldogság és a szerelem után, a valóság lényeg szerinti megismerésének és megmagyarázhatóságának lehetetlenségét is.

A versgyűjtemény egyik alaproblémája az egyén magára hagyatottsága, az ebből fakadó kollektivitás-vágy és a benne rejlő, szemérmes messianizmus. Ennek a kifejezésére szolgálnak az uralkodó stíluselemek: például a téli táj toposza, a ködmotívum, a titok-élmény, a költő által érzékelt valóság és az ideák világa közötti feloldhatatlan ellentét, a Platónról örökölt barlanghasonlat föltűnése *A kietlenség* versében.

A kötetéről Reményik Sándor recenziót tett közzé a *Pásztortűz* hasábjain. Dicséri Dsida nyelv- és formaérzékét, de a sorok közé rejtő hiányérzetét is „céltalan szomorúsága” és a konkrétumoktól való elfordulása miatt. Ezt a magatartást összegeztethetetlennek tartotta az általa képviselt transzilván eszmeiséggel, az „itt és most” etikai parancsával.

Bizonyára ez a recenzió is szerepet játszott abban, hogy Dsida a *Leselkedő magány* megjelenése után ismét visszatért a kötött formákhoz, és a kisebbségi sors tárgyköre is visszanyerte régi rangját. Az évtized fordulójától egyre átgondoltabban és fölismérhetőbben a saját költői eredményeinek a szintézisbe foglalására törekedett.

1930-ból *Menni kellene házról házra* címmel egy „elvetélt” kötet töredéke maradt fenn hagyatékában. Annak a párját ritkító esetnek a tanúi lehetünk, hogy a kitűzött – és menet közben is formálódó – cél elérése érdekében a költő lemond egy nyomdakész kötet megjelentetéséről. Pedig csak önmaga előtt vallott volna vele szégyent: az összeállítás számos darabja – például a *Tekintet nélkül*, a *Menni kellene házról házra*, a *Kalendárium szonettekben* vagy a *Kerülöm a nevedet...* címen is közzétett *Erdély* ma már a legnépszerűbb Dsida-versek sorába tartozik. Őt azonban nem a dicsőségvágy vezérelte. A verseket lapozgatva az az érzésünk támad, hogy mintha kissé megszeppent volna a saját újító törekvéseitől, nem lépett tovább a megkezdett úton. Az összeállítás nem a *Leselkedő magány* szerves folytatása, hanem – a megszüntetve megőrzés dialektikája jegyében, árnyalatosabb és érettebb kifejezőeszközökkel – visszatérés az azt megelőző költői korszakhoz. A kétirányú törekvés között még nem tökéletes az összhang.

A versgyűjtemény helyét, szerepét szabatosan és pontosan jelölte ki Láng Gusztáv Dsida költői pályáján: „Ez a kiadatlan kötet tartalmazza az átmenet verseit a *Leselkedő magány* válságlírása és a *Nagycsütörtök* »harmónia-teremtő« avantgardizmusa, valamint az ugyanebben a kötetben jelentkező klasszicizáló tendenciák között”. Megjelenését a költői világkép átalakulása, a hangnembváltás mind határozottabbá váló igénye hiúsította meg. Későbbi lírájában egységbe forrasztotta, egyénivé és erdélyivé formálta az esztétizáló és az avantgárd modernséget, föl-

fölvillantva a neoklasszicizmus és a tündéri realizmus sajátosságait is. Egyszer s mindenkorra visszatért a kötött formákhoz, az antik időmértékes és a nyugat-európai verselésnek is párját ritkító mesterévé vált.

A költői kiteljesedés jelentős állomása a Láng Gusztáv által is megemléltetett második kötet, a *Nagycsütörtök* megjelenése 1933-ban. Ebben a *Menni kellene házról házra* jó néhány versének az átdolgozott változata is helyet kapott. Sokatmondó, hogy a versgyűjteményt „Kuncz Aladár világitó szellemének” ajánlotta. Az ő hatása fejeződik ki Dsida kifinomult, európai értékközpontú gondolkodásában és a provincializmussal, a nemzeti öncélúsággal való következetes szembefordulásában. Egyre inkább elmélyült és letisztult, új vonásokkal gazdagodott Isten-élménye is.

E téren hasonló fordulat következett be nála is, mint a múltó „új parancsainak” engedelmessé Reményik Sándor pályáján a „*Mért hallgatott el Végvári?*” című, 1933 márciusában keletkezett vers tanúsága szerint. A trianoni ítélettel való szembeszegülést, az igazságkeresés lázadó indulatát az „igazabbá lenni” sorsváltása váltotta föl Reményik lírájában is: a „vad tusák” közül emberségének és magyarságának idegen kéz által elérhetetlen és megsebezhetetlen mélységeibe rejtőzött, Istennel kötött „este-reggel új kötet”, s rábízta „az igazságtevést”.

Korántsem véletlen tehát, hogy az új Dsida-kötetről is recenziót tett közzé a *Pásztortűz* hasábjain, megleléssel nyugtázva az egyre inkább a maga útján járó pályatárs költészetében bekövetkezett változást. Ismertetését ezekkel a mondatokkal kezdte: „Dsida Jenő verseire engem először Áprily Lajos figyelmeztetett, jó néhány esztendővel ezelőtt. A maga komoly, tartózkodó modorában, mérsékelt és mégis határozott véleményével, őszintén bizakodva figyelmeztetett engem arra, hogy ezt a fiatalembert érdemes lesz gonddal kísérni további útján, mert lehet, hogy benne rejlik az erdélyi líra utánpótlása, a folyton várt tartalék, az új vetés új aratásra. Áprily nem tévedett. Aki gonddal és szeretettel kísért Dsida eddigi útját, immár tisztán láthatja, hogy az erdélyi líra második nemzedékében szinte versenytárs nélkül, fejjel kimagasodva társai közül, magányosan áll.” Az új kötetet összehasonlítja az előzővel, örömmel konstatálja világképe letisztulását, formai gazdagodását és tökéletesedését. „Nincs más erdélyi költő – állapítja meg –, aki annyi s oly változatos formákba tudná önteni mondanivalóját, mint Dsida. Első kötetén is megéreztem már ez a tudás. Ma szuverén ura minden versformának. Sok tanulmányon, klasszikus és modern versfordításokon edződött tehetsége idáig. Egyhúru poétáink között ő a versformák leleményes váltogatója. Bravúros versfeladatok elé állítja önmagát, és állja a próbát.”

Külön és igen meleg hangon méltatja a kötet címadó versét: ahogyan Dsida „a komor erdélyi árvaságból és emberi elhagyatottságból kinyújtja karját, hogy belekapaszkodjék a Krisztus szenvedésébe: az már csillagig erő gesztus, amit nem lehet elfelejteni”.

A nagyváradi római katolikus napilap, az *Erdélyi Lapok* meghívására 1933 májusában Dsida is részt vett egy közel háromszáz fős erdélyi zarándokcsoport tíznapos olaszországi utazásán. A „magyar karaván” Budapesten, Triestben, Velencén és Firenzén keresztül ért Rómába, ahol végiglátogatták a zarándokút céljából megjelölt nagy bazilikákat. Vatikánvárosban audiencián fogadta őket XI. Pius pápa. Innen tovább utaztak Nápolyba, vissza Rómába, majd Padován, Velencén és Budapesten keresztül tértek haza Nagyváradra. Élményeiről *Magyar karaván Itálián keresztül* címen lelkes beszámolót tett közzé 1933. május 7. és június 4. között tizennégy folytatásban az *Erdélyi Lapok* hasábjain, s még ugyanebben az évben könyv alakban is. Az útirajz szintén az *Erdélyi Lapok* kiadásában látott napvilágot 1933-ban Nagyváradon.

Egész útján a csodálkozás, az elragadtatottság, a megbűvöltség élménye kísérté az elé táruló szépségek láttán. Kifejezésükre – birkózva a nyelv eredendő korlátával – lázasan kereste a legméltóbb szavakat. Firenzében megnézték az Uffizi-képtárat, „amelyet eddig még a világ egyetlen képtára sem múlt felül”. „Újabb csoda – olvashatjuk a továbbiakban –: a Pitti-képtár! A Mediciek, Pittiek és Savoyaiak minden pompája összezsúfoltan tovább él a pazar csillárú, selyemtapétás termekben.” „Ugyancsak száguldott velünk az autóbusz – eleveníti föl Rómába érkezésüket –, és mi mégis siettetni szeretnénk volna. Igyekeztünk közömbös arcot vágni, közömbös dolgokról beszélni, de minden szavunk mögül kisütött a parázsló izgalom, hogy most, mindjárt, néhány pillanat múlva meglátjuk a világ leggyönyörűbb és legnagyobb templomát, a keresztény világ közepét, a fantáziánkban kora gyermekkorunktól fogva legendássá tornyosodott Szent Péter templomot.” „Mit is mondhatnék? – emlékszik azokra az érzéseire, amelyekben a világ egyik legszebb szobra részesítette. – Azt, hogy milyen csodálatosan, megkönnyeztetően szép Michelangelo Pietàja?” Mindörökre Nápolyban maradt volna: „Egyik oldalon Nápoly! A másik oldalon a messzi, távolból égszínkéken csillogó tenger. Nissida és Ischia szigetei. Hajók. Távolabb Capri csalogató körvonalai. Valóságos édenkerti táj. A felhők meghasadtak ebben a pillanatban, és a gyönyörű arany napfény zuhogva ömlött a kék vízbe! Miért nem lehetett dobbantani akkor, és azt mondani makacsul: – Én itt maradok! Miért kellett eljönni onnan?” Padovában megtekintették Szent Antal ötkupolás dómját, mely „csupa szépség csupa ereklye, csupa kincs. Minden a nagy, melegszívű franciskánus eleven közelségéről beszél.” Velencére így gondol vissza: „Távol, halk, lágyan zsongó muzsikával lehetne talán egyedül kifejezni azt, hogy micsoda Velence. Talán valami sejtelemszerűen halkká finomított hárfaszóbból lehetne érezni a csipkefinomságú paloták hófehér reszketését a holdfényben és a vízben, a habok andalító locsogását a bizarr gondola körül és mindazt a káprázatos romantikát, amely valóságként veszi körül az emberi szívet a velencei éjszakában... Ha behunyod szemedet, mintha hallanád is a zenét... Olyan szép, hogy lezárt pillád alá szökik a könny...”

Beszédes dokumentuma ez a mű az európai keresztény kultúra iránti csodálatának és szeretetének.

1934. február végén és március elején Dsida Jenő is részt vett a helikonista íróknak azon az anyaországi előadókörútján, mely az Erdélyi Szépmíves Céh könyveit és folyóiratát, az *Erdélyi Helikont* népszerűsítette. Szinte az egész országot bejárták, s mindenütt hatalmas tömeg, euforikus szeretet fogadta őket. Utolsó fellépésüket városomban, Egerben tartották március 4-én. A zsúfolásig megtelt Városi Színházban a Gárdonyi Társaság látta vendégül és véget érni nem akaró tapsvihart fogadta a föllépő írókat: Bánffy Miklóst, Dsida Jenőt, Kemény Jánost és Kós Károlyt.

1937-ben feleségül vette régi szerelmét, Imbery Melindát, Imbery János dési, majd kolozsvári zenetanár és karmester „csendes, vézna, sápadt szőke leányát”. Ő is törekeny, sokat betegeskedő, de azért fölöttébb életigenlő és roppant életvidám teremtés volt. 1931 októberében ismerkedtek meg Csűrös Emília egyik darabjának a próbáján. A műkedvelő előadás zenéjét Imbery János komponálta, lánya kíséerte zongorán. Amikor Csűrös Emília megbetegedett, Dsida Jenő vette át a darab rendezését. Ez a találkozás indította el sírig tartó szerelmüket.

Dsida Jenő 1935-ben ezt a *Keleti Újság* fejléces papírjára gépelt üzenetet intézte kedveséhez: „Most végtelenül hálás vagyok neked. Úgy érzem, egészem Neked köszönhetem – annak a váagnak, hogy méltó legyek Hozzád és végre elérjük célunkat – ezt a szép és komoly felbuzdulást. Aminthogy régi szép írásaimat is Neked köszönhetem. A kutya-vers és a Viola-ciklus soha meg nem született volna, ha Téged, Édes, meg nem ismerlek. Ha te nem vagy mellettem! És még annyi sok-sok vers. Sokszor volt az az érzésem, amikor pódiumon álltam, hogy – tulajdonképpen Neked tapsolnak, csak ők nem tudják.” Hozzá írta *Vallomás* című, gyönyörű versét, mely azt a gondolatot formálja esztétikumává, hogy a szerelem mikrokozmoszában egyszerre tömörödnek s támadnak új életre a csodálatos és titokzatos mindenség törvényei, „e zengő túlvilág”-ban egyetlenegy ember testesíti meg a létezés értelmét és szépségét.

A polgári esküvőt 1937. július 22-én tartották, az egyházit 31-én a kolozsvári Szent Mihály-templomban, melynek oltára előtt Márton Áron áldotta meg házasságukat. Még aznap Debrecenbe indultak nászútra, ahol a Nyári Egyetem ösztöndíja várta őket. Dsida ott írta *Örök útítársak* és *Csokonai sírjánál* című versét: az előbbiben hitvesének, az utóbbiban Erdélynek fogadott örök hűséget.

A *Csokonai sírjánál* a transzilvanizmus egyik legszebb és legtisztább költői megnyilatkozása. „A Reményhez című Csokonai-vers dallamára... másfélmillió zarándok” – az egész erdélyi magyarság – nevében annak a költőelődnek a példáját idézi, akit szülővárosa száműzött, bujdosásra kényszerített, s aki mégis a hűség parancsának engedelmességet, „mikor már sípolt a melle”: halálos betegen

hazatért Debrecenbe. Az Erdély iránti, feltételt nem szabó, viszonzást nem váró és a halállal sem megszakadó hűség parainézisét hallja a hantok alól.

Az a napjainkban is fájdalmasan időszerű gondolat ölt formát ebben a költeményben, amelyet egy évvel korábban az *Itt élned, halnod kell* című, a *Szózat* keletkezésének századik évfordulója előtt tisztelgő cikkében is megfogalmazott: „»Áldjon, vagy verjen sors keze, itt élned, halnod kell!« Kaphatnánk-e alkalomszerűbb parancsot a múltból, mint a helyünkön való kitartás parancsát? Érhet-e költőtől megrázóbb figyelmeztetés szívünkhöz, mint hogy szenvedésekre, megpróbáltatásokra való tekintet nélkül kell megállnunk a sarat ott, ahová végzetünk állított. Ha nem tudunk használni, akkor is használunk avval, hogy itt vagyunk és eggyel többen vagyunk. Ez a mély hangú harangként zengő intelem érkezik hozzánk Vörösmarty *Szózatából*, egy évszázad messzeségéből.”

Harmadik – és egyben utolsó – kötete, az *Angyalok citeráján* 1938-ban látott napvilágot. Ebben ért pályája csúcsára, teljesítette ki költői kísérleteinek egységbe foglalására, továbbfejlesztésére és klasszicizálására irányuló törekvéseit. Szakrális lírája addig el nem ért mélységekbe hatolt és magasságokba szárnyalt. Ebben a gyűjteményben tágította a legevidensebb módon és a legdinamikusabb fantáziával kozmikussá és transzcendenssé a közvetlenül megismert valóság határait, kapcsolta össze a földet és a mennyet. Remek szerkesztőkészsége a hosszú műfajokban is megmutatkozott. A *Kóborló délután kedves kutyámmal* és a *Miért borultak le az angyalok Viola előtt* című elbeszélő költeménye a legszebb, legemlékezetesebb alkotásai közé tartozik. Élete és költői pályája legjelentősebb, legmaradandóbb epizódjait örökítette meg *Tükör előtt* című létösszegző ciklusában.

Formaművészete is új vívmányokkal gazdagodott.

Páskándi Géza *Költői nyelvünk egyéni változatai és a táj* című, Dsida emlékének ajánlott tanulmányában azt fejtegette, hogy a kisebbségi létezésben kiszélesednek, összetettebbé válnak az anyanyelv funkciói. Az idegen környezetben, a fenyegetettségben nem csupán kommunikációs eszköz a magyar nyelv, hanem a szülőföldhöz, a nemzethez való hűség jelrendszere is. Kapaszkodó a hajótöröttségben, oxigénpalack a tenger mélyén, az önmegvalósítás, az identitásőrzés, a képzeletbeli otthonteremtés lehetősége. Templom helyett templommá, zarándokhelyé, áldozati oltárrá lesz, belőle „a költő és vele együtt közössége... erőt merít és sugároz”, mámorosabban érzékeli a szavaknak az egynyelvű közegben könnyebben megfakuló szépségét, varázsát. A kisebbségi nyelvhasználatnak ezt a szakrálissá táguló funkcióját jelölte meg eszményként és követelményként Reményik Sándor is gyakran idézett, az 1920-as évek elején keletkezett versében, *Az igében*.

Dsida Jenő költészete – és főként harmadik kötete – sokatmondóan illusztrálja Páskándi Géza és Reményik Sándor igazát. Költeményeit mindenekelőtt a formák sokszínűsége és pompája jellemzi. A *Leselkedő magány* szabadverseinek parttalan

áramlásától a kötött formák legősibb fajtáinak szigorú zártságáig minden változatot és árnyalatot megtalálunk nála. Jancsó Elemér „a rímek, a hasonlatok és szavak varázslatába temetkező zsonglőr”-nek nevezte: bravúrt bravúrra halmozó kifejezőeszközei buja ölelkezésben követik egymást, s amikor úgy érezzük, hogy a hatás tovább már nem fokozható, lantjának addig nem érintett húrját pendíti meg. A magyar nyelv zenei lehetőségeinek totális kibontakoztatásában csak Csokonai, Kosztolányi, Áprily vagy Weöres Sándor vetekedhet vele. Aki a tiszta rímek értékskálájának a bemutatásához keres példátarat, annak Dsida kötetét kell kézbe vennie: egyik írásában az asszonánc létjogosultságát is megkérdőjelezte a költészetben. Kosztolányihoz hasonlóan csapott rá ő is a jajra a legszebb rímmel és verszenével. Felejthetetlenek és úgyszintén Kosztolányi hatását szemléltetik a végtelenség, a halál, a misztérium szféráiba szökellő utolsó sorai, melyekből az egész versre visszaáradó fény fakad.

Ebben a kötetben tette közzé műfordításai legjavát is. A Dsida-versekben megszólaló szenvedélyes szülőföld- és népszerűt – Benedek Elek és Kuncz Aladár intelmeinek megfelelően – szervesen összefonódott az egyetemes emberi értékek szeretetével. Jelzi ezt műfordítói munkássága is. Legtöbb költőt a két erdélyi testvérnép irodalmából szólaltatott meg: tizenhárom németet, tíz románt, őket követi hét kínai és hat latin, két-két angol, francia és olasz, egy-egy hindu és orosz. A legtöbb verset, tizennégyet Georg Trakltól fordított, tizenkettőt Eminescutól, tizenegyet Catullustól. Elsősorban a nyugatosok önarcképfestő műfordítói gyakorlata hatott rá: ő sem törekedett szó szerinti hűsége, azt akarta, hogy a szöveg otthonára leljen az új nyelvi és irodalmi közegben is.

Kései korszakából két műfordításra külön is szeretném föl hívni a figyelmet. Az egyik Assisi Szent Ferenc *Naphimnusa*, melyet 1923 óta ismert és 1934-ben ültetett át magyarra. Megszületését az itáliai utazás élményei is ösztönözték. Ez a vers nagymértékben formálta Isten-képét, élet- és természetszeretétét: ő is Assisi Szent Ferenc-i megragadottsággal és lényegességlémmel szemléltette a világot, a költeményt a saját hitvallásaként fordíthatta magyarra. Legnagyobb műfordítói remeklése Eminescu *Glossza* című versének az átültetése. Maga vallott arról *Titkok a versfordítás műhelyéből* című tanulmányában, mely a *Pásztortűz* 1936-os évfolyamában látott napvilágot, hogy „valóságos rögeszmé”-je lett a fordítás: ellenállhatatlanul vonzotta, leküzdhetetlennek tűnő próba elé állította a mű „káprázatos verselése, nyaktörő játéka és elképesztő formai remeklése”. Tíz éven át dolgozott rajta, háromszor is nekirugaszkodott: első változata 1927-ben jelent meg, de csak 1936-ban nyerte el végleges formáját. Az eredeti mű formai bravúrait tökéletesen visszaadó átültetés nemcsak Dsida Jenő költői pályájának, hanem az egész magyar műfordítás-irodalomnak is a legnagyobb remekei közé tartozik.

Az *Angyalok citeráján* szerkezete még Dsida elképzeléseit váltotta valóra, de megjelenését már nem élte meg.

Cenzurális okokból nem kapott helyet a kötetben egyik legnépszerűbb verse, a *Psalmus Hungaricus*. Egykori munkatársa, Mátrai Béla visszaemlékezése szerint a magyar nyelv elleni legdurvább és legmegalázóbb – a magyar földrajzi nevek, így az „Erdély”, „erdélyi” szavak használatát is megtiltó – támadások időszakában, 1936. május 26. és 29. között íródott „a kolozsvári Sétatér szelíd gesztenyefái alatt”. Dsida magyarságtudata, nemzetfélése ebben a Kecskeméti Vég Mihály és Kodály Zoltán nevét idéző, fel-feljajduló zsoltárban nyilatkozik meg a legleplezetlenebbül, a legszenvedélyesebben. Ez az ízig-vérig európeér, nyolc nemzet nyelvén beszélő, Dante terzináiért, Goethe lelkéért, Párizs tüzéért, Velence csillogásáért, Firenze képeiért, holland virágokért rajongó, pásztori tájakra menekülő, szemérmes, szelíd hangú költő, amikor elviselhetetlenné fokozódnak a magyar kisebbség szenvedései, nem tudja többé magába fojtani fájdalom szülte, szeretet diktálta indulatait, elemi erővel tör föl belőle a felelősség, a szolidaritás hangja szétszórt, üldözött, megalázott népe iránt. A barbárság felülkerekedése ellen emel vétőt, öt világrész magyarságának az összefogását sürgeti.

Minden lehetséges – közvetlenül ki nem mondott – ellenérvet megcáfolva és elvetve, korántsem megrendültség és gyötrellem nélkül, de kételytelen elszántsággal vállalja a döntésével együtt járó aránytévesztés, értékelés kockázatát is: „Lehetsz-e bölcs, lehetsz-e költő, / mikor anyád sikolt?!” Az élet, a megmaradás joga, a természeti jog előbbre való minden más vívmánynál és adománynál, a bölcsészet és a költészet ajándékainál is. Nemzetéhez való viszonyát az anya és a gyermek viszonyához méri: a gyermeket a szeretet és a hűség megfellebbezhetetlen, eltéphetetlen kötelékei és kötelességei fűzik édesanyjához.

Az egész verset bibliai motívumok, reminiscenciák szövik át. A sorok között és mögött – kiváltképpen az utolsó rész módosított szövegű refrénjében – fölsejlik a Jeruzsálem pusztulását megsirató Jézus alakja. Ő, a végtelenség küldötte és követe könnyeket ejt szülőföldjéért, és ezzel a hazaszeretetet a szakrális, spirituális szférába emeli. Jeruzsálem a vers bibliai gyökerű jelképrendszerében természetesen Magyarországot jelenti.

Megrendítő tudatossággal, az örök élet ígéiben hívő keresztény bölcsességével és tudatosságával készült föl utolsó útjára. Fiatalon is kerek, befejezett sorsot és életművet hagyott maga után. Posztumusz kötetében – mindenekelőtt *Tükör előtt* című önéletrajzi ciklusában – alig harmincévesen a számvetés, a mérlegkészítés emberi és költői feladatát is elvégezte. Nemcsak esztétikai-poétikai, hanem eszmei szempontból is költői pályája csúcsára ért. Lázasan keresett szabatos válaszokat a lét és nemlét alapkérdéseire. A derűt és a szenvedést, az életet és a halált keresztényi egységben látta, mely nem egyszerű és nem könnyű vállalkás, főképp azoknak

nem, akiknek bőven kijut a megpróbáltatásokból. Dsida esetében egyszerre megdöbbenő és fölemelő a létteljességnek, így a szenvedésnek és a halálnak az az elfogadása, amely korántsem azonos a beletörődés ridegségével. Ez a legnagyobb és legkeresztényibb bölcsesség, amit elérhet az ember. Egy gyötrelmes élet Istenben megnyugvó akaratával és a túlparti fények ragyogásával hirdette, hogy a szenvedés misztériuma krisztusi misztérium, a testi halál pedig a lélek újjászületése.

Az önéletrajzi ciklus *Tarka-barka strófák* című versében a „honfoglaló, nagy írónemzedék” tagjai előtt hajt fejet, akik „első farmerek”-ként „bozótok, sziklák közt merészen” ösvényt törtek s tanyát ütöttek „ez erdőntúli részen”: a velük való „baráti lét avatta széppé” élete felé.

A ciklus címadó versében alkotói pályája legszebb emlékeit és legfőbb tanulságait összegzi. Befejezésében patetikus szavakkal mond halát sorsáért, mely nemcsak iszonyú szenvedésekkel sújtotta, hanem az „arányos, szépen fejlett, másokat melegítő élet” lehetőségét, a heroikus helytállás méltóságát is megadta számára. A sorscsapások „kemény acéllá, tűzben izzított pengévé” edzették, költészetében a fájdalom szépséggé és emberséggé finomult. Motívumai a kagyló testében kínok árán megszülető gyöngy szimbólumát, a Helikon-mozgalom irodalmi kánonját és az azzal való azonosulás gondolatát is magukban rejtik. Ezt az ars poeticát a történelem, a kisebbségi lét kihívásai és megpróbáltatásai táplálták. Az „epét és ürmöt kóstolok” a keresztfán függő Jézus alakját idézi. A romon nőtt csipkebokor metaforája a bibliai Mózesre, Kosztolányi Dezső *A magyar romokon* és Reményik Sándor *Romon virág* című versére – hazája trianoni megcsönkítésére – utal:

*Akárki adta, én a sós torok
vad szomjával köszönöm ezt a sorsot,
a csattogó, kegyetlen ostorok
kínját, a bort ígérő csorba korsót,
melyből epét és ürmöt kóstolok,
a nagy intést, a félig kész koporsót,
a csipkebokrot, mely a közönyön,
romon virágzott. Százszor köszönöm.*

Útkeresése, pályáve és az eredményeként megszülető költői szintézis az anyaszországban Szabó Lőrincéhez, Illyés Gyulához, József Attilához, Radnóti Miklóshoz mérhető. József Attilához baráti viszony fűzte, leveleztek, egy alkalommal személyesen is találkoztak. Kölcsönösen nagyra becsülték és szerették egymást. Dsida barátja erdélyi megismertetéséhez is hozzájárult. Lengyel Balázs tanúsága szerint sokra tartotta és szerette őt Radnóti Miklós is. Mindez kárpótol azért is,

hogy a *Nyugat* – bár szerkesztőségét 1934-ben személyesen is fölkereste – egyetlen versét sem közölte.

Feleségével egy esztendőnél is rövidebb időt töltött együtt. Az ő esetében nemcsak szellemi, hanem fizikai értelemben is érvényesnek bizonyult Szent Ágoston egyik szép gondolata: zaklatott ritmusban dobogó szíve csak a „Mindenható, fölséges és jóságos Úr” ölelő karjaiban, Jézus szívében tudott megnyugodni.

Négy hónapig volt súlyos, ágyhoz kötött beteg. A láza 1937 decemberében kezdődött, de karácsony előtt még dolgozott. Ezt követően került a kolozsvári Zsidó Kórházba. Az orvosi konzílium szívurokgyulladás állapotát állapította meg. Az utolsó két hetet otthon töltötte. Betegágya mellett ott virrasztottak és imádkoztak családtagjai, fájdalomban számos egyházi és világi előkelőség osztozott. A ferences házfőnök, a ferences és a piarista rendfőnök, a kolozsvári Magyar Színház igazgatója társaságában jelen volt lelkiatyja, Márton Áron is.

1938. június 7-én este 8 óra 30 perckor, alig harmincegy éves korában lépett be „a holtak falujába”, ahová – az önéletrajzi ciklus *A pántos kapukon túl* című verse szerint – gyorsvonattal tette meg az utat, s azt is megüzente egy „üstökös-galambbal”: „Este érkezem”.

Talán nemcsak ez a jóslata, hanem az a másik is valóra vált, és a „meszelt, parányi” égi állomáson valóban Kuncz Aladár fogadta őt és Kosztolányi. Személyükben képviseltette magát Erdély, és képviseltette Magyarország. Elküldte követét az a két szellemi műhely, amely a legközelebb állt ízléséhez: az *Erdélyi Helikon* és a *Nyugat*. Az *Erdélyi Helikon* nevében a *Nyugathoz* is erős szálakkal kötődő kiváló esztéta és szerkesztő, a *Fekete kolostor* című remekmű alkotója, Kuncz Aladár köszöntötte. A *Nyugat* első nemzedékéből pedig üdvözölte egyik első számú mestere, a „vendéglet” élményét megszólaltató poeta doctus, Kosztolányi Dezső.

Ez a megálmodott forgatókönyv minden alkotóelemében és összefüggésében átgondolt és hiteles. Költő aligha búcsúzott ilyen végrendeletszerű komolysággal és tudatossággal, ilyen megrendítő és szimbolikus érvényű vallomással az élettől, mint Dsida.

Június 9-én, csütörtökön délután a gyászszertartás papjaként Márton Áron kísérelte el őt utolsó útjára a Házsongárdi temetőbe. Krenner Miklós, a *Spectator* álneven híressé vált erdélyi újságíró tanúsága szerint ferences skapuláréval az inge alatt temették el.

Kriptáján *Sírfelirat* című, 1935. július 9-én keletkezett versét olvashatjuk:

*Megtettem mindent, amit megtehettem,
kinek tartoztam, mindent megfizettem.
Elengedem mindenki tartozását,
felejtse el arcom romló földi mását.*

Az utolsó sorban kifejezett kérés teljesíthetetlen. Egyre többen szívükbe zárják alakjának, arcának „romló földi mását”. Teljesült – Láng Gusztávot idézem – *A költő feltámadása* című vers proféciája. A halált a feltámadás új minősége, csodája, revelációja követte. Verseiben újra és újra feltámadó lény ma is köztünk él, szíve „kézről-kézre jár” (*Közöttük élek*). Láthatjuk őt, amint meghajlik előtte „a szirti fenyő, a sok suhogó fa-titán” is: a könnyű, törekeny szépség győzelmet arat a komor pátosz fölött.

Korai haláláról Reményik Sándor – aki maga is betegségben feküdt az idő tájt – megrendült hangon emlékezett meg Lám Bélához 1938. június 10-én írt levelében: „Szegény Dsida Jenő halálhírét tegnap olvastam a lapokból, nagyon lesújtott. Elég sok közöm volt hozzá az életben irodalmilag s emberileg is. Ő nagyon sokszor tanújelét adta annak, hogy őszintén és melegen ragaszkodik hozzám. [...] És 31 éves volt! Micsoda lehetőségek szunnyadtak benne! Nagyon-nagyon fáj erre gondolni, s még inkább arra, hogy ez a mi kicsi magyar és azon belül baráti közösségünk is hogy fogy, pusztul.”

Az *Erdélyi Fiatalok* nekrológia az egyre mélyebb közösségi érzéseket megszólaltató költőt, a nyelvtisztaság védelmezőjét, a magyar irodalmat más népek lírai szépségeivel gazdagító műfordítót és az erdélyi magyar ifjúsági mozgalmak harcosát siratta el benne, aki ha a körülmények kényszere és az ügy érdeke úgy kívánta, habozás és zúgolódás nélkül vállalta a nem egyéniségéhez szabott szerepeket is.

Válságos állapota ihlette Tompa László *A beteg Dsida Jenőhöz* című szonettjét, költői pályájának egyik legszebb és legfrappánsabb jellemzését. Még 1938 májusában keletkezett, publikálására a „poeta angelicus” életében már idő sem maradt. Először az *Erdélyi Helikon* Dsida emlékének szentelt, 1938. augusztus–szeptemberi összevont számában látott napvilágot a következő szavak kíséretében: „Ez a vers Dsida Jenő végzetessé vált betegségének hírére fogant meg írójában. Azonban a hír csak lassan mozgott és csak lassan is mozdíthatott. Mire a kész vers megjelenhetett volna: irodalmunk fájdalmas vesztesége már be is teljesedett. Így a vers mostani közlése már csak az idősebb testvér koszorúja lehet, amelyet könnyes szívvel tesz le fiatalabb testvérenek korai sírdombjára.” A beteg költőt becéző és helytállásra buzdító vers túlvilágra szóló, megrendítő üzenetté változott:

*Testvér, gyöngyszínű sejtelmek, hibátlan
Rímek mestere – mester már a kezdés
Korán alig túl – hallom, láz epeszt és
Fekszel rendetlen szívvel, kínziláltan.*

*Te férfiban is örök csodagyermek,
Szépségshivő, a vers vitéze, hidd el,
Ma szükség van rád ékes rímeiddel,
Melyek zsvajra zengéssel felelnek.*

*Manap az embert annyi nyers, garázda
Rikoltás, jelszó, síp, dob hajkurássza –
Ígézni kell, hogy félelmet felejtessen.*

*Igézd te is hát: lendülj újra nászba
Új szépségekkel – élesszen a verseny –
S inkább, ha tetszik, kapj hibát e versben!*

A költemény nagy alkotóra valló érzékenységgel és empátiával idézi meg Dsida Jenő szellemét. Elsősorban a „poeta doctus”, a kiváló formaművész, a klasszikus strofaszerkezetek játszi könnyedségű megszólaltatója előtt tiszteleg. Ezt a szándékot jelzi, hogy a legkötöttebb versformában, szonettben íródott. Hozzá igazodik szókincese és képanyaga is, mindenekelőtt a jelzők kifejezőereje és szépsége. Dsida rímeit először a „hibátlan”, majd az „ékes” jelzővel minősíti. Ifjú vetélytársát „gyöngyszínű sejtelmek, hibátlan rímek mesteré”-nek, „örök csodagyermek”-nek, „szépségshivő”-nek, „a vers vitéze”-nek becézi. Az egykori sámánok, varázslók hatalmával, az „igézés” képességével ruhazza föl. A „szépség” és az „igéz” szavak az ismétlés révén is nyomatékot kapnak. Tompa László szerint Dsida Jenő lírája a legméltóbb válasz a kor embertelenségére: annak „nyers, garázda rikoltására”, „a jelszó, a síp, a dob” zsvajára „zengéssel”, a költészet tiszta, szelíd szavával felel.

Az anyaországban Weöres Sándor írt szép búcsúztatót *Dsida Jenő emlékének* címmel:

*Oly szomorú, ha nemes fát tép ki a szél gyökerestől.
Fájdalmas, ha a mű csonka lesz, abbamarad.
Csonkán is rege-kincs a Tiéd – de kívánhat a lélek
porba-lökött hontól üdvöt a tiszta dalért?
Hogyha ez ör-népben van erő még, óvni a kincset,
Téged, Széphangú! nem feled el sohasem.*

A versben megrajzolt Dsida-kép, a benne rejlő ars poetica feltűnő egyezéseket mutat Tompa Lászlóéval. Weöres Sándor is „poeta doctus”-hoz illő, szigorú szabályokhoz igazodó műfajt és ritmusképletet választott a költőtárs előtti tisztelésre: a disztichon ritmusában megformált epigrammát. Tompa László versének a „szépségshivő” a kulcsszava, Weöresének a nagybetűs írásmóddal is kiemelt „Széphangú”. A Tompa-vers frazeológiája idéződik néhány, a Dsida-életművet minősítő kifejezésben is (pl. „nemes fa”, „rege-kincs”, „tiszta dal”). A „kincs” szó stílushatását az ismétlés is növeli. A „porba-lökött hon” jelzős szerkezet Tompa Lászlónak a kor agresszivitása miatt érzett szorongására emlékeztet.

Ebben a versben a XX. század egyik legkiválóbb magyar költője ütötte rá zsenijének a pecsétjét Dsida Jenő költői örökségére.

Tell Imre

Kis, boldog dal

Füstként úszom utánad,
mondalak fűnek, fának,
mondlak a földnek, az égnek,
nyelvemen énekek égnek:

tandara bú, tandara bú,
tandara barabara bú!

Lelkem tördeli láncát,
új ez az égi vidámság,
szent vihar, áldjon az ajkam,
csordul a szív a viharban:

tandara bú, tandara bú,
tandara barabara bú!

Meghalt lényem, a régi,
jó nekem érted elégni,
szép tüzed arcomon átég,
jó ez az isteni játék:

tandara bú, tandara bú,
tandara barabara bú!

Gyermek lettem a tűzben,
jó Uram, ördögöt üztem,
már magamat sose félttem,
szálllok a reggeli szélben:

tandara bú, tandara bú,
tandara barabara bú!

Maszkolva

az álarcok mögött sosem az arc maga
csak újabb maszk lapul
az éjszaka mögött még mélyebb éjszaka
rejtőzik pimaszul

és kitapintható a köd mélyén a köd
kés burkában a kés
a láng-centruma láng s a szívverés mögött
egy másik szívverés

mélység mélység alatt s alatta újra más
mélység hová bukom
s ha nincs is egyebem mint ez a zuhanás
fogadd el Jézusom

Szentély

vázamban néhány galagonya-ág
tövisék rajtuk és piros bogycsók
középen erdő titkos kuszaság
forró kavargó lázadó bozót

angyalok suhannak a házon át
ágyam fölöttről a Megfeszített
lesi az éjben a galagonyát
s a galagonya a feszületet

Káliz Sajtos József

Harangszó kondul

*Szabó József nyelvész barátomnak
odaátra*

Az elmúlás szele
hol itt, hol ott libben...
A jó társak elmennek,
itt hagynak minden.
Vénségemre lassan
magamra maradok. –

Te is, jó barátom,
most már odaátról
nézed Nagykönyit
s a Koppány menti néped,
kiktől egy életre kaptál
jó szót, útravalót...

S azt te mind átadtad
a hálás tanítványoknak. –
Mint jóságos atyjukat
majd úgy emlegetnek...
Tereád így emlékezem
én is, míg rögös utam járom.

A föld – ami befogad –
legyen könnyű Néked,
drága jó Barátom. – –

Apánk nagy útja előtt

Álltam a betegágyadnál,
és néztem arcodon
a mélyülő barázdákat...

„Az örökös harc, a gondok
téged is meggyötörtek.
Micsoda utak vannak
már mögötted!...
Sihederkorodtól csak
a határt jártad. Hány ezer
barázdát taposott a lábad. –
Pihenj. Az erőd már fogytán.”

Aztán másnap elmentél,
ahogy el a nemzedéked...
Egy parcellában lett
a végső menedéktek. –

A sírodnál állok...
Nagy a csend. Néha
egy madár ha szól,
meg a traktor hangja
szűrődik föl a Kishegy alól. –

Kesernyés sorok

Telnek a heteim
méz nélkül, cudarul...
Tavaszom, hol kése!
S ha befutsz, jót hozol?...

Vagy bolond széllel jössz,
hogy gyertyám kioltsa? –
Tudom: a föld éhes,
rám is vár – s mióta!...

Ha indulnom kell, kedves,
öltöztessél gyolcsba.
Úgy megyek utamra,
ahogy jöttem. Egyedül...

Megtöretett porom
földbe kerül.
S elnyeli lelkem a
végtelen űr. – –

Szétváló utak

Sínpályákon fut
életünk – robog,
akár a vonat. –
S a 'célállomáson'
otthagyjuk az épphogy
megismert arcokat.

Életkép a hadak útján

Döcögve bár – megy a szekér,
elől húzzák. Vonják hátul –
és eközben a rakományt
dézsmálgatják. „Hopp, egy kátyú!

Még egy gödör, és a járgány
széjjelesik darabokra...
Sose jutunk el akkor a
rég áhított otthonunkba.”

„Van időnk még álldogálni
– a mienk lett, lám, a hadtáp...
A szekeret meg fene bánja,
a fiaink majd összerakják!”

Bartal Klára

Elküldetlen levelek

A házsongárdi temető aljában
S a Farkas utcán ájult a meleg...
Íródnak itthon – oda el nem jutnak –
E vágytól kusza, forró levelek.
Az orgonánál hangversenyre készül
És Bachot játszik újra valaki,
Sorompón innen, vad hegyeken által
Szívemmel vélem most is hallani.
Tudom, hogy álom. Álom, mint az élet,
De ébredni tán nem is akarok...
Kongnak fülemben, megzavart ütemmel
Augusztus- esti pogány dallamok.

Bűvölő

Pilcem-palcom, krízsem-krázsom,
Rossz varázslat messze szálljon.
Szem ne verjen, bú ne érjen,
Beteg lélek tőled féljen.
Pokol kínja ne gyötörjön,
Ki elhagyott, visszajöjjön,
Aki szeret, szerethessen,
Ellenséged ne nevéssen.
Krízsem-krázsom, pilcem-palcom:
Bűvölése vissza hasson!

Úttalan utakon

Úttalan utakon
Úz, sodor a végzet.
Úttalan útjaim
El nem érnek Téged.
Térdig kophat csizmám,
Testem belefárad,
Lélek szárnyalása
Nem tör gránitgátat.
Visszahull sebzetten,
Felvergődik újra,
Parttalan folyóit
Átúszni tanulja.
Csillagtalan éjben
Holdsugarat áhít –
Úttalan utakon
Dermedt csend világít.

Szelíd sirató

Szóló szőlő, csengő barack...
 Ha elhagysz is, velem maradsz.
 Reám meredsz tó tükréből,
 Harangvirág kék kelyhéből.
 Hajad őrzi rozs kalásza,
 Szellő szempillád vigyázza.
 Éger ága, bükk levele
 Emlékkel ma is tele.
 Ha el tudtál mégis menni,
 Nem is kötött ide semmi,
 Sem folyóhoz, sem virághoz,
 Fecskefészkek-csipogáshoz.
 Ha térdeltél, hát hazudtál –
 Közénk való nem is voltál.
 Babonáztál cifra szókkal,
 Lélekvesztő, álnok csókkal.
 Esküd szegted – gyűrűm lángol –
 S kiszaladtál a világból.
 Szóló szőlő, csengő barack...
 Siratlak, hogy magad maradsz!

A tölgyesben

A tölgyesben, hol jártunk rég
 Patakon át, hidakon át,
 Hullt avaron keresem én
 Lábad nyomát, lábad nyomát.
 A vízesés sziklái közt
 Hangod lesem, szavad lesem –
 Vízgyöngyként az is elgurult,
 S már nem lelem, jaj nem lelem.
 A kósza szél megpörgeti
 S mit fölkavart, mit fölzavart,
 Már messzi messze kergeti
 A hullt avart, a holt avart.

Didergő nyárban

Szemed kékje az égé,
 (Lelkemet dermeszti szél)
 Fehérlő felhő hajad,
 (Szívemen sír az eső)
 Alattad fekete föld,
 Fölötted bársony a gyepp,
 Sikolt a rózsabokor.

Zuhanó (1984)

Balajthy Ferenc

Erkélyjelenések könyve

(Ébresztgető filometrikus tekercs)

Erkélyjelenet, – nincs köztünk Júlia! –
 Ám golyocsot szán ránk az Időborona.
 A múlt, mint egy védőmaszkos múmia,
 S körénk font bonthatatlan napok sora.

Mi szennyes volt, az vérig sérthetetlen,
 Szabaddá vált, mint egy szárítókötél.
 Kéz a kézben pitypangos réten ketten,
 Míg ránk nem borul a zsibbasztó sötét!

Most, ölelnek lányképű bárányfelhők,
 Magjaink kikeltek, mára mind felnőtt,
 Saját Ősburkukban már mi csírázunk!

Régi a parazsunk, nincsen már lángunk,
 De, – pokolra mennünk érte, érdemes,
 Mert holt vágyat ébreszt föl a képzelet!

FÉLÁRU MENETJegy

(Filocentrikus tér/i/tőerő)

(Karant/ének/ XV.)

Égi vándor milyen vonatra száll majd,
 Ha, megrezzenti egy csendes fuvalat?
 Féláru menetjegy, gyászkendős árnyak,
 Míg, kötött pályán, szabadon haladhat.

Bezárul az ég, – ha, megnyílik a Föld,
 Nagyreményű özvegy, s titkos szerető,
 Orgonát fáról csenő, kamasz kölyök, –
 S Maghasadásban az összes térerő(d)!

Kétes bolygóbolyongás, visszaút nincs,
 Piros táblával egy szárnyas angyal int,
 Forog-csattog a kerék csillagok között.

Egyszeri, s megismételhetetlen körök,
 Ha, megnyílik a Föld, – bezárul az ég,
 Féláru menetjegyre, ez épp, hogy elég!

Sors (2003)

Fazekas József

Dacol a faggal

Dacol a faggal egy késői rózsá,
bíbor arcán sóhajt a gyér fény,
mint aki elmúlni sohasem akar
s páncél- kelyhében örökké él.

Dacolok én is világ bajok közt,
dacol bennem maroknyi remény,
várom a rózsá tavasz-illatát,
várom a zöldülő nyírfa-zenét.

Nincs titok

Csak csöndek vannak,
nagy-nagy hallgatások,
a szó megadta magát,
befonta kénes átok.

Könyvek jóslata nehezül ránk:
kilótt, mint gyöngé testben a rák
s emészt kaján vigyorral száján
Ninive sorsa vár majd ránk.

Ne engedd, ne hagyj pusztulnunk
Uram,
hajolj le hozzánk e világ-bajban,
s formáld újra gögös, nagy arcunkat.
Terejjen bennünk több alázat.

A bűn az éjben is világol,
nincs titok, kiált a távol.

Láttam

Láttam fiatal gólya
röptét
készülni messzi nagy
útra,
láttam villanó fecskét
egekbe föl-föl
zuhanva.

Láttam a vágyam a
szárnyon
mind följebb és följebb
ragyogni,
éreztem növekszik
álmom,
tudjam hűségük vissza-
várni.

S ha a csöndes, fáradt
kerengés
a kitarató veszély-út
után
szememre pihen majd
újra,
csicsergő dalokon szálllok,
kerengek, vigaszról
vigaszra.

Zengedezz bennem
zöld remény.

Jó veled élni

Jó veled élni,
könnyűvé lesz a lelkem,
fékezi szárnyát a gyors idő,
mint oszlop,
állunk terhek alatt,
zenél a csönd szíveden.

Jó veled élni,
szemünkre hunyorít a messze,
illatos a reggel
az este,
karjainkon hullámzik
a föl,
nem köt gúzsba
csontosult fájdalom.

Jó veled élni,
szólnom sem kell,
olvasom titkát perceidnek,
kitakart életünk
csillan,
madarak fénylenek
éveink ágain.

Bertha Zoltán

„Ülj ide, gyűlj ide, népem”

*Dsida-motívumok körül**In honorem Lisztóczy László*

A trianoni szétszaggatott ország szellemi képviselőjében riadóztat így és kiáltja világgá nemzeti fájdalmát és a mégis eltiporhatatlan közösségi megmaradáságot Dsida Jenő: „Ülj ide, gyűlj ide, népem / s hallgasd, amint énekelek, (...) ó, népem, árva népem!” Az összes magyart, egész szétszórt és szétszóródott népét szólítja, hívja az erdélyi költő, s nemcsak a Kárpát-haza minden egyes ősi tájáról, a Tisza, a Duna partjaitól a székelyföldi sziklás bércek, a felvidéki hegyek és a bácskai szőlőskertek vidékéig, hanem a nagyvilág akármelyik szegletéből is, Afrikától Ázsiáig és Párizstól Amerikáig. A fátumos szétdaraboltság szörnyű kínjával, tépett idegrendszerrel és jajgató, bajkiáltó, de a személyes és kollektív megmaradás ragaszkodó akarát soha fel nem adó szenvedéllyel. Az integer magyarság örök ideálját demonstrálva. Grandiózus jeremiád-poémájában végzet- és üdvösségtudatos, passziós, missziói, eszkatológiai távlatú és intonációjú zsoltáros közös éneklésre buzdít, keservesen és égig szállva zúgó, dörgő dalolásra biztat – az összetartozás fenséges reményével és a feloldozó megváltásváradalom szent elszántságával és küldetésével.

A *Psalmus Hungaricus* ez az apostoli hitvallásossággal fölzengő nevezetes ódai magyar zsoltár, a himnikus fohászában és imádságos könyörgésében felülmúlhatatlan, a nemzeti hovatarozás vallomástévő hűségét és a mennyei Jeruzsálem eljövételének ódon-biblikus örökérvényűségét fortissimóban deklarááló polifón feltámadás-költemény, amely csak Kölcsey *Himnuszához* és Vörösmarty *Szózatához* mérhető. A tragikus kétségbeesés és a heroikus sorsvállalás költői drámája ez; ahogyan Lisztóczy László fejtegeti: „Dsida Jenő magyarságtudata, nemzetfélése ebben a Kecskeméti Vég Mihály és Kodály Zoltán nevét idéző, fel-feljajduló zsoltárban nyilatkozik meg a legleplezetlenebbül és a legszenvedélyesebben. Ez az ízig-vérig európeér, nyolc nemzet nyelvén beszélő, Dante terzináért, Goethe lelkéért, Párizs tüzéért, Velence csillogásáért, Firenze képeiért, holland virágokért rajongó, pásztori tájakra menekülő, szemérmes, szelíd hangú költő, amikor – Pomogáts Béla szavaival – elviselhetlenné fokozódtak az erdélyi magyarság szenvedései, nem tudta többé magába fojtani fájdalomszülte, szeretetdiktálta indulatait, elemi erővel tört föl belőle a felelősség, a szolidaritás hangja szétszórt, üldözött, megalázott népe iránt. Minden lehetséges – közvetlenül ki nem mon-

dott – ellenérvet megcáfolva és elvetve, korántsem megrendültség nélkül, de képtelen elszántsággal vállalja a döntésével együtt járó aránytévesztés, értékvesztés kikerülhetetlen kockázatát is: 'Lehetsz-e bölcs, lehetsz-e költő, / mikor anyád sikolt?!' Az élet, a megmaradás joga, a természeti jog előbbre való minden más vívmánynál és adománynál, a bölcsészet és a költészet ajándékainál is. A gyermeket a szeretet és a hűség eltéphetetlen kötelékei s kötelességei fűzik édesanyjához." E huszadik századi nagy *Szózat-* vagy *Himnusz-*variációnak is tekinthető szimfonikus Dsida-opus tehát elementárisan megrázó, rapszodiásan katartikus „vád- és védirat”, „minden elemében magával ragadó, gyújtó hatású kompozíció, s mint ilyen, különleges tüneményként ragyog a magyar líra csillagtérképén” (amint az Ködöböcz Gábor is leszögezi).

S ez az öntépő keserűségből és szörnyű gondtapasztalásokból fakadó, mondhatni önélveboncoló poéma – a viviszekció minden kínját vívódva megszenvedő konfesszió – a legvégső erkölcsi és létkérdésekre is élesen rávilágít. „Sok tévelygés és sok kanyar / után jutottam el ide: / ha bűnös is, magyar / s ha tolvaj is, magyar / s ha gyilkos is, magyar, / itt nincsen alku, nincsen semmi 'de'.” Végletes a megfogalmazás, mert maga a dilemma is az. Széchenyitől ered a gondolat: „Olyan kevesen vagyunk, hogy még az apagyilkosnak is meg kellene kegyelmezni.” A nemzetelhal pusztító veszélye, fenyegetése, félelme szüli az erkölcsi normát felülíró létérdekű kényszerűséget. A megmaradás feltétlenségének igazolhatóságát. Egzisztencia és moralitás kettősségének paradox feloldását. Merthogy eredendően, formállogikailag valóban egymást kizáró szemléleti irányként fogható fel a nemzeti azonosság feltétlen etikai értékekre való helyezése, abszolút morális eszményekhez való igazítása, az erkölcsi szempontok és kategóriák értelemadó prioritásának állítása az egyik oldalon, s a másikon viszont a morális szükségképpeniséget (a kantiánus, kötelességtudatos kategorikus imperatívuszokat és minőségi átvalósulásokat) is megelőző ontológiai aspektus elsődlegességének: a végső létveszélyben a mindenekfeletti megmaradásparancsnak az abszolutizálása. Tamási Áron szállóigéje szerint – aki „amíg embernek hitvány, magyarnak nem alkalmas” – a specifikus nemzeti érték éppen az egyetemes, örök humanitás igazságaival töltekezve nyerheti el jelentését és jelentőségét; az ethnosz csakis az éthosz által valósulhat önmagává, önnön legjobb lehetőségei révén. Önmarcangoló, bajlátó és bajvívó zsoltárában Dsida Jenő ellenben az elpusztulás katasztrófájának elhárítása érdekében, az etikai megfontolások fölé emelkedő pusztító létfolytonosság elsőbbsége mellett hirdeti problematikus, de a helyzetet tekintve szintén meggyőzően törvényszerű ontológiai érvét. Mármost eldönthető-e az eldönthetetlen? Lehet-e ezek után tisztán racionális erkölcsstani vagy lételméleti igazságot tenni? Maga a probléma azért keletkezett, mert egy nép sorsa vált problematikusá. (A „huszadik század egyik legnagyobb, legösszetettebb, sokféleképpen értelmezhető,

de mindenképpen lenyűgöző magyarságoémája (...) könyörtelen logikával bizonyítja, hogy kisebbségben nem lehetséges teljes életet élni, viszont élni mégis kell” – Markó Béla szerint is.) Így azután a probléma és a létezés gond érzékelésével és hordozásával együtt kereshetjük a célravezető utakat lét és morál – ontológiai és etikai nemzettudat – önértékeinek az egyeztetéséhez és együttes megtartásához. Mégpedig azzal az alázattal, amely egyszerre viseli magán a pária- vagy lator-sorsot, de a krisztusi büntelen bűnhődést, a bűnt magára vállaló és elhordozó kínzatást is; tudatában a bűnnek, nem tagadva azt el, őszintén és becsületesen elismerve, sőt kényszerűen (mert eredendő adottságként kiiktathatatlanul) azonosulva vele (noha csupán ab ovo antropológiai és nem értékelméleti, axiológiai értelemben), s így áhítózva mégis a megtisztulást. Az emberi tökéletlenség evidenciáját gög és hübrisz nélkül belátva; egyszersmind az elkerülhetetlen gyarlóság és esendőség létesélyét sem vonva kétségbe. („Gyülőletes, ki ünneplő ruháját / s virágos lelkét fitogtatva henceg, – / mi elesettek, páriák vagyunk, / testvérek a nyomorban és a bűnben, / sápadtak, torzak, bélyeges fegyencek.”) Krisztológiai értelemben az emberség legalsó pokoli fokait is megjárva ahhoz, hogy a megtérő végül felemelkedhessék, életre érdemessé lényegülhessen, nemesedhessen át. Hogy akit „vernek ezer éve”, élethez, levegőhöz juthasson. Ráadásul az önvédelem szintén kérdéses módjaival, eszközeivel. Hiszen ugyancsak emésztő dilemma, hogy a jogosan harcias védekezés összeegyeztethető-e az erőszaknélküliség krisztusi tanításával: „Vallom, hogy minden fegyver jogtalan, / a szelíd Isten könnyezett s úgy tanította ezt, / ám annak a kezében, kit fegyver szorongat, / a fegyver megdicsőül és ragyogni kezd. / Ezért nem is hányódom már magamban, / vallom, hogy igazam nincs / és mégis igazam van”. Gyötrelmes kettős igazság sajog itt tehát (e sajátos magyar „veritas duplex”), amelynek a feltétlen ellenállást és életmentést, a harcos, hadakozó önvédelmet hirdető része (a poétikus és retorikus formából sem kiiktatható-kitagadható értelme) sem idegen egyáltalán a magyar sorsirodalomtól és sorsgondolkodástól, Zrínyitől („Fegyvert s vitézt éneklek”) Petőfiig („Fényesebb a láncnál a kard”), vagy Adyig, aki pedig *Vallomás a patriotizmusról* című cikkében nyilvánítja ki határozottan, hogy végső veszedelemkor a nemzet hibáit félretolná „egy kicsit feledni”, mert „egy fenyegetett fajtát” „bármi áron meg kell védeni”. De idézhetjük a jeles debreceni poéta, Kiss Tamás szíven ütő míves-rapszódias sorait is: „Látlak honom, te hontalan, / te gyermekednek mostoha, / ki jót adtál mindenkinek, csak a magyarnak nem, soha. / Kiért ám mégis élni kell, / irántad szívet szítani... / Adj fegyvert kezembe s mondd meg, / miként kell meghódítani” (*Kunsági elégia*). Vagy Czine Mihályt, Szabó Pálról szólva: „Fegyverrel, ravaszsgal, munkával: de megmaradni. Ahogy lehet.” És Ratkó József szarkasztikus keserűségét: „Ma azt gondoltam, kellene / fegyver nekünk is, szelídeknek. / Fegyvereket ölnék veled, / hisz akik nem ölnek, megöletnek” (*Fegyvertelenül*).

És Csoóri Sándort: „Ölelni másutt is ölelhetsz, / de ölni csak itt maradt jogod” (*Idegszálaival a szél*).

Dsida Jenő nemzetvédő és magyarságmentő szellemiségéről, keresztény lelkületének legmélyebb, legősibb és legtitikosabb rejtelméről Lisztóczy László kivételes érzékenységgel és részletességgel értekezett számtalan tanulmányában – és a „poeta angelicus”-ról szóló legfőbb monografikus köteteiben (*Vonások Dsida Jenő portréjához*, 2005; *Emlékezések városában*, 2007; *A költő feltámadása*, 2008; *Világító szív*, 2018; *Ég és föld közt lebegő örök gyermek*, 2020). Korszakos jellegű és jelentőségű filológiai feltáró munkálatai mind azt igazolják és erősítik, hogy a „szépség-hívő”, „vers vitéze”, „rímek mestere” (ahogyan Tompa László nevezte), a „Széphangú” (ahogyan pedig Weöres Sándor aposztrofálta őt) költő Dsida valóban irodalmunk egyik legnagyobbja volt és marad – poeta doctus, varázslatos formaművész, „klaszszikus strófaszerkezetek játszi könnyedségű megszólaltatója”, aki „szakrális alázattal és áhítattal” közelített a magyar nyelvhez és költészethez, s aki egyszersmind megtettesítette mindazokat „az értékeket, amelyeket az anyaországtól elszakított országrész magyarsága adhatott számunkra” (amint azt Lisztóczy László lényegkifejezőn megfogalmazza róla). De azt ugyancsak mintha a tündéri szavú, anyagi poeta transzcendentális bűvöletességű és igazságtartalmú ösztönzésére is tette volna, hogy a „gyülj ide, népem” igézetes felhívásának eleget téve válogatta és szerkesztette össze verses gyűjteményeinek azt a lenyűgöző panoramikus sorozatát, amely mintegy az erdélyi magyar költészet kincsesházának legmonumentálisabb tárlata. A huszadik századi transzilván líra gyöngyszemeiből – az ismertebb alkotók remekeiből és a már sajnálatos feledésbe merülő kiválóságok műveiből – tematikus elrendezésben nyújtotta át azt a hatalmas, úgyszólván kolosszális szövegegyüttest, amely híven reprezentálja az egész feltérképezett erdélyi sorsköltészet teljes színképét. *Hangszer az Isten kezében* (2017) című emlékező (nem mellesleg további fontos Dsida-tanulmányokat is tartalmazó – hasonlóan *Ötperces esszék és tanulmányok – A magyar irodalom- és művelődéstörténet köréből* (2019) című könyvéhez), önvallomásos esszékötetében ezt írja róla Lisztóczy László: „Elnyerte az olvasók tetszését az antológiák szerves és egységes logikai rendbe szervezett kompozíciója. A verseket az érintett téma valamennyi aspektusát, változatát és árnyalatát fölvonultató ciklusokba csoportosítottam úgy, hogy azok külön-külön, önmagukban is viszonylag zárt kört alkossanak. Így az alkotások nemcsak önértékkel, autonóm világukkal, hanem a struktúra egészében elfoglalt helyükkel és szerepükkel is hangsúlyt kaptak. A ciklusok felépítése és egymásba fonódó rendje is szellemi izgalmat rejtett és üzeneteket közvetített.” „Igen meleg fogadtatásra talált mindkét hazában és azok határain túl is. Bölöni Domokos elbeszéléséből tudom, hogy az ausztráliai magyarok műsort állítottak össze belőle, és előadásuk olyan sikert aratott, hogy meg kellett ismételnük.” Hiszen olyan átfogó, összefog-

láló, tüneményes chrestomathiák ezek az antológiák csakugyan, amelyek különleges, egyedülálló szélességében és mélységében mutatják föl és demonstrálják az egységes magyar kultúra részeként is sajátos erdélyi magyar líra végtelenül gazdag vonulatait és teljesítményeit. A nemzeti-keresztény őshagyományokhoz ragaszkodó hitvallásos költőiség megrázó, megrendítő igazságbeszéddel telítődik bennük: a pompázatos nyelvi sokszínűség, a hangnemek, stílusformák variációbősége és minőségragyogása magával ragadva közvetíti a kisebbségi nyomorúság modern egzisztenciális léthelyzeteinek minden feltárulkozó vetületét és árnyalatát is. Igaz és hű sorstükréként a nemzeti közösség örökös létküzdelmének. Istenes, vallásos, hazafias, szülőföldi ihletésű költeményeket, szerelmes verseket, s az emberélet fordulóihhoz kötődő, az idő-, a mulandóság- és a természetszemlélet számtalan csodálatos lírai változatát helyezi elének ez az impozáns (és méltán rendkívüli népszerűségnek örvendő, így egyes darabjaiban több kiadást is megért) könyvsorozat, a kötetek megjelenési sorrendjében: *Isten kezében*, 1992; *Hazahív a hűség*, 1993; *Arany és kék szavakkal*, 1995; *A megmérő idő*, 1996; *Versekben tündöklő Erdély I–II* (Szentimrei Jenő válogatását kibővítve), 1996; *Hegyek, fák, füvek*, 1998. Az *Isten kezében* előszavában írja a nagyszerű feltáró munkát elvégző kutató, szerkesztő Lisztóczy László: „A versgyűjteményt mindenki kézbe veheti tehát, aki fogékony a szépség és a humánus iránt: segíteni fogja őt az értelemkeresésben, lelki vigaszt nyújt számára ínséges időkben, s talán megtanítja elviselni azt is, amit pusztán a ráció erejével olykor elviselhetetlennek érez.” És valóban, a kisebbségi magyarság számára is a transzcendens fogódzók megtalálása az elsődleges létszükséglet: hiszen egyedüli megváltó és megszabadító erőforrásként a Fennvalóhoz fohászkodva remélhetik e nemzet legjobbjai, hogy eredendő történelmi közösségük fennmaradhat a legsúlyosabb időkben is. Spirituális és érzékfölötti reménység táplálja a megmaradás vágyát, ösztönét, akaratát. A Kárpát-medencei keresztény magyar létfolytonosság autentikus bizodalma hangolja ezt az évszázadokon keresztül érvényesen végigáramló művészi sorskifejezést. A személyes és kollektív lelkiismeret esztétikailag is teljes értékű, expresszív megjelenésformáit. Az univerzalitásukban borzongató jelentéstávlátokat, a felrázó mélység- és magasságperspektívákat, az emberi és emberfölötti szférákat átívelő megszólalásmódok rengetegét. Olyan dimenziókat, amelyek mindegyre a legvégső, legegységesebb kultúrantropológiai és létfilozófiai kérdésekre nyitnak rá. Hogy a magyarság mindenkori létküzdelmé elválaszthatatlan a szakrális eszmélkedéstől, önismerettől és önértelmezéstől: a hit rendre a létezését erősítette, az evilági létezés pedig az őseredeti, őslényi hitet tartotta meg. A legkülönfélébb regisztereken fölhangzó religiózus vallomástételek a hitvalló és hálaadó imádság, az áldáskérő fohász, a könnyörgő lamentáció, a zsoldáros-zsoldosmász ének, a litániás segélykérés, az archaikus, mitológikus-folklorisztikus és a keresztény hitvilág szinkretikus mindenséglátomásaiban összegződő műfajok bá-

mulatos színgazdagságát teremtik meg. A tradicionális poétikai alakzatok a siratótól a balladáig és a liturgikus népénektől a szubjektív konfesszióig és a végtelenségig tovább: káprázatos foglalatai a magyar egységtudat önkijelentő dallam-univerzumának; annak, ahogyan a magyarság a krisztianizmussal és annak forrásaival ősidők óta egzisztenciálisan és kulturálisan is eltéphetetlenül azonosult. Erdélyi János szavával: „nemzetiségünk valaha mélyen egybe volt forrva a vallással”; Szerb Antal szerint: „kereszténynek lenni és magyarnak lenni csaknem ezer éven át teljesen egyet jelentett”; Czine Mihály megfogalmazásában: „kereszténység és magyarság – a katolikusok kereszténynek, a protestánsok kereszténynek mondják magukat – már több mint ezer esztendeje szinte teljesen egyet jelent”. De egybecseng mindezzel klasszikus költőink tanúságtétele is; Juhász Gyulát idézve: „Istenért, hazáért éltünk ezer évet, / Miatyánk, ne hagyd el árva magyar néped, / Örök életével hadd dicsérjed téged!” De a mai kultúratudományi kutatások is csak megerősíthetik identitás és vallás ilyen lényegű lét- és közösségszilárdító törvényszerűségét: „Bizonyos persze, hogy az etnikai identitás folytonossá tételének kiemelkedően a leghatékonyabb eszköze a vallás. A szokatlanul tartós fennmaradás (...) esetei – a szamaritánusoktól a baszkokig – egytől-egyig ugyanazt a képet mutatják: az etnikai identitás egy sajátos vallási beállítottsággal fonódik össze” (állítja napjainkban a kollektív kulturális emlékezet társadalomtörténeti fenomenológiájáról értekező Jan Assmann is). Hiszen szakadatlan a kényszerű szembenézés lét vagy nemlét, túlélés vagy nemzethalál, elnyomatás vagy függetlenség, alávetettség vagy szuverén önrendelkezés, szolgaság vagy autonómia, menekülés vagy otthonmaradás, demográfiai, etnikai, öntudati zsugorodás vagy szellemi felemelkedés egzisztenciális ellentéteivel, apóriáival, paradoxonaival. S az elháríthatatlanul bekövetkező krízisélmények reflexiója pedig természetesen mint utolsó mentsvárhoz, menedékhez, segítségforráshoz fordul a mindenható Teremtőhöz, a gondviselő és megtartó abszolútumhoz – amikor más remény, földi kapaszkodó már végképpen és nyilvánvalóan semmi egyéb nem mutatkozik. S ha Dsida felmagasztosító zengzetességgel harsonázza, hogy: „Epévé változzék a víz, mit lenyelek, / ha téged elfelejtetek! / Nyelvemen izzó vasszeget / üssenek át, / mikor nem téged emleget! / Húnyjon ki két szemem világa, / mikor nem rád tekint, / népem, te szent, te kárhozott, te drága!” – akkor nemkülönben áhítatosan rajongó hitvallás visszhangzik a mai költő, az ötvenhatos Makkai Ádám amerikai emigrációs himnikus verséből is, amikor *Magyarország nevére* címmel ezt hirdeti: „Neved Arkangyali Rendek, / ragyogóra aranyozzák – / neved édes, neved áldott, gyönyörű szép Magyarország (...) Neved elszánt, neved érces, / neved Isten maga írta, / – tizenötször millió szív veri – / nem sárga papírra. (...) Neved elszáll csoda-szárnyon, / fiait meglepi sorra: / kiragyogsz a nagyvilágban / a határt is letiporva!”

A magyar fájdalom emblemikus költeménye mellett a krisztusi kínszenvedéssel való azonosulás – mintegy az evangélium átvalósulás, artistikus „metanoia” – kiemelkedő alkotása egy másik Dsida-remek, a *Nagycsütörtök*. A küldetéses krisztusi áldozat, önfeláldozás természet- és történelemfeletti misztériumának sugallatos és sorshangulatos kivetítése ez, a drámai „sorsértelmezés példázata”, „azonosulás az Olajfák hegyén imádkozó és verejtékező Krisztussal” – taglalja Lisztóczy László is. Mindezt a hétköznapi világába helyezve és mágikusan sugárzó művészettel megörökítve. Az „elhagyatottsággal, az üldözöttséggel, a halállal szembenező, tragikus messianizmus létállapota” bontakozik ki előttünk – s ez „köti össze Jézus életének végzetes pillanatait az erdélyi kisebbségi lét hétköznapijaival, tökéletes egységet teremtve a külső események és a lélek rezdülései között”. „A vers magával ragadó atmoszférája a személyes élmény és a mítosz, a konkrét és a szerepként átélt helyzet bravúros összhangjából származik. Elválaszthatatlanul összefonódnak benne az utazás és a bibliai történet eseményei, a költő észrevétlen természetességgel szökken át újra és újra a székelykocsárdi váróteremből az Olajfák hegyére. A kis falusi állomás és a Getszemáni kert azonosítása a próza nyelvén abszurdnak, paradoxnak tűnik: a művészi alakítás, az érzéki megjelenítés teljessége harmóniát teremt közöttük, az evidencia fokán társítja a köznapit és a fenségest. A színhely invenciózus kiválasztása, az események szemléletes sorrendje, az élményfolyamat lélektanilag is pontos rajza totális jelentésűvé és érvényűvé avatja a lírai transzpozíciót, disszonancia nélkül építi föl az esztétikai látszatvalóság, a víziók és hallucinációk mágikus birodalmát.” „Illúziótlan és könnytelen szembenézés ez a vers az ember végzetével: életünk egyetlen, sűrű tartó nagycsütörtök este, amelynek mítoszi fényt sugárzó méltósága és heroizmusa tragikumából sarjad.”

A passiótudatos történelmi, kulturális, vallási toposzok összegzéseként értelmezhető ez a keresztény, krisztológiai sorsazonosítás, amely tehát ebben a Dsida Jenőtől eredő költői *Nagycsütörtök*-motívumban sűrűsödik össze – a székelykocsárdi váróteremmel együtt, amely a szakrálishoz a profán szenvedéstörténet erdélyi képletét kapcsolja hozzá. A szorongó várakozás és a Getszemán-kerti gyötrelem egybeforrasztása pedig számtalan újabb parafrázis alapjául szolgál – Kányáditól (*Éjjél utáni nyelv*) Ferencz Imréig (*Az új esztendő érkezése*), Egyed Pétertől (*Egyszer csak elszálllok. Valahol egy pályaudvaron*) a korondi Ambrus Lajosig (*Nagycsütörtökre*). A nagyváradi Lipcsei Márta például egész vers- és szonettciklusokban, szonettkoszorúban fogja össze Dsida-inspirációit; „ugrásra készen, míg a hegy rád szakad / s az ólomidő mint a rossz gumi rád ragad (...) esténként nyirkos tüzek fullasztó / füstjénél körülvesz a jaj” (*Országos felhőszakadás*). A gyergyói (eredetileg szatmári) Gál Éva Emese ugyancsak a közösségéért is virrasztó, sorsvállaló költői létforma megoszthatatlan kínjait asz-

szociálja *Dsida* című versében: „Nincs kegyelem! Már fölkúsztak az árnyak / az égboltot teremtő homlokon. (...) Már hóhér minden pillanat. Az óra / pengéjét a számlapon körbehordja, / és üti büszkén: elvégeztetett.” Szilágyi Domokosnál „s itt s most és mindörökké, kérges reménnyel, várunk a hajnali csatlakozásig” (*Ez a nyár*); Páll Lajosnál (*Parafrázis*): „nem döbönt meg jobban Dsida sem Kocsárdon, / mert valójában elaludt az Isten”; Molnos Lajosnál (*Egy Dsida-versre*) már a kín színhelye is tovaúszik a semmibe: „a kocsárdi állomás elutazott / az Isten véle utazott” (másik verzióban: „Jézuskrisztus elutazott”). *Nagycsütörtökön* című kilencvenes évekbeli versében Kányádi Sándor ugyanezt a fojtogató levegőt – az elidegenedés immár posztkoloniális hangulatát és dezillúzióját – a lamentáció és az ironia különös keveredésével érzékelteti: „nagycsütörtökön már kora délután odébbállnak / a vacsorát már ki-ki a maga nem föltétlenül / családi körében költi el nagycsütörtökön / már kora délután meglép aki csak teheti / nincs idegünk már a közös szorongáshoz / a közös de a külön-külön megszégyenítéshez (...) no szia majd húsvét után / locsolkodni ugyan már kinek van ebben a mai / rohanó világban / divatjamúlt a folklór / a föltámadást hétfőtől kezdve mindenki már / csak magának reméli” (mint ahogy a megváltásmű kegyelmi misztériuma már Hervay Gizellánál is kiesett az átlényegülésre képtelen profán időrendből: „mindig pénteken ért véget a hét, / mindig pénteken, / és utána hétfő lett / megint” – *Zuhanások*). A posztmodern nyelvjáték kereteiben azután még inkább előtérbe kerülnek a travesztiák új modelljei, köztük a sokértelmű groteszk persziflázok. Szócs Géza verse, *Az albatrosz átszáll Kocsárdon* így hangzik: „Egykoron én is szálltam át Kocsárdon, / Kocsárdon én is szálltam át. // Albatrosz voltam, súlyos csomagjaimmal. / Kocsárdon én is szálltam egykor át. // Disznóbőr kofferjeimben fehér szárnyak lapultak / s egy óriási, sós viharkabát.” S a karikírozó eltorzítások, a banalizáló-komikus nyelvi gesztusok, gegek, a szellemes(kedő) defiguráció összehatása annyira virulenssé válik, hogy így nemcsak a „megszentelt” szövegtradíció, illetve a „megszentelő” értelmezéshagyomány összjátéka domborodik ki (Wolfgang Iser szerint is a posztmodern intertextualitás, a sziporkázó stílus- és szövegjáték „maga sem marad érintetlen mindattól, amit játékba hozott”), hanem már a jelen idő sivár kisszerűsége is az ellenpontoszó ironia céltáblájává válik: a fenségest lerángató, a megrendítőt deheroizáló, a mítoszt bagatellizáló eljárás önmaga pozícióját sem kímélheti. Orbán János Dénestől idézhetjük: „Kocsárdon át az út bizonytalan, / esélyem van, hogy nagycsütörtököt / mond a Trabant, s míg jó a szerelő, / koszos motelben lehet rostokolnom. / Napokig késhet nem várt érkezésem, / s a füledt hallban nem néz senki rám, / s szorongás fog el, szörnyű félelem, / ha kimerül rádiómban az elem” (*Verecke híres útján, át Kocsárdon*). Vagy Fekete Vincétől: „Nem volt csatlakozás. Késést / jelentettek be, és a hullatag / setétben üldögéltem a / razboieni-i váróteremben (...) Körülnéztem. / Röhögni lett volna

jó, / ordítani (...) Ott aludtak körülöttem: / P. aludt, J. aludt, / J. aludt, M. aludt, // butykos aludt, mind / aludtak. // Kövér galuskák gurguláztak / le-föl torkomon” (*Csütörtök*). Kinde Annamária víziójában az „átszálló állomáson” „Kalapos polgár billeg, / Feje asztalra koppan. Vonat érkezik, indul (...) Pohár a két kezében. / Löttyedt sör a pohárban”, a Király Zoltánéban „Tetvek. Kint is, rajtad is”; „lassan elég rözboieniből / ott ül Dsida, a tatárok, / törökök, labancok és oláhok // poén: magyar menyecskevel / a románszínű padokon”; Farkas Wellmann Endrénél „az égy hosszú test / vonagló gyászszekér”, Farkas Wellmann Évánál a Nagycsütörtök „húsvéti héten: szerda”. S természetesen említhetjük még az egyetemes magyar költészet minden más szférájában is rendkívül elterjedt motívumnak néhány további változatát: Mezey Katalin versében mintha a „húsvétalanság” („húsvétalanság a magyarság” – emlékezhetünk Adyra) reminiszenciái gyűrűznének tovább („Nagycsütörtök, nagypéntek, / arcomig érő bánat, / szabadságom tört virága, / van-e húsvét utánad?” – *Nagycsütörtök, nagypéntek*); Dobozi Eszternél *Nagycsütörtök, megint, s* „Betlehem éjjelén / nagycsütörtök kínja áthévül, / s ugyanegy – hogy tudod! – a pénteké” (*Jászol és kereszt*); Kelemen Erzsébetnél: „a félelem / egyre nő / a vér / csöppen / kopog / a rettenet” (*Getszemáni magány*); Nagy Zsukánál szintén hasonlóképpen zsong és fokozódik ez a Dsidától ihletődő gyötrelme és kilátástalanság-élmény („Nem lesz csatlakozás. Több évtizednyi késést jeleztek” – *szerelemcsütörtökdozszerda*); Lajtós Nóránál pedig egészen aktuális jelentés-vonatkozásokkal bővül a helyzetkép: „Az utolsó vacsorát ma egyedül / költöm el, tanítványaim is otthonukba / vonulnak vissza (...) A gecsemáné kertben egymástól két / méterre jelennek meg, szájukon derekukról / lekötött kendőjükkel. (...) Atyám webkamera / nélkül is jól lát engem, s hagyja, hogy / beteljesedjen majd a törvény” (*Nagycsütörtök 2020*).

Mindezekből az idézetekből is ékesen kitetszik tehát: a bennük megjelenő ismert és örökérvényű történelmi sorsképzetek manapság, a fiatalabb költőknél sem kopnak el, hanem mindig új és új színezettel élénkülnek meg. Antológiaremekeiben (legújabbban: *Pannónia dicsérete*, 2019) Lisztóczy László pedig olyannyira figyelmesen és teljes körűen becsüli és értékeli költészetünk egészének ilyen típusú motívumgyűrűzésekkel is zajló alakulásfolyamatait (egyébként ő maga is kitűnő költőként): hogy a műalkotások és azok számbavétele nála igazán lenyűgöző összefonódással teljeseedik; a lírikus és az irodalomtörténész, irodalomtudós égisz ívelő horizontjában. A Dsida-életmű kiemelkedő ismerőjeként, kutatójaként, népszerűsítőjeként (aki még a Dsida Jenőt tisztelő emlék- és hommage-verseket is gondosan mind áttekintette) pedig szintén elévülhetetlen szolgálattal emeli föl és menti át mindazt az értékbiradalmat, ami kultúránkat és magyarságunkat a jövőben is tisztán segítheti megőrizni.

Bencze Mihály

Aprócska rész vagyok

Aprócska rész vagyok, nem érthetem az egészet,
Ha majd egyszer megértem, megölel az enyészet.
Múltam kútját merem, és öntözöm a láthatárt,
Ott a végtelenben bimbó fakad, kristálycsillárt
Fest az égre, hadd illatozzanak a csillagok,
S ki elhervad, múltja kutam mélyéből felragyog.

Aprócskát dobbanó szívemben lepkeszárny csapkod,
Pupillám összehúzza a fényt, talán álmodok.
Millió szitakötő újra szövi a teret,
Az idő mintát varr rá, vagy talán a képzelet.
Ígész minták, elszállnak velük az angyalok,
S ahogy merem a vizet, egyre boldogabb vagyok.

Az én szavam is csak egy folt

Nem is fontos mire vágysz, fontosabb, hogy mit érzel,
Kavarog a zabolátlan szélben, amíg vérzel.
Addig szédülj, amíg az idő és a tér pörget,
Hol a mélyben, hol az égben, megfogod a szörnyet.

Akkor spontán lesz a léted, és határozatlan,
Pedig csak az út változik, a cél változatlan.
A mindenség mindent beszó, kattog a varrógép,
Évezredes szötteésébe, csak egy szál vagyok, épp

Ki belát a gép mély titkaiba, és megpróbál
Zsebet vágni, dolgok pillája rebbenve lóbál.
Zseben át kihúzó önmagam, mindenség leszek,
Visszagyömösölöm a szörnyet, talán vétkezek.

Századok rostjai közt, kopik szabadságharcom,
Az én szavam is csak egy folt, az égi hajnalon.
Rongyolódok, a mindennapom rojtjai lógnak,
Isten csendben bogozza, majd visszaad a sorsnak.

*Radnai István***Retró**

az élen menetelnek a táblás hősök
 szemük előtt a virsli dagad
 nem történt semmi csak a zene harsog
 túl tesznek lesznek rajta
 míg a szónok torka szárad
 a tömeg hűvös sörre gondol
 perel a szürke munkanappal
 vonul mint szokta amíg az óra kattog
 és reggel este blokkol magának
 fokhagyma híg szellője fújja
 zászló a feles múltó kocsmagőze
 a tenyér izzad ma versenyt mímel
 lófrál a köznapi kapuk foglya
 a selejt szédül emeli a norma
 pedig csak az izzó nap láza rázza
 a serény munka lázas látszatát
 vonulnak az élen csillagos százalékok
 a gyerek is szokja a mustárt tormát
 apja nyakán hordja mint a jármot
 vonul és tapsra élteti pártot
 az első sarkon balra fordulhat vége
 a táblákról foszlik a három bálvány

percek a halálig

gladiátorok harca állati ösztön
 ravasz ragadozó lesi a prédát
 hajtja a vadat mely tovagördül
 felrebben mint víziszárnyas

elakad mint nádban sásban
 ha nincs háló hogy befogja
 dörömböl a türelmetlen
 mind lecsap arra az egyre

mint maffia összefognak
 előlük nem menekülhet
 tüdő sípol csontja roppan
 felhördülés száz torokban

fut az ellen mindhiába
 labda kell a győzelemhez

Félszeg fohász

mi volnék test por a porból
 tűz égessen az a sorsom
 tűz égessen itt a földön
 pokol vár-e örök börtön

regösökre bíznam dalom
 hamuvá lett takar halom
 verseim a füsttel szállnak
 sok novellám félre bánat

valahol a csillag égen
 feljegyeztek tüstént régen
 még mielőtt megszülettem
 sejt sejtése volt a testem

lélekgyertya lángja pislog
 lennék talán bolond istók
 kanóc végét isten vágja
 világítson messzi lángja

mint a galamb felrepüljön
 isten arca felderüljön
 a keresztről lehajoljon
 mikor elér majd az alkony

Kráter nemzedék

a riadt hold félbevágva
 szemgödrében száraz tenger
 kéken néz be ablakomba
 fénykévéjén kamasz lázad

néptelen föld föld nélküli ember
 csupa ész a koponyája
 kihez a halál társult egykor
 kihült fényes jelszavakkal

még kecsegtet egyik arca
 titka maradjon a sötét másik
 mint akit a mámor kábít
 láz veri ki minden reggel

tengelyéről levált kerék
 remény és hit tékozolva

H. Barbócz Ildikó

A mi háborúnk

Ez a szövszerkezet félelmetes. És még olyan, mint amilyen jelzőkkel ezt a főnevet össze szokták kapcsolni a történelemben, a könyvek lapjain, a beszélgetésekben, a szóbeszédben – mindig és mindenhol: szörnyű, vad, rettenetes, felfoghatatlan, kibírhatatlan, értelmetlen és érthetetlen... De jelző nélkül is csupa esztelen harc, ádáz küzdelem jut az eszünkbe róla, hogy már a kiejtések is félelmet ébreszt, aggodást szül, oldhatatlan szomorúságot és végtelen bánatot okoz. Az emberiség megszületése óta beszélhetünk háborúról, sőt, a történelem – ha úgy nézzük – sorozatos harcokból áll, nincs a világnak ma sem olyan szeglete, ahol háború ne dúlna. Ember csatázik ember ellen, mintha ez lenne a feladata, a kitűzött célja, vezeti valami gonosz, kiirthatatlan rossz szándék. A békés időszak, a béke szigete olyan kevés, hogy ez is hihetetlen.

A mi háborúnk – soha nem gondoltam volna, hogy elérkezik ilyen pillanat is az életünkben. És tessék, itt van vírus alakjában, megkoronázottan, és ugyanolyan halálosan, olyan alattomosan pusztít, mint korábbi társai, a hajdanvolt, véres harcok a csatatéren és az embereket elviselhetetlen fájdalmak között megölni járványok: a tífusz, a kolera, a lepra, a pestis, a spanyolnátha, de még az influenza is. Természetellenes. Nemcsak az emberi test, de a lélek ellen is támad, és mi kopogó szívvel, olykor megzavart elmével állunk vele szemben, és sajnos, az ember nem mindig kerül ki belőle győztesen. Még akkor sem, ha Hemingway óta tudjuk, hogy „... az ember nem arra született, hogy legyőzzék. Az embert el lehet pusztítani, de nem lehet legyőzni soha.” Egy másik híres író, Márai Sándor sorai is hasonlóak a háború pusztító hatását illetően: „A háború nemcsak azért a legnagyobb szerencsétlenség, mert az emberi életek millióit pusztítja el – egy járvány, az időjárás változása is elsöpri emberéletek százazreit –, hanem sokkal inkább az emberi lélek és műveltség területén végzett vészes pusztításai miatt.”

Azt írják az elemzők a koronavírus-járványról, hogy a 2. világháború óta nem volt, hogy ilyen emberemlékezet óta nem volt, sőt, hogy ilyen még sohasem volt. Mindegyik állítás igaz lehet. Ez most egy példátlan háború. A frontvonal pedig a kórház. Az ember csak kapkodja a fejét, nem hisz a szemének, nem hiszi a terjedő hírek igazát, napról napra telítődik a feje a számoktól, a bevezetésre kerülő intézkedésektől. Legszívesebben a homokba dugnám a fejemet, de ez teljes képtelenség és feleslegesnek is tűnik. A vírus mindenhová beszívárog! Régebbi filmcím jut az eszembe: *Apokalipszis most*. Ma így aktuális a kérdés: Apokalipszis? Most? Igen. A világ kifordult a sarkából. Az is lehet, hogy megérdemeltük, figyelmeztető jelnek szánták, ugyanis az emberek már hosszú ideje nem figyelnek egymásra,

nem figyelnek a környezetükre, pusztul a Föld. Módszeresen tesszük tönkre. Nap mint nap. Hiába a konferenciák, a klímamegállapodások, a határozatok a világban az államfők között, mindig az önző tulajdonság, a hatalom görcsös megtartása és a pénz mammonja kerekedik felül. Az, hogy a környezeti szempontokat egyre kevésbé veszik figyelembe, az, hogy a gazdasági érdekek kerekedik felül az emberi élet védelmén, elferdült filozófia. Újságcikkek sora azt jósolja, hogy az emberiség aligha fog tanulni a mostani járványból.

A vírus láthatatlansága, kiszámíthatatlansága, a bizonytalanság, a homályos jövőkép mondatja azt velünk, hogy ez a maszkos-gumikesztyűs élet egy rémálom, egy iszonyat, aminek nem látjuk a végét, de senki nem látja. A bizonytalanság pedig az elme gyilkosa. Vége lesz-e egyáltalán? És mikor? A pszichológusok szerint az emberi agy hosszú időn keresztül képtelen elviselni ezt az állapotot: stressz, szorongás, alvászavar, pánikroham léphet fel, feltűnően durvul az erőszak is az egész világon. Hasonlítható ez a helyzet valamiképp a csernobili tragédiához is: az emberek nem értették, miért nem ehető a földből frissen kiasott krumpli, miért nem szedhető a mosolygós cseresznye a fáról, az élettől duzzadó eper. Csak mikor odatartották hozzá a sugármérőt, az kiakadt. A sugárzás veszélye a levegőben volt, rátelepedett az egész környezetre, a fákra, a növényekre, az épületekre, a játszótérre – mindenre. Itt és most emberről emberre terjed a vírus alattomosan, kényszeredetten kerülgetjük egymást. Vettem egy nagy levegőt, de legfőképpen bátorsággal töltöttem fel magam, és kézbe vettem Albert Camus *A pestis* című híres regényét. Tisztán akartam látni. Még több ismerettel felvértezni magam a járvány ellen. Néhány oldal elolvasása után rájöttem, hogy az a kórkép egyben jelenlegi korunk képe is, hátborzongatóan pontos és hű kórkép. A pestisjárvány fogadtatása, átélése, az emberek, a köztisztviselők magatartása, az orvosok heroikus küzdelme, a karanténok, a vesztegzárak megjelenése, egyáltalán: az akkori világ a mostani járvánnyal összevetve rengeteg hasonlóságot mutat. Sorokat kezdtem el aláhúzni, amelyek a mi járványunkra is érvényesek a megszólalásig, de aztán értelmetlenné vált a dolog. Mégis fontosnak érzem, hogy néhány kiemelkedő gondolatot idemásoljak a regényből: „Ha kitör egy háború, ezt mondják az emberek: 'Nem tarthat sokáig, hiszen merő ostobaság.' ... A csapás nem emberszabású, bebeszéljük hát magunknak, hogy a csapás valószerűtlen, rossz álmom, majd csak elmúlik. De nem mindig múlik el, egyik rossz álmom jön a másik rossz álmom után, és az emberek múlnak el... egyszerre csak tudatosodott bennük, hogy bezárták őket az égbolt földője alá, ahol már lassan felsistereg a nyár, s megéreztek, habár zavarosan, hogy ez a bezártság egész életüket fenyegeti.” Egy hét múlva nálunk is karácsony, a regénybeli szereplők életét is mélyen érintette ez az ünnep, illetve az ünnepnélküliség: „Az idej karácsony inkább a Pokol, semmint az Evangélium ünnepe volt. Üres boltok, világítás nélkül, műanyag csokoládék vagy üres dobozok

a kirakatokban, komor ábrázatokkal telt villamosok. Semmi sem emlékeztetett az elmúlt karácsonyra.” Arra gondoltam, hogy Camus regényét még sokaknak el kellene olvasniuk, mert a tragédia ellenére a sorok mögött mégis felemelő érzés bujkál katartikusan, és mert igen tanulságos.

Minden nappal, amit a karanténban, elszigeteltségben kényszerülünk tölteni, elveszítünk valamit. Elveszítjük a személyes találkozások, a viszontlátás örömét, nem szoríthatjuk magunkhoz a fiainkat, nem ölelhetjük meg az unokáinkat. Óriásit csorbul, talán kiheverhetetlenül a közösségi élet, az egyesületi tagok elfelejtik egymást, a közös percek halványulnak. Hiányoznak az események, az élmények, a fordulatok, hiányzik a motiváció, a kedves emberekkel való megszokott találkozás. Hiányoznak az arcok, a gesztusok, a mondatok, a mosolyok, a figyelem. Minden nappal egyre türelmetlenebbül vágyunk egy érintésre, egy ölelésre, egy simogatásra, egy szemkontaktusra, arra az érzésre, amikor az emberi kapcsolatok megszületnek, megerősödnek és nyomot hagynak a másik emberben. Ez az érzés nem tűnik el, de hiánya törést okoz a lélekben, és állandó sóvárgásra készít. A valóságos élet és az online világ össze nem hasonlítható! Öröm, hogy minden nappal életet nyerünk, haladékot kapunk, de minden nappal fogy az erőnk is, amit más hasznos és élvezetes tevékenységre fel tudtunk volna használni, legfőképpen utazásokra. Évekkel ezelőtt észak-olaszországi barangolásunk során eljutottunk Cremonába is. A főtéren az árkádok alatt esküvőre készülődtek, valaki gyönyörű dallamot játszott hegedűn, a dóm gótikus csipkéivel nem tudtam betelni. Ugyan- ebből a városkából érkezett tavasszal a felirat: *Halál búcsú nélkül.*

A tavaszi időszakból emlékezetes marad még számomra egy tévében látott római pillanat: Ferenc pápa egyedül ül a Szent Péter bazilika előtt, az üres téren csendben imádkozik, csak az esőcseppek halk koppanásait és a sirályok csodálkozó vijjogásait lehetett hallani. A máskor eseményekkel, programokkal teli naptáram üres, mindössze a súlyomat és a vérnyomásomat jegyzem fel benne. Nyomtalanul, várakozással és reménytelen vágyakozással telnek a napok, a hetek, a hónapok. A színes rügyfakadásból a sötét adventbe érkeztünk. Mindent megpróbálunk, hogy ez az advent is fényesen szép legyen: színes égők sora az ablakokban, a kirakatokban, a teraszokon, csillog a terek közepére felállított fenyőfa, a szobában vasárnaponként rendre meggyújtjuk a koszorún a gyertyákat, de egyedül, a család nélkül énekelünk, az utcán kijárási tilalom. Bízva mondogatjuk, mert nem akarjuk még most sem elhinni, hogy megváltozott az életünk: majd mint máskor, rendes körülmények között, békeidőben, békebeli viszonyok között. Ezek a szófordulatok is erőt adhatnak most, amikor a nappalok csak úgy elmennek, az éjszakák hamar megérkeznek, a hajnalok nyugtalanító gondolatokkal tűzdeltek.

A vírus időszakában a bizonytalanság lett a kulcsszó. A legfőbb kérdés: milyen jövő elé nézünk? Felbomlik-e, ami volt? Megváltozik-e a világ, s benne mi, em-

berek? Képesek vagyunk-e újrateremteni, átformálni a környezetünket, hogy a most megszerzett új ismeretek, tapasztalatok a hasznunkra váljanak? A jövőt illetően sajnos szkeptikus vagyok, kicsit reménytelen. Camus így vélekedik: „... bizonyos értelemben semmi sem változik meg, viszont más értelemben nem múlik el nyomtalanul, még ha kellőképpen akarjuk sem, mert nyomot fog hagyni a pestis, ha máshol nem, hát a szívekben.” Addig is az kell, hogy a jelenben a mindennapok monotóniáját megtörjük, hogy felfedezzük az apró szépségeket is, melyek mellett máskor biztosan elmennénk, az kell, hogy megéljük az egyszerűségünkben is tökéletes pillanatok. 2020 adventjében karácsony előtt, ebben a végletekig sötét, szitáló ködös időben újra a fehér szárnyú békét várjuk, mint várták az előttünk járó, háború és járvány sújtotta nemzedékek évszázadokon át, most ismét az lett a küldetésünk, hogy várjuk karácsony misztériumában a felszabadító örömet, a mámoros szabadságot, hogy körülbejé a Földet.

Tanács (2017)

Lipcsei Márta
Felhasadt lét I.

Felhasadt lét

anyagtalan közeg
 valahova átvezető
 a végtelent talán
 meghatározó
 villogó dimenziók
 halmaza
 visszaontja
 a mozdulatlan
 tekintetek
 kérdéseit
 fáziseltolódások
 tömegét
 mintha a Teremtő
 adáshibáit
 szeretné
 korrigálni

Gravitáció

szívedet kicserélték
 már csak álmodó sivatag vagy
 a gravitációk mindensége is
 összekapaszkodó
 emlékezetekbe költözött
 térvágányokra irányít
 hangosbeszélők a
 szálakra bomló lét
 bejáratai felé terelnek

Léttengerbe

az árvizek mind belé ömlenek
 jégesők maradványai
 de az egyetemesebb
 valóságosabb kérdések is
 a nyugalom illata
 a tudatok halk lebomlásai
 lelkünk zsibbadásai
 kibogozhatatlanul lebegnek
 a lelkiismeret vattatömegei
 a mélységek felé irányulnak
 kegyelemért tátozó aranyhalak
 a remény köreit róják

Időprésben

már folydogál a leve
 a sejtekből kipréselt
 aszút a távoli célok ízesítik
 fáradt nézések szétesése
 savasságot ad a múlt jelen és
 jövő finoman fűszerezik
 a szomorúság kesernyés íze
 a szájból marad
 megtört mozdulatok a pohár alján

Léthuzat

nem kellett volna kinyitni azt az ablakot
 a lét ajtaja már úgymint nyitva volt
 az elénk táruló időhegyek csúcsai
 már ködbe burkolóztak
 a megvillant látvány
 mint éhes automata
 nyeli az életérméket
 az álomszeletek
 mozdulatlanul
 elmosódó tekintettel
 túlélni szeretnének

Létvilág

a fényt csíkokra szabdalja
 a fehér éber emléke még él
 a dolgok szívét keresgéljük
 lángnyelvek előszobájában várunk
 kezünkben horgokkal
 hátha rájuk akad valami
 a hitből és a bizalomból

A földhözragadt lét

a földre rajzolta a kört
 villámlás dörgés forgósél kísérette
 különváló patakok rajzolódtak ki
 mint kidudorodó lüktető erek
 gyorsított életparódia
 érzékelt a létfelszín
 egész szerkezetét
 gyomrába fájdalom hasított
 a védőgáton állt a viharban
 és ráébredt hogy valójában
 nem tud semmit

A lét tengelyén

azt hitte egy tengely körül forognak a lét dolgai
 az eszmék csak úgy lineárisan felfüggeszthetők
 (eldugott sarkokban a nemlinearitás is felfedezhető)
 az összerakós játék darabjai felvonókon közlekedtek
 már csak a gondolatok terjedési módjaival kéne foglalkozni

Létbizonytalanság

gondolati tájképek sorakoztak
 a tudás tökéletlenül lüktetett
 az emlékezetek határozottan lazultak
 a bizonytalanság csokra virulni kezdett
 a háttérkontúrok fókuszai foltokká váltak
 kinyílt a kétségbeesés világának ajtaja

Létváltozások

a félelem ponyváin örvénylik a változás
 a lét medrében sodródnak örvénylenek a vizek
 partjain omlanak a világ dolgai összeszedni
 azt a keveset ami lehet hogy csak látszatként
 létezik a felszín tükréről visszaverten
 közönyök fintora az eredendő kór piszka
 mely nem tűnik el soha

Kifordított lét

agytornakísérletek visszhangzik a Teremtés
 az Úr fülében a holtak csendes ritmusütemei
 az élők pillanatnyi túlélés-dobpergései
 a vigasztalanság rémült nyüszítései
 az utolsó sóhajok ragadós vicsorításai
 a kifordított lét a nap hevétől próbál
 kölcsönt kérni

A lét agyagedényei

a napok közönye a sártengerré dagadt magányok
 és a nap égeti újabb agyagedényeit önfeledt mozdulatok
 mintázzák a csontként összeragadt reménypillanatok
 akaratházainak falát útszélen álló jövő hiába integet
 az öröklét lagúnái fölött közlekedő égi gondolatokon
 visszafelé élt életünk menekül

A lét vakolatdarabjai

dombokká nőtt rögeszmék
 érezni hogyan magyarázzák a jövőt
 a lét vakolatdarabjai fáradtan hullnak
 álmutasok a csatlakozásokat szeretnék elérni
 az élet csodáját a kétségbeesésekből kihámozni
 lombosodó kívánságok a tudás termeiben barangolnak
 a bölcsesség is elindul keresi a megfelelő koponyákat

A lét lapjai

minden gondolatban már ott lappang néhány másik
 bő esőzések után megtelnek a múlt kútjai
 találmokra újabb lapokra nyílnak a lét lapjai
 reggelre elfelejtett arcok tűnnek az idegenségbe
 szemünkben őrzött öntudatunk is elenyész
 közlekednek a rozsdás idő szirmai
 váratlan menetrenddel összezavarják a reményt

A lét bora

tüszögés köhögés ha felkavarjuk a lét porát
 rejtett zugok árnyékban maradt részletek
 törekeny biztosítékok jövőt temető életek
 ébredések sikátoraiiban isszuk a lét borát
 rossz évjárat a kocsmaasztalon a beletörődés
 mindent megbocsát készül a némaság
 mint kordivat előtted a félig telt pohár

Antal Attila

Ki nem tud feledni

1.

A szél átfúj rajtam
felhők tömök a számat
világgá növesztem magam
mindenné a semmi

nem szűnik légszomjam
éhem túl nagy a mának
világként is világtalan
ki nem tud feledni

2.

A szél átfúj rajtam
(nem szűnik légszomjam)
felhők tömök a számat
(éhem túl nagy a mának)

világgá növesztem magam
mindenné a semmi
(világként is világtalan
ki nem tud feledni)

3.

Ki nem tud feledni
világként is világtalan
éhem túl nagy a mának
nem szűnik légszomjam

mindenné a semmi:
világgá növesztem magam
felhők tömök a számat
a szél átfúj rajtam

Lantfutam a nyári hölgyről

Érkezése búzaföldek
aranyló kedve
együttlétünk szél ringatta
fűszeres mező
búcsúja esőre álló
bársonyos szempár

nézem lomb-szobámból
a harmat megeste ösvényt
hol barna haján nemrég
vörös árnyalat játszott
messzi aratók nevetése
cseng át az erdőn
örömöm mélyén az idő
útilapu-szomorúsága
s vériz a számban

Veteránok

A „Hogy a virág megmaradjon” című antológia még élő szerzőinek

Félre a gyógyszerfüggő álmokkal
egy portyát még harcostársak utoljára
jöjjenek tréfa kovácsaink
demizsonhordozóink is egy szálig
lelket lehelni a
csillagokhoz méltatlan éjbe
rúgni holdfényport énekes úton
tündérek vas-szavú próféták nyomában
egy portyát még a jelen pusztaságába
bátran veteránok: „öreg katona
nem hal meg csak a ködbe vész”

Séta (2004)

Baka Györgyi

Fényszögek

Égből zuhanó fényszögek,
hasítsatok benső lényembe!
Álmokat érlelő időmet eltékoztam,
megkövültek rossz szokásaim.
Amit átszúr tisztaságotok,
az már úgyis régóta halott.

Tücskök ciripelnek gyér füvek közt
a betontömb szélénél...
Legbelül, a sejtek között telítettség
vagy hiány feszít?
Elbújtat az anyanyelv vagy
kitárja ismeretlen mélységeim?

Lehet, hogy letéphetetlen
szavakból szótték Baka-ingem?
Meddig kucorgok magzatpózban
a bezárt kapu előtt?

Az ébredező hajnali mezőre
lágyan simuló Veronika-kendőt
akkor terítéd arcomra, ha
megnyílok az önátadás örömének?

Máriás József

Hála Neked/neked

*Cs. Varga István hetvenöt évének ajándékai, amit ő kapott,
amit ő adott*

„Vere dignum est iustum est”

Mondhatnánk: stílszerű, hogy a 75. születésnapja határán méltatásunkat e szép latin szavakkal vezessük be, köszöntsük dr. Cs. Varga Istvánt. Őt, aki évtizedek óta – Toldi Éva szavaival – „a jó, a szép, az igaz és a szent fundamentumán él, tanít és alkot; hit és erő sugárzik szavaiból, könyveiből, de emberi gesztusaiból is”; ki nek tetteit évtizedeken át „a jó ügyek mellé állás tanúságtevő bizonyágtétele és a jó ügyek mellé hívás igyekezete” vezérelte. Köszöntsük Őt, aki Rab Zsuzsa szavaival vallotta/vallja: „Ki mondja el helyettünk, amit csak mi tudunk elmondani? (...) Senki más.” Köszöntsük azt az Embert, aki a legszebb pályát – tanítani szóban és írásban – választotta élethivatásul. „A magyartanítást nemzetépítő hivatásnak tartom. Két világformáló és megtartó erőben hiszek: az imádságban és a munkában. Mindkettőre szüleim adták az első, máig érvényes példát... De már azt is tudom, az élettől kapott ajándékokat meg kell osztanom másokkal, adósságaimat elődeim, kortársaim és utódaim iránt is törlesztenem kell.” Ha mind e szándékok forrásvidékét keressük, eljutunk a magvetés éveire – a kapuvári szőlői házhoz, a győri bencés gimnázium, a debreceni egyetem padjaiba, eljutunk az oroszországi tanulmányi évhez – eljutunk a kiteljesedést hozó edelényi gimnáziumi, az egri főiskolai, a debreceni és budapesti egyetemi katedrához, a gazdag eszmeiséget hordozó kötetekhez, megszámlálhatatlan előadásához, tanulmányaihoz. Az általa követett élet- és cselekvési modellek közt ott találjuk Váci Mihály sorait: „Nem elég jóra vágyni: / a jót akarni kell! / És nem elég akarni: / de tenni, tenni kell!” És tette, hittel, akarattal, kifogyhatatlan energiával, tudva-tudván, hogy „igazi értelmiségi rangot csak a szellemi munka, a valódi tudás és műveltség adhat”. Ez vezette a folytonos önképzés, a szellemi gyarapodás, gazdagodás útján, életműve megalkotásában, vonzó, igényes stílusa, választékos nyelvezete kiformalásában. Jeszenyin tanulmányozása során tudatosult benne, hogy „a nyelv a lélek kulcsa”. Megtanulta, mégpedig milyen határfokkal!

Szép példázata, visszaigazolása, visszhangja ennek a 60. születésnapja alkalmából megjelent, előtte tisztelgő *Cum honore Cs. Varga István* című kötet, a „hall-

Cs. Varga Istvánt szeretettel köszöntjük, Isten éltesse sokáig!

gatóid, tanítványaid ötletéből, szeretetéből született könyv” (Baán Tibor), amely bizonyossága annak a kisugárzásnak, amely tanításából fakadt, szökkent szárba. Ugyane szándék hívta életre Szombathelyen, 2007-ben, az *Elviharzott a tavaszi zápor* című kötetet, amely kedvenc kutatási témája, Jeszenyin életműve iránti érdeklődését példázza. Méltó és igazságos, hogy 75. születésnapján kortársai, tisztelői, tanítványai újlag köszönetet mondjanak, hálát adjanak Istennek a kegyelemért, amellyel őt elhalmozta, hálát neki az oly bőkezűen szórt ajándékaiért, az életmű szubjektív és korántsem teljes számbavételével jelezzék: jó földbe jutott a mag, szavai visszhangra leltek/lelnek ma is; hív visszaigazolásként a hitnek, amely könyvei olvasásakor ébred bennünk, a reménynek, amely az általa oly nagyon szeretett és tisztelt Németh László a *Tanút* útra bocsátó szavaival közvetít felénk/nekünk: „Hajótöröttek vagyunk, akik a csillagokat nézzük s a partot keressük, abban a hitben, hogy van part s a csillagok vezetnek.” Az ő könyvei, előadásai is iránytűt adnak a kezünkbe, hogy a magunk szellemi építkezésében, önmegvalósításunkban biztos úton járassunk, gyarapodásában utat ne tévesszünk.

Előresiettünk az időben. A megismerés/megismertetés útján úgy követhetjük, ha elmerülünk a Cs. Varga István-kötetek világában, sajátosan értelmezve, letérve/visszatérve a kronológiai alapú bemutatás ösvényeiről/ösvényeire.

I.

Az életút, az életmű megítélésében a legbiztosabb kapaszkodót, a megközelítés kulcsát a *Szent művészet*¹ két kötete adja kezünkbe. Mi végett, mi okból, mi célból? Az *Előszó* írójának indoklása: „Írástudóink egy része nemritkán elfeledkezik arról, hogy nemzeti önkeresésünk egy nagy, egyetemes válságon belül folyik. (...) Keresztény szellemiségünk, lelkeségünk alapjait kell visszaállítanunk, újrateremenünk.” Még konkrétabban: a műveltségünkben és képzésünkben oly fontos szerepet betöltő szent művészet, az ars sacra révén. „Tanulmányozása az egyik legszentebb szellemi-lelki táplálékkal, esztétikán túlmutató örömmel ajándékozhat meg bennünket.” Cs. Varga István elkötelezettségének csírája a győri bencés gimnáziumi években keresendő, azokban az esztendőkből, amelyek tudását, műveltségét megalapozták, hitét elmélyítették, széles kaput tártak a magyar nemzeti és az egyetemes értékek felé, beleértve a bibliai ismereteket is.

Mi is az ars sacra? Arról az első kiadványban olvasható *Ars sacra* című tanulmány szerzője, Bánhegyi B. Miksa igazítja el az olvasót: „... fogalmában találkozunk a művészi szinten megvalósult alkotás és annak alkotója, valamint a befogadó szent hely, tér vagy cselekmény, s ez utóbbi teszi szentté magát a művészetet és annak alkotásait.” Az építőművészet, a zene, a képzőművészet, az irodalom által létrehozott műveket. A kötetben jeles egyházi személyiségek tanulmányai segítenek hozzá e fogalomkör megismeréséhez, megértéséhez, az alkotó szellemi világába történő beépítéséhez.

E folyamatban külön hely illeti meg a keresztény irodalmat, annak egyetemes és a magyar irodalomban is kimagasló alkotásait: Assisi Szent Ferenc *Naphimnuszát* Barsi Balázs elemzi; Sík Sándor költőről Rónay László, Harsányi Lajosról pedig Bánhegyi Jób tanulmányait tartalmazza a kötet... Az irodalmi szemelvényei a szerzők által feltárt értékeket hivatottak segíteni abban, hogy magunk is jobban megismerjük, széleskörűen tájékozódjunk a témában.

Cs. Varga István a *Boldogasszony anyánk...* kezdetű egyházi ének – évtizedeken, évszázadokon át nemzeti himnuszaként is énekeltük, énekeljük ma is – révén a Mária-kultusz magyar hagyományait ismerteti, elemzi e kötetben, azt a folyamatot, amelyet Szent István felajánlásával, az *Ómagyar Mária-siralommal* vette kezdetét, amely nemzeti költészetünket is megtermékenyítette.

A kötet visszhangja ösztönözte arra, hogy hat év múltán újra visszatérjen, immár irodalmi témájú, ezúttal saját alkotásokkal hozza közelebb olvasóihoz a szent művészet téma- és eszmekörét.

Bár maga is tudja, hogy „szakrális művészetekről, szakrális költészetéről beszélni, írni ma is éppolyan kényes dolog, mint hazaszeretetről szólni, mert mindkettőt értetlenség, vagy hallgatás csendje fogadja”. Fölveszi a kesztyűt, mondhatnánk, szembe megy a korárammal: a kötet írsaiban nem csupán hatalmas ismeretanyagot ölel fel, tár föl előttünk, bennük a maga szellemi arcélét is megrajzolja, a szép, a jó, az igaz és a szent eszmei értékeit tudatosítja az olvasóban – általános igénnyel és konkrét formában, egy-egy életpálya vagy irodalmi alkotás bemutatásával, avatott elemzésével.

Ezúttal maga is elmélyült tanulmányban értelmezi, definiálja a szakrális költészet mibenlétét. Alapvető jellemzői sorában említi: „szakrális, művészi értékű és egyetemes”. Mindezen értékek ellenére nincs benne az irodalmi köztudat fősodrában. Bár „eszmeiségét tekintve humán értékekben bővelkedik, mégis több szempontból is *elfelejtett* irodalommal vált, igen értékes kincsesládát évtizedeken át száműzték az irodalmi tankönyvekből és kutatásból is.”

Az általános elvi/elméleti megalapozást konkrét témájú, kiváló tanulmányok sora követi, teljesíti ki. Legelőbb is az „*Isten, áldd meg a magyart...*” címmel Kőlcsey Ferenc alkotása, „a legismertebb és legszentebb magyar költemény” elemzésével. A keletkezéstörténet feltárása során utal a költő életére, részletesen taglalja a himnuszalkotás irodalmi kibontakozását, tematikai gazdagodását, a vallási és nemzeti himnuszok létrejöttének folyamatát, külön kihangsúlyozva, hogy „Kőlcsey előtt Zrínyiben élt az övéhez hasonlóan mélyen a haza és a magyarság szeretete, felelősségtudata, a megigazulásra és közös összefogásra buzdító akarat”. Jellemzői sorában említi annak bibliai megalapozottságát. Versszakról versszakra haladva elemzi a költeményt, annak csodálatos eszmei mélységét, szakrális beágyazottságát, a történelmi háttérrel, az „Áldd meg...”, „Szánd meg...” kezdetű/záró, a költemény keretétől szolgáló strófák közt kibontakoztatott szerkezeti tago-

lódását. „... a *nemzethalállal* szembesülve ismeri fel, hogy mi magunk romboljuk le magunkban Isten templomát és ezt a rombolást segítik azok, akik a külső hatalom szolgálatában állnak – fizetett hazaárulókként.” A tanulmányban részletezi a himnusz utóéletét, hatását a magyar költészetre.

E kötetben bővített formában, részletezőbben, számos kiegészítéssel gazdagodva tér vissza az előbbi kötetben is olvasható magyar Mária-kultusz ikonikus költeményére, a *Boldogasszony anyánk...* kezdetű, himnuszként és vallásos népéneként is ismert alkotás értelmezésére, bemutatására. Ennek révén hitet tesz arról is, hogy „a magyar kultúra lényegében keresztény kultúra”, amint arról is, hogy a Mária-tisztelet e szép példájának történeti jelentősége túlmutat önmagán, „felmérhetetlen a magyarság nemzeti tudatának, európaiságának és megmaradásának történetében”. Példája, indíttatása forrása lett oly sok Mária-népének és költészeti remekmű születésének.

Ezt példázza a kötetben olvasható több tanulmány: Harsányi Lajos, Mécs László életútjáról és költészetéről megrajzolt pályáiv, továbbá Sík Sándor, Radnóti Miklós, Fodor András, Pilinszky János egy-egy költeményéről írott elmélyült elemzés.

Mindkét kötetben olvashatjuk, változatlan formában, a költészetünkben fellelhető templom-motívum elemzését. Tömör definíciója: „a templom Isten háza és az ég kapuja”, ezzel utal annak tárgyi/művészi és szakrális jellegére, sőt azon túl is: „a templomépítészet egyetemes és nemzeti, örök és időhöz-helyhez kötött jellege is érzékelteti, hogy a magyarnak a lokális jelentőségen túl sajátos feladata, küldetése volt és van a közép-kelet-európai művészet közösségében és a világ művészetében”. S mint ilyen, „a templom-metafora” jelentős motívumként vonul végig költészetünkben. Szemléletes példája ennek Ady Endre költeményének intő sora: „S még a Templomot sem építettük fel”, amely előre vetíti a háborút követő szétszóródásunk, szétdarabolásunk tragédiáját. Sors- és jelkép voltát, sok más ikonikus vers mellett, megrendítően szemlélteti a marosszentimrei templomra való költői hivatkozás hármastükre. Jékely Zoltán 1936-ban született versében – *A marosszentimrei templomban* – a kiüresedett, elnéptelenedő templom képe jelenik meg. „Tízen vagyunk: ez a gyülekezet, / a tizenegyedik maga a pap”; 1975-ben Kányádi Sándor tér be oda s *Egy csokor orgona mellé* című költeményében még szomorúbb helyzetképet örökít meg: „maholnap egyesgyedül / istené lesz a templom / csupán egy ajkon szól már / paptalan marosszentimrén / haldoklik szenczi molnár”; mindehhez a „helyzetjelentéshez” hozzátehetjük Ferenczes István költeményében – *Marosszentimrei templom 2002* – megörökített, még szomorúbb létállapotot: „Az ajtón mázsás lakat, gályarab bilinc. / Tízen, kilencen, nyolcan sem vagyunk, / gyülekezet, szolga, pap – senki sincs...” S ez már nemcsak egy templom siralmas sorsa, hanem a dél-erdélyi magyarság tragikus/vészes megfigyatozásának szimbólumaként is tételezhető.

A szakrális vonulatú/tematikájú kötetek sora ezzel nem zárul le. Kölcsey Ferenc *Hymnus* című (a *Szent művészet II.* kötetben olvasható) hatvanoldalas tanulmány húsz év múlva immár közel háromszáz oldalas kötetben reinkarnálódik: „*Nyújts feléje védő kart...*” *Kölcsey Ferenc: Himnusz*², s ezt túlzás nélkül illethetjük a 75. életévét taposó jeles irodalomtörténész opus magnum művének, a sok évtizedes kutatás gyümölcseként tételezhető alkotásának. A témához való visszatérés nem véletlen: a tudományos igénnyel megszövegezett kötet témája minden korábbi időnél aktuálisabb üzenetként, intésként áll előttünk, a magyar nemzetet, magyar hazát szerető olvasók előtt. E csodálatos költemény ma is időszerű sors- és létkérdés hordozója. Isten áldására, irgalmára – áldd meg..., szánd meg – való hivatkozás ma talán minden korábbi időknél fontosabb könyörgésként áll előttünk. A szerző érvelése: „megint óriási szükség van a nemzeti összefogásra, egyéni és közösségi életünk újratervezésére, újjászerveződésére”, múltunk, jelenünk és jövőnk újragondolására, nyílt önvizsgálatra, a sorsunkkal való őszinte szembenézésre, felelős tettekre, az Isten- és hazaszeretetre épülő cselekvési modellre, parancsra. „Hitünk, emberségünk és magyarságunk lelkiismereti vizsgája: a *Himnusz* testamentum érvényű hagyatékát nekünk, mai magyaroknak kell élő, eleven örökségként tennünk.”

II.

Az előbbi fejezetben Cs. Varga István irodalomtörténészre jellemző, s a tőle kisugárzó szellemiség jegyeire szerettük volna ráirányítani a figyelmet. Ha a kötetek, tanulmányok sokaságát vesszük számba, akkor csakhamar kitapinthatóvá, érzékelhetővé válik a Németh László-életmű iránti vonzalom, elköteleződés, az a belső minőségigény, amely a XX. századi magyar irodalom nagy klasszikusának műveiből sugárzik. Nem véletlen, hogy irodalomtörténeti munkásságában, tanári pályafutásában ez jelenti az origót, ahova az évtizedek során mindig vissza-visszatér, doktori disszertációjával is elköteleződik a Czine Mihály definiálta virtuális szellemi közösség – Németh László eklézsiája – tagjai sorába, abba a szellemi közösségbe, melyben a legkitartóbb ígéhirdetők közé tartozik. Ennek legbeszédesebb bizonyága a *Tanújelek* című gyűjteményes kötet³, amely akár zászlóshajójaként tekinthető a korábban és később született számos tanulmánynak, amelyeknek a *Németh László Bibliográfia* (1992) és az *Írások Németh Lászlóról* (1997) című összeállítás korántsem teljes spektrumát adja.

Mi is sugallta számára a Németh László-kutatás indítékát? Az ő szavait idézzük: „Németh László etikumra épített minőségeszménye, európai műveltsége, nyelvtudása, etikus szemlélete, humánus és nemzeti elkötelezettsége vonzott. Ha az ő ajánlatait követtük volna, akkor a *Széchenyi* szellemében szerveztük volna meg jövőnket, benne a kulcsfontosságú oktatásügyet, akkor Kert-Magyarország he-

lyett nem panel-országot építettünk volna.” Egyéni elkötelezettsége beépült abba a törekvésbe, amelyet az 1987-ben megalakult Németh László Társaság célkitűzésével egybecsengően, annak titkáraként maga is vallott: „Segítse Németh László írásaiban rejlő szellemi értékek összegyűjtését, megőrzését, az irodalmi tudatba, a pedagógiai gondolkodásba, a magyar társadalom – különösen az ifjúság – erkölcsi tudatába való beépítését.” A számára legfőbb példaképpé magasztosult Németh László nyomán fogalmazódott meg a maga életműve – „az emelkedő nemzet az ideálom” –, melyről a katedrán, az írásban, alkalmi előadásain mindenkor hitet tett. Különösen érvényes ez a Németh László-életművet elemző tanulmányaira, amely a *Tanújelek* című kötetében érhető tetten.

A kötetben különböző időpontokban – 1978 és 1983 között – született tanulmányokat gyűjtött egybe. Bennük egy szellemi építmény mozaikkockái szervesülnek rendszerbe, elegyesen az általános érvényű/értékű témafelvetéstől – a regényről és drámáról vallott szemléletéről, Németh László mítoszértelmezéséről, valamint realizmusfelfogásáról, és mindezeknek a regényekben megvalósított/megtestesült példázatairól: az *Emberi színjáték*, a *Gyász*, az *Iszony*, az *Irgalom* című alkotások elmélyült elemzése révén. Mindenik egy-egy mozzanat, példázat az üdvösség-harc és az önmegvalósítási kísérlet irodalmi művekben, ez esetben a regényekben megvívott küzdelméről. Az önmaga „üdvösségét” kiküzdeni akaró Boda Zoltán, a temetőhűség gyászszertartásába belecsontosodott Kurátor Zsófi, a szokásrendbe feloldódni nem tudó Kárász Nelli, a másokért élésben önmagát kibontó életműve, az ítélő erő és a megértés egyeztetettségét megtestesítő Kertész Ágnes belső vívódása, küzdelme „a lélekábrázolás teljességével” utal alkat és sors összefüggésére, teremt olyan társadalmi-történelmi léthelyzeteket, melyek révén „az író nem gondolatrendszerét, hanem szellemi-erkölcsi attitűdjét emeli át az epikába”.

Miközben e csodálatos, mély átéléssel írott tanulmányokat olvassuk, megfogalmazódik bennünk egy gondolat: Cs. Varga István írhatná meg nekünk Németh László e századi monográfiáját, betetőzve azt a sok évtizedes munkát, amellyel értelmezte, méltatta az író életművét, jelezve időtlen üzenetét e talaját vesztett kor számára.

A Németh László-témához való közelítés sajátos útjának vagyunk tanúi Cs. Varga István *Adósságtörlesztés* című kötetében⁴. A *Németh László ekléziájában* című fejezetben azoknak adózik – Czine Mihály, Grezsa Ferenc, Németh Lászlóné Démusz Ella, Hartyányi István, dr. Kovács Zoltán, Tüskés Tibor –, kiknek munkásságában kitüntető helyet foglal el a Németh László-életmű értelmezése/méltatása, kultuszának szolgálata. Méltatja az életműsorozat jelentőségét, de föl-hívja a figyelmet arra, hogy „az nagyon is hiányos, rontott és romlott szövegek sokaságát tartalmazza”. Ám hiába szorgalmazza a kritikai kiadás megindításnak

szükségességét, az még ma sem indult meg. A következő fejezet – „*Jobb és értékesebb utókort remélt*” – újabb CSVI-tanulmányok mellett, az íróról szóló könyvek kortárs szerzői munkáit méltatja.

Cs. Varga István irodalomtörténeti érdeklődésének horizontján – szellemi örökösöként – odafigyel, számon tartja/szemléli mindazon alkotók munkáit, akik az ő élet- és világszemléletével, irodalmi eszményeivel rokon vonásokkal bírnak, akik vele együtt vallják: „hinni, bízni és tenni kell a megmaradásért”, akik tanúságot tesznek arról, hogy „Magyarországon semmiféle csoda nem segít, ha hitben, erkölcsben, erkölcsben, hazaszeretben nem újul meg a nemzet, ha múltját, kultúráját nem ismeri”. A kötetben olvasható írások mind-mind e gondolatkör köré tömörülnek, az irodalmi példák sokaságával mutatnak rá arra, hogy a magyar írók legjobbjai – példaképeink, eszményképeink – írásaikban ezt szolgálják.

A kötetben olvasható útleírások szép példázataiban visszacsengenek a bencés tanárok tanításai: „a külső látványnál is fontosabb a belső élmény, a szellemi gazdagodás, a lelki épülés”, melyet amerikai utazása, Róma csodái, Franciaország kelt benne. Mindazok a művészi erények, amelyek ezekben felcsillannak, a fentebb ismertetett, méltatott erdélyi és moldovai útinaplóban csúcsosodnak ki.

Újabb tíz évet kell várunk arra, hogy Cs. Varga István újabb kötettel jelentkezzen. A *LátóköR*⁵ folytatás és elmélyülés mindazon témákban, amelyek az előbbiekben is föllelhetők, fogantatásuk, megírásuk, közzétételük mögött/fölött fényesen ragyog emberi és tanári hivatásának ars poeticája: „Hiszem, hogy Isten örökén az ember és az élet nem veszítheti el égi küldetését. A jelenkorban nőtt a lelki-szellemi gyökértelenség, hontalanság érzése, ezért az emberi és nemzeti kohéziót növelő kultúrára, irodalomra nagy szükségünk van”. E kötet írásai ezen a szellemi ösvényen haladva Ady Endre, Nagy László, József Attila, Radnóti Miklós egy-egy versének elemzésével, Németh László, Jókai Anna, Nagy Gáspár, Sarkady Sándor könyveinek méltatásával, tanárai, példaképei, mesterei – különös szeretettel Jáki Sándor Teodóz atya – megidézésével, az irodalom hűséges strázsamestereként testesíti meg a föl vállalt szerepet, amelyet Toldi Éva ekként jellemez: „Hozza-viszi a Jó Hírt, a szeretet elavulhatatlan evangéliumát, a magyar irodalom nagyságainak mához is szóló üzeneteit; a Németh László-i minőség etikumával és misztikumával felvértezve, nemzeti imádságaink örök aktualitásának tudatosításával – a sorsfordító és gyakran, sajnos, sorsferdítő időben”.

III.

Az egyetem elvégzése után az edelényi gimnáziumba kapott kinevezést. Borsod megye mesze esett az addig ismert helyektől, művelődési központoktól. Három év múltán Egerbe költözik. Indokoltnak és szükségesnek vélte, hogy ez új tájhoz szellemi kisugárzását, a régiók irodalmi értékeit megismerje, számon tartsa és

„beemelje” azokat az országos köztudatba. A miskolci *Napjaink* és az egeri *Hevesi Szemle* hasábjain megjelenő írásai előre vetítik a későbbi tanulmányíró kvalitásait. Ezt jeleníti meg számunkra, immár könyv alakban, az *Utak és távlatok* című kötet.⁶ A kötet első harmada három költő – Kalász László, Serfőző Simon és Papp Lajos – pályaképét rajzolja meg, az addig megjelent köteteik fényében, keresve és kijelölve a rájuk leginkább jellemző vonásokat. Az első évek nyújtanak lehetőséget arra is, hogy feltárja Németh László életútjának a borsodi és hevesi tájakhoz/helységekhez – jelesül Sárospatakhhoz, Sirokhoz, Egerhez – kötődő kapcsolatait, emlékeit, életének apróbb-nagyobb mozzanatait, amelyek gondolatvilágában is helyet kaptak, későbbi művek csíráit hordozták magukban. A téma – Németh László műveinek mind elmélyültebb kutatása – már ekkor rabul ejti. Közvetve – az Ady Endre iránti tisztelet – révén jelen van a hevesi születésű Biró Lajos újságíró életének bemutatásában, valamint közvetlenül is az Ady és a szlovenszói magyarság magyar írói közt kialakuló kapcsolat bemutatásában, s kapcsolódik ehhez a Németh László által vízionált hídépítés: a „tejtestvérek” gondolatköről a közép-európai egymásra találáson át, a Duna-gondolat fölvetésében ölt testet, abban az időben, amikor a hivatalos politika a revans szellemét hirdette. Cs. Varga István szól arról is, hogy ez az eszme a szomszédos népek legjobbjaiban is visszhangra lel; a magyar irodalomban is – Nagy László bolgár fordításaival példázva – folytatásra talál.

Az edelényi rövid kitérő után immár fél évszázada Egerben talál otthonra. Az értelmiségi lét ismerve – a megismerés kiapadhatatlan szomszédja – indítja arra, hogy az előbbiekhöz hozzáadva, ott is „feltérképezze” mindazt a sajátos szellemi értéket, amelyet az számára nyújthat, s hogy megtalálja a lehetőséget másokkal is megismertetni, amivel pedig ő gazdagíthatja mindezt. Ennek szép példája (mintegy az előbbi kötet folytatásaként) a *Hevesi és borsodi tájhazában* című könyv.⁷ E törekvés jegyében irányítja az olvasók figyelmét Apor Elemérre, aki „a két háború közti időszakban a testvérműzsák szolgálatában állt”, akinek későbbi „életválságai sem tudták kikezdeni emberhitét”. A Dobó István életét megelevenítő regénye – „költői széppróza” – irodalmunk maradandó, megbecsülésre méltó alkotása lett. Az évek múltán megjelentetett kötet utószavában Apor Elemér regényét Gárdonyi Géza *Egri csillagok* című regénye mellé helyezi. A jelképes egeri irodalmi galéria elismerésre méltó személyisége, a *Nyugat* harmadik nemzedékéhez tartozó Kálnoky László költő pályaképét Csűrös Miklós monográfiája bemutatása révén vetíti elénk, utalva arra az adósságra is, amellyel Eger városa tartozik emléke ápolásában. Heves megye kiváló szervező és alkotó egyéniségei közé tartozik a szellemi organizátor szerepére vállalkozó Moldvay Győző – lapalapító, szerkesztő, a Hatvani Galéria létrehozója. Adósságtörlesztés az emléke előtti főhajtás. A kötet második részében újratalálkozunk az előző kötetben megismert és méltatott Kalász László költővel. A Hetek íróközössége, ahova ő is tartozik, jellemző vonása-

ként, költői erényeként említi: „összeköti őket a »sorsköltészet« vállalása, a költői szó társadalmi küldetésének hitvallása a változó körülmények között is”. Ezúttal is méltatja hűségét szülőföldjéhez – Perkupához és Szalonnához –, ahhoz a tájhoz, melynek szépségét oly sok versben örökíti meg. A verselemzések tömörsége, láttató ereje lenyűgözi az olvasót, beavat bennünket is az alkotások rejtelmeibe, feltárja szépségeit. „Finom ívű, egy tömbből alkotott versei a szűkszavúságig rövidek és tömörek. Célja a gondolathoz igazított versforma, a kifejezés egyéni, markáns pontossága.” A Kalász Lászlóéhoz hasonló elmélyült pályaképben vetíti elénk Cseh Károly életútját és költészetét. Hét megjelent kötete elemzésével tárja elénk azt a költői világot, melyben „a poétikai teljesség igénye” munkál. A kötetzáró fejezetben három közelkép, személyiségrajz egészíti ki, gazdagítja, színezi az egeri szellemi életet: a Sándor Andrásé, aki a damaszkuszi utat megjárva, a „fényes szellők” köréből jut el „a személyes ügyé vált nemzeti ügy” szolgáltatóra; az Egerben élő irodalomtörténész Lőkös Istváné, aki „európai műveltségre kitekintő szemlélettel munkálkodik irodalmi értékeink közkinccsé tételén és a világirodalom eredményeinek befogadásán”, a délszláv irodalom ismertetésével szolgálja a szomszédnépek jobb megismerésére buzdító Németh László-i gondolat kiteljesítését; a Mészáros Györgyé, aki közéleti mindeneként, „igazságkereső bátor emberként”, a ciganológia tudományos művelőjeként, a szellem emberére jellemző tudásszomjával, igénnyel és szenvedéllyel, kötelességtudással haladt a sors által számára kijelölt úton.

A tájhazai értékek felmutatásának mintegy szép zárszavaként szól a *Borkultúra kettős tükörben* című kötet⁸, amelyben Cs. Varga István az egeri borvidék és a hozzá hasonló értékeit feltáró szakmunkák szellemi társaságában tesz kísérletet „a bormotívum vázlatos áttekintésére a magyar költészetben”, a világlírára történő kitekintéssel. Az előbbiek ismeretében talán mondanunk sem kell, hogy mily gazdag ismeretanyag alapján hívja a bor fogyasztóit/kedvelőit „szellemi kalandozásra”, a rá jellemző érzékletes stílusban tárva elénk a világ- és a magyar irodalomhoz köthető poézis gyöngyszemeit, a bor dicséretét, Janus Pannoniustól napjainkig, kiegészítve azt a borivók Tízparancsolatával.

E gondolatkör határokön átívelő kitekintéseként hivatkozhatunk arra a kötetre⁹, amely alcímében utal tartalmi és formai jellegére: *Szellemi utazás Erdélyben és Csángóföldön*. Ha röviden kívánjuk jellemezni: lírai töltetű, hittel, reménnyel és szeretettel átitatott vallomás-útinapló ez az elszakított magyarságról, az erdélyi és moldvai magyarság anyanyelvhez és kultúrához való ragaszkodásáról. „Idegenvezetője” a csángók apostolaként tisztelt és szeretett Jáki Sándor Teodóz bencés szerzetes, aki száznál is több alkalommal járt Erdélyben és Moldovában. Az ő kíséretében „rokonföldi utazóként »valóságos szellemi zarándokút«-ra vállalkozik abban a meggyőződésben, hogy a *Haza a magasban* illyési fogalom védernyője

alatt ott rejtőzik a csángóvidék is, ott vannak az évszázados mostoha sorssal dacoló szorgos és imádkozó nemzettestvéreink is”. Az utazás nem csupán szemet és szívet gyönyörködtető sorozatában él benne, a látottak „a hozzájuk csatlakozó szakrális animáció révén a magyar sorsközösség, hitet és tudást gazdagító, valóságismeretet növelő, történelmi-kulturális örökségünk értékei is”. A megközelítési mód sajátos, egyéni, amelyben minden mozzanatnak, történésnek, amelyet meglát, megidéz, meghatározó funkciója van. Könyve egy időben adattár és szemléletünket modelláló szellemi utazás lenyomata, amely valós, sürgős és eredményes cselekvésre buzdít.

IV.

Cs. Varga István a győri bencés gimnáziumban – amint az akkoriban általános és kötelező érvényű volt – orosz nyelvet (is) tanult. Tanára, bár hadifogságbeli tapasztalata nem erre predesztinálta volna, e tantárgyat is a világra nyíló kapuként, egy csodálatos kultúrába, irodalomba való belépőjegyként tanította. Nagy szerepe volt abban, hogy a minden jóra érzékeny tanítvány Debrecenben magyar–orosz szakra iratkozott, élt a felkínált oroszországi tanév lehetőségével. Később, a hajdúvárosba visszatérve, öt éven át orosz nyelv és irodalom katedrán dolgozott. Ez korántsem jelentett csupán ötéves elkötelezettséget, az orosz kultúra és irodalom szeretete tanulmányok sorában ölt testet. Ennek gyümölcse az 1986-ban megjelent *Jeszenyin világa* című kötete¹⁰. A költő iránti rokonszenv, mondhatnánk, szerencsés találkozás, hisz az első fejezet elé tűzött Jeszenyin-idézet – „Az én lírámat egyetlen nagy szeretet / élteti: a haza iránti szeretet. / A hazaszeretet: műveim alapja” – akár Cs. Varga István irodalomtörténeti hitvallásaként is aposztrofálható, tanulmányai, kötetei mindenike ezt sugallja. Beszédes bizonyossága, példázata a Németh László-i szállóige – „a megismerés: megértés; a megértés: szeretet” – által átítatott megközelítésnek, bemutatásnak, értelmezésnek. Jeszenyin súlyos történelmi korfordulók tanúja. Egy patriarkális orosz faluból vezet útja a történelem színterére, a város forgatagába, útvesztőibe, a szülőföld melegéből a világot felforgató forradalom zajos világába, a tiszta mélységből a zavaros felszínre. E sorsfordító időkben lesz „Oroszország botránys lantosa”; válik „a magam se kellek senkinek” létállapotában tévelygő alkotóvá. Legfontosabb életérzése, az orosz haza végtelen szeretete sem mentette meg attól, hogy élete – mint a két végén égetett gyertya – oly korán kihunyjon. Cs. Varga István könyvében az életút és az életmű kéz a kézben járnak, folytonos kölcsönhatásban, melyben a vezérfonal mint a költői példázatok által konkretizált/tükröződő léthelyzet bontakozik ki előttünk a könyv lapjain. (A szerző elmélyült ismeretanyagát példázza a kötet végén található bibliográfiai/filológiai adattár.)

Az orosz irodalomhoz való kötődés érhető tetten az egy évvel később megjelent

Tanújelek című kötetben, amely Cs. Varga István életművének másik meghatározó szegmenséhez, Németh Lászlóhoz kötődik, jelesen a kötet ama fejezetéhez, tanulmányaihoz, amelyek az író és az orosz irodalom kapcsolatát hivatottak elénk tárni: az íróét, a fordítóét, a tanulmányíróét. Puskin, Gogol, Tolsztoj, Dosztojevszkij, Csehov személye és alkotásai jelzik e szellemi tájékozódás állomásait, műveik elemzése jelenti főbb ösvényeit; továbbá az összehasonlító irodalom körébe tartozó tanulmányok, amelyek témája az *Iszony* és az *Anna Karenina* asszonyországnak azonossága és különbözősége, vagy a Dosztojevszkij-hatások kimutatása az *Iszony* és az *Emberi színjáték* című regényekben.

Cs. Varga Istvánnak az orosz irodalomhoz, jelesen a Jeszenyinhez fűződő bensőséges kapcsolatát jelzi, hogy évtizedek múltán is visszatér kedvenc költőjéhez. A 2012-ben megjelent *LátóköR* lapjain három tanulmány foglalkozik életművével, a rá jellemző „ikonarcúság”-gal, magyarországi fogadtatásával, annak gazdag kiáradásával. A Jeszenyin-fejezet kedves darabja a „*Bokraink közt már a szél barangol...*” kezdetű vers poétikai bemutatása. Az abból kiragadott bekezdésnyi példaszöveg Cs. Varga István kitűnő elemző készségét/képességét dicséri. „A *Bokraink közt* nem az érzelmi, hanem a hangulati lírához tartozik. A költő légielen tiszta, poétikus atmoszférát teremt, érzéki rátapintással ragad meg finom, ellebbenő hangulatokat, árnyalatokat, ízeket. Lélekbe ivódik a verszene, a dallam, az emlékezetben megőrződik a láttató erejű képsor. A vers olvasója újjáélt emlékké szelídült élményeit. Pompás színek tobzódnak, az elmúlás is gyönyörű ebben az elégikus dalban, elhalkuló lírai verszenében.” Párhuzamokat, rokon Berzsenyi-, Petőfi-, Ady-, Juhász Gyula-versmotívumokat sorol a magyar irodalomból; más Jeszenyin-fordításokkal példázza a nagy orosz költő folytonos jelenlétét kultúránkban.

*

Mivel is zárhatnánk a CSVI-életműben tett szellemi utazásunkat? A róla, a szolgálatáról alkotott kép legtömörebb megfogalmazását is Tőle kölcsönözzük: „jó ügyekért szabadon szolgáló értelmiségi”-ként tanított, írt, beszélt, amikor és ahol csak tehetette. Minek a jegyében? „Németh László szellemében hiszem, hogy az emberek többre taníthatók és jobbá nevelhetők.” Tanárai, példaképei alapozták meg azt a szellemi habitust, amely szerint létszemléletében az Isten, Haza, Család hármasa volt/lett a meghatározó irányzék; munkásságában pedig a szép, a jó, az igaz és a szent keresése, felmutatása és hirdetése. Munkáséveit tanítványai tisztelete övezte, előadásait hallgatóinak meleg kézszorítása jutalmazta. Sőt annál is több! A József Attila-díj országos, a Pro Agria életműdíj a tájhaza, a Kapuvár Díszpolgára cím pedig a szülőváros elismerését példázza... De ne csak a múltba nézzünk! Hisszük, hogy még lesz folytatás: tanulmányok, kötetek, előadások! Búcsúzóul kívánjuk: *ad multos annos!*

Jegyzetek

- ¹ *Szent művészet. Tanulmányok az ars sacra köréből.* Válogatta és szerkesztette Cs. Varga István, Xénia Könyvkiadó, Budapest, 1994; Cs. Varga István: *Szent művészet II. Tanulmányok költészetünk szakrális vonulatából.* Magyarországrért, Édes Hazánkért Kiadó, Xénia Könyvkiadó, 2000.
- ² Cs. Varga István: „Nyújts feléje védő kart...” – Kölcsey Ferenc: Himnusz. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2020.
- ³ Cs. Varga István: *Tanújelek.* Írások Németh Lászlóról. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- ⁴ Cs. Varga István: *Adósságtörlesztés.* Tanulmányok, esszék, recenziók, vitacikkek. Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2002.
- ⁵ Cs. Varga István: *LátóköR.* Esszék, műelemzések, egyéb írások. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2012
- ⁶ Cs. Varga István: *Utak és távlatok.* Miskolc, 1987.
- ⁷ Cs. Varga István: *Hevesi és borsodi tájhazában.* Esszék, tanulmányok. Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 1997.
- ⁸ Rácz László – Cs. Varga István: *Borkultúra kettős tükörben.* Hungarovox Kiadó, Budapest, 2016.
- ⁹ Cs. Varga István: *Rokonföldön.* Szellemi utazás Erdélyben és Csángóföldön. Xénia Könyvkiadó, Technet Kft. Budapest, 2014.
- ¹⁰ Cs. Varga István: *Jeszenyin világa.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 1986.

Saitos Lajos

Lehetett volna boldogabb*(Bertók-montázs)*

Mintha előlről kezdeném
a világnak négy sarka volt
abban is leginkább Vése
ölel és szétfeszít a fény

mindenki hallott valamit
ahány irány annyi haza
magasan száll az egyszeregy
az idegekben a salak

remélni a legjobb üzlet
összeér a sok kis esély
rakosgatni kínra a kint
valaki magában beszél

valaki néz a rácson át
valaki ráz egy lepedőt

Mégis-ének

Semmi sem hiábavaló
még a pusztába kiáltó
szó sem – amely végig-
fút söpör az őszi avaron
fölkavarja a port befúj
a fűszálak közé a levél-
csomók alá tudtul adni a
bogárrajnak mégis-énekét!

Télelő*Csanádi Imre és Csoóri Sándor emlékének!*

Jönnek, jönnek a ködbikák,
bikaborjak átgázolnak a mezőn,
irtásföldeken, elhagyott legelőn,
harc repülőtér kifutópályáján, le
a hegynek nevezett Gránásból –
föllegelik a füvet, virágot, kórót,
nem marad utánuk se gyom, csak
páras ujjú patanyom, jönnek a fel-
perzselt falu határáig – mementónak...!

Kórisme

Fájás a fejedben
maradék fogaidban
reumás testedben
csontjaidban – fájás
lelkedben gondolat-
gondjaidban nyak-
szirteden grinceden
fájás hátad kifutó-
pályáján – a lélek
kényszerű föl- és
leszállásakor – fájás
ami mégis éltet!

A reménység lépcsői

Fölfelé!
Ahány lépcső,
annyi szemfényvesztés...!

Lefelé!
Ahány lépcső,
megannyi megtérés...!

László Zsolt

Egy szem barack

A törpe őszibarackfa harmadik életévében virágzott a kertben. Szigetiék türelmetlenül várták, hogy hoz-e termést. A tavasz a szokásosnál melegebb volt. Tombolt, veszettül vegetációba kezdtek a növények. Egyik napról a másikra virágba borultak a fák. A kicsi barackfa is rózsaszín virágaival örvendeztette a családot. Aztán szíromhullás után a kicsi fán négy szem zöld terméskezdemény mutatkozott. Szigeti minden nap többször is meglátogatta a fácskáját. Nőtték a barackok, kezdtek már színesedni is. Milyen jó, hogy éppen négy szem – gondolta Szigeti. Így mindenkinek jut majd egy-egy szem. Nekem, az asszonynak, a fiamnak és kicsi lánykámnak. Egyik éjjel a mihaszna semmiből erős szelet kavarázó vihar támadt. Nem tartott sokáig, ahogy jött úgy tért vissza a láthatatlan térségbe. Reggel Szigeti kiment a fácskához. Döbbenet vette észre, hogy a négy szem barackból hármat leütött a fiatal ágakról a szél. Majdnem elsírta magát. Most mi lesz? Az egyetlen ágak között csüngő barackot figyelte. Mintha megszólalt volna.

Napok, hetek skáláztak a múlt időben. A barack nőtt, színesedett. Egyre nagyobb lett, jóval nagyobb az átlagosnál, majdnem sárgadinnye nagyságú. Cirmosodott és messziről meg lehetett érezni azt az igazi barackillatot. „De mi lesz így? Hogyan lesz ebből kóstoló? Negyedelni kell, bár nem illik. Jár a kóstolás az asszonynak, hiszen ő viszi a háztartást, a kislány oda van a gyümölcsért és az idén még nem ehetett a saját kertünk gyümölcséből, és hát a fiú is, hiszen egész évben segédkezik a kertben, gyomlálni, ásni és permetezni. Jómagam meg nagyon kíváncsi vagyok a saját termésünk ízére.” Nagyon nagy kérdőjel rajzolódott ki Szigeti agyában. Egész lényét átjárta az osztozkodás, kóstolás dilemmája. Negyedelni, vagy nem negyedelni. Elalvás után barackokkal teli ládákkal álmodott. Munkába menet a zöldségesek standja előtt percekig álldogált és a barackok méretét, színét és az árakat bámulta.

Hétvégén – lévén jó erős napsütés – a kerti asztalhoz telepedett. A hőség szinte elviselhetetlen volt. A nap kegyetlenül szúrta. Szigeti elbicegett a kis fához. Nem kívánta még leszakítani az egy szem barackot, pedig régen el kellett volna már döntenie, hogy mi legyen a sorsa, ki mit kap kóstolóba. Negyedekek legyenek, vagy bármi más? Tenyerét óvatosan a barack alá tolta.

Csiklandozó szőröcskéi enyhén bizsergették tenyerének bőrét. Aztán egyszer csak a barack a kezében maradt. Abban a pillanatban nem bánt semmit, hiszen a barack a héja alatt már lágyult. Gyorsan elvonult a félárnyékba tolt kerti asztalhoz. Fonatos kerti székébe lökte magát, és a barackot az asztal közepére tette. És ekkor eljött a dráma, a katasztrófális szembesülés. A barackágak takarta oldalán, gömbölydedsé-

gének másik felén egy körkörös penészedő, punnyadt foltot látott meg. Majdnem a barack felét érte ez a romlás. Az élet mindig próbára teszi az embert. Szigetit kiverte a víz, halántékában erős lüktetést érzett. Most mi lesz? Nézte-nézte a saját egy szem termését. Hát nem lesz kóstolás. A nap kegyetlen erővel forrósította az asztal árnyékából kilógó felét. Szigeti figyelte, ahogy az asztal lapján a hűvös árnyékot felváltja az aszaló hőség, a fény gyilkos ereje. Már nem volt semmilyen ötlete. Az asztal árnyékos közepéről kitolta a barackot a perzselő hőségbe, az asztal másik felére, hogy hadd rohadjon tovább.

Mese (1998)

Hadnagy József

Ajándék

(Ez a karácsony)

Ez a karácsony is
olyan, mint a többi,
spórolt pénzét ki-ki
ajándéokra költi,

csak hogy most az égen,
minden ember látja,
megjelent, mint egykor,
talán utoljára,

a betlehemi jel,
túlsorduló kancsón
két csillag beszélget
titkokat aranylón

a fény morzenyelvén
az idők végéről...
víziók törnek rám
kávém sötétjéből,

apám jövő-szomjas
szemeivel látok:
túlsordult a pohár –
ezért ez az átok

rajtunk... karanténban
gubbaszt a karácsony
mindenütt a földön,
ajándék a rácson...

Álomhalál

(Romantikus pillarésen)

Álmodtam éberem,
szüntelen, mondhatom:
voltam Zrínyi, voltam Balassi
végvári tájakon...

Szüntelen éberem
olykor-olykor álmodom:
vagyok Zrínyi, vagyok Balassi
életvégi tájakon...

Éberek legyetek,
végvárok, végvárait,
védtelek, védelek –
védjétek álmaim...

Ágyúgolyó süvít –
mint Balassi vére
Esztergom kövére,
álmaim elfolynak,
végvárok, végvárait
fogynak, egyre fogynak...

Kitörni, mint Zrínyi,
ha már meg kell halni,
egy utolsó rohamra –
maradék álmokon
álmahalált halni...

Szűk Balázs

Fiam ha utazik

Viszi fiamat a táska,
Miként jó időt a gyáva

Szél. Nem tudja még ő sem,
Lába alatt a kő sem,

Hazaér-e ma még.
Mint apró buborék,

Tornászva így száll,
Anyjához kószál.

Fiam végleg elutazott

Anyjától kószál
Egy távoli tónál,

Jaj, elveszett nekünk
A mi örök derünk,

Hazaér-e még,
Mint egy buborék?

Könnyező kőszem,
Mi marad, ha ő sem?

„Lyukas ötágú síp”

Valami hiányzik közepén:
A Szabadság!
Valami hiányzik a szélen:
A Mennycsászár!

Nincs már a szív,
S nincs már a kéz,
Mi álomba hív,
És vadonba néz.

Valami hígul közepén:
A Feltámadás.
Valami mállik a szélen:
Szép Magyarország.

Madarász Imre

Egy életkudarcs sikerkönyve

Giovanni Papini „ifjúkori önarcképe”

Nevezhetjük jellemzőnek, logikusnak, sorsszerűnek is, hogy Giovanni Papininak, aki az olasz kultúrában a bölcseleti irracionálisizmus egyik meghonosítója volt, és aki ennek megfelelően, a paradoxonok jegyében élte le életét és alkotta meg életművét, a talán legjobb, legelevenebb, „leghíresebb”, „paradigmatikus”¹ könyve rendhagyó, fiataalkori önéletrajza, Joyce-szal szólva, „ifjúkori önarcképe” lett, amelyben (addigi) életét totális kudarcként mutatja be, szépirodalmi főműve egy olyan alkotás, amelyről (és amelyben) saját maga jelentette ki: „Ez nem művészi alkotás: vallomás önmagamnak és másoknak.”² Paradoxon? Logika? A paradoxon logikája? A logika paradoxona? E kettősség – és főleg egysége – nagyon is illett ahhoz, amit – kellő óvatossággal, erősen redukált értelemben – Papini filozófiai habitusának mondhatunk, irracionalista és önellentmondásos, egymást kizáró elemekből és szakaszokból építkező gondolatvilága, szélsőségesen heterogén és kacskaringós munkássága legállandóbb – ha nem egyedül konstans – sajátosságának.

Az 1881 és 1956 között élt firenzei Papini egyike volt a huszadik századi olasz irodalom legkülönösebb, legfurább, legellentmondásosabb reprezentánsainak. Már maga a helye, a rangja, a szerepe is kérdéses az „első Novecentóban”. Ropant terjedelmű, zsenge ifjúkorától nagybeteg öregkora végső erőfeszítéseig gyarapított „oeuvre”-je ellenére sem kanonizálódott klasszikussá, és mániánkus különütassága, végletes egoizmusa dacára is főként mint „csapatjátékos” gyakorolt nem lebecsülendő hatást korára, mint fontos folyóiratok alapítója, főszerkesztője, spiritus rectora (*Il Leonardo, Il Regno, La Voce, Lacerba* stb.). „Mindenütt jelen levése”³, mindenben benne levése, a legkülönbözőbb törekvésekkel, eszmékkal, szerepekkel való azonosulása kultikus szolipszizmussal eltelt egyéniségének inkább széttöredezését, kontúrjainak elbizonytalanodását eredményezte, mintsem kiterjesztését, magasba növesztését, páratlan egyediségét. Művei között, többük nemzetközi (egyebek között magyarországi) sikere ellenére sem találni világirodalmi magasságú, örök-egyetemes remekművet. Hatása behatárolt, korára-korlátozott maradt, hírneve pedig vitatottságával jelentett és jelent ma is egyet.

Ez érvényes a „boldog békeidők” végoráján, Európa utolsó békeévében, 1913-ban megjelent *Un uomo finito* című önéletrajza is (melynek címét Révay József 1934-ben úgy fordította: *Élőhalott*), és nem csupán fogadtatására, utóéletére, hanem már a tartalmára is. Egyvalami vitathatatlan itt: koraszülött opus ez. Önéletrajzot írni

harmincéves korban? De Papini magamagát koraérettnek látta és láttatta. („Én sosem voltam gyermek. Nem volt gyermekkorom.” Könyve eme nyitómondatát az első fejezetben még kétszer megismétli.⁴) Ahogyan egész pályafutását: egy sebzett lélek sebtében befutott pályáját. Sosem volt gyermek? Vagy inkább mindig is az maradt és sosem vált felnőtté? Nem lehetséges, hogy „életkönyve” a valódi élettörténetének azért csak az első korszakát öleli fel („epoca”-ját, ahogy Alfiri nevezné), mert abból kinőni sosem volt képes, a „sosem volt gyerek” örök gyermek, örök kamasz, örök fiatal maradt? A fiatalság képzetéhez az irodalmi képzelet többnyire pozitívumokat társít, de Papini örökifjú volta megmutatja a negatívumait is. Az éretlenségből adódó kapkodást, szertelenséget, szélsőségességet, szeszélyességet, szerepkonfúziót. „Nem vagyok már semmi, mert minden akartam lenni” – summázza életét és életrajzát az utóbbi utolsó mondatában.⁵ És csakugyan: akart lenni próféta, apostol, szent, vallásalapító, még Isten is⁶ – korai ellenpontjaként későbbi katolikus megtérésének, s a felől nézvést a főbűnt elkövetve.

A gyermekkori mindentudás-vágyat a kamaszos mindent tenni akarás váltotta fel. „Azt akarom, hogy velem, munkásságom által vegye kezdetét az emberiség történetének egy új korszaka.” Ez a megalomán-gigantomán izzás messze felülmúlta a már kisfiúként „vadul és rendetlenül” olvasó⁷ telhetetlenül könyveket faló Papini által bizonyosan ismert Baskircsev Mária (Bashkirtseff Mária, Marija Baskircseva) „intim vallomásainak”, naplóinak (1887) „gloriae cupiditas”-át⁸ – ugyanakkor, a műfaji és életkori különbözőségekből adódóan is, komorabb színekkel, szigorúbb önbírálattal idéződik fel, fejeződik ki. Papini ebben is felülmúlhatatlan akart lenni: arra törekedett, hogy róla senki ne mondhasson több rosszat, ne írhasson irgalmatlanabb elmarasztalást, mint tulajdon enmaga. A megalomania nem vész el, csak átalakul? Papini nem akart és nem bírt megalkudni: ezzel játszott a valódi nagyságát. Ahol a jelszó „aut Caesar, aut nullum”, ott a végeredmény rendszerint a kudarc lesz. A kompromisszumképtelen ember nem bír választani, válogatni, rangsorolni, súlyozni, egyes dolgokat előtérbe helyezni, másokat hátrább sorolni, némelyekről teljességgel lemondani a cél érdekében. Az egyetlen célért, melyet elérni lehetséges, míg a cél-prolifерáció kizárja a sikerességet. Egy távfutó nem futhat egyszerre sokfelé, csak egy irányba. Egy kancsó víz éltethet, kivirágoztathat egy cserép növényt, ámde kárba vész, ha egy egész virágoskertben locsoljuk szét. A gyermeki-gyermeteg „mindentudó” (onnisapiente) retrospektíve felismerte: „Mindenben kutakodtam, mindent összekevertem, minden megismerhetőt megérintettem és megszagoltam, belevertem fejemet a megismerhetetlenbe, de nem mélyültem el soha semmiben.”⁹ „Mindenbe belekezdtem, de nem fejeztem be semmit.”¹⁰ Egyetemes ember akart lenni, ami a reneszánsz idején még megvalósítható volt, ámde a huszadik században már elérhetetlen: univerzális géniusszá nem nőhet ki magát.

Az abszolútumot keresve a nihilre lett: „Én vagyok a tökéletes nihilista.”¹¹ Kevesebbet markolva többet fogott volna. A kevesebb több lett volna. Önkritikából is. Helyesebben: öngyalázásból. Mert a kritika racionális és mértéktartó. Az a felvilágosult ész jellemzője. Az önostorozás Papini keresztény megtérését előlegezi. Az sem oldotta fel belső antagonizmusait. Csak – újfent – átalakította azokat: a konformizmus és az „eretnekség” feszültségévé. Az ultraradikális önpocskondiázás-önlefozkodás nem vezetett, nem vezethetett el a lelki megújodáshoz, az igazi katharizshoz. Amikor Papini azt írta – harmincévesen! – „Éreztem, hogy ami életemből a legjobb volt, azt már megéltem”¹² nem is tudta, milyen igaza volt. A Mussolini-diktatúra idején a rezsim híve lett. 1913-ban nem láthatta, milyen jókor írta meg – amúgy elsietett – önéletrajzát: a második világháború után a legádázabb meakulpázással is nehezen tudta volna lemosni, levezekelni fasizmusát, „birodalmi” nacionalizmusát, „ducismo”-ját (Mussolini-nyalását).

„Azért valamit csináltam”¹³ – vigasztalja magát az önéletrajz befejező fejezetben. És valóban. Valamit felmutatott. Példát is az ifjúságnak. „Harminc éves kora után látja meg az ember, hogy mennyit ér, mert nyomában jönnek a fiatalabbak.”¹⁴ Hozzájuk szól búcsúzásképpen. Máig tanulságosan. Máig olvasottan – mármint azok szűkülő körében, Szerb Antal emlegette „kicsi konfraternitásában”, akik olvasnak még. Sokan beérnék ilyen „életkudarccal”.

Jegyzetek

- ¹ Giacinto Spagnoletti: *Storia della letteratura italiana del Novecento*. Roma, 1994, 174. o. Salvatore Guglielmino: *Guida al Novecento*. Principato, Milano, 1978, 121. o.
- ² Giovanni Papini: *Un uomo finito*. Vallecchi, Firenze, 1974, 228. o.
- ³ Guglielmino, 121. o.
- ⁴ Papini, 5–8. o.
- ⁵ Papini, 229. o.
- ⁶ Papini, 143–152. o.
- ⁷ Papini, 120., 130. o.
- ⁸ *Bashkirtseff Mária intim vallomásai*. Dante kiadás, Budapest, é. n. (1920), III. kötet, 10., IV. kötet, 107. o. stb.
- ⁹ Papini, 15, 175. o.
- ¹⁰ Papini, 176. o.
- ¹¹ Papini, 207. o.
- ¹² Papini, 155. o.
- ¹³ Papini, 228. o.
- ¹⁴ Papini, 226. o.

Dudás Sándor Álarcarányok

»Ki minek gondol, az vagyok annak.«
(Weöres)

Álarcviselő,
valós s túlzott arányok.
Az idegenség
lebírása.
Álarcunk alól kilátszunk.
Kívül festett,
belülről takart?
Kölcsönös szerepek.
Szájmozgás és szem
mérlege itt,
hangzat és hallás
kettőse ott.
Meggyőződést
mimika,
testbeszéd
támaszt alá.
Küzdünk kockáink
mozgóvonalán.
Fáraók aranyálarca
alatt
bennünk élő
isten-vágy:
különbözőségünk
közöse.

Tavaszi pillanat

A zajos világ tetején
angyal ül, ruhája fény,
villanáskép: tavaszi karc.

A sarki presszó ablakán
benézek át egóm falán:
emlékből villan három arc.

Nagyhajú srácok, vékonyak,
előttük pár sör, két konyak.
Szavak világot váltanak.

Mostba elér az az idő –
hűlt élmények szárnya nő
máig töretlen hit alatt.

A betonjárdán két veréb
morzsázik. Egy ütemre lép,
vihog valamin két leány.

De történt sok más – így beszél,
kezemet fogja a szél.
A be nem járt óceán,

s az elszalasztott többi, mint
vádoló - békítőn tekint
belőlem nézve rám.

Villanáskép: tavaszi karc,
derű-sátrat, új lombokat
növesztenek a fák.

Szűkebb hazám

A 70 éves Újszilvás köszöntése

Tápió! Erdők szelleme...
 Homokot kötő gyökerek hoznak,
 mocsárhátakra épült helységek,
 folyó:
 ősi pogány kor.
 Honfoglaló
 vezérek szelleme,
 szegénység
 lelkünk-moházó sziklái,
 betyárok
 szilaj vágtaí,
 messzi városok hívása,
 rózsafaágon vergődő
 szél szárnya,
 búzatábla hullámszála.
 És a fák, a fák, a fák...
 Hozod az újuló időt,
 hogy lássuk
 fénynek teremtett arcodat.

Simek Valéria

Nappalok és éjszakák

A csend apró gallyakat tördel
 a lezúdult éjszaka tépelődésében.
 A nappalok megvadult lovaként
 vágatnak a munkába, de az éjszakák
 töpörödött anyókák szemével
 visszafelé látnak, könnyek nélkül.
 Helyhez kötötten, legyen az ágy
 vagy szék, melyen önmagad foglya vagy.
 Gyermeked a domb másik oldalán
 járnak, háttal a megtett útnak.
 Hiába fürkészed a rejtett jövendőt,
 átírnak téged is a nappalok.

Széttaposott nappalok

Körbe szimatol a délután,
 s Te sírsz, hogy elég volt már...
 Dagadt bokával rogyan
 a földre az este.
 Az udvaron száradó ruhák
 tisztaságuk susogják.
 Kezedből kukoricaszemek
 potyognak, mint aranycsillagok
 a véka fűz-ölébe.
 Repedezett ujjaid, mint a
 sebzett föld,
 dédelgetik az őszbe ájult
 virágokat. Lábadon a
 széttaposott nappalok
 sárcsomóit viszed.

Kérdőjelek

Tudod, most szerettem volna
 eltévedni ebben a nagyvárosi
 forgatagban. Annyiszor álmodtam
 azt, hogy segítséget kértem a
 hazavezető úthoz.
 Bekerített a csönd, és nem
 csitulnak az emlékekkel teli
 mindennapok. Megyek, jövök,
 mint az évszakok, nincs
 maradásom. Itt járt, itt hagyott
 mindent. Az összebújó évtizedeket,
 jókedvet, az örvénylő kérdőjeleket.
 Az összekevert világot.

Velence (1997)

Bakacsi Ernő

A „verőfény” titka

(Részlet a szerző tavasszal megjelenő krimi kisregényéből)

Úgy látszik, ma csak a zsinórt áztattam – morgolódott magában Bányai Kálmán. Ilyen is ritkán fordul elő, hogy ne fogjon semmit. Csak egy nyamvadt méreten aluli hal akadt a horgára, amit persze visszadobott. Tudta, hogy nem a legmegfelelőbb időpont ez a horgászásra, a hajnal és az este jobb szokott lenni, de mit tegyen, csak most volt ideje. Éjszakás. Aludni is kell valamennyit, így aztán csak délben jött ki a tóra. De fogott ő már ilyenkor is gyönyörű példányokat. Úgy gondolta, megpróbálja most is, a hétvégére kellene. Szereti a család a halat. Jól főzi az asszony a halászlét, de az ő sült halai az igaziak. Azt úgy nem tudja senki elkészíteni a családban, mit a családban, még a faluban sem, mint én – húzta ki gondolatban a mellét. Nyitja van annak, érteni kell hozzá! A paprika és a bors aránya, felvitele a halra, a pácolás. Hajaj, tudomány ez. Időbe telt, amíg ő is kitanulta, megtapasztalta, rájött az arányokra. A Laci sógornak ez a legjobb ünnepi étele, azt mondta, még a borjúpörkölt is kismiska hozzá képest. No, de elkalandoztam egy kicsit, majd holnap újra kijövök. Ma nem volt szerencsém, vannak ilyen napok. Sok halat fogtam már itt, rendszeresen etetek is, nem fogyott még ki a halállomány a tóból. Előhúzta az ülés alól a hátizsákot és kezdte visszapakolni bele a cuccot, az elemóziás szatyrot, a sörösüveget, a gilisztás dobozt, behúzta az egyik botot is. Szétszedte, a helyére került az is. Már a másikért nyúlt, amikor úgy látta, hogy mozog az úszó.

Pizkálgatod, kóstolgatod, harapj rá – morogta, mintha a hallal beszélgetne. Várt egy kicsit, hátha most jön az igazi. Elég lesz egy is, mondjuk egy hat–nyolc kilós. Ha ez kívánságműsor lenne, meg ahogy a Móricka elképzeli, kuncogott a gondolatra, de nem vette le a szemét az úszóról.

Az úszó nagyot billent, berántott. Megvagy! – mondta magának, mert a damil nem engedett. Tekerte a zsinórt, de az alig mozdult. Ez beakadt rendesen, örvendezett. Komoly ellenfélnek ígérkezik, de majd leszel te még kisebb legény is! Engedett az orsón. Meglepetésére nem szaladt meg a zsinór. Mi az, ez nem is akar menekülni, döbbsent meg. A következő pillanatban már tudta, hogy nem hal van a horgon. A fene egye meg! Mi lehet ez? Nádba nem akadhatott, mi van a víz alatt? Valami uszadék, megkövesedett rönk, vagy valami Ukrajnában bedobott tárgy? Óvatosan tekerte az orsót, ha lassan is, de közeledett az idegen tárgy. Jött már vagy négy-öt métert, amikor a víz felszínén megjelent valami. Nagyokat pislantott, aztán meresztette a szemét, hogy mit lát, jól látja-e? Mi ez? Kirakati próbababa, vagy mi – töprengett a látványon, mert a víz felszínén egy popsi jelent

meg. Teljesen úgy néz ki, mint egy ember feneke, de hát ezen nadrág is van – ismerte fel döbbsenten a helyzetet – és ideges lett. Ideges, mert abban a pillanatban felismerte, hogy itt rendkívüli dologra bukkant, hogy itt nagy a baj, tragédia történt, mert ez az első pillanatban próbababának gondolt tárgy, valódi ember. Már a combjai is látszottak. A hason fekvő alak már félig kint volt a vízből, gyorsabban közeledett a csónakhoz. Nem is emlékszik rá, hogyan emelte be a csónakba. Arra eszmélt, hogy fogja a derekát, fejre állítja, de alig jött ki belőle víz. Aztán lefektette a csónak aljára, próbálta újra éleszteni. A mellkas nyomására némi víz kibuggyant a száján. Az agyába villant, hogy kapkod. Nyugi Kálmán, biztatta magát, így nem mész semmire, gondolkodni kell és nyugodtan cselekedni. Megnézte a csuklót, próbált szívhangot fogni, de semmi.

Reménykedett, hátha van még a szerencsétlenben élet, de rövidesen rájött, hogy erőlködésének semmi értelme. Hullát fogott. Tudta, hogy az elhalt test az idő múlásával változik, de ez még nem régen lehet vízben, mert teljesen épnek látszik. Csak most nézte meg jobban a szerencsétlent. Láta, hogy egy fiatal nő fekszik a csónak alján. Csak egy sortnadrág és blúz van rajta. Az arcára tapadt haját szét-hajtotta, és a meglepetéstől szinte megbénult. Az elhunyt hölgyben Tóth Anikót, a helyi iskola tanárnőjét ismerte fel. Először arra gondolt, hogy ez lehetetlen. Tüzetesebben megnézte, el is szégyellte magát, mert a tanárnő majdnem meztelen feküdt előtte. A blúz szétcsúszott és az egyik melle teljesen fedetlen volt. Ismerte a tanárnőt, tudta, hogy csinos, szép hölgy, de így... Még holtában is gyönyörű, tökéletes test. Már mozdult, hogy ráhúzza a blúzt, aztán mégsem tette, mert eszébe jutott, hogy a rendőrségnek látnia kell, és a krimikből, tudósításokból tudta, hogy a helyszín fontos, a helyszínhez nyúlni tilos. Persze, ez a bűncselekményeknél van így, de mit lehet tudni, nem értek én ehhez – gondolta. Megijedt. Úristen, mibe keveredtem? Ez aztán nem hiányzott. Hogyan került ez a hulla hozzám, ki hiszi el az igazat? – kergetőztek a gondolatok a fejében. Ideges lett. Még az is megfordult a fejében, hogy szépen visszaereszti a tóba. Ő nem fogott semmit, nem látott semmit, mi köze az egészshez. Ennyire silány ember nem lehetek, tört fel benne a becsület. Ezt a szerencsétlen kislányt ki tudja, mikor találják meg, szétázva, megcsonkítva, felismerhetetlenül? Nem, ez halottgyalázás lenne a részemről. Szólni kell valakinek, a hatóságnak, az intézkedés az ő dolguk. Idegességében nem jutott eszébe a telefonszám. Annyit tudott, hogy ilyen esetben a katasztrófavédelmet kell hívni, azaz egy központi elosztó számot, akik aztán az esetnek megfelelően azonnal intézkednek. Bárhogy törte a fejét, nem jutott eszébe ez a szám. Én hülye, ha hazaérek azonnal beírom a számot a mobilba – korholta magát.

Aztán eszébe jutott a kiskörei szakaszmérnökség, az ő számuk benne van a telefonjában, ők majd értesítik a rendőroket. Már nyomkodta is a gombokat. A központos elég nehezen értette meg a lényegét, de aztán közölte, hogy rögtön értesíti

a vízirendőröket. Csupán néhány perc telt el, amikor megszólalt a mobilja. Kis József rendőr őrmester jelentkezett be, aki közölte, hogy elindultak, de hogy hamarabb megtalálják a csónakot, tartson egy zsebkendőt, vagy más ruhadarabot minél magasabbra, így jobban észreveszik, és ne nyúljon semmihez. Rövidesen fel is tűnt a rendőrségi motoros. Bányai a kabátjával hadonászott. Hamar észrevették, mert a járőrhajó egyenesen feléje tartva hasította a vizet. Kis őrmestert ismerte, a másikat nem. Bemutatkozott ugyan, de nem tudta megjegyezni az elhadt nevet. Bányai röviden ismertette a lány megtalálását. Az őrmester készített néhány felvételt a csónakban fekvő lányról, majd óvatosan megvizsgálta a testet.

– Már kiveheti belőle a horgot – mondta. Bányaiban csak most tudatosult, hogy a meg-lepetésében, a nagy ijedtségben ki sem szedte a horgot, amely a felszínre hozta ezt a szerencsétlen leányt. A horog a nadrágba akadt, nem sértette meg a testet. Míg Bányai a bottal foglalkozott, az őrmester telefonált. Kardos Péter századost, az életvédelmi osztály vezetőjét hívta a megyei kapitányságról. Megtette a jelentést és eligazítást kért a további intézkedésekre.

– Ha jól értettem, kint vagytok még a vízen, a helyszínen – kérdezte a százados.
 – Igen, százados úr.
 – Látsz-e valami különöset, feltűnőt? Lehet-e idegenkezűség?
 – A tarkójánál, a haján vérnyomokat véltem felfedezni. Ütéstől származhat, de ez vízben is történhetett. Nekiúszott egy tuskónak, vagy beleütközött egy úszó rönkbe. Alaposabban meg kell vizsgálni.

– Jól van. Vigyék be az őrre, azonnal indulunk. Végeztem!

Egy óra múlva a százados már meg is jelent Holló Árpád hadnagy, egy nyombiztosító és az orvos kíséretében. A körzetes ismételt jelentett, és közölte az elhunyt nevét, foglalkozását is. A tóból kifogott személyt határozottan felismerte a horgász, Bányai Kálmán helyi lakos, és ő maga, azaz Kis Róbert őrmester is. Az orvos már vizsgálta is az elhunytat.

– A halál beállta nem régebbi nyolc óránál. Hogy azt fulladás okozta-e, nem tudom. Azt csak a boncolás után tudom közölni. A koponyaalap környékén véres a haj. A sérülés nagyságát, esetleg eredetét szintén a boncolás deríti ki. Horzsolásokon kívül más sérülést nem látok rajta.

– Mikorra lesz meg a végleges szakvélemény?
 – Holnap délre, akkor írásban megkapod – felelte az orvos.
 – Köszönöm. Mit tudsz róla? – fordult a százados az őrmester felé. – Ha ismered, nyilván más információid is vannak.

– Igen. Itt a helyi iskolában tanárnő. Nem idevalósi, egy öregasszonynál, Bori néninél, Takács Józsefnél lakik. Két-három éve került ide Tófalvára, akkor végzett Egerben. Nem tudom, hogy hol született, hol laknak a szülei, de valahol itt, Heves megyében.

– Jól van. Holnapra legyen meg a jelentés. Csatold hozzá a horgász Bányai valamását is. Holnap délre kiderül, hogyan kezeljük az ügyet, hogy baleset vagy gyilkosság történt-e. Addig mindenestre tisztázni kell néhány kérdést. Árpád, fordult a hadnagy felé, te menj el az iskolába, beszélj a kollégákkal, az igazgatóval. Mindent tudni akarok: mit tanított, melyik osztályt? Milyen volt a viszonya a kollégákkal, a tanulókkal, a szülőkkel? Volt-e összetűzése valakivel? Mit tudnak a magánéletéről? Azt mondjátok, hajadon volt. Volt-e barátja? Ki, kik? Te, mutatott a nyomrögzítőre, a lakosságot, a szomszédokat kérdezd ki ugyanerről.

– De főnök, ez nem az én dolgom. Én a ... – nem tudta folytatni, mert a százados a szavába vágott.

– Tudom, hogy mi a dolgod, de most nincs szükség a helyszín kutatására, nyomokat keresni a lakásban, máshol. A vízben nem lehet, ha szükség lesz rá a jövőben, majd megteszed. Most nincs pofázás, azt teszed, amit mondtam!

– Igenis, főnök – morogta a foga között a nyomos, ahogyan a kollégák nevezik.
 – Én Takácsnét, a szállásadóját keresem fel, és szétnézek az elhunyt szobájában is. Világos minden?

– Igen – hangzottak a nem egészen lelkes válaszok.

– Jó. Akkor munkára fel! – fejezte be az eligazítást a főnök.

Kirakat II. (1995)

Kovács Daniela

Bástyád volnék

Ó, ha tehetném, akár lelkem árán
szőnék lágy békéből ma fátylat köréd,
hogy sajgó sorsod napfogyatkozásán
ne érjen többé szívedhez a sötét.

Ne gyötörjön többé sós-könnyű bánat,
Te, áldott Lélek, Te, feddhetetlen Szent,
s úgy nézném, ahogy a Napról rád árad
aranypor gyanánt az alkonyati csend.

Szaladjon lelkesen eléd a remény,
és kössön jármot lemondásod nyakán,
gyolcsként fedje be lelked égő sebet,
hogy mosolyogni láthassalak, Anyám.

Csendélet

Már háttal állunk a nagy hidegnek,
fölvidít minket az első madárfütty,
s ott, ahol már lágy szelek pihegnek,
kibú pólyájából a kis zsenge rügy.

A napsugár is utat tör magának,
hiába állná útját terhes ég,
és ahogy nekidől lelkünk falának,
magába oldja szíveink nesztét.

Biztató

Ha sorsod fölött beborul az égbolt,
s bordarácsaid közt jajgat a lélek,
tudd, hol egyszer a boldogság vendég volt,
oda a búbánat sosem rak fészket.

Ne félj, a rémisztő árny föloszlik majd,
és újra Nap ragyog létutad fölött,
rég elhervadt reményed ismét kihajt,
mert mindig fény lappang két sötét
között.

Szárász Pál

Menekülés

Az asztalon ott volt a levél, mindjárt legfelül és kihívó, gúnyos tekintettel nézett Attilára. „Micsoda vakmerőség, hogy egyáltalán írni merészelt”.

Fogta a levelet, gyors mozdulattal széttépte, majd a papírkosárba dobta. Aztán boldogan fellélegzett.

– Nézzük csak tovább – mondta maga elé halkán –, mi jött még. De csak figyelmetlenül rakosgatta egymás után a többi levelet, újságokat. A papírkosárra nézett: – Eh, csak semmi ostobaság.

Elhatározta, hogy dolgozni fog. Ma jött be a munkahelyére azóta... Elmosolyodott. Megnősült, tegnap jött meg a nászútról, s most minden összehalmozódott: akták, heti és havi tervezetek, szerződések. Keményen kell dolgoznia. Behívta az irodavezetőt, szét kell osztani a feladatokat, s utána majd csak eltelik az idő, semmire sem kell gondolni.

De Attila tervezés közben újra csak a levélre gondolt. „Mi lenne – töprengett magában –, ha megnézném, hátha pénzt kér. Talán szüksége van valamire, igen, küldök neki és megírom neki, hogy többé ne zavarjon. Hiszen szakítottunk, vége.”

Rászólt a lányra:

– Menj ki, kérlek!

A lány vézna, vékony kis teremtes, ijedten nézett rá, s majdnem elsírta magát, úgy hátrált ki az irodából.

Attila egyedül maradván gyorsan a kosárhoz ugrott, kiszedte a papírdarabokat, s óvatosan rakta le őket.

„Ötre várlak, nálam.”

Attilát határtalan düh fogta el. „Hát azt hiszi ez a nő, úgy lesz minden, mint régen, csak ír egy levelet, hogy ötre várja, s én megyek, rohanok hozzá?”

Egész délelőtt nem dolgozott semmit. Kiabált az osztályvezetővel, megszidta a titkárnőt. Végül nagyon elszégyellte magát. Szótlatlanul indult hazafelé.

Otthon is szótlán volt, nem nyúlt az ételhez, csak a tányérját nézte. Felesége ijedten kérdezte:

– Drágám, csak nincs valami baj?

– Semmi – mondta gyorsan, de úgy érezte, hazudni kell valamit, ezért idegesen tette hozzá: – megfájdult a fejem.

– Nem szabad annyira felizgatni magad – mondta kedvesen az asszony –, gyere, azonnal, feküdj ide, vizes borogatást teszek a homlokodra.

Felesége odaült az ágy szélére. Kedvesen megsimogatta az arcát. Máskor ez olyan jólesett volna, de most égő szégyennel töltötte el. Itt ez az asszony, szép, kedves, szereti őt, odaadása fehér tisztaság, ő pedig arra a másikra gondol...

Megfogta a felesége kezét:

- Szeretsz engem, édes?
- De Attila, hogyan kérdezhetsz ilyet?!

„Mindent be fogok vallani – gyötrődött magában –, legalább nem fog elengedni, igen, szólok.”

– Édes – szólt az asszonyhoz –, szeretnék valamit mondani. Ötre el kell mennem, igazgatói gyűlés lesz.

– De hiszen beteg vagy – mondta csendesen, aggódó hangon az asszony. – Maradjál inkább itthon.

- Nem lehet, el kell mennem.

Az asszony sóhajtott. Soká maradtak így, mozdulatlan szótlanóságban. Egyszerre a felesége gyengéden megérintette:

- Mindjárt öt óra lesz.

Lassan, szinte öntudatlanul öltözött. Mozdulatai darabosak, szögletesek voltak. Az ajtóban még egyszer megcsókolta az asszonyt, kedvesen, gyöngéden.

Az asszony folyosóján megállt, majd a korlátra támaszkodott. Lenézett a szédítő mélységbe. Lehunyta a szemét. Valahol ütni kezdett az óra, s ő számolta:

„Egy... menekülni kellene... kettő... hullani lefelé... három... széttárt karral... négy... levegő zúgna el a füle mellett... öt... és vége lenne mindennek... hat...

Áthajolt a korláton, majd a mélységbe nézett. Megborzongott. S akkor egy arc nézett rá vissza. Egy szelíd, jóságos arc. A feleségéé. Keserű, fáradt mosoly húzódott az arcára:

„Milyen gyalázatos vagyok.”

Aztán kínzó szégyen öntötte el, lassan megfordult, s elindult lefelé a lépcsőn. De amikor az utcára ért, már menekülni kezdett. Haza.

Pozsgai Györgyi

A felhőhöz

Nem hatalmasodsz
életem fölé,
nem homályosítod el
a napot,
nem ködösíted
messzi csillagok
hunyorító szemét.
Éj aranyló holdját
néha átöleled;
gömbölyű portré
emlékek falán.
Csak létezel odafenn,
mint hegyvonulat,
örökké változó
gomolyagban.

Sodródás

Lámpák kései villannak.
Csillagok függnek
tekinteted fonalán,
sodródasz az égbolt árnyaival.
Nappalok vércseppjeiből –
hiába vársz – nem születik
reményfűrtű holnap...
Felhőkkel szemben
csak a Hold araszolgat.

Arcod állandósága

Lehetsz bárhol,
beborulhat az ég felettem,
arcod itt marad,
nem fed el semmisen.

*

Kitisztult végre
arcod homálya.
Lelkem tükrében
keretbe vagy zárva.

*

Ahogy utazunk
az időben,
arcod fellobban,
kihuny, de mindig visszatér –
egyre lágyabban.

*

Arcod állandósága éltet,
erőt ad nekem.
Mostantól – bárhol vagy –
rád is emlékezem.

Felvillanások

Belém karcolódtál.
Ósfényt sugároz
öntudatlanságod.

Szavaid mögött
gazdag a világ.
gesztusaid lágyan követik
a rólad alkotott képet.

Megmutatsz,
rejtegetsz –
kinyitod-bezárod
az ajtót.
Lebegtetsz.

Lopott pillanatok

Amikor elcsigázva
állsz buszra várva –
napi teendőid
szajkózod magadban,
nem bírod elképzelni a létet
szabad ég alatt mosolyogva,
nagy levegőt véve szárnyalni
határtalan távlatokba.
Csak mondom... mondom
szünet nélkül minden gondod.
Kicsinyessé váló
apróságok tolnak eléd.
Csak pillanatok jutnak;
álomfoszlányok az éjszakában,
melyek még sóvárgó
szemedbe könnyet csálnak,
lopva belenézel a táj
bezárkózó időtlenjébe.

Kora tavaszi pillanatok

I.
Szél fut –
fák agancsai rázkódnak,
nap villanyozza a
lázadó tavaszt.
Tűzbe nyúl a
tél fagyott keze –
nem éri meg a
reggelt.

Időlet

Előtt-időbe rejtezzünk,
fotók között röppenünk át
a most-időn.
Feledni volna jó,
hogy láthatatlan
vész húzódik fölöttünk.
Félelem furakodik közénk,
megtorpanunk,
levegőt is szorongva veszünk,
tavasz-illatért kapkodunk.
Égre emeljük szemünk,
szokásokat teremtünk,
a szabadságra már csak gondolunk,
tudatosan tesszük, amit teszünk,
reflexeink ösztön-gépezetében
forgácsolódunk.
Takarjuk az arcunk, a kezünk.
Után-időben
visszatér-e önfeledten-
öntudatlan életünk?

II.
Rángatóznak
a szorongó bokrok,
didergésük múlik
az égi varázssal –
egyszerre eltűnnek
a sötét foszlányok,
behegednek a
téli sebek.

Bottyán Judit

Az estély

Az estély lassan véget ér.
Már oltják a szolgák
a tükörterem ezer fényét,
hogy ne lásd:
gyűrött már báli selymed,
s táncos topánkád helyett
puha papucs fájó lábadon.

Az estély lassan véget ér.
Már halkul a zene.
Nem játszanak viharos polkát,
sem érzelmes tangót.
Valami mást.
Talán egy noktürn sejlik át
a fakuló brokát függönyön.

Az estély lassan véget ér.
Ahogy koppannak sorban a gyertyák,
úgy sűrűbb a homály.
Már egy tükör sem csillan,
az utolsó G hang még kicsit rezeg,
aztán csönd és sötét.

Az estély véget ért.

Csak úgy...

Sem mindenkéül,
sem mindhalálíg,
sem mindenkéül jobban,
sem magunknál is jobban,
hát csak úgy szeretgetünk.

Az idő

Az idő fogalom, mivel méred az időt.
A számok fogalom, mivel meghatározod az időt.
Hogy határozod meg a kezdetet,
ha van, s ha nincs –
hogy méricskéled az örökkét,
s hol van a lét, ha van öröklét?
Te meg hol kóborolsz ebben a cifraságban?

Hogy határozod meg magad a mában?

A bükkfa

Következő életemben majd
bükkfa leszek. (– ha lehet –)
Állok a hegy oldalában
Testem simogatja
a tavaszi szellő,
s vadul nekem támad
a téli hóvihár.
Ágaimmal a kicsiny madárkákat
ringatom, dajkálom,
leveleimmel takargatom,
óvom, ha a héja lecsapni készül.
Árnyékomban megpihennek
a könnyüleptű őzek,
s őszi avaromban
fészket fúr magának
a bozontos vaddisznó.
Leveleimmel átintegetek
a szomszédos fáknak,
s ha arra járnak
a kóbor turistáknak.
Fa vagyok, élek.
(mert a fáknak lelke van.)

Jámbor Ildikó

Cserhalmi György és Dunai Tamása jutalomjátéka egy vizsgafilmen

Végtelenben kettő – Pinczés Dávid filmje

Földi létezésünk nagy kérdései tarthatnak számot igazán emberi figyelemre, kor és nemzeti hovatartozás nélkül. Pinczés Dávid vizsgafilmje ilyen tér-időt átszelő, tulajdonképpen rövid alkotás, mégis a múlt év őszén Los Angelesben, egy 28 nemzetet felölelő mezőnyben az a Független Filmszemle (Independent Short Awards) Díját kapta a legjobb művészi alakítások miatt, s még további elismeréseket is. Pontos előtervezés kellett, egy frappáns, és kellően mély értelmű forgatókönyv, és a magyar színházművészet két olyan ikonikus alakja, mint Cserhalmi György és Dunai Tamás.

A *Végtelenben kettő* tulajdonképpen egy matematikai, valószínűségszámítási feladvány. A két főhős egy csendes, természeti, de mégis urbánus környezetben egy végtelennek tűnő sakkjátszma részese. Már egymás gondolatait, lépéseit is tudják, s szavak nélkül is kommunikálnak. Az élet végén, amikor már szinte minden játszmán túlvagyunk, már csak egy foglalkoztat: mi lesz, hogyan lesz a vége? Lesz-e a méltó lezárás? Lesz-e azután? A remek logikával felépített filmben aztán kiderül, a sakkjátszma két főszereplője nem is egymással, hanem önmagával replikázik, mióta szép lassan mindenét elvesztette. Várja a befejezést, számolja a fekte bárányokat, de azok bizony nehezen jönnek.

A két színművész, Cserhalmi György és Dunai Tamás sohase játszott egy színpadon, s nem volt közös filmjük. Mégis sok bennük a közös, nemcsak az itteni élet, a művészpálya buktatói és csúcspontjai, hanem a művészi fegyelem és szertelen bátorság az élet dolgaiban.

Valószínűleg a nemzetközi zsűri számára is átütő a két személyiség kisugárzása, mely a film tagadhatatlan erénye. Ehhez persze megfontolt előkészítés kellett. Az összehangolt stáb, az egyébként közgazdász alapképzettségű rendező empátikus színészvezetése, a film gondos megtervezettsége. (Egy televíziós műsorban a készítő elárulták, az egynapos forgatás előtt nemcsak fejben, de a színészióriások nélkül, önmaguk lejátszották az egész filmet).

Az alkotás helyszíne sem mindegy. Egy látszólag streril, de sokat mondó környezetben forgatták, verőfényben. A Graphisoft park a Dunasziget példásan rehabilitált helyszíne a főváros III. kerületében. Az egykori fémroncsok ma sakkfigurákat imitáló szobrokká alakultak, a víz, a fű példás, a gázgyár épülete – mely egykor

a főváros világitásához termelt energiát – a befejezettség, letisztultság képzetét keltik. Nem szeretném elárulni a történetben rejlő logikai csavart, de a feszültséget mindvégig ébren tartják a nézőben. A figyelmünk egy pillanatig sem lankad a mindössze 15 perces film alatt. Remek a vágás, gondoltak a jelmezre, a szereplőket jellemző kellékekre (fehér tornacipő!) s igényes a megnyugtató, kicsit keleties, „japános” zenei háttér.

Mint említettem, a *Végtelenben kettő* vizsgafilm, egy 10-12 tagú csapat összehangolt munkája, a forgatókönyvíró a rendező pszichológus testvére (s mindketten a debreceni illetőségű Pinczés István rendező fiai).

Dunai Tamás az MTVA Kulturális Csatorna *Librettó* című műsorában elmondta, hogy nem volt kérdés, hogy elvállalják a munkát, mert olyan jó volt a forgatókönyv. Pinczés Dávid pedig azt nyilatkozta, hogy hasonló elszánással készülnek a következő vizsgafilmre is. Jó lesz, ha őket, vagy hasonló színészlegendákat rögzítenek celluloidra. Mindannyian nyerünk vele!

Szentgyörgyi László

Haiku

Tizenhét szótag.
Csak látszatra parányi.
Benne egy világ.

Bírálat

Írni már – úgy-ahogy – megtanult.
Olvasni viszont elfelejtett.

(K)arcok. Christian Morgenstern

Csütörtök, tizenötödike.

Elmúlt életünk törmeléke,
ami az árral levonul.

Tizenkét ember és egy eb,
állunk a marton mozdulatlanul.

Bealkonyul.

Önvizsgálat

A tükör is elszégyelli magát,
amint belenézek...

Besúgók és besúgottak

Összetartoznak,
elválaszthatatlanul,
mint fény és árnyék.

Igaz szó

Hamissá válik
a legigazabb szó is
kimondatlanul...

Ez van

Ha kettéhasítanak,
sem tudom felaprózni magam...

Polkorrektség

Szorít a gúnya:
szellemi kényszerzubbony.
Nem a méretem.

Vélemény

Kimondani vagy elhallgatni –
egyaránt képtelenség...

Periféria

Ahol és ahogyan élek.

Műfajelmélet

Lőtt szárnyú madár
a fűben: csak kép – vers,
ha tova repül.

Kroki

Az eszme bűvöletében él,
az emberiséget szolgálja –

nincs köze se élőkhöz,
se holtakhoz.

Epitáfium

Oktalanul élt.
Legalább halálának lett volna oka.

Bölcsesség

Mennél tovább élek,
annál kevesebbet értek
az egészből...

Mészely József

Fellinger Károly harmadik falujáró verskötetéről, a Lófrálóról

A közelmúltban, iskolakezdeményezésre jelent meg Fellinger Károly falujáró verseinek a *Lófráló* címet viselő harmadik kötete, melynek versei a Felvidék Korponai, Nagykürtösi, Losonci, Rimaszombati, Nagyrőcei, Zólyomi és Rozsnyói járásainak magyarok településeire csalogatnak el tájalogni bennünket, hogy megismerjük megőrzésre méltó értékeiket, jellegzetességeiket, történelmüket, műemlékeiket, mondákat, valamint híres-nevezetes hajdani és kortárs szülőtteiket.

Ezt a kötetet is, akár az ezt megelőző kettőt: a tavaly megjelent *Csatangolót*, (melyben a Csallóköz és a Mátyusföld: a Dunaszerdahelyi, a Szenci, a Galántai és a Vágsellyei járások, valamint a mára már Pozsonyhoz tartozó, egykori magyar falvak mese-, monda- és hiedelemvilágát foglalta játékos rímekbe a költő) és az idei húsvétra kiadott *Barangolót* is, (melyben a Komáromi, Érsekújvári, Nyitrai, Aranyosmaróti és Lévai járások településeit bővítette versekké a szerző) Z. Németh István szerkesztette, Balázs Géza rajzolta és a dunaszerdahelyi Liliium Aurum Könyv- és Lapkiadó gondozásában jelent meg.

A sorozat harmadik darabja, a *Lófráló* is ugyanolyan tetszetős külsővel, derűsen színes rajzokkal és a belső borítón tájékozódást segítő térképpel, valamint a kötet végén található helységnevmutatóval – amelyben a magyar mellett szlovákul is szerepelnek a települések nevei – került az olvasók kezébe, akár csak a *Csatangoló* és a *Barangoló*.

A *Lófráló*nak is elsődleges ihletforrása a falusi élet, a vidéki táj és a vidéki ember, mindezt azonban poétikailag magas színvonalon szublimálva, veretes, szikár, lényegre törő nyelvezettel emeli versekbe a költő.

A *Lófráló* verseinek nagy része ütemhangsúlyos magyar verselésű. Fellinger Károly nemcsak ritmusában hű a hagyományokhoz, hanem gondolati síkon is visszarepít az ősi magyar hitvilágba, a népmesei varázslatokba. A kísértetek, manók, ördögök, tündérek, suhanó szellemek és az állatok is szervesen lakják be ezt a magával ragadó, lendületbe sodró versvilágot. Friss képzettársítások, képszerűség, humor, derű, zeneiség, könnyedség, gyermeki szemlélet, értékelítettség, hangulatosság, természetszeretet, életszerűség, játékoság, a gyermeki szókinccs elemeinek beépítése, a hely szellemének érvényesítése tájszavak által, a *Lófráló* verseinek olyan jellemzői, amelyek által az olvasók szívébe lopják magukat. Egyszerre van jelen itt a hagyománytisztelő és a költői invenció, az alkotói fegyelem és a felszabadult játék, az egyéni megoldások és a lírai improvizációk. A szerző bravúros

poétikai-retorikai megoldásai nem idegenek tehát a falucsúfoló műfajától, szervesen épülnek bele és harmonikusan illeszkednek hozzá.

Mindegyik versből kiérződik a települések és lakóik iránti építő szeretet, erősíti a lokálpatriotizmust, a közösséghez tartozás nemes érzését, és felmutatják a sajátosban az általánost és az egyediben az egyetemet.

A verseket ízlelgetve arra a következtetésre jutottam – s ez nagy örömet jelentett számomra –, hogy szerzőjük a falujáró verseit nem a gyerekek és a felnőtt olvasók pedagógiai-erkölcsi okítására szervezte köteté. Nem mindenáron oktatni-nevelni akarja olvasóit, hanem játszani bátorítja őket gyermeki lelkülettel és hevülettel, megidézve egy-egy település hangulatait, színeit, hagyományait, ízes, zamatos nyelvét. Sikerült elhítenie, hogy a játék nem életkorhoz kötött, hanem varázslat, mely olyan világot hevít körénk, amelyben jó otthon lenni, jó önfeledten rácsodálkozni a világ apróságaira, újdonságaira. Fellinger érdeme, hogy sikerült gyermeki szemlélettel és a gyermekek remélt szókinccsével rákérdeznie egy-egy település megismerésre érdemes titkaira. Éreztetni tudja, hogy a verseiben megjelenő költő harmóniában él a természettel, az őt körülölelő világgal és a képzelet is gazdagító mesés lényével. Alapvető magatartása a világra csodálkozás, az életöröm megvallása és a szerető gondoskodás. E kötet bizonyíték, hogy a mai rohanó világunkban is van értelme a szépre vágyó igénynek és a szépen szóló beszédnek, ha azt belengi és áthívja a színes derű és az árnyalt komolyság világossága.

A költő szülőföld vonzásában született falujáró verseinek a zenéje, játékosága és gondolatisága értékes szókinccs-gyapító és szókinccsgazdagító versekben tükröződik. Sikerült elhítenie velem, de remélem sikerül minden olvasójával is, hogy lelkünkben él egy játszani szerető gyermek, még ha időnként meg is feledkezünk róla, de meggyőződött arról is, hogy a világ, az élet csupa titok, mely mindennap megfejtésre vár.

Balázs Géza illusztrációi is ezt az érzést erősítették bennem. Örültem, hogy a kötetet díszítő rajzaival nemcsak megjelenítette a versek világát, hangulatát, hanem gazdagítva azt továbbgondolásukra is ösztönzi a kötetre rácsodálkozó olvasót. Izgalommal várjuk a sorozat utolsó kötetét, melynek beígért versei a Kassa-vidéke, a Nagymihályi és a Töketeresesi járás magyar településeivel fognak megismertetni.

(*Liliium Aurum Könyv- és Lapkiadó kft, Dunaszerdahely, 2020*)

Udvarhelyi András

A minőség forradalmárai

Kaiser László: Erkölcs és teljesítmény. Németh László, Béres József

„Várom az embert, aki megszövegezza a minőség forradalmi kiáltványát. Ezt a kiáltványt sok millió ember szövegezeti szívében, s a mozgalom, amit kívált, mélyebbre fog szántani az emberi életben, mint az elosztás forradalma.”

„A minőség, ahogy én értettem, nem csak az értelemben, az egész biológikumban akar visszhangot kiváltani... magatartás, életvitel, emberi atmoszféra. A Minőség nemcsak eszme, utópia: antropologikum.” (Németh László)

Ajándékot kaptam. Könyvajándékot, ami egyre ritkább ajándékozási forma nem olvasó világunkban. Már csak a kisebbségek lepik meg így eszmetársaikat. Ajándékot kaptam Kaiser László barátomtól, aki végzettségére nézve tanár és dramaturg, hivatása a versek, novellák és esszék, tanulmányok írása s megélhetési hivatása a könyvkiadás. Ő a Hungarovox Kiadó vezetője, aki eddig több mint 800 művet jelentetett meg. Nem könnyű a dolga, hiszen aki Grezsa Ferenc tanítványa volt és Németh Lászlóból írta szakdolgozatát, és magáévá tette a minőség forradalmának elveit, megnehezítette és megnehezíti életét, mert minden „szahart” nem adhat ki, így aztán kevesebbet keres, mint ügyes, ügyeskedő kiadótársai, akik miközben eladják könyveiket, eladják önmagukat több mint harminc ezüstpénzért, elárulják értelmiségi mivoltukat. Ajándékot kaptam, ami egyrészt kellemes, mert az ingyent, a potyát az echte magyar ember kedveli, én is. És feladat is, mert írnom kell róla, már csak becsületből, és a témája, színvonala miatt is.

Ugyanis Kaiser könyvének címe sokatmondó: *Erkölcs és teljesítmény. Németh László, Béres József*. A címlapon egymás mellett láthatjuk a két alkotót, az írókat, a könyvespolca előtt ülő Németh Lászlót, amint okos szomorúan, elgondolkodva, enyhe mosollyal néz ránk és mellette a derűsen, elégedetten mosolygó tudós Béres Józsefet, mikroszkópja társaságában. Nézem hosszan a könyv lényegét kifejező címlapot és a két embert. Életem részei. Mind a kettőhöz közöm van!

Mint ahogy sokunknak ebben az országban. Ezért is rovom ezeket a kedvcsináló sorokat. Közöm van hozzájuk, ahogy Márai Sándor sokszor hangoztatja írásaiban. Közöm van hozzájuk, mert egyiknek, Németh Lászlónak csaknem minden könyvét olvastam és gondolatai gyógyírként szolgáltak időnként megbetegedő lelkemre, megelőzte és megelőzi szellemi elrákosodásomat, erkölcsi útmutató, nagy hatással volt, van gondolkodásomra. A másik alkotó, a tudós Béres cseppjeit szedem, hogy testem rákosodását akadályozzam. Persze az olvasó joggal kérdezheti, hogy kerül két teljesen különböző ember a vegyész Béres és az író-gondolkodó Németh egy könyvbe?

Kaiser könyvéből ezt is megtudhatjuk. Az a közös bennük, hogy két életük, az alkotó és az ember: egy. Nem skizofrén alkotók, mint sok magyar értelmiségi. Életművük és életük között nincs ellentmondás, életük azonos értékű mű, mint alkotásaik. Életük is alkotás! És közös bennük, hogy mindkettőt támadta az ostoba hatalom, mert a hatalom, a mindenkori nem szereti a „minőségért forrongókat”, akik – megint Márai szavaival élek – azt vallják, nem beleegyezni a kor diktálta megalkuvásokba; maguk akarják alakítani sorsukat kudarcok, támadások keresztüztüében, de sikerrel. Sorsuk a jellemük. Mert másként nem tehetnek.

Közöm van ehhez a két kortársamhoz. Németh Lászlóhoz azért, mert irodalomtörténész anyám, aki 1955-től 1983-ig a Magyar Rádió szerkesztő-riportere, majd irodalmi és zenei műsorainak készítője volt, a népi írókból doktorált és gyakran mesélte, hogy még a hatvanas években is úgy kellett beverekednie egy-egy műsorába népi írókat, köztük Németh Lászlót, akiket szilenciumra ítélték a hatalom fura-urai. Emlékszem, nagyapám, a postafőellenőr, botcsinálta marosvásárhelyi helytörténészként a város két hírességének, a két Bolyainak az életét kutatta és hangyaszorgalmú gyűjtését anyám eljuttatta Németh Lászlóhoz, aki ennek alapján megírta *A két Bolyai* című drámáját. Emlékszem, amikor anyám befejezett egy-egy fejezetet Németh tanulmányából, odaparancsolt ágyához. Kuksi, most leülsz és meghallgatod írásomat. Nem mozogsz, figyelsz, megértted! Bűdös kölke. És felolvasta nekem, a kiskamasznak az akkor még érthetetlen hosszú esszéjét. Amikor befejezte, látta üres tekintetemet, azt mondta: Nem baj, nem érted, még kis buta vagy. Most menj, parancsolta, itt van egy Németh László-könyv, ezt olvasd és kezembe nyomta az *Emberi színjátékot*. És én mentem és olvastam. De keveset értettem belőle s így voltam hosszú ideig a többi Németh-könyvvel is.

Csak jóval később, harmincéves fejjel kezdtem élvezettel olvasni az író könyveit. Ehhez a megértéshez nagyban hozzájárult Vekerdi László *Arcok és vallomások* sorozatában 1970-ben megjelent *Németh László alkotásai és vallomásai tükrében* című könyve, amely Németh-idézetgyűjtemény és egyben Vekerdi szellemes, okos magyarázatának műve. Vekerdi Galilei életének írója, szándékosan választotta műve témájául Németh Lászlót, mert ő is a maga módján a minőség forradalmára volt, akinek élete volt a műve és műve az élete. Rá is hivatkozik Kaiser könyvében. Attól kezdve, hogy 1974-ben volt szerencsém meghallgatni az egyetemen Vekerdi szellemes, okos, magával ragadó technikatörténeti előadásait, és elolvastam könyveit, attól kezdve minden évben tartottam egy Németh László olvasás-hónapot, és évente újra olvastam, olvasom a Németh-műveket. Egyetemi vizsgáimra *A minőség forradalma* tanulmányaiból tanultam. És amikor például a Faludy-könyvem írtam, gyakran használtam mankónak, kiegészítőnek Szerb Antal, Babits, Féja Géza, Nemeskürty István mellett Németh László tanulmányait, mert az öreg, zoknitlan költő időnként felületesen fogalmazott. Ezért is örülök minden Németh Lászlóról szóló tanulmány-

nak, könyvnek, így Kaiserének is. Nos, a folyóiratszerkesztő joggal gondolhatja, mi köze a recenzens személyes élményeinek a Kaiser-könyvhöz. De ő és az olvasó a fentekből láthatja, nagyon is van. Hiszen az olvasó mindig valamilyen előzetes tapasztalat, élmény hatására olvas el egy könyvet. Ahogy Popper Péter mondja kedves íróiról, József Attilát idézve: „Ők én vagyok.” Ezt én is elmondhatom, mert Németh László gondolatai beépültek tudatomba, ő én vagyok.

Elnézést kérek a kedves olvasótól, hogy ily hosszasan írtam le élményeimet, de enélkül nem érteni, miért írok Kaiser könyvéről, mint ahogy maga Kaiser is leírja útját Németh Lászlóhoz. Hasonló utat jártunk be. Néhányan nem tulajdonítanak nagy jelentőséget ennek, és csak a műről írnak, pedig a könyv önmagában csupán egy élettelen tárgy, ha az olvasó – ez esetben az esszéíró – Kaiser nem támasztja fel az író. Hiszen erre szükség van, mert a jó bornak és a jó írónak is kell cégér. Nos, Kaiser Lászlóra is nagy hatással volt Németh László, akinek tartása, példája, mint kategorikus imperatívusz tudatosan irányította, irányítja – ezzel megnehezítve életét. Kaiser könyve arról is szól, hogy az erkölcs nem állhat szemben a teljesítménnyel. Nem elég jól írni, erkölcsösnek is kell, kellene lenni. Nem elég jó könyvesnek lenni, tisztességesnek is kell lenni. Könyvében mindössze 60 oldalt szentel Németh Lászlónak. Hat, már megjelent kis esszéjét, tanulmányát olvashatjuk most. És így együtt sokkal többet mondanak, mint mikor külön-külön megjelentek különböző időben, különböző, a művekhez írt előszavakban és folyóiratokban. Miként engem az élmények, öt egykori tanára, a kiváló irodalomtörténész, Grezsa Ferenc-élmények, előadások vitték közel a Minőség forradalmárjához. És szakdolgozatának írása közben a többszöri elmélyült Németh-olvasáshoz. Nem véletlen, hogy csaknem minden előadásában idézi, népszerűsíti kedves íróját.

Mindezt tudjuk könyvének *Vallomásos előszavából*, melynek alcíme: *avagy utam Németh Lászlóhoz és Béres Józsefhez*. Azt is írja és így igaz: „*A kötet címe önmagát magyarázza: rendkívüli teljesítmény, hihetetlen, szinte nem evilági tartás, moralitás. Minőség mind a két vonatkozásban, valljuk be, ritka ez, nem beszélve arról, hogy tudván tudjuk, nem túlságosan gyakran jár párban ez a kettő és nem feltételük egymásnak: példa erre is van, arra is van, meg hát természetesen elsősorban a Mű, a Munkásság számít.*” Én nem vagyok híve annak, hogy egy művet hosszúsága vagy rövidege alapján ítéljenek meg. A rövid és hosszú mű is lehet jó, lehet csapnivaló. Az más kérdés, hogy már a tollforgatók is alkalmazkodnak a türelmetlen, hosszabb szöveget elolvasni képtelen olvasókhöz. Hatvan oldal nem sok, de ebben a hatvan oldalban csaknem minden lényeges Németh-gondolat olvasható. Ez a könyv nemcsak rövid esszék, tanulmányok gyűjteménye, hanem izgalmas útikalauz is a Németh-művek olvasásához.

Szándékos, hogy Kaiser könyvében először a Németh által legfontosabbnak tartott *Növéssterv, Minőség és Vállalkozás* fogalmakat járja körül. Jól megválasztott Németh-idézetekkel erősíti mondandóját. „*Ha munkásságom lényegét egyetlen kérdésben kéne*

összegezzenem, az ez lehetne: van-e értelme az adott nagy nehézségek közt az erkölcsi harcnak?” Majd hozzá teszi: minden esetben igen, és az életmű példázza ezt.

Azt is hangsúlyozza a szerző, hogy a némethi növésterv, minőség és vállalkozás egymástól elválaszthatatlan életstratégia. Mindezt ki kell csikarni az élettől. Németh minden művében gondolkodó, erkölcsstantanár, organizátor, népművelő, aki nemcsak könyveivel, hanem életével is tanít: teljesítmény és erkölcs nem mondhat el- lent egymásnak. Kaiser többször idézi tanulmányaiban Németh figyelmeztetését, de nem zavaró, mert az ismétlés a tudás anyja: „*A mű nálam mindig csak érintő az élet görbéjéhez, eredményei nem alkalmazható tanítások, csak figyelmeztetések.*” „*Vállalkozáson... én valami organikus növért értettem, nem egy célt és a hozzászerkesztett üzenetet, ahogy az iparban. Hajlam, képesség, lehetőség hajlékony szövődését még a beleszervített véletleneket is – úgy, hogy mindenben érvényesül valamiféle növésterv, törekvés, ami vállalkozássá teszi.*”

Kaiser legfőbb erénye: mesél, mintha a Szlovák sörözőben söröznénk és irodalomról csevegnénk. Németh Berzsenyi-tanulmányáról szólva, megírja, miért támadták igaztalanul a költőt társai. És idézi az író lesújtó véleményét irodalmi életünkről, amely sajnos napjainkra is vonatkozik: „*A magyar irodalomnak valóban legnagyobb betegsége a literátorszellem, amely az elhagyott és benőtt magyar források közt lajtos kordékkal ide-oda szaladgáló emberként uralmát teremtette meg az amúgy is gyér szomjúságokon.*” A könyv további Németh-kisesszéi mintegy kedvcsinálók az író műveihez, különösképpen az *Utolsó kísérlet* regényciklushoz. Fontos ez a figyelemfelkeltés, nehogy Németh Kemény Zsigmond sorsára jusson, akit még az értelmiségiek is kevesen olvasnak.

És közöm van, mint említettem Béres Józsefhez. Is. Hiszen akkor voltam fiatal újságíró, akkor szembesültem szakmámban a megalkuvás elkerülhetetlenségével, amikor ő nem alkudott. Sokan, köztük Kaiser László is, akik a Kádár legvidámabb barakkjában éltünk. Rokonszenvvel kísértük figyelemmel ennek a tudós vegyésznek küzdelmeit. Ennek a küzdelemnek állít emléket Kaiser László, ami végül is – mint a mesében – a hős igazsága és embersége győzelmével zárul. És szól Fazekas István *A megvádolt* című színdarabjáról, illetve a dráma Béres címmel megvalósult, Kerényi Imre rendezte előadásáról. Az írások is meggyőznek arról, hogy nem véletlen az, ha elmegyek a patikába és Béres-cseppet kérek: egy csepp emberséget is kapok és példát, hogy az erkölcs is lehet jelentős teljesítmény.

Végül, hadd szóljak a borítótervezőről. Mert ő is hozzájárul a könyv remélhető kelendőségéhez. Az izléses borítót Pereszlenyi Helga készítette. És még annyit, hogy a tudós-apának tett tisztelgés szép példája, hogy a Béres Alapítvány, másképpen Béres József, illetve a Béres házaspár támogatta a könyv megjelenését.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2020)

Sz. Tóth Gyula

Reformáld magad!Oláh András: *Fagyponat alatt*

Biztat Oláh András. Igen, de hogyan? Fagyponat alá süllyesztett kötetel. Lehet-e ez hűtött versekkel? Nézzünk utána... Dermesztő hideg, szürkeség fogad a külső, keményfedelű borítón és invitál beljebb. Vonat sem jár arrafelé. Tovább: egy vasúti sínpálya vezet a ködbe. Minden kihalt.

Nézzük mindenekelőtt a szerkezetet: az öt fejezet sok-sok verset foglal magában. *I. Mellékutak* (14), *II. Falak* (16), *III. Útlevel a múltba* (14), *IV. Utószezon* (16), *V. Zátonyok* (12). Az összesen annyi, mint... Vaskos olvasmány, nem ígér könnyű álmot. A fejezetek, a versek átfogó, részletes feltérképezése itt nem lehet tárgyunk. Beható olvasás, értelmezés, az összefüggések keresése – erre vállalkozunk.

A versek nyomában, hangsúlyokkal. I. fejezet: te és én, együtt, a közeli társhoz szól, szólólgatva őt az egyes szám második és többes szám első személy húrjain, feszítő érzések, fájók és jók, kíváncsi kutatás: jók vagyunk-e egymásnak? *Fagyponat alatt* – „kifogytunk egymásból / lettünk remegő cáfolat, akik a tél / rügyeibe fagyva várják az olvadást”. *Egyensúlyt keresve, feltételes módban*. II. fejezet: tágul a kör, bővül a szereplők száma, megjelennek ismerősök, jó emberek, barátok. Jelzik ezt az ajánlások, hol teljes névvel címezve, hol szemérmesen, diszkrétan monogrammal. Támaszok ezek, kötődések, a *Falak* ellenére. És így szélesedik, nyílik a perspektíva, kis történelmi vonulat, Párizst is útba ejtve Dániáig. De mégis *kiszolgáltatva*, testünkön *sebek és varratok*, s talán *vakvágányon*. III. fejezet: Tolulnak az emlékek. *Hol volt hol nem volt...* „ám nincs ami felejtésre ítélné / a tiltott határátlépéseket / – itt kering bennünk az ősz / de talán még kinyújtja kezét a / rosszkedvű reggel hogy ne menj el / hogy ne kelljen visszajönni” (*útlevel a múltba*). A köteléket erősíti a Loire-völgyi kirándulás, „s bár a remény lába elkopott tövig / nyiss ajtót nekem újra s én / szemed tükrében mindig ott leszek” (*változó*). IV. fejezet: emlékezés *visszanézve*, szereteteinkre. Gondunk a hagyaték is. Új tér a félig kiürített lakásban.: „a falóra lélegzetét hallgatom / beléd zsongorodom mintha csak belőled / lennék semmi másból és várom hogy valaki / kinyissa az emlékek rám kattánó lakatját”. Mert *hátha*. V. fejezet: úszkál hajónk, *zátonyok* közt, de előttünk a *perspektíva*. „S ha majd a másik part kontúrja felragyog / ne felejtse el hogy én akkor is itt vagyok” (*akkor is*). És különben is: „minden vonatot lekésni *úgysem* lehet”.

Talán e rövid metszetből is érződik: minden személyes és minden nyitott. Kiderül, a versek nem hűtöttek, a hangulat fagyos, de felrázó élményben részesítenek.

A költő megy az úton, batyujában kötetekkel... Volt már *Visszafelé* is. Most halvány reményekkel: előre. Ismerve Oláh András költészetét, mondhatjuk: következetes,

köteteivel folyamatosan építkező. A továbblépéshez gyakran visszafordul a múltba – múltidéző. De csak azért, hogy továbbléphessen. A megélt személyes és társadalmi múlt az alapot jelenti, így lesz teljes az élet. Nézzünk mi is kicsit a múltba. 2002 decemberében kaptam meg Oláh András karácsonyra küldött új kötetét: *Egy film-szalag vége*. Mostani kötete a 2020-as karácsonyra érkezett. *Éltető ajándék*. (Akkori egészségi állapotomban különösen.) És a kötet előzményeként felvillan a *Partium*, 2019. nyári számában megjelent fotósorozata. Ott is főszereplő a jelképes vasút, a táj szürkésfehér, kis abszurd beütéssel – útban az elidegenedés felé. (Írtam is róla *Életfáink* címmel, *Agria*, 2019/4. 227–229.) És mára fagyponatközeli helyzetbe jutottunk.

A posztmodern dúló viharát eltérően éljük és ítéljük meg. Vannak, akik beleve-tik magukat, ez ám a happy! Mások egykedvűen töltik az időt: ahogy lesz, úgy lesz. Vannak, akiket zavar, hogy a posztmodern különböző irányzatainak ideológiái már-már vallássá meredve úznak, toboroznak. Költőink is másként reagálnak, különbözőképpen faragják verseiket. Az egyik a távoli transzcendensben érzi a jövőt, a másik a természet lágy ölen bűvő ösvényekre vezet az olvasót, s van, aki hazafias tablóban látja a vigaszt. Radnai István például kémiai-fizikai szóképletekkel próbálja leírni az állapotot, diagnosztizál. Oláh András nem kertel: hidegen elénk tárja érzéseit, gondolatait. Nem udvariaskodik. A vallássá merevedett irányzatok között ő a *reformációt* ajánlja. Ez már segítségünkre volt nehéz helyzetekben. És az egyént nem hagyja ki a küzdelemből, ébresztgeti, ébredjen a helyzet tudatára, az önvezérelt egyén segíthet magán. S talán másokon.

Oláh András a történelem jó ismerője... drámák írója, az irodalom művelője, mives fotográfus. És tanárként a társadalmi mozgásokról, attitűdökről közeli tudása van: szociológia, nevelés, ismeretszerzés. Ismeri és foglalkoztatja: „Mi az ember?” (antropológia) Mit tudhat? Milyen ismeretekre tehet szert? (metafizika) Mit kell tennie? (morál) Mi adatott meg neki, hogy higgyen? (vallás) És máris Kantnál járunk. Akarjuk vagy sem, tetszik vagy nem tetszik, (gyorsvonattal) máris Sartre-hoz érkeztünk: cselekvés, választás, döntés, erkölcsi felelősség – mert Helyzet van! És így, talán, elérhető a Szabadság! Nem a manapság tereken harsogó, kiüresedő szabadságfogalomról van szó. Hanem ahol az egyén szabadon lélegezhet, mozoghat, igyekezvén kiszabadulni a tömegemberek gyülekezetéből. Mert *van, hát gondolkodik és cselekszik*. Amiként Fehér M. István – a sartre-i filozófián keresztül – átfordította a descartes-i tézist: „Vagyok, tehát gondolkodom”.

Semmi kétség, Oláh András filozófus költő, az egyént a világban létezőként szemléli – egyén és kora. Ezt átlátni, átlátatni, ez a feladvány. A boncolgatást magán kezdi. De számára fontos a Másik („Egyedül nem megy...”). Fontos a társ, a társak. Személyiség-vírusok keringenek körülöttünk, rombolnak, s ezt csak későn vesszük észre. Egészséges, tiszta, józan személyiségben gondolkodik, ami „jellemzően meghatározza az egyén viselkedését és gondolkodását”. Amikor az ilyen egyén eligazodik a társas hely-

zetben, a társadalomban, a nemzetben, a világban. Ez reformálás nélkül nem megy. A reformáció a „katolikus egyház hibáira való reakcióként” már a 16. századtól lendítette a gondolkodást, a magatartást. Gyorsan el is terjedt. (Érdekes, hogy Magyarországon a 1980-as években induló és tartalmasan épülő reformtörekvések jelentőségét a rendszerváltáskor is és később is alábecsülik, mondván: kötődtek a régi, kommunista rendszerhez. Sok ezek közül haszonnal törekedett – és kecsegtetett – a régi hibáinak megváltoztatására. A politika rátette a kezét, és a folyamatos megújítás helyett a szakaszos „fejlődés”, azóta is töredékes útjára léptünk. Tudom, ez más téma, de a versek üzenetéhez kapcsolódóan idetartozónak érzem.)

Kis verstani kipillantás. Miként ölti formába meglátásait, gondolatait, érzéseit Oláh András? Ragaszkodik a régi beválthoz. Az abszurd helyzet nem kedvez a hagyományos, klasszikus formának. Most is csak azt mondhatom, mint korábban: Költői nyelve feszesen lágú, s mégis ütős, tömören gazdag. Szólnak a sorok, és képeket hoznak elő, bennük szín, hang, illat, élet. Így szövődik a líra hálója, benne tartva-ringatva a gondolatot. Nincsenek rímek, nagybetűk, se pont, se vessző, Oláh András szabadon ír, szabadverset ír. A szóképekbe szőtt gondolatok adják a hangsúlyt, az ütemet, s a körük szerveződő szavak, sorok a ritmust. Ha engedünk a lendítésnek, a ritmus visz, s szép lassan, felfogjuk a fogalmat. A saját filmünk pereg előttünk. A versek esszék, tanulmányok alapjai. (A kötet nyilván megkapja a megérdemelt esztétizáló műelemzést.)

Utazunk, de hova, de hogyan? A sínek mellett két szemafor apró, halvány fénye hunyorog. A versek szűrősen átmelegítenek, még borzongunk kicsit. Olvasó, szítsd fel magadban a tüzet! Ha nem is lángjai, de pislákoló fényei jeleznek, miként a kötet záróverse: *felújításra várva*

*„felújításra várunk miként a város is
ismerős sóvárgás tombol bennünk
a sétálóutcában botorkálunk tétova
emlékek után kutatva... csonka lábú
barátunkat keressük a morzsákat csipegető
galambok között... piritott cipóból
tárkonyos ragu illatát hozza felénk a szél
arcod a nyakamba fúrod és szavatolva
a megmásíthatatlant magadévá ölelsz végleg
hogy aztán odalakatoljuk magunkat az emlékekhez
és ott maradjunk a kulcstalan homályban örökre
összezárva míg a törvényszerűségek
lehetőséggé bonyolódnak majd
és önmagunk túlélőiként kitaláljuk egymást újra /
hogy a féltékeny álmok záporában legyen
kivel megosztani legszebb bűneinket”*

Hogy is kezdtük ezt az írást? A népszerű dal is a fülünkben: „Ha senki nincs, ki elringasson...” A költő mással áll elő: Reformáld magad! Oláh András hideggel ébresztget, nem hagyja, hogy az olvasó a divatos nagy meleg sugallatoknak feltétel nélkül átadja magát. Mert még észre sem veszi, s megfagy. A kötetet, minden külső hideg ellenére, melegen ajánlom az olvasó figyelmébe.

(Magyar Napló, Budapest, 2020)

Üngvári requiem (1978)

Ködöböcz Gábor

A szeretet oltalmazó poézise

Fazekas József: *Ami fölelme*

Fazekas József költészete egyre fényesebben ragyog a magyar líra csillagterképén. Közel száz verset számláló jelen kötete nyelvi erőt, artisztikus szépséget és emberi mélységet sugárzó versek gyűjteménye. A szerénységében súlyos és súlyosságában szerény kötet újfent bizonyítja, hogy a mennyiségileg viszonylag kevés a művészi-emberi minőség tekintetében olykor hihetetlenül sok és súlyos tud lenni.

A Fennvalóhoz és a teremtett világhoz a kreatúra-tudat méltóságával és alázásával forduló lírai alany a liturgia költészetét a költészet liturgiájaként álmodja újra. A spirituális mélységeket és magasságokat érintő, s eközben egyetemes érvényű létigazságokat kigyöngyöző versek riadalom és reménykedés köztes pozíciójában fejezik ki a Szent Ágoston által megfogalmazott és változó intenzitással mindannyiunkban jelenlévő érzést: „Magadhoz igazítottál bennünket, Uram, ezért nyugtalan a mi szívünk, míg Benned meg nem nyugszik”.

A nyelvi tradícióból, kulturális emlékezetből és erős hagyománytudatból forrászó, tág horizontú verseskötet tematikai, hangnembeli gazdagságával, alakiformai változatosságával lepi meg az olvasót. Az életmű korábbi értékeit és újabb vívmányait hosszmetsetben és keresztmetsetben látható kötetben olyan költő jelenik meg, aki tud súllyal terhelve repülni. Megannyi természet-, haza-, szerelem- és istenélmény által motivált, remekbe szabott alkotás született eme különleges adottság révén.

Az Istennel folytatott hol fesztelenebb, hol fegyelmezettebb párbeszéd az élet-halál tematikájú verseknek is sajátja. A külön versvonalatot képező művekben az alkotói pozíciót a végső kérdésekre koncentráló, illúziótlannul bátor szembenézés és szókimondás határozza meg.

Fazekas József világában az élni akarás és a haláltudat nem egymást kizáró minőségek. A kötet intencionáltsága szerint szépen és emberként kell élni ahhoz, hogy szépen és emberként tudjunk meghalni. Finom nyelvi strukturáltságú, összetett jelentéseket hordozó versek sokasága példázza, hogy a költő számára az elmúlás nem botrány és nem abszurditás, hanem az életünknek végső értelmet adó, a létünket új dimenziók felé megnyitó szakralitás. Mert – miként ezt a kötet egésze is sugallja – akár élünk, akár halunk, Isten kezében vagyunk, és ott vagyunk a legjobb helyen.

A megváltás- és feloldozásreményt hordozó, a hazatalálás örök esélyét kínáló kötet a spirituális élet áldásait hangsúlyozva leginkább talán a tanulság-

gal szolgál, hogy a teljes odaadottságot feltételező, lélekteljes ima nélkül Istennek tetsző élet aligha képzelhető el. Miközben persze sohasem feledhetjük, hogy a legszebb imádság mégiscsak az igaz élet.

Fazekas József legszebb lelki energiákból születő, roppant figyelemreméltó művészi-emberi értékeket kigyöngyöző kötetének igézően szép darabjai ehhez nyújthatnak ösztönzést és bátorítást.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2020)

Kollázs TRIPTICHON 2.

Adamik Tamás

Egy igazi magyar rege négy levonásban

Deák-Sárosi László: Libás Matyi

Amikor Deák-Sárosi László *Libás Matyi* című műve az Üveghegy Kiadónál 2013-ban megjelent, a kötetet hátoldalán tömören így mutattam be: „Deák-Sárosi László igencsak megcsavarta Fazekas Mihály *Lúdas Matyi*jét. *Lúdas Matyi*ből *Libás Matyi* lett, már ami a kiséposz címét illeti. Ami pedig Matyinak a személyét illeti, az öregasszony rossz fiából Döbrögi rossz fia. De a legnagyobb csavarást maga Matyi szenvedte el: a *Lúdas Matyi*ban Matyi ütlegel, a *Libás Matyi*ban Matyit ütlegelik, háromszor. Egyébként minden maradt a régiből, igaz, egy icipicit megváltoztatva. Megmaradt az *Előljáró beszéd* és *A szerző szava az olvasókhöz*; de megmaradt a műnek mind a négy levonása is, csak kissé rövidebben és kissé megmásítva. Ahogyan Fazekas Mihály hexameterei aktuális mondanivalót hordoztak a maguk korában, ugyanígy aktuális üzenetet közvetítenek Deák-Sárosi László klasszikus hexameterei, mert „*Tudjuk, mily szörnyű veszedelmes a hexameter-lánc, / Nem kímél hamisat, lett légyen az úr s kutya pór lény.*”

Mit jelent az, hogy Deák-Sárosi „kissé megmásítva” adja elő a levonásokat? Hát azt, hogy az *első levonásban* Matyit megteszi Döbrögi haszontalan fiának. Egy öreg zsellér megosztotta vele ételét: a bűdös ürühúst. Matyi dühös lesz, és a zsellérekkel apjához vonul, és friss húst követel tőle. Mire Döbrögi puskát fog rájuk, de Matyiék elmenekülnek. Bérese, aki tudta, hogy Döbrögi nyúzza fiát is, ráveszi Matyit, hogy öltözzön álruhába, és menjen világgá. Elindul Matyi, és lát egy szép libacsordát; elhatározza, hogy eladja a libákat. Tulajdonosuknak, egy öreg néninek azt mondja, hogy zálogba veszi a libákat, és az értük kapott pénzzel elszámol neki. Döbrögben vásár van, ezért Matyi odahajtja őket. Döbrögi éppen szedte a dézsát, és meglátva a szép libákat, olcsón megveszi a libacsordát Matyitól. Az így szerzett pénzt Matyi meg akarja duplázni, kártyázni megy, de ott minden pénzét elveszíti. Elindul hát búsan világgá, de útközben találkozik az öregasszonnyal, akitől a libákat zálogba kapta. Az anyóka megkérdezi, hogy gyarapodnak-e a libák? Matyi azt válaszolja, hogy szépen gyarapodnak. Mire egy bikafalvi férfi megjegyzi, hogy, „Úgy legyen ám!”, mert ha nem, háromszor verik le rajta a libák árát.

A *második levonásban* koldusként élnek a libagazdák, és retteg a nép Döbrögi megtöltött karabélyától. Matyi viszont eltűnt, nem tudni, hová ment: tán Taliánországban vagy a tengerentúl titkos nyelveket tanul, és köszörüli tudását. Döbrögben búzavetés helyett betűvetéssel foglalkozik mindenki, „mert nem fért el minden törvény már a rováson”, az egykori iskolaépületben birkákat nyírnak.

Pár száz bölcs ember ezért vályogból épít új házat a „döbrögi és libafalvi gyerektudományak”. Már a tetőig érnek, amikor „egy úrias ember” – ti. Matyi – érkezik az építkezéshez, és megkérdezi, miért ilyen kora reggel építkeznek. Mert „sutytyomban tesszük – mondják –, félünk Döbrögi úrtól, aki birkáinak adta az iskola házat.” Nem kell félnetek, építsünk még jobb házat e célra – mondja Matyi. Javaslata tetszik a népnek. A külföldi ember elkezd gyűjteni a pénzt, egy teli zsákkal összegyűjt, elvonván a nép betevő falatját is. Az így összegyűlt pénzből „megmázoltatta a házat / Fölfestette az iskola új „i”-jére a pontot”. A megmaradt pénzből nagy lakomát csapnak. Mivel a pénz hamar elfogyott, Matyi felveti, hogy hívjanak „külföldről egy vállalkozó tudós főt, ki a megváltást idehozza.” Erre értetlenül összenéznek a népek, és rárohanva Matyira agyba-főbe verik. A nagy kavarodásban végül egymást is csépelni kezdik, mire Matyi „merről jött haza, annak irányát tartva eliszkol.”

Megmenekült hát Matyi, és sebeit nyalogatva lepihent a határban egy forrás vize mellett a *harmadik levonásban*. Egyszer csak vándorszínészek érkeznek egy szekéren, és amikor elalszanak, Matyi gúnyát és élelmet lop tőlük. A színészek azonban meg akarják fogni a tolvajt, de Matyi Döbrögbe menekül, mert tudja, hogy apja gyűlöli a színészeket. Felölti az ellopott jelmezt, egy doktori felcserét. Döbrögbe érve az iskola helyén kórházat talál, itt ápolják azokat, akiket a második levonás végén eldöngettek. Meglátják Matyit, és mint doktort beinvitálják, de észreveszik, hogy beteg, ezért ágyba fektetik, és ápolják. Meg is gyógyul Matyi, és ráadják a doktori gúnyát, és kinevezik fődoktornak. A híressé vált kórház, ahova szegény ember nem kerülhetett be, Döbrögi közvígadójává lett, ahonnan éjjel taligákkal hordták el a pénzt. Ezt az ott játszó gyermekek vették észre. Szüleik népgyűlést hirdettek. Egy öreg előhozta a törvényeket „az ősi Ezüstbullával az élen”, és kijelentette: „élnünk kell az Ezüstbullának ősi jogával, bírót választunk, aki törvényt ül a bűnösök felett.” Ekkor meglátták Matyit, mint doktort felcserét, és kérték tőle a száz liba árát, majd eltángálták, de volt aki védte, ezért ismét összevekedtek a népek. Máttyás pedig ismét „eltűzött a szokásos irányba”.

A *negyedik levonásban* az igazságszolgáltatás ismét átadta helyét a fosztogatásnak. Matyi pedig túljárt már árkon-bokron. Egy év múlva azonban ismét feltűnt a Döbrög felé vezető úton. Nem hordott már álruhát, úgy sétált haza, mint aki jól végezte a dolgát. Megkérdezte Matyi egy bérestől, hogy miért zajonganak a népek. Bíróválasztást akarnak – válaszolta a béres. Csodálkozott Matyi, mert Döbrögben régtől fogva Máttyás ősei voltak a bírák, és „irtották pallossal a bűnös kétkezi embert”. De nem lehetett számon kérni őket, mert helyettesről nem volt passzus a könyvben. Döbrögi elkiáltotta magát az erkélyen: „Bírót választunk ma, ki jelentkezik e tisztásra?” Senki sem jelentkezik, mire Matyi megszólalt: „Ha nincs jelölt, elvállalom én azt.” Mindenki elcsodálkozott, maga Döbrögi is. Matyi azonban ki-

jelentette: ő sok tudományt hozott a külvilágból. Ha ő lesz a bíró, „eljön nyomban a jólét.” Döbrögi úr tiltakozott, mégis megválasztották Matyit, az úrt meg gúzsba kötötték. Döbrög népe gyakorolta ősi hatalmát. „Testvérek, hallgassuk a bírót, szóljon a néphez!” Matyi azonban nem volt jó szónok, nem tudott szólni a népnek. Erre ilyen kérdéseket tettek fel neki, hogy megszünteti-e a zsarnoki rendszert, felszabadítja-e a jobbágyokat. Matyi kedvezni akart a népnek, ezért mindenre azt válaszolta, hogy úgy lesz. Végül megkérdezték tőle, hogy az „elsíbolt pénzek gazdáit hova küldi? Nem menekíti bőrét senki hamis fia, úgy-e?” Ez azonban már nem tetszett Mátyásnak, és tiltakozott a vének törvénye ellen. De hiába, a felbolydult nép megkötözte Matyit is. És a törvény kiszabta büntetést el akarták végezni rajtuk, de Böske, akinek Matyi régóta tetszett, elvágta köteleiket, Döbrögiét is, Matyit is, és „Hogy, hogy nem, tovatűntek egerűtjükrá találván.”

Deák-Sárosi László *Libás Matyi* utószavában bizonyos segítséget nyújt az olvasónak a szóban forgó mű értelmezéséhez. Ezt írja ugyanis utószavában: „Az ebben a kiadványban olvasható *Libás Matyi* félreérthetetlenül utal a Fazekas Mihály elbeszélő költeményére. A mottóját is tőle kölcsönzi, aminek révén a népharagot emeli ki: »A lepocsékolt nép dühös indulatja kanóccal / Adta jelét olykor boszszújának... « Ebben a történetben azonban a nép lesz a főhős, és nem Matyi, aki megmarad bizonyos értelemben mihasznának. Matyi ettől még központi figura. Ő lesz a bukott hős, aki bár alapvetően jó szándékú, de rossz megoldások irányába tapogatódik (kockázatos nyereszkesedés, alakoskodás stb.), és fokozatosan csúszik le, kerül egyre nagyobb meghasonlottság állapotába” (28).

Deák-Sárosi László fontos szerepet szán a mű értelmezésében a székely szokásjognak. „Egyetlen lényeges vonást azonban részleteznünk kell, ami nem ismert széleskörűen. Azért fontos felidézni ennek a könyvnek az utószavában, mert a *Libás Matyi*, és részben már elődje is egy következetes néphatalomra és igazságszolgáltatásra épülő társadalmi viszonyrendszerre utal, amelyet „Döbrögiék” uralkodása idején, a szabályok kijátszása révén több emberöltő idejére felfüggesztenek, és a mű végén elkezdődik annak visszaállítása.

Ez az elbeszélő költemény tulajdonképpen továbbgondolja Fazekas művét, részben nyílt, részben rejtett utalásait. A „nagy Törvénykönyv” itt is megjelenik (*Ezüstbulla*), és idézi néhány fontos eleme révén a Werbőczy *Hármaskönyvében* is elismert és kodifikált székely szokásjogot” (29). „Ez a jogi kódex tudomásul veszi, hogy van egy olyan népcsoport, amelyik a magyarokhoz tartozik, de saját, ősi társadalmi-jogi rendszer szerint él: »III. rész 4. CZIM:« Az erdélyi scithákról, akiket székelyeknek hívunk. ... a kik teljesen külön törvényekkel és szokásokkal élnek; a hadi dolgokban legjárásabbak: az örökségekben és a tisztségekben egymás közt (a régi szokás alapján) törzsek, nemzetségek és nemzetségi ágak szerint részesednek és osztozkodnak.” (30).

„Annak ellenére, hogy a székelyek nemzetségi alapon szerveződtek, életüket minden téren nagyfokú demokratizmus jellemezte. Közigazgatási és igazságszolgáltatási rendszerüket megszervezték egészen a falvak tízeseitől a faluszekén keresztül a járásokig, a székekig és azok irányítójáig, az ispánig. Mindenféle tisztségre, mint kisbíró, falubíró, bíró, esküdt stb. egy évre választottak valakit maguk közül. Senki nem volt újraválasztható az adott tisztségre, de még a családtagja és közeli rokona sem 12 éven belül” (34).

„A törvények kemények voltak, és betartásukat a legszigorúbban azok őrein kérték számon. Ha valamely tisztség betöltőjéről kiderült, hogy hamisan bírászkodott, vagy tanúskodott, megnyúzták, és bőrét szalmával kitömve közszemlére kítették” (34).

Deák-Sárosi László a következő bekezdéssel zárja utószavát: „Ennyit röviden arról a történelmi-jogi háttérismeretről, ami szükségeltetik *Lúdas Matyi* és *Libás Matyi* történetének alaposabb megértéséhez. A többitől az elbeszélő költeménynek önmagáért kell beszélnie. Ha az olvasó ebben a kortárs regében talál az újkorra, a közelmúltra és a jelenre vonatkozatható utalásokat, az bizonyára nem a véletlen műve, hanem az úrhatnamság, a nyereszkesedés és az alakoskodás örök, de nem minden korban azonos mértékben burjánzó tévelygések” (34).

Hogy igaza lehet Deák-Sárosi Lászlónak, amikor azt hangsúlyozza, hogy a *Lúdas Matyi* és a *Libás Matyi* háttérben „egy következetes néphatalomra és igazságszolgáltatásra épülő viszonyrendszer” húzódik meg, azt az ókortudomány kutatóinak hasonló eredményeivel megtámogathatjuk. Hermann Usener *Iatliche Volksjustiz* (Ösitáliei igazságszolgáltatás) című cikkében többek között megállapítja, hogy *flagitare* (nyilvánosan kihirdet, törvény elé idéz), *flagitium* (szégyen, gyalázat) szavak az ósrómai igazságszolgáltatás terminus technicusai voltak. A népi igazságszolgáltatás az írásos törvények hiányosságait pótolta. Minden időben előfordult, hogy bizonyos erkölcsi szabályokat megsértettek, de nem léteztek olyan törvények, amelyek a szabálysértőket megbüntették volna. Ilyen esetekben a nép igazságérzete szolgáltatott ítéletet. Usener tisztázza a *flagitium* főnév és a *flagitare* ige eredeti jelentését. A „szégyen, gyalázat” és a „nyilvánosan kihirdet, törvény elé idéz” jelentések ugyanis későbbi fejlődés eredményei. A *flagitium* és a *flagitare* eredeti jelentése olyan cselekményre utal, melyben a *kikorbácsolás* játszotta a főszerepet. A régi latin közösségben, ha valaki becsstelen tettet követett el, kikorbácsolták a városból. Amikor az erkölcsök szelídülésével a tettlegesség elmaradt, a szó jelentése metaforikussá vált: szavakkal történő ostromozást jelentette. E metaforikus jelentés kifejezésére jött létre az *occentare* (kiénekel, valakiről gúnydalt énekel) ige, a *flagitare* szinonimájaként.

Plautus komédiáiban több példát is találunk erre a népi ítélkezésre. *Epidicus* című darabjában Fidicina *flagitiummal* fenyegeti meg Periphanest, aki azt mondja, hogy inkább meghal, minthogy ilyen gyalázatot elszenvedjen (515–520). Tehát

a becsületes polgárok igencsak félték ettől a nyilvános megszégyenítéstől, mert ez becsületük elvesztését okozhatta. De nem mindenki félt tőle. *Pseudolus* című vígjátékában Calidorus, a szerelmes ifjú és rabszolgája, *Pseudolus flagitiummal* büntetik meg Balliót, a gonosz kerítőt. Ez a *flagitatio* ezért is jelentős, mert e népi ítékezés formai jegyeit és felépítését is bemutatja. Calidorus felszólítja Pseudolust, hogy álljon a bűnös Ballio egyik oldalára, és kezdje hangosan kiénekelni bűneit: Pseudolus így kezdi: *Most pedig elhíresztelem szavaimmal sok-sok bűnödöt.* Majd jön az első vád: *Szemérmetlen!* Callidorus, aki a bűnös másik oldalán áll így folytatja: *Bűnöző!* Ezután egymást váltva, a következőt énekelik hangosan Ballióról: *hullarabló, akasztófára való, hitszegő, apagyilkos, szentségtörő, hamisan esküvő, törvényszegő, az ifjúság megrontója, tolvaj, rabszolga szökevény, népámító, álnok, tisztátalan, lánykereskedő, fertő, megverted apádat és anyádat* (357–367).

Tehát Itáliában az őskorban a *flagitium* főnév eredeti jelentése „*korbácsolás, megkorbácsolás*”, a *flagitare* igéé pedig „*korbácsol, megkorbácsol*” volt. Ezt egyrészt a római irodalom, vagyis Plautus komédiáinak erre utaló adataival lehet bizonyítani, másrészt a szigorú római hadserege azon gyakorlatával, mely szerint azt a katonát, aki gyávaságból elhagyta őrhelyét, megbotozták (ennek neve *flagitium more militari* (Usener, 13. o.). Ez annyit tesz, hogy a bűnös katonát két sorban fölállított bajtársai halálra botozták. Ha valaki túlélte ezt a botozást, földönfutóvá vált. Egyébként ez a kegyetlen büntetés az orosz hadseregben tovább élt: erről szól Tolsztoj *Poszle bálá* (Bál után) című elbeszélése.

Deák-Sárosi László *Libás Matyi*jának ezt a mottót adta: „*A lepocsékolt nép dühös indulatja kanóccal / Adta jelét olykor bosszújának...*” (Fazekas Mihály: *Lúdas Matyi*). Ezt a mottót Deák-Sárosi Fazekas „*A szerző az olvasókhöz*” című előszavából „*kölcsönzi, aminek révén a népharagot emeli ki*”, mert a *Libás Matyi*nak a nép a főhőse. De mire céloz Fazekas Mihály a *kanóc* szóval, ami ez esetben átvitt értelemben tüzet jelent? Phaedrus 1. könyvének 28. meséjére, amelynek tanulságát *Lúdas Matyi*jának mottójául választotta:

*Quamvis sublimes debent humiles metuere,
Vindicta docili quia patet solertiae.*

PHAEDRUS

*Szegénytől félj, akármilyen nagy úr vagy is,
Furfangja mindig módot lelhet bosszúra.*

(Terényi István fordítása)

Ez a két sor Phaedrus 28. meséjének a tanulsága. Phaedrus meséi ugyanis mindig két részből állnak: egy történetből és egy tanulságból. A tanulság a mese tör-

ténetéből van levonja, és vagy a mese elején áll, vagy a végén. Jelen esetben a mese elején, Phaedrus 28. meséje ugyanis így hangzik:

*Szegénytől félj, akármilyen nagy úr vagy is,
Furfangja mindig módot lelhet bosszúra.
Fészkebe rókakölyköket hurcolt a sas,
Hogy hússal lássa el a sasfiókokat.
Utána ment a rémülten síró anya,
S rimázkodott, hogy adja vissza kölykeit.
Biztos helyéről az csak nézte gúnyosan.
A róka erre égő fáklyát kapva fel
Egy oltárról, körülfutkosta azt a fát,
Hogy felgyújtván, a sasok is ott vesszenek.
Most már a sasfiókok anyja félt nagyon,
S inkább kiadta mind a rókakölyköket.*

(Terényi István fordítása)

Két szempontból is elősegíti ez a Phaedrus-mese *Lúdas Matyi* és *Libás Matyi* jobb megértését. Részint megmagyarázza, honnan vette Fazekas Mihály *A szerző az olvasókhöz* című előszavának ezen kitételét: „*A lepocsékolt nép dühös indulatja kanóccal / Adta jelét olykor bosszújának,*” amelyben a tűz, a gyújtogatás úgy szerepel, mint az elnyomott nép bosszúja. Nyilvánvalóan ebből a meséből, amelyből műve mottóját is vette. Ebben a mesében ugyanis – mint láttuk – azzal fenyegeti meg rókamama a sást, hogy felgyújtja a fát és vele együtt a sas fészket is fiókáival együtt, ha nem adja vissza a rókakölyköket. A népi igazságszolgáltatás formái között, amelyeket Usener Plautus komédiáiból összegyűjtött, a tűz, a gyújtogatás is megtalálható: Perzsák 569: *at enim illi noctu occentabunt, exurent fores*; Pseudolus 1145: *malim isti modi mi amicos forno occensos quam foro*. Részint ezzel a mesével indokolhatjuk meg azt a tényt is, hogy miért javul meg a darab végén Döbrögi a *Lúdas Matyi*ban: azért, mert Phaedrus meséjében a végén a sas is visszaadja a rókakölyköket. A korábbi kutatók nem tudták eldönteni, hogy a görög–római állatmese hatott-e Fazekas Mihály *Lúdas Matyi*jára, mert nem vették figyelembe a *Lúdas Matyi* mottóját.

Összegezve a fentebb mondottakat, azt hiszem, megállapíthatom, hogy Deák-Sárosi László *Libás Matyi*, *Egy igazi magyar rege négy levonásban* című könyvének jelentősége többek között abban is rejlik, hogy ismét ráirányította a figyelmet Fazekas Mihály *Lúdas Matyi*jára, amelyről Julow Viktor, a nagy Fazekas-kutató 1976-ban ezt írta: „Fazekas *Lúdas Matyi*ja több mint ötven kiadásával a legnagyobb könyvsikerek egyike.”

(Üveghegy Kiadó, Százhalombatta, 2013)

Bibliográfia

- Mátray Lajos: *Fazekas Mihály élete és munkái*. Debreceni Ellenőr Nyomda, Debrecen, 1888, 180 p.
- Téglás Tivadar: *Fazekas Mihály, -felvilágosodás költője*. Egyetemes Philológiai Közlöny, 1889.
- Tóth Rezső: *Fazekas Mihály*. Athenaeum, Budapest, 1897, 72 p.
- Gróf Gvadányi József és Fazekas Mihály. Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta Négyesy László. Franklin-Társulat, Budapest, 1904, 303 p.
- Horváth János: *Csokonai. Csokonai és költőbarátai. Földi és Fazekas*. Budapest, 1936.
- Hetyey József: *Fazekas Mihály*. Magyar irodalomtörténeti tanulmányok. Kaposvár, 1936.
- Kovács Máté: *Fazekas Mihály, a rokokó költő*. Városi Nyomda, Debrecen, 1940, 55 p.
- Fazekas Mihály összes művei*. Sajtó alá rendezte Julow Viktor és Kéry László. I–II. Akadémiai Kiadó, Budapest 1955. I. versek: 325 p. II. prózai munkák: 383 p. Kritikai kiadás
- Julow Viktor: *Fazekas Mihály*. „Művelt Nép” Tudományos és ismeretterjesztő kiadó, Budapest, 1955, 220 p.
- Korompay Bertalan. Lúdas Matyi meséje az ukrán és orosz néphagyományban. In: Bárczi Géza – Benkő Loránd (szerk.): *Emlékkönyv Pais Dezső hetvenedik születésnapjára*. Budapest, 1956, 496–502. p.
- „*Boldog, ki fákat ültet...*”. *Fazekas-breviárium*. Válogatta, az előszót és a jegyzeteket írta: Szilágyi Ferenc. Szerkesztette Papp János. Tankönyvkiadó, Budapest, 1973, 169 p.
- Fazekas Mihály összes költeményei*. Sajtó alá rendezte Julow Viktor. Magyar Helikon, 1976, 213 p.
- Fazekas Mihály: *Lúdas Matyi. Eredeti magyar rege négy levonásban*. Diveky József fametszetei. Kner Nyomda, Magvető Kiadó, 1978
- Fazekas Mihály művei*. Szerkesztette és a jegyzeteket írta Julow Viktor. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1982, 360 p.
- Fazekas Mihály művei*. Alapkiadás Fazekas Mihály művei. Szerkesztette és a jegyzeteket írta Julow Viktor. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1982. Jakabffy Tamás előszavával. Kriterion Könyvkiadó, Bukaresti, 1989, 286 p.
- Debreczeni Attila: *A „kötött ihletek” költője*. Fazekas Mihály: CS. ET F. Tiszatáj, 1998, 12. sz. Diákmelléklet.
- Bíró Ferenc: Főhadnagy Fazekas úr, Fazekas Mihály (1766–1828). In: Bíró Ferenc: *A felvilágosodás korának magyar irodalma*. Szerkesztette Komlós Tibor. Harmadik, javított és bővített kiadás. Balassi Kiadó, Budapest, 1998, 355–370.

- Fazekas Mihály: *Lúdas Matyi*. Válogatott művek. Válogatta és az utószót írta Szilágyi Márton. Osiris Kiadó, Budapest, 2000, 163 p.
- Bécsy Ágnes: „Mind egy célra kell sietnünk...”. Fazekas Mihály hagyományai és Modernsége. In: *Kölcsey füzetek XVI. Tudományos tanácskozás*, Budapest, 2004. november 18–19. Szerkesztette: Sallai Éva. Budapest, 2005, 347–364.
- Fazekas Mihály: *Lúdas Matyi*. Válogatott művek. Válogatta és a jegyzeteket készítette Szilágyi Márton. Osiris diákkönyvtár. Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 175 p.

Kéregtők (1992)

Csatáné Bartha Irénke

Győz a fény

Ködöt lehel a virradat,
s a január kedve zordon,
a szélben hatvan ágadat,
koronád hajladozva hordod.

Sorsodra időnként ragadozók:
karvalyok, héják, hollók települnek,
körötted nagy köd folyók
hited küszöbéig hömpölyögnek.

Nem ácsorogsz szürke ég alatt,
behúzódsz oltalmazód karjába,
ölelése véd, biztat, erőt ad,
Ő az olthatatlan fényű Múzsza.

S jöhetnek ködlovasok
fiatal nyírfákkal táncba,
csak a szíved fagyosra
a tél soha ne zúzmarázza!

Dorbézolhatnak szelek, fagyok,
de ha a fény győz, a sugaraktól
fölragyog hatvan rügyező ágad,
és ünneplőben pompázol,
napillatú boldogság-ruhában.

Dülöngélő boldogság

Sziklán rakott
turul fészek,
üldözöttnek
balga Éden,

könnyes szemek
íriszében
rogyadozó
öreg ház,

elnyútt élet
háza táján
mindennapos
iszony, gyász.

Siess, kedves
gerlepárom,
dülöngélő boldogságon
éjszakába fojt magányom!...

A pillanatok bűvöletében

Szélhárfa zeng, hullámok kergetőznek,
a parton szerelmesen andalgó fiatalok
megigazulnak egymás bűvöletében,
kavicsok, a víz guruló gyöngyei,
sirályalom lebeg a hullámok felett,
nem szeretnének belőle felébredni...

Állok a pillanatok bűvöletében,
alattam a tenger ölelő békéje,
felettem az ég azúr végtelenje,
talán meg sem érdemeljük,
annyi szépséggel ajándékoz Isten...

Bagi István

Jobb a békesség...

Szűnjön meg a viszontagság,
belépek a csoportodba.
Ha belépsz a csoportomba,
úgy lesz meg a viszont tagság.

Pár baj nem ok

Nem hívom párbajra
barátom az adjunktust,
mi egymásnak pár bajra
világért se adjunk tust!

Ha a kalapom ázik

Ernyőm védi szép kalapom,
de ha átadom, ázik.
Aki látja, rajtakapom:
ezen hát adomázik.

Előkelők párbeszéde

Tetszett a nő, hát úgy köszönt:
hölgyem, ah, alászolgája!
S emígy szólt ő: jó úr, kösz, Önt
bírná a halász Olgája.

Szókincsbővítés

Lelkeden alkothatnék ül? –
kell egy baró mappa, rá tus!
Ámde jó tehetség nélkül
ez csak barom apparátus...

Egyszerű ez...

Nézd! – ha tényleg komolyan,
egy grafikus jól átképez,
lehet a rajzod pont olyan,
mint amilyen jó látkép ez.

Aggódás

Fagyos téli reggelen
a szomszéd kertjébe áttekint:
– csak nem egész éjszakát
virrasztottál át te kint?!

Ne a gyerekek erősködj!

Bánj úgy a kisgyerekekkel,
mint egy anya és atya is tenné,
kis csínyekért bántanod nem kell,
ne válj csősszé se atyaistenné!

Viselkedjünk!

Furcsán fest a műtőasztal,
ha a beteg azon felül;
a doktor meg elmarasztal,
ha rágyújtasz azonfelül.

Kégl Ildikó

Édes Anna au pairnek állt egy francia tanyán

Bátorligeti Mária: A gondozónő

Kilencvennégy éve közölte a *Nyugat* az első olyan magyar regény részletét, amely – meglehetősen formabontó módon – nem a cselekményt állította a történet origójába, hanem az ahhoz vezető utat. Az írásmű, amely a lélekábrázolást a történetvezetés leginkább meghatározó motívumává emelte, kiszélesítette a prózai műfajok határát, egyben hazánkban is legalizálta a *lélektani regény* terminus használatát. (A terminus technicus fogalmi gyökereiről, deskripciójáról a későbbiekben még szó esik.) 1926. július 1-től november 16-ig a *Nyugat* folytatásokban kezdte közölni a művet, mely az *Édes Anna* címet viseli, s melynek megjelenésétől datáljuk a magyar lélektani regény megfogadását. (Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy mint annyi esetben, az évszám itt sem jelent éles választóvonalat, minek okán egyrészt mélylélektani ihletésű, filozófiai-ideológiai elemekkel átítatott történetek korábban is napvilágot láttak a magyar prózairodalomban, másrészt az *Édes Anna* megjelenésének is voltak közvetlen előzményei.¹

Példának okáért megemlítjük, hogy anticipálta azt *A gölyakalifa* című, 1913-ban megjelent – a lélek alvilágának regényeként definiált – mű. Kosztolányi alapművében Anna és a Víz házaspár kontextusában rajzolódik ki előttünk egy eleve anomáliákkal terhelt kapcsolat, a mindkét fél számára elembertelenítő úr-cseléd viszony. Csaknem száz esztendővel az *Édes Anna* megjelenése után aztán a kortárs magyar irodalomban újra színre lép egy gondozónő, hogy a mai viszonyok között – immáron au pair-ként egy francia tanyán munkát vállalva – megmutassa nekünk, a lehetőségek kitérő útjain, ám az emberi természet három emberöltő leforgása alatt vajmi csekély változást mutat. Szociális kiszolgáltatottság, cselédsors rajzolódik ki – jöllehet a munka megjelölésére trendibb kifejezést használ a szerző – *A gondozónő* című regényből is, mely az *Irodalmi Jelen* gondozásában látott napvilágot a

¹ A regény előzményeinek tekinthető a *Nyugat* 6. számában 1924-ben, *Kanári* címmel közölt jelenet, valamint az 1925-ben írt *Boris könyve* című írásmű. In: Fábrián László: *Az Édes Anna legendáriuma* – Kosztolányi Dezső regényének elő- és utóélete. (<https://litera.hu/irodalom/publicisztika/fabian-laszlo-az-edes-anna-keletkezésének-körülményeiről.html>)

A *Kanári* című jelenet Bözsije és az *Édes Anna* címszereplője viselkedésében fellelhető párhuzamokat taglalja Veres András irodalomtörténész, valamint Hubay Miklós drámaíró. In: Balogh-Bíró Tamás: *Ha nem volnátok ti*. Kosztolányi Dezső utolsó szerelmei. Jaffa Kiadó, Budapest, 2019. 172–174. p.

közelmúltban. Bár a jelen dolgozatban bemutatandó mű a miskolci író első önálló könyve, Bátorligeti Mária az irodalmi életben csaknem húsz éve aktív, a hazai szakmai folyóiratok rendszeresen közlik kritikáit, recenzióit, fordításait.

Miközben a főhős – a harminchat éves Magda – lelki vívódásain keresztül kibontakozik előttünk egy különös, esetenként bizarr helyzeteket előidéző, hierarchikus kapcsolat gondozó és gondozott között, olyan új típusú társadalmi problémákkal is szembesülünk – mint a nyugati munkavállalás, a be- és kivándorlás jelensége –, amelyekre a regény az elsők között reflektál a magyar kortárs irodalomban. A Magdához hasonló, gondozói feladatokat ellátó személyek kivándorlását egyébiránt munkavállalási célú emigrációként emlegeti a szakirodalom, és a hazai foglalkoztatási statisztikákat áttekintve láthatjuk, hogy a regény meglehetősen akut társadalmi jelenséget emel a köztudatba. Az Európai Unió bővülése és a munkaerő szabad áramlásának a lehetősége 2004. május 1-ét követően ugyanis új helyzetet teremtett Európában: gyorsan növekvő, főként munkavállalási célú migráció indult az új uniós tagországokból a gazdagabb európai országok felé.²

Figyelemre méltó a párhuzam, hiszen Kosztolányi regényéhez hasonlóan a ki- és elvándorlás – mint a családtól, a megszokott, ismerős közegtől történő elszakadás – motívuma ez esetben is meghatározó szerephez jut, hogy uralja, s meglehet, egyben predesztinálja a történet kimenetelét. A megszokott közegből történő kiragadás mindkét mű alap gondolatának minősül, függetlenül attól, hogy Anna útja a Víz házaspárhoz vidékről a fővárosba, míg Magdáé öreg Bopához Magyarországról Franciaországba irányul. Meghatározó súlyt kapnak a regényben Magda belső monológjai, melyeknek konstans kelléke az elbeszélésen végigvonuló magány, a sehová sem tartozás frusztráló élménye. Bátorligeti Mária női főszereplője egy ízig-vérig 21. századi nő, aki, képes eltartani magát, önállóan dönteni sorsáról, viszonyairól. Nem különösen képzett, de nyelveket beszél, és úgy tűnik, megállja a helyét egy idegen ország multikulturális közegében. Adódik hát a kérdés, mi- ben gyökerezik az a tátongó mélységű belső elégedetlenség, a bénító frusztráció, amely dermesztően melankolikus intonációt kölcsönöz a lélektani regénynek.

Bátorligeti Mária elbeszélésén remekbe szabva vonul végig az a kettősség, amely a lélek legapróbb rezdüléseinek leírásából és a jéghideg realista jegyek nászából születik. Jól megférnek egymással, mi több, kívánatos ambivalenciával árnyalják a regény nyelvezetét a költői képekkel erősen felcicomázott, artisztikus szépségű, többszörösen összetett körmondatok – melyekkel a szerző Magda belső mono-

² Hars Ágnes–Simon Dávid: *A munkaerő-migráció változása a kétezres években Magyarországon*. Vizsgálat a munkaerő-felmérés adatai alapján. Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek. Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet és Budapesti Corvinus Egyetem, Emberi Erőforrások Tanszék. BWP– 2015/2. 6. p.

lógjait jeleníti meg –, valamint a letisztult tömondatok. Erre a kettősségre számos példát láthatunk a kétszázhusz oldalas elbeszélésben. Katartikus élményt idéz elő a regény azon epizódja, mely látszólag jelentéktelen – a történeteszöveg, a főszereplő aspektusából érdemi mondanivalóval aligha bír – mozzanatot jelenít meg. Adott impresszió során Magda képe rajzolódik ki előttünk, amint az ő helyére kerülő új gondozónőnek ír listát a napi teendőkről, miközben meglehetősen enerváltan lajstromozza a feladatokat és azok speciális ellátásának módjait. Szinte lapról lapra áramlik ki a könyvből az a feszült légkör, amely a dél-franciaországi tanyán, s vele együtt az ott lakók lelkében kavargó, sokrétű, nehezen körülírható érzéseket szülve. Olybá tűnik, mintha a végtelenségig fokozódó, majd ezen a ponton stagnáló feszültség olyan jól érezné magát a kényelmes, nagy, családi házban, hogy csekély időre sem hajlandó onnan távozni. Úr és cseléd, gondozott (kiterjesztett családjával együtt) és gondozó ilyen légkörben élnek különös, eltéphetetlennek látszó kapcsolatban, bizarr szimbiozisban. A történet előrehaladtával Öreg Bopa és Magda kettősébe új szereplők lépnek be – az idős férfi családtagjai –, hogy még inkább kibővítsék az ember és ember közti embertelen játszmaikat.

Aligha lehet kérdéses, hogy Kosztolányi prózáját erőteljesen árnyalták a 20. század egyik legnagyobb hatású tudósa, Freud tanai, melyekkel az író Bécsben ismerkedett meg. Ezt az időszakot vizsgálva meg kell jegyeznünk, hogy az osztrák neurológus munkássága – azon belül is a pszichoanalízis irányzata – kétségkívül direkt és intenzív hatást gyakorolt a tudományterületek mellett a művészetek megannyi ágára, s különös hangfekvést kölcsönzött az 1900-as évek első harmadában született magyar irodalmi alkotásoknak is. A *Nyugat* első nemzedékének virtuóz formaművésze a vidéki cselédlány, Anna sorsán, s kiváltképp a lelkében zajló történéseken át ábrázol egy cselekményt, miközben bepillantást nyerhetünk általa egy egész társadalmi osztály életébe. Adódhat is nyomban a kérdés, hogyan állíthatunk analógiát két történet között, mely egyike a 30-as évekbeli – a bethleni konszolidáció idején játszódó Magyarországra –, míg másik az új típusú migrációs kihívásokkal küzdeni próbáló 21. századi Európába kalauzolja olvasóit. Utóbbi földrajzilag Magyarországra és Franciaországba (és egy kicsit a nemlétező Nagwuába) vezeti a kortárs irodalom újdonságait befogadni áhító olvasót, idősíkot tekintve pedig az ezredforduló utáni évekre, amikor már a társadalmi rétegződés, az osztályok közötti különbség definiálása egyrészt nemigen értelmezhető, másrészt látszólag olybá tűnik, létjogosultsága sincsen. Vagy mégis? Máris felmerülhet a kérdés – ami a regény olvasása közben eszkalálódva birizgálja értelmünket –, hogy az osztálypolitika valódi, élesen elkülönülő érdekcsoportok mentén alkot kategóriákat vagy pusztán képzelt ellentéteket generál? A szociális kiszolgáltatottságot központba állító regények összehasonlító elemzése során a kérdés nem elhanyagolható. Jelen esszének persze ezt a kérdést nem tisztje vizsgálni,

ugyanakkor tény, hogy a bemutatandó regény aktualitását éppen az adja, hogy napjaink feszítő társadalmi problémáit – jelesül a bevándorlást, a nyugati munkavállalás jelenségét – szépirodalmi eszközökkel emeli a köztudatba, s próbál arra – egyetlen emberi sors bemutatásán keresztül – reflektálni. Bátorligeti Mária regényének főszereplője Magda, aki Dél-Franciaországba kerül, hogy egy sztrókból felépülő idős embert ápoljon. Miközben látszólag a zsarnok öregember lábadozása kerül fókuszba, valójában Magda szenvedéstörténete, az úr-szolga viszony mai aspektusai bontakoznak ki a történetben. Társadalomrajz és lehetőleg finom lélekábrázolás szövi sajátossá és megkapóan maivá a regényt, miközben egy gondozónő szeméin keresztül kirajzolódnak azok a mikro- és makroközeget egyaránt érintő jelenségek, amelyek akkor állnak be, ha például egy társadalom előregedése kritikus mértékűvé válik, s nemcsak egy családon, de egy országon belül sem képesek megoldani az idősgondozást. Hasonló társadalmi kérdések árnyalják tehát a regényt, de pusztán a gondozónő által érzékelt, megélt módon. Ilyenformán a tanyán eltöltött nyolc hónap egy Magda lelkében zajló szimbolikus utazásként is felfogható, amelynek minden állomása egy-egy próbatétel.

A könyv borítójáról is érdemes szólni, melyről egy vörös hajú, szeplős, az érzékiséget és ártatlanságot egyszerre megtestesítő hölgy tekint szuggesztíven az olvasó szemébe, hogy kép és szöveg ilyen módon is tökéletes összecsengést eredményezzen. Meglehet, valahogy így nézne ki Édes Anna is, ha 2020-ban összefutnánk vele egy pillanatra, miközben épp becsekkol a reptéren egy Marseille-be tartó járatra. Bár a gépen alighanem elbizonytalanodna szegény magyar cselédlány – azaz au pair –, hogy merre is induljon a festői Dél-Franciaországban kövérre pakolt bőröndjével, amennyiben a Ruan-tanyát kell megtalálnia. A történet helyszínéül szolgáló dél-franciaországi tanyát, akár csak a főszereplő szülőföldjét, Nagwuát ugyanis hiába keresik az olvasók a térképen, az a fantázia szüleménye.

A két lélektani regény párhuzamba állításának okát nemcsak a témafelvetés és a lélekábrázolási technikák alkalmazásának rokonsága adja, de a két mű összehasonlító elemzésében válaszokat találhatunk olyasfajta kérdésekre, hogy egy függőségi viszonyban hol húzzák meg most a lélektani határt a résztvevők, és hol húzták azt meg száz évvel ezelőtt. Megkerülhetetlen továbbá a mindkét lélektani regény magját képező freudi elgondolás, miszerint az ember társas kapcsolatai ellenére is magányos hős, aki küzd seregnyi ellenségével, köztük a boldogulása útjába álló belső ellenségeivel, képzeivel is. Tűri balsorsa minden nyűgét s nyilait³ – egy határig legalábbis. Mindezek mellett láthatjuk, hogy a két írásmű szer-

³ Vö.: Frank J. Sulloway Henri Ellenberg: *Discovery of the Unconscious* (magyarul *A tudattalan felfedezése*) című könyvét idézi, a Freud-legenda jellemző vonásait taglalva. Frank J. Sulloway: *Freud, a lélek biológusa. Túl a pszichoanalitikus legendán*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1987.

kezetét tekintve is mutat hasonlóságot, miután az *Édes Anna* spirális szerkesztési módja visszatükröződik *A gondozónő* történetvezetési konstrukcióiban. Megannyi rokon vonást fedezhetünk fel a két főszereplő, Anna és Magda személyisége, mentalitása, szerepei és attitűdje mentén, mi több, döntéshelyzeteikben történő választásaik tekintetében is. Noha mindkét nőnek akadnak menekülési útvonalai kilátástalannak tűnő helyzeteikből, ezekkel a lehetőségekkel láthatóan nem tudnak, netán – gyengeség, hiúság, dac motiválta okokra visszavezethetően – szándékosan nem is akarnak élni. Miképp Kosztolányi Annája, úgy Bátorligeti Magdája előtt is adott az út, hogy elhagyja élete új, nemkívánatosnak tűnő állomását, és új irányba terelje életének folyását. „*Nem sokkal a megérkezés után vissza akartam fordulni*”⁴ – vallja be Magda mindjárt a történet elején, amikor is taglalja – immár szobájában merengve a hegyek között megbújó dél-franciaországi tanyán – megérkezésének körülményeit. Belső monológjából elindulásának okaiba is bepillantást nyerhetünk, s ezzel talán közelebb kerülhetünk annak megértéséhez, miért dönt mégis a maradás mellett. „*Talán másképpen döntöttem volna, ha nincs az a ködös, kísérteties nap, amikor reménytelennek, céltalannak éreztem a léte.*”⁵ Magda belső monológjait éppúgy, mint a narrátor által elmondottakat felidézve rendre találunk olyan utalásokat, amelyek azt hivatottak alátámasztani, hogy a nő kényszerből – más opció híján – hozta meg a külföldi gondozónői munkavállalás melletti döntést. „*Amikor Józsinak, az élettársának elmondta, hogy ismét külföldön vállal munkát, Józsi néhány szóval lebeszélhetette volna..., de nem, jókorát lendítve az ügyön azt mondta, te Magdus, legalább nem sütteted a nappal az almáidat meg a fonnyadt körtédet, hanem hozol pénzt a konyhára, mert most úgy élünk, mintha fizetett prostim lennél.*”⁶ Úgy Anna, mint Magda munkavállalási indítékaiban látszólag úgy tűnik, hogy az anyagiaknak, az önálló egzisztencia megteremtésének van a legnagyobb szerepe, ám nem érdemes figyelmen kívül hagyni azt a tényezőt sem, hogy mindkét szereplő más-más okból kifolyólag ugyan, de menekül otthonról. Ilyenformán tehát a két nő – menjen vagy maradjanak kérdésre irányuló – döntéshelyzete csak látszólagos szabadságot biztosít, miután az élethelyzetük ideálisnak vélt megoldást nemigen kínál számukra. Ezzel magyarázható, hogy a sorozatos megaláztatások ellenére Anna mégis Vizyéknel, Magda pedig a Ruan házaspár tanyáján marad.

A gondozónő című regényben bár mágikus események láncolatával rendre találkozhatunk, összességében mégis hangsúlyos(abb) – igaz, indirekt formában, inkább csak a mű üzenetéként értelmezve – a keresztény értékrend és annak jellemző

⁴ Bátorligeti Mária: *A gondozónő*. Concord Media Jelen. Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2020. 13. p.

⁵ Uo. 13–14. p.

⁶ Uo. 7. p.

megnyilvánulási formái. Magda ugyanis, ellentétben Annával, nem jut el az ölésig. Gyilkossági szándékot ugyan egy ízben feltételezhetünk, ám ezt a jelenetet célszerűbb a gondozónő segélykiáltásaként értelmezni, amely motívum beemelésevel a szerző vélhetően a főszereplőre nehezedő lelki nyomást próbálja még plasztikusabban ábrázolni. Teszi ezt úgy, hogy a gyilkosság megtörténte nélkül, a megbocsájtás erejének megdöbbenő fordulatával képes katarzisa kényszeríteni az olvasót. Ezzel a bravúros írói eszközzel a szerző nemcsak azt éri el, hogy a porig alázott, önbecsülésétől radikálisan megfosztott főszereplő szimbolikus győzelmet arat „ellenfelével” szemben, de saját jellemfejlődésének is tanúi lehetünk. Hamvas Béla találóan jegyzi meg az orosz drámairodalom meghatározó alakjáról, hogy „*Dosztojevszkij a legnagyobb alchimisták egyike, akik valaha éltek: megmutatta az emberi élet ördögi voltát, és megmutatta, az ember hogyan győzheti le az ördögöt.*” Írói eszköztárából Bátorligeti Mária is hasonló kelléket vett elő, hogy regényének főszereplője legyőzze az „ördögöt”, akit – mint az a történet előrehaladtával egyre világosabbá válik – korántsem Öreg Bopa képében kell keresnünk.

Kesernyész intonációt adnak e modern cselédmesének a főszereplő őszinte-melankolikus önvallomásai. A szembenézés katartikus erejével hat a nő alábbi monológja: „*Az ébredés ideje a legőszintébb szembenézés önmagunkkal. Ilyenkor nem tud hazudni az ego. Átjáróház lett a testem, suhant át a lelkemen a gondolat.*”⁷ Farkasszemet nézve a ténnyel többé már nem tagadható le az igazság: ugyanazt a hiányt, a lelkében tátongó – szeretetlenségből táplálkozó – egyre grandiózusabb méretű űrt hordozza, ami miatt útnak indult. Alighanem a regény egyik mérföldkövének tekinthető az idézett mondat, miáltal itt mondatik ki először, de legalábbis kategorikusan, hogy a helyzete – úgy anyagi, mint morális értelemben történő hanyatlása – tarthatatlan. És amíg Édes Anna naiv, erkölcsi értelemben feddhetetlen szerepben tűnik fel, addig Magda nehezebben tudná megválaszolni Petőfi kérdését, miszerint „*az ártatlanságnak Patyolat lepedője takarja-e lelked?*”⁸ Az ellátásra szoruló idős gondozottja, Öreg Bopa zaklatási kísérleteit már megszokta a gondozónő, ártalmatlanságánál fogva bagatellizálja azt, ám Öreg Bopa fiának, Ruan úrnak a szeretőjévé válik, majd az unokával, a Ruan úrfiként emlegetett fiatalemberrel is szexuális kapcsolatba bonyolódik. „*A legnehezebb az életben: élni és nem hazudni*”⁹ – állítja az emberi lélek avatott orosz szépiromestere *Ördögök* című, legellentmondásosabb megítélésű regényében, miközben újfent filozófiai tartalommal töltve fel cselekményét, az önbecsapás csapdájáról is értekezik. Magda nem esik bele ebbe a destruktív csapdába. A szerző morálisan megkérdő-

⁷ Bátorligeti Mária: *A gondozónő*. Concord Media Jelen. Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2020. 166. p.

⁸ Petőfi Sándor: *A helység kalapácsa*

⁹ Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij: *Ördögök*. Jelenkor Kiadó, 383. p.

jelezhető szerephe helyezze ugyan főszereplőjét, ám ezzel együtt – az önmagával való szembenézés képessége, tévedéseink észlelése, hibáink kijavítása által – megadja neki a jellemfejlődés lehetőségét.

A fent idézett mondat eredményeképp Magda lelki tusája szuggesztív képként vetítődik ki elének arra készítetve a befogadót, hogy újra és újra a Vizy házaspár otthonába kalandozzunk, s megidézzük – ezúttal – Anna és Patikárius Jancsi viszonyát. „*Nem is látta a verőfényben csillogó teret színes alakjaival... csak Annát, aki a keskeny előszobában a két székre fektetett vasalódeszkán vasal, a pepita ruhájában, mezítláb, kissé szétvetett combokkal, s vágy fogta el, hogy máris ott legyen, és hátulról átölelje, és aztán minden teketória nélkül, ahogy a cselédeket szokás, feldöntse, mint egy liszteszákot.*”¹⁰ Ahogyan 1926-ban Vizyné kéjsóvár unokaöccse a cselédre tekint, ugyanazzal a pillantással néz 2020-ban a francia tanya minden egyes férfitagja a gondozónőre. Talán csak a visszatekintésben vannak különbségek. Meglehet, figyelemre érdemes különbségek. Magda ugyanis – miután a munkaadó-házigazda Ruan úr szeretője lesz – illúziók és elvárások nélkül tekint kapcsolatukra. Ezen a ponton szembetűnő különbség érhető tetten Anna és Magda alakjának megformálása, mentalitása között. Bátorligeti Mária főszereplőjét afféle mai kellékekkel ruházza fel: tudatos, az önmegvalósítás – ez esetben igencsak rögzös – útjára lépő 21. századi nő képe bukkan fel előttünk, aki igényt formál arra, hogy önállóan döntsön életéről, kapcsolatairól, – akár kizárólag a testiségre irányuló – alkalmi viszonyairól. Lelombozó tényként regisztrálhatjuk, miként fojt el magában Magda minden gyökeret eresztési emóciót, miközben belső monológjából rendre kirajzolódik, hogy jókora igénye lenne a testi kielégülésen túl a szerelem magasabb dimenzióinak megélésére. Mindez az enervált, beletörődő szerep értelmezhető akár az önvédelmi mechanizmus egy válfajaként, amely azt a funkciót igyekszik betölteni, hogy az eleve kiszolgáltatott helyzetben lévő (gondozó)nő ne kerülhessen további méltatlan szituációkba. Eme destruktív szerephe kényszerülés hatására esik abba a csapdába, hogy minél inkább oldaná magányát, annál inkább magányossá válik. „*Cseléd maradsz, még ha ágyasa is lettél. Kis kigyó!... Örökre cseléd maradsz! Mert azt érdemled!*”¹¹

A szegényérzet, a megaláztatás érzése éppúgy manifesztálódik, miképp Anna esetében, amikor is Patikárius Jancsától teherbe esik, s mint ismeretes, a kapcsolat csalódással, terhességmegszakítással végződik. Jancsi éppúgy élvezeti cikként tekint Annára, miképp Ruan úr Magdára, fontos momentum ugyanakkor, hogy míg Anna beleszeret a férfiba és minden erejével tiltakozik az élvezeticikk-szerep ellen, Magda korántsem hadakozik. És bár látszólag úgy tűnik, egy 2020-ban ját-

¹⁰ Kosztolányi Dezső: *Pacsirta, Édes Anna*. Európa Kiadó, Budapest, 2001, 289. p.

¹¹ Bátorligeti Mária: *A gondozónő*. Concord Media Jelen. Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2020, 93. p.

szódó történetben ez a férfiúi hozzáállás már nem okoz különösebb traumát a női főszereplőnek, Magda lelki vívódásaiba bepillantást nyerve az ellenkezőjéről győződhetünk meg. „*De egy szerelem nélküli kapcsolatnak sem könnyű véget vetni*” – rebegi vívódva. Miképp egy olyan kapcsolatnak sem, amelyben megaláztatások sorát éljük át. Bátorligeti Mária történetébe látszólag rejteketutakon szivárog be még egy figyelemre érdemes kép: az öntudatra ébredt, szabad feminista nő képe, aki kiharcolt jogai ellenére valamiért mégis mindig szomorúan tekint a világba. S a képpel együtt kérdések is beszivárognak elménkbe. Vajon valóban megelégszik felületes, testiségre épülő párkapcsolataival Bátorligeti Mária modern nőalakja, Magda, vagy csak ügyesen fojtja el magában azt az érzést, ami Kosztolányi Dezső Annájának nem sikerült? És ha a csalódás elkerülése érdekében olyan ügyesen elfojtott magában mindennemű érzelmet, akkor miért van mégis ilyen tátongó űr a lelkében?

Bátorligeti Mária *A gondozónő* lelki utazásán keresztül mutatja be a szociális kiszolgáltatottság napjainkban tetten érhető formáit, miközben időszerű társadalmi problémákra reflektál. Munkájában izgalmas képet fest a férfi-nő kapcsolatok sokrétűségéről, árnyalva azt a női lélek szépre, harmóniára áhító, időtlennek tűnő vágyaival. A szép nyelvezetű, aktualitásokban bővelkedő írásmű megdöbbentő módon számol be olyan archaikusnak tűnő viszonyokról, amelyek létezéséről ma már nem szokás beszélni, ugyanakkor üde színfoltként, elgondolkodtató mondanivalóval gazdagítja a lélekábrázoló regényirodalmat. A műfajban alkotó, jellemzően Kosztolányi–Csáth–Babits¹² nevekkel fémjelzett magyar triumvirátus tiszteletet érdemlő szellemi öröksége után külön öröm, hogy a női lelkek mélyén meghúzódó jelenségek ezúttal női szerző tollából, női aspektusból ábrázoltattak.

(*Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2020*)

¹² Vö.: Csáth Géza: *Egy elmebeteg nő naplója*. Magvető Kiadó, Budapest, 2005. 44–76. p.

Pallós Áron

Kötelezők emelt szinten Balassitól Borbély Szilárdig

(Szerkesztette: Papp Ágnes Klára, Sebők Melinda, Török Lajos)

A L'Harmattan Kiadó jóvoltából napvilágot látott a *Kötelezők emelt szinten Balassitól Borbély Szilárdig* című tanulmánykötet, amely a Károli Gáspár Református Egyetemen 2017 és 2018 márciusában megtartott konferencia-előadások válogatott gyűjteménye. Bár a kötet elsősorban magyartanárok és diákok számára próbál segítséget nyújtani az emelt szintű magyarérettségire való felkészítéséhez (utóbbiak számára egy próbatesztet és megoldókulcsot is tartalmaz), az újfajta szempontok megjelenítése, illetve a bővülő kánon újabb szerzőinek és darabjainak vizsgálata egyetemi hallgatók, sőt kutatók számára is hasznos olvasmánnyá teszi a gyűjteményt. E koncepció jegyében a könyv a posztmodern, a kortárs és a határon túli irodalmat is hiánypótló módon feldolgozza, törlesztve ezzel a középiskolai irodalomoktatás tartozásait.

A kötet elsősorban az emelt szintű irodalmi érettségitelekre fókuszál, szerkezeti-eg négy nagyobb fejezetre oszlik: kötelező, választható, világirodalmi, majd kortárs és határon túli szerzőket elemző tanulmányokat olvashatunk, végül egy emelt szintű próbateszt és annak megoldókulcsa zárja a könyvet. Fontos megemlíteni, hogy elsősorban a szóbeli érettségi témáit járja körül, mégpedig a szerzői életrajzok helyett immár az ún. hermeneutikaalapú szemlélet jegyében – ahogy a kötet előszavát jegyző Sebők Melinda is kiemeli.

A kötet címében szereplő két név nemcsak alliterál, hanem valóban Balassi a legrégibb, Borbély pedig a legkésőbbi szerző, aki bekerült az emelt tételek sorába, mely ily módon több, mint négyszáz évet fog át. Kezdjük is az előbbivel! Szentmártoni Szabó Géza Balassi-tanulmánya szerint a költő újításának lényege, hogy „[...] gyönyörködte-
tésre szánt verseiben nagy szerepet kapott a fikció és az invenció [...] valamint az antik mitológia keretében megjelenő petrarkista szerelmi frazeológia”¹, ám az sem véletlen, hogy szerelmi költészete a korabeli magyar irodalmon túl a társadalmi érintkezés szokásaiban és erkölcsében is változást hozott.

Folytatva a cím által kínált – egészen a posztmodern utáni irodalomba torkolló – kronológiai sorrendet, Bene Sándor *Szigeti veszedelem*ről szóló tanulmánya következik. A szerző sok más mellett kitér Zrínyi nyelvpolitikai megfontolásaira, levezeti

¹ Szentmártoni Szabó Géza: *Kötelezők emelt szinten Balassitól Borbély Szilárdig*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2019, 115–116.

Tasso több szempontból is jelentős hatását a műre, illetve azt is érinti, hogy hősi morál és vallásosság miként kapcsolódik össze a szigeti várvédők esetében, akik „[...] kapitányuk által mutatott jelek első olvasói – majd meggyőzetvén vezérik által, maguk is jellé válnak a róluk olvasók meggyőzésére”².

A dédapja hősiességét megéneklő Zrínyi után nagyobbat kell ugrani az időben, ám továbbra is a nemzeti irodalomnál maradunk, annak legszorosabb értelmében. Petőfi 1848–49-ben betöltött szerepét Kulin Ferenc egészen izgalmas szempontból vizsgálja: a költő „modern” posztromantikus fordulatáról ír, mikor is „*Már nem arról van szó, hogy [...] a nyelv médiumát használva elérje [...] a világával való tökéletes azonosulás állapotát, hanem hogy [...] akár fizikai létezésének kockáztatása árán is hozzájáruljon [...] a széteső világ korrekciójához*”³. Arra is rámutat, hogy Petőfi egyszerre buzdította erőszakra a régi rend veszteseit és kanonizált olyan folyamatokat, melyek elvezethettek volna a krízis erőszakmentes megoldásához; vagyis két különböző megoldás mellett is elkötelezte magát anélkül, hogy indítékainak erkölcsös volta megkérdőjelezhető lenne.

A 19. századi magyar irodalom lajstromát folytatva, Török Lajos *Az ember tragédiájának szövegváltozatai* kapcsán felmerülő kérdéseket járja körül. Noha „[...] a *Madách-filológia* korábbi és jelenkori munkálkodásának köszönhetően a *drámai költeménynek több változata is létezik*”⁴, a tanulmány konklúziója szerint „*a 19. századi klasszikusokat a művek filológiailag korrekt tudományos edíciói alapján készült, nyelvilag modernizált [...] kiadásokból érdemes tanítani*”⁵, nem pedig a Kerényi Ferenc által sajtó alá rendezett szinoptikus szöveg alapján.

Ezután egy olyan tanulmány következik, melyet Greguss Ágost *A balladáról* című 1865-ben megjelent könyvének azon mondata ihletett, melyben dalban elbeszélte tragédiaként határozza meg a műfajt.⁶ Kijelentése „[...] a *balladadefiníciók alapképletévé vált [...]*”⁷, noha kiragadott mondatról van szó és művének konklúziója ennél összetettebb. Török Lajos e kérdésnek is utánajár: a történeti kontextusok után felvázolja az elhíresült mondat hatástörténetét, illetve megvizsgálja, hogy a ma használatos irodalomtankönyvek miként interpretálják e tézist és mit írnak a balladáról.

Ha már ballada, Gyulai Pál, a magyar irodalomkritika nagy tekintélye egy 1883-ban publikált írásában „*a ballada Shakespeare-jének*”⁸ nevezi barátját, Arany Jánost.

² Bene Sándor, i. m. 145.

³ Kulin Ferenc, i. m. 28.

⁴ Török Lajos, i. m. 152.

⁵ Uo. 161.

⁶ Uo. 31.

⁷ Uo.

⁸ Gyulai Pált idézi Nyilasy Balázs, i. m. 51.

Nyilasy Balázs tanulmányát e kissé túlzó, ám nem alaptalan kijelentés ihlette. Szerinte a drámaiság mellett Gyulai „*az erős lélektani érdeklődés, a büntettek, lelki torzulások, [...] deviáns viselkedésmódok [...]*”⁹ iránti figyelemre gondolt a fenti hasonlattal, noha Arany pszichikus ábrázolásai még Shakespeare-éhez képest is igen plasztikusak.

A 19. századi magyar szerzők után röviden a kötet két olyan világirodalmi klasszikusáról is szót ejtenék, akik szintén e korszak alkotói. Papp Ágnes Klára a francia premoderne poétikai sajátosságairól szóló tételhez segítségül a „modernség szülőatyjaként” tekintett Baudelaire költészetét vizsgálja: írásának gerincét az ekkortájt megújuló (amorális) szépségfogalom és ennek kapcsán felmerülő időérzékelés adja, végül pedig arra is választ kapunk, hogy az utóbbi miért éppen a nagyváros, a metropolisz képeiben jelenik meg.

Kovács Árpád pedig *Anna karizmája – Az Anna Karenyina poétikájához* címmel írt tanulmányt, melyben a hősnő személyének és tetteinek lehető legmélyebb értelmezését olvashatjuk. Az öneszmélés történetének krízishelyzetei Anna – a Tolsztoj krisztológiájában is meghatározó – „öntökéletesítés”¹⁰-éhez vezetnek, noha az is kiderül, hogy a szerelem hiányában miért nem vállalhatja Anna magát az életet sem.

Visszatérve, egyúttal folytatva a magyar klasszikusok sorát, Bertha Zoltán Ady-tanulmányában Kuncz Aladárt idézi, aki szerint „*a múlté az a világ [...] amelyet e szörnyű látomású vátesz megjósolt*”,¹¹ ő viszont hozzát teszi, hogy a költő hagyománya „*[...] minden körülmény ellenére élő örökségünk. Korszerűsége pedig nem más, mint örök időszerűség*”¹² – hiszen olyan költői univerzumot hoz(ott) létre, melyben a valóságot – egészen a létkérdések mélyéig hatolva – a maga paradox voltában, mégis elementáris erővel interpretálja.

Sebők Melinda az Adynál pár évvel fiatalabb Babits első, *Levelek Iris koszorújából* című, 1909-ben megjelent kötetéről írt tanulmányában a pályakezdő költő filozófiai ihletettségére, illetve a verseit jellemző műfaji és formai sokszínűségekre mutat rá. Babitsot Spinoza etikájától Nietzsche-n át William James ún. tudatfolyam elméletéig számos hatás érte, melyek „*[...] a szakadatlan nyugtalanságban kiteljesedő sokféle álarcot viselő újszerűség költői programját*”¹³ rótták az ifjúkora ellenére is hatalmas műveltséggel bíró pályakezdőre, aki a régi és az új egymásba játszása, a színes újszerűség jegyében alkotta meg első kötetét.

A harmadik nagy nyugatos, Kosztolányi tollából pár év különbséggel jelent meg az *Esti Kornél* és *Esti Kornél kalandjai* című könyv. Bengi László ezek összevetésé-

⁹ Uo., 59.

¹⁰ Kovács Árpád, i. m. 198.

¹¹ Kuncz Aladárt idézi Bertha Zoltán, i. m. 62.

¹² Bertha, i. m. 70.

¹³ Sebők Melinda, i. m. 75.

re vállalkozott. Többek közt a műfaji behatárolhatóság kérdése, valamint az írás- és szerkesztésmód különbségei felől ütközteti őket, noha szem előtt tartja kapcsolódási pontjaikat is, hiszen „*Az Esti-írások egymást bővítő távlatai, a keletkezéstörténeti értelmezés válfajai, szoros és távlati olvasás útjai [...] eltérő világszemléleteket összekapcsoló átjáróként látszanak működni*”.¹⁴

József Attila *Kirakják a fát* című kései versét Tverdota György egy ritkán felmerülő, azonban fontos szempont mentén elemzi: a felnőtt *én* megpillantja, amint a ferencvárosi teherpályaudvaron a munkások éppen kipakolják a fát a vagonból, mely kép nemcsak, hogy ismerős gyerekkorából, hanem azt is eszébe juttatja, hogy annak idején ő épp az ottani fából lopott tüzelőnek, számolva a retorzió lehetőségével. A rettegett, de csodált munkások és a gyerekkorára emlékező már ugyancsak felnőtt *én* gyermek-felnőtt relációjában hangsúlyossá válik a gyermek-téma társadalmi dimenziója és a nélkülözés következtében kialakult megélhetési lopás kérdése.

A kötetben szereplő utolsó, immár 20. századi világirodalmat elemző írást V. Gilbert Edit jegyzi, aki a valaha írt egyik legrejtelmesebb regény, *A Mester és Margarita* (újra)értelmezését kísérli meg. Bulgakov műve, közelmúltbeli népszerűségének ellenére az utóbbi időben sok magyartanárr számára is kihívást jelent, épp ezért van szükség e tanulmányra, mely a transzcendens, a szemmel nem látható, a csoda révén közelít Woland moszkvai látogatásának, Jesua és Pilátus elmélyülő kapcsolatának, és végül a Mester és Margarita szerelmének címadó történetéhez.

Újfent visszatérve a hazai irodalomra, Ottlik Géza 1959-ben megjelent *Iskola a határon* című regénye sem maradt ki a kötetből. Fűzfa Balázs tanulmányának legfőbb kérdése, hogy „*képes-e beszélni a Mindenről egy olyan szöveg, amely 'semmit nem akar elmondani', hanem maga akar lenni (a) Valami*”.¹⁵ Ezen belül, a magyar irodalom posztmodern előtti egyik utolsó szövegében nemcsak az iskola (van) a határon, hanem maga is megkérdőjelezi magas- és populáris, gyermek- és felnőttirodalom határait, sőt a lineáris és hipertextuális szövegszerveződés ötvözésének lehetőségét is felveti.

A késő- és posztmodernitás mezsgyéjén Weöres Sándor *Pszichéje* foglal helyet, melyről Papp Ágnes Klára írt kimerítő tanulmányt. Kiemelném, hogy kritikával illeti a mű szereplőire felőli értelmezését, hiszen ez szerzőközpontúsága miatt olyan azonosságot feltételez – a nyelv eszközszerű használatáról nem is beszélve –, ami már a későmodernitás számára is jócskán problematikus. Ehelyett inkább a posztmodern irodalom egyik nagy vonulata, az ún. „historiográfiai metafikció” jegyében parodisztikus stílusimitációk soraként vizsgálja a művet.

A lajstrom végéhez közeledve, a kötetben is külön fejezetet érdemlő kortárs, illetve

¹⁴ Bengi László, i. m. 96.

¹⁵ Fűzfa Balázs, i. m. 193.

határon túli magyar szerzők következnek. A köztességet és a *határt* mint olyat *Az iskola a határont* tárgyaló írás mellett a kötet egy másik tanulmánya is központi metaforaként hozza. Bodor Ádám *Sinistra* körzete kapcsán Bányai Éva rávilágít arra, hogy a Keleti-Kárpátok multikulturális, *tér* által megképzett világában mindenki „úton és útban van, [...] de utazásuk közegbeli, [...] s ha ideiglenesen ki is lépnek a térvilágukból, ugyanoda térnek vissza. Az identitás ugyanúgy rögzíthetetlen, miként a jelentés is [...]”¹⁶ – ami végsősoron magát a morált is aláássa, ahogy az elbeszélő, Andrej Bodor karaktere is erről tanúskodik.

Ladányi István pedig Tolnai Ottó *Világítótorony eladó* című művében a vonatkozó érettségítétel címe nyomán az elbeszélés mód sajátosságait vizsgálja. Ilyennek tartja a szövevényes kapcsolatok spontán érintését, egy tisztázatlan régmúltban kezdődött kommunikációs sor folytatását, az élőbeszéd szerű fordulatokat tartalmazó önéletrajzi stílust vagy az Adria megkerülhetetlen toposzát: „A regény tétje nem kisebb, mint a saját tenger visszafoglalása [...], mely vágy azonban [...] nemcsak a szerző-elbeszélő főhősre, hanem a környezetében élő vajdasági magyarokra is jellemző.”¹⁷

Végül csakugyan eljutunk Bodor és Tolnai után immár az anyaországi Borbély Szilárdig, akit a kötet címe is beharangozott. A *Nincstelenek* elemzésére Horváth Csaba vállalkozik, szomorú, ám érdekes megfigyeléseket téve. A nyomor általi szocializáció okozta lelki szegénység vagy épp a káromkodás irodalmi ábrázolásának szintén szociografikus volta fontos észrevétel – már, ha egyáltalán szociográfiaként olvassuk Borbély Szilárd nagyszerű művét. E tanulmány már a posztmodern utáni írónemzedékhez sorolja a szerzőt, aki élesen reflektál egy adott környezetben élők viselkedésére, így a kötet tematikájában nemcsak, hogy eljut a klasszikus posztmodernitásig, hanem némiképp már át is nyúlik rajta.

A kötet valamennyi tanulmányának rövid ismertetése után igazolást nyerhet a bevezetőben tett kijelentésem, miszerint az több szempontból is hiánypótló munkának bizonyul. Amellett, hogy e tanulmányok a magyar irodalmi kánon szerves részét képező szerzőket is releváns szempontok mentén elemzik, a könyv beteljesíti deklarált célját, hogy térben és időben is bővítse ezt a korpuszt. Bízunk benne, hogy a legújabb követelményeknek megfelelő próbatesztet és annak részletes megoldókulcsát¹⁸ is tartalmazó kötet a tanároktól eljut az emelt szintű érettségire készülő diákokig! Ugyanakkor a *Kötelezők emelt szinten Balassitól Borbély Szilárdig* tanulmánykötet az egyetemi hallgatók, a tanárok és a szűkebb szakma számára is hasznos olvasmány.

(L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2019)

¹⁶ Bányai Éva, i. m. 243.

¹⁷ Ladányi István, i. m. 256–57.

¹⁸ Sebők Melinda: *Emelt szintű írásbeli feladatsor és megoldókulcs*. I. m. 271–305.

Bozó Zsuzsanna

Utak és lehetőségek

Szabó Magda száz éve

(Szerkesztette: Soltész Márton és V. Gilbert Edit)

Azért is fogadtam nagy örömmel Najbauer Noémi írását a *Szabó Magda száz éve* című tanulmánykötetben arról, hogy testvéreivel milyen boldogan merültek el a „szép, emberi és életigenlő tündérmesében”, a *Tündér Lalában*, mert az emberszívű tündér rám is nagy hatással volt gyermekkoromban. (Tündér Lala nem tudja, miért érzi furcsán magát a tündérek között, de később világossá válik számára: azért nem találja a helyét Tündérhonban, mert emberszíve van.) Nemcsak nálam következett aztán az *Abigél*, a *Születésnap*; Szabó Magda történetei elkísérik olvasójukat a gyermekkortól a felnőttkorig.

Az említett szöveg szerzője közvetlen hangnemben, szenvedélyesen tárja elénk Tündér Lala angolra ültetésének folyamatát. Az életmű sokszínű és impulzív; mintha az írónőt valami üzte volna történetről történetre. Önmagát több, érintkező alakban megjelenítve rejtve marad személye. Emberként nem tehetett mást, mint kiszínezte könyveiben az életét, beleírva azokba esendőségét és erejét. A történelem, az irodalom különféle lehetőségeket kínált fel számára, s ő bejárta a lehetőségek útvonalait.

A kötet borítóján látható Szabó Magda világának számos alkotóeleme: könyvek, írógép, íróasztal s az általa annyira szeretett macska. Az írónő nem az olvasóra néz. Lesüti szemét. Mosolyog. Talán csak a cicának szól ez a mosoly, talán az egész világnak. Talányos mosoly, titkokat rejtő. A macska a kamerába néz. Leereszkedően, mint aki kegyet gyakorol azzal, hogy engedi fényképezni asszonyát. Tekintete azt is jelzi, hogy nem enged senkit túlságosan közel gazdájához. A titok kettejüké. A borítóképről vibrálás sugárzik, amit erősít a középpontban lévő piros szín: Szabó Magda blúzáé és az írógépé, s az ugyancsak pirossal szedett cím rímél rájuk. Életében egyébként fontos szerepet játszottak az állatok. Dobos Marianne meséli a kötetben, hogy a Szabó-művekben fellelhető állatfigurák mennyire meghatározó szereplői a történeteknek; általuk a regények többi alakjáról is árnyaltabb képet kapunk.

E tanulmánykötet egy (pécsi) konferencia előadásából áll, s mint ilyen is izgalmas vállalkozás. Sosem tudható biztosan, hogy az előadások nyomtatott változata vissza tudja-e adni a konferencia pezsgő hangulatát, izgalmas szópárbajait, színvonalas előadásait, vagy azok írásban lélek nélküli, kopott, üres szavakká válnak. A szerkesztők, Soltész Márton és V. Gilbert Edit maguk is megjelennek szerző-

ként. Soltész Márton „*Két szakmabeli*” címmel publikált írása Király István és Szabó Magda alkotói kapcsolatát, „lelki-szellemi” közösségét mutatja be. V. Gilbert Edit nyitó szavai és záró tanulmánya míves keretbe fogja a tanulmányokat.

A kiadvány nyolc megközelítési szempontból csoportosítja a konferencián elhangzott előadásokat (követve annak szekcióit): „író-nő?”; „politika-történelembiográfia”; „külföldi recepció, fordítás, világirodalmi beágyazódás”; „iskola a háttáron”; „mitológiatémák, mítoszváltozatok”; „poétikai közelítések; „regényes önéletrajzi fikciók”; „dráma, történelempép, nemzettudat – és regény a színpadon”. Általuk körvonalazódnak Szabó Magda életének eseményei – a szövegek taglalják politikai szerepvállalását (szerep-nemvállalását?), biográfiájának ambivalens tényeit, alkotásainak hatását. Tanulmányozzák szerepét a magyar és a világirodalomban.

Kabdebó Lóránt nyitószavai az íróról iránti tiszteletet, megbecsülést fejezik ki. „Embermodellek életvarázslója” – mondja, s ennél aligha lehetne pontosabban kifejezni Szabó Magda lényegét: történetei varázslatok. Kivételes képessége van arra, hogy életre keltsen mindent, amire csak rápillant, amiről írni kezd. Az olvasó, bár tudja, hogy történetet olvas s ő kívülálló, pillanatok alatt szerves részévé válik a cselekménynek, s nem tud szabadulni hatása alól. Szabó Magda „megfigyelt, mint leendő olvasóját” – írja Kabdebó, s hogy ez a folytonos megfigyelés igen jellemző volt rá; mindent megjegyzett, elraktározott, s regényeiben életre varázsolta azokat. Kabdebó szerint előfordulhat, hogy csak most érett meg rá az idő, hogy alaposan foglalkozzanak Szabó Magda életművével. El kellett távolodni, más szemszögből kell látni a történéseket, hogy reálisan tudjunk fogalmazni. A következő nemzedékek feladata, hogy tisztázza Szabó Magda valódi irodalmi szerepét, helyét az irodalmi kánonban.

A könyvben szereplő előadások szerzői különféle szempontok segítségével vizsgálják az életművet. Megvilágítják többek között Szabó Magda szerepét a közoktatás tananyagában (Perla Erzsébet, Szilágyi Ildikó, Maisch Patrícia, Kónyiné Kovács Anita). Felmerülhet persze a kérdés, hogy miért szerepel ez a téma egy irodalmi konferencián. Véleményem szerint mindenképpen beszélni kell róla, hiszen a felnövekvő nemzedék jórészt azokat a szerzőket fogja ismerni, továbbörökíteni, akik általános és középiskolában eljutottak hozzá. A magyar közoktatás irodalom-tananyaga szinte elfeledkezik a nőkről. „Az irodalomoktatásban, a magyar és a világirodalom tekintetében csekély mértékben jelennek meg a női alkotók. A kanonizált női szerzők aránya a Nemzeti Alaptanterv megismerésre ajánlott szerzőinek névsorán végigtekintve is szembetűnően alacsony, majdhogynem elenyésző, hiszen a kilencvenhét nevet tartalmazó listán mindössze három női író (Emily Brontë, Nemes Nagy Ágnes, Szabó Magda) említ a tanterv” – írja Maisch Patrícia. A szerző vizsgálja a női alakokat, női szerepeket Szabó Magda írásaiban

is. Az „író-nő” problematikája napjainkban meglehetősen aktuális kérdés – a kötet szerzői szerint is (Kabdebó Lóránt, Kiss Noémi, Kosztrabszky Réka). Nem csupán abból az aspektusból, hogy tanítanak-e női szerzőket az iskolákban, hanem abból is, hogy nőként milyen szerepet tölthet be valaki az irodalom világában. Auer Eszter (*Egy megvalósítási lehetőség az oktatásban*) *A Danaida* című regény lehetőségeit vizsgálja a középiskolai oktatásban. „Tanulmányomban hangsúlyos szerepet kapnak azok a szempontok, amelyek segítségével Szabó Magda, és különösen *A Danaida* bevonható a középiskolai oktatás keretei közé, mert a gyerekek ma már nem kapják meg azt a hármas kódrendszert, amely segítene nekik a világban eligazodni. Ez a hármas kódrendszer pedig a mesék, a *Biblia* és a mítoszok nyelve” – írja a szerző. A projekt módszer bevezetése az irodalom oktatásába üdvözlendő lehetőség. Az élményalapú oktatás közelebb viszi a diákokat az irodalmi alkotások világához.

Szabó Magda politikai szerepvállalásával több szerző foglalkozik. Írói szerepét veszi szemügyre Kiss Noémi a Kádár-rendszerből; vajon mit jelentett számára a politika? Védelmet? Támadást? Egyáltalán: foglalkozott vele? Kihasznlta a lehetőségeket vagy csak sodródott az árral? A válaszok nem egyértelműek, hiszen több oldalról is megközelíthető a kérdés. Soltész Márton a Király István–Szabó Magda-vonal történetéhez kapcsol „adalékokat”, amit Király István Szabó Magdához írt levelének közlése követ. A két írás szervesen egészíti ki egymást. Barcsi Tamás is a politika tükrében szemléli a műveket az 1960-as, 1970-es években megjelent regényekkel foglalkozva.

A poétikai vizsgálat ugyancsak meglepetésekkel teli terep megannyi érdekes-séggel, újdonsággal. Beke Ottó (*Zenei prózanyelv*), Pataky Adrienn (*Szabó Magda lírai életműve*), Bittner Mónika (*Az idő szubjektív történetének kérdése*) megközelítései alapos munkák. Pataky Adrienn egyedi témát választott, az író (költő) lírai életművét veszi górcső alá. Véleménye szerint Szabó Magda költészete híd volt a *Nyugat* és az *Újhold* között, ugyanakkor egyikhez sem kapcsolódott szervesen.

Sokakat foglalkoztat a kérdés, hogy az író milyen fokon dolgozta bele műveibe saját életét. A konkrét helyszíneken, életrajzi utalásokon túl az ő autobiografikus figuráját láthatjuk a művekben avagy jócskán átfikcionált alakokat? Mennyire adja ki önmagát, s mennyire rejti el valódi énjét? Borbás Andrea és Jolanta Jastrzebska az „arcrongálásokat” szemlélve tehát azt keresi, hogy Szabó művei hangsúlyosan önéletrajziak, a bennük megjelenő „én”-képek autentikusak-e – avagy csak akkor érvényesül ez az aspektus, ha kizárólag efelől nézzük a regényeket. Hány „ön-arcképe” él Szabó Magdának? A mítoszok is különleges szerepet játszanak Szabó Magda műveiben. Saját mitológiát teremt, hősei – bár hétköznapi emberek – mítikus alakok. Ezt bontja ki tudományos alaposággal Kárpáti Bernadett (*A mimik-*

ri kérdése Szabó Magda *A pillanat című regényében*) és Máté Gabriella (*A mítosz és mitizálás alakzatai a Freskó motívumszövegében*).

A „Külföldi recepció, fordítás, világirodalmi beágyazódás” fejezetben Rozsnyói Zsuzsanna Szabó Magda olaszországi ismertségét, az olasz köztudatban lévő jelenlétét taglalja. Kurdi Mária Szabó Magda műveinek angol nyelvű befogadását járja körül. A kötet zárásában Szabó Magda drámavilágába vezetnek a szerzők, Baranyai Norbert (*Az a szép fényes nap*), Maczák Ibolya (*Kiálts, város*) és Rideg Béla (*Fanni hagyományai*). A drámaíró Szabó Magda, amint a lírikus is, kevésbé ismert az irodalmi köztudatban, így rendkívül fontosak, hiánypótlóak ezek az írások.

A *Szabó Magda száz éve* című kötet magas színvonalú tanulmányokban foglalja össze a Szabó Magda-kutatás friss eredményeit. A könyv sokfajta kontextusban ad képet az író művészetéről, megjelenik benne a lírai, az epikai és a drámai művek vizsgálata is. Az irodalomtörténeti, irodalomelméleti kérdésfeltevések mellett fontos vonása a tanulmánygyűjteménynek a tiszta, világos fogalmazás; a szerzők össze tudták egyeztetni a szaknyelv egzaktságát a közérthetőséggel. Ennek köszönhetően a kötet egyaránt számíthat a szakma érdeklődésére, hasznos segéd-eszköz lehet az egyetemisták számára, ugyanakkor érdekes olvasmány a Szabó Magda művészetére iránt érdeklődő olvasóknak is.

(*Széphalom Könyvműhely, Orpheusz Kiadó, Budapest, 2019*)

Baán Tibor

Két könyv

Benke László: Otthonkereső, Ketten a Forrásnál

Benke László több embernek való feladatot vállalt magára. Sorsa a faluról városba érkező mesebeli legkisebb fiú alakját idézi élénk, aki számos próbatétel után érkezett el legigazabb önmagához és ezen keresztül hozzánk, olvasókhöz, akik pontosan értjük a költő, az író, a könyvkiadó indítékait, küzdelmeinek természetét. Egyáltalán: azt a művészi karaktert, amelyet a most megjelent nagy ívű életmű-összegző kötetek, az *Otthonkereső* bővített novellafüzére és a *Ketten a forrásnál* című szerelmes versek képviselnek. A különböző műnemekben és műfajokban, különböző nézőpontokból felvillantott, ábrázolt életigazságok egy olyasfajta képet adnak a jelen és a félmúlt társadalmi, emberi viszonyairól, amely a mai magyar irodalom hiánypótló értéke. Márcsak azért is, mert viszonylag kevés mű született, amely hiteles képet adott a rendszerváltást követő évek nyomorúságáról, a felszámolt gyárak, utcára tett százezrek sorsáról. Arról a rablóprivatizácóról, amely Magyarország második világháborús vagyonszerzéséhez mérhető károkat okozott.

Kezdem azzal, hogy az *Otthonkereső* novellafüzérének hőse nem valami kitalált személy. Az író vallomása (a kötet fülszövegében) pontos képet ad a mű mélyebb megértéséhez. Így ír: „Családom, válásaim, gyerekeim életem fontosabb történeteit Magyar János bőrébe bújva mondom el. Felvillantom nagyszüleink, szüleink, önmagunk, gyerekeink és unokáink életét, múltunkat és jelenünket.” A mű időkerete tehát nemzedékeken átívelő sűrített családragény illúzióját adja. A lineáris időrend lehetőséget kínál arra, hogy a nemzedékek sorsában érzük tetten a történelmi változásokat. A mű elején a főhős édesanyjához utazik haza, s közben szembesülnie kell az egykor virágzó falu széthullásával. Magyar János a faluban járva-elve valósággal rekonstruálja a település lecsúszásához és elnéptelenedéséhez vezető utat. „A kulákküldözésekkel megalázott és kifosztott emberek mihelyt egy kicsit szabadulhattak, az ötvenes-hatvanas években elmenekültek a városba, sorsukra hagyva földjüket, házukat. Fokozatosan az egész utcasor kiürült. A hetvenes években itt még tomboltak, öklüket rázták az összeomlott házak romjain a rózsák. Némán vádolták pusztítóikat.” Az idézett részlet sajátosan viszonyul a jelenhez, ahol a falu, mint tengerbe hajított kő süllyed (talán csak utóbbi évek lassították a folyamatot) a mélyszegénységbe.

Vajon így kell-e ennek lennie? Miféle történelmi bűnök vezettek el a falvak elnéptelenedéséhez, a haza-táj elvadulásához? Magyar János a kérdésre saját élete

és sorsa tanulságaival válaszol. Úgy találja, hogy a régi falu a nehézségek dacára inkább volt közösség, mint a mai. Egy olyan ősi rend, amit a *Muskátlis szerelem*, a *Cséplés*, a *Kenyérsütés* hívószavai jellemeznek. A falu nehéz életét ábrázoló epizódokban a hagyomány ereje érvényesül, '45 után viszont – erre is kapunk utalásokat – épp a nemzetet megtartó tradíciókat s ezen keresztül a parasztság évszázados erkölcsi rendjét zilálták szét. Magyar Jánost még felelős, távlatokban gondolkozó emberré nevelte a vidéki Magyarország. Hagyományain keresztül megtanította ugyanis a munka és a kenyér tiszteletére. Ennek megfelelően viszonyul aztán a város kínálta élethelyzetekhez. Családot alapítva otthont kíván teremteni magának és övéinek. Ez a célja, habár kecsegtető közelségbe kerül időnként, mégsem teljesülhet igazán.

A sűrű életanyagot hömpölyögtető mű a család széthullásának drámáját érzékelteti, egészen addig a pontig, ahol Magyar János (három gyerek édesapja) – hasonlóan sok más sorstársához – a pánikszerűen végrehajtott rendszerváltás viharában elveszti munkáját. E drámai helyzetről különösen sokat mond a ritka prózapoétikai erővel megírt üzemsírató (a *Munkakereső* című részben), ahol a valóság és a látomás képei keverednek. A korszak történelmi katalizmája szétdobálja az embereket. Magyar János életküzdeme erről a történelmi nullaponttól indul. Fokozatosan perli vissza az emberhez méltó élet és sors esélyét.

Életkudarcaiban, közel a drámai megsemmisüléshez, újra és újra megmenti az a rejtett gyökérzet, ami szülőföldjéhez és ezen keresztül a hazához kapcsolja. Az *Otthonkereső* ily módon nem csak családrégény, hanem az „országglakóvá” (Nemeskürty István) hazátlanított ember felemelésének könyve.

A 2008-ban megjelent mű ezen a ponton zárul. A folytatás (a csatolt újabb részben) a szellemi felemelkedés életrajzát kínálja. Az eszmélés szóval jellemezhető világfelfedezés centrumában a példaképek számbavétele (Kassák Lajos, Tamási Lajos, Varga Domokos) életpéldája áll. Az író, mint könyvkiadó igazi küldetéses embernek bizonyult, aki vállalta az eszményei melletti kiállást, noha a korszak amnéziája nem kedvezett (ma sem kedvez) a gondolatnak, hogy a „gazda gondosságával nézzünk jószágainkra, az egész országra, hazánk függetlenségére.” Ez a Veres Péter nyomán írt üzenet összecseng 1956 forradalmának vakmerő reményével, amely hinni akart abban, hogy egy kis nép szabad lehet, független... egy olyan korban, amely csak a nyers erő jogát ismeri. A könyv szellemi oknyomozása mindezzel együtt optimista módon a múlt meghaladására figyelmeztet: „A magyarságnak olyan mérhetetlen tartalékai vannak megvalósítható, gyakorlattá tehető eszményekből, amelyeket parlagon hevertetni több mint bűn.”

Benke László költőként indult, s éppenséggel hátrányos helyzetből. Szellemi kibontakozásának terepe a csepeli Olvasó Munkás Klub volt, amelyről sokan írtak. A *Ketten a forrásnál* című verskötet, melynek alcíme: *Szerelmeskönyv valójában*

egyfajta lírai életmérleg. Az egyik serpenyőben a „politika”, a másikban – ahogy ezt Petőfi nyomában (*Szabadság, szerelem*) Ady megfogalmazta – a *szerelem* található. A teremtes kozmikus centrumában a szerelem napját látjuk. Akkor is, ha ez a nap hatalmas árnyékot vet mögénk. Olyasféle kérdéseket, amelyekre csak és kizárólag érzelmi válaszok adhatók.

A kötetnyitó *Ketten a forrásnál* ritka lírai erővel, fogalmazza meg az emberi ittlét értelmét. Így: „Aranypettyekkel behintett végtelen / sugárzik rám, remegve élem / meztelen bőröd jázmin illatát, / tied vagyok újra meg újra, rezgő energiám / lüktet rezgő energiádban. / Eláll a fűszálak lélegzete, hajladozva/ harmatozik a föld, lelkünk öröme/ testünk gyönyöre csillan./ Felhő úszik át fölöttünk az éjszakai égen / benned élek és ringatózom, s te bennem.” Az érzéki szerelem kozmikus távlatokat nyit. A vers kétségkívül a mai magyar irodalom legszebb szerelmes versei közé tartozik. Egyáltalán senki sem mutatott rá arra, hogy a költő a nihilizmus járványa idején is az élet pártján állt, áll. Igazi „életes versei” – ahogyan Ady használta a kifejezést – nem egyszerűen a gyorsan múló szerelmi élményt rögzítik, hanem valami sokkal nagyobbat, az „életszerelmet”, aminek a szerelem csak része. Ez a összetettség adja meg Benke költészetének a lényegét. Pontosán tudja ugyanis, hogy a szerelmi élményben Istenteremtő terve működik. Ezen a szálon ez a líra valósággal leveti a földi nehézkedést, mert Istenig emelkedik. Misztikus élmény ez, akárhogy csűrjük-csavarjuk. Isten *Bibliája* maga a teremtett világ. Leszületésünk titka azonban csak lassan válik valósággá, amit részben magunk teremtünk. A szerelem nem egyszerűen a test ujjongása, hanem a léleké is. A *szeretet terve* című vers ezt a titkot feszegeti. „Szívünkben és elménkben a szeretet terve / már majdnem készen állt, / mikor megszülettünk / de az egészről és a részletekről / lelkünkben még homály gomolygott.”

A verseket olvasva érezzük, hogy a költő képes élménnyé alakítani mindazt, amit az intellektuális líra csak ritkán. Stílusa egyéni ötvözet, amelyben a próza spontaneitása és a lírai emelkedettség találkozik. A versén szenvedélyes igazságkeresése, önvizsgáló őszintesége csupa olyan erény, amely az anarchia felé zuhanó valóság ellenében hirdeti az élet csodáját. Mindez mégsem jelenti azt, hogy a versek témája csak és kizárólag a szerelem. Sokkal inkább a létjelenségben kibontakozó életvágy (*Jajzó pendült az éjszakában*), amelyben az én és a történelem, az útkeresések kudarcai egyszerre vannak jelen, egy olyan idő feletti szintézisben, ahol a kései szerelem legendája és mítosza, a kapcsolat érzelmi ábrája nem lebeg el a megfoghatatlanság éteri birodalmába. A költő ugyanis, mint ezt a versek bizonyítják, két lábbal áll a földön. Élményei erős gyökerekkel kötődnek a helyszínekhez. A kerthez, amely része a nagy és parcellázhatatlan természetnek. Fűnek, fának, leveleknek. De megjelenik a társadalmi tér is (*Advent Bécsben, VanVannal*), amelyben a helyszín hívja elő a lírai én gondolatait: „Szeretni jöttem

Bécset, / nem irigyelni, / bár első látásra / ő nem lehet bűnös, / szépségéért / s csúfságainkért,/ mégis utáni kezdtem.” A versben megjelenő látomás a Fekete Ember, utalással a *Disznófejű nagyúr*ra, vagy *Az ős Kaján*ra nem sok jót ígér a történelem útjain ezerszer kirabolt, megsarcolt napkeleti népnek, a magyarnak. A vers, amelyben jelen és múlt, történelmi panasz keveredik a lidércnyomásban megelevenedő történelmi figurákkal, Ferenc Józseftől Nagy Imréig, logikusan jut el a történelmi fohászként értelmezhető kéréshez: „... küldj mosolygó Illéseket,/ kemény kis Gellérteket, ne a pénzt és a halált kövessük egész életünkben / a grinzingi dombokon át, / Döbling felé...”

A költő a történelem kárvallottainak nevében a megváltó igazságot keresi, az életszerelem receptjét, hogy miképp kell megkapaszkodni, túlélni „infarktus országban” (*Életem-halálom oldalán, Élni infarktus-országban*), hogy eljusson abba a Fénybe, ahol csak szeretet van és válasz a kérdésekre *ISötétből fénybe, A vérző Bárányhoz*). Azokra is, amelyek a jelen kérdései a jövőnek.

(Hétkrajcár Kiadó, Budapest, 2020)

Századvégi táj (1997)

Szekeres Mária

A Jelenlét éjszakája...

Most mit akarok!? Az éjszaka csendben szivárog,
jönnek, mennek szavak, gondolatok –FELÉD,
és tudom, hallod, kimondva, kimondatlan,
tudom, tudod minden ízét, kérdőjelét, és
a válasz bennem landolna, ha érteném.
de provokálva, rimánkodva is csak a
csend, és a JELENLÉT a válasz, és a
gyertya ég, villanyt is kapcsolok,
s jönnek, jönnek mosolyodban
a szavak, gondolatok, és rám
talál, hegesül valami FÉNY...
virrasztva, nem álmodok,
lelkem gyógyul, a perc
ahogy ég, kint hó hull,
ahol a fagy arat és
zuhan, zuhan,hull
a télbe, ÉLETEM,
a JÖVŐ szép
ígérete itt:
felhasadó
JELENEM...

az alázat csendes örökségén...

mégis ide érkeztem, ebbe a menedékházba,
a hegyen-völgyön, úttalan keresések után,
ebbe a megfogható, „szavak biztonságába”,
mert égre törő álmaink zuhanása összetör
a megfoghatatlan Isten lábai előtt, újra, és újra...
s csak a szavak, a szó a mienk, a birtokunk,
és egyetlen jogunk: az ima, a végső
kapituláció, az alázat csendes örökségén...

Jámbor Ildikó

Mikor a Barátok templomára fedés került

Két ember rögzítette
a templom tornyán a rézlemez,
Mellettük rézkereszt.

Lenn a járdán,
amit nem látunk:
tombol a járvány!

Fenn, az éghez közel
– rögzítés nélkül – állnak,
Csodára várnak.

Felszegett fejvel nézem.
Az Urat most hirtelen
magamban megidézem:

Ha hagyja, hogy ezek ott fenn...
Ne hagyjon cserben
minket itt lenn!

P. s.
Írtam ezt 2020-ban
a Covid járvány idején,
Mikor a templomot fedték
azok, akik a félelmet
elfeledték.

E számunk szerzői

Adamik Tamás (1937) Budapest
Aknay Tibor (1944) Budapest
Anga Mária (1955) Eger
Antal Attila (1956) Nyíregyháza
Baán Tibor (1946) Budapest
Bagi István (1937) Eger
Bakacsi Ernő (1938) Eger
Baka Györgyi (1951) Érd
Balajthy Ferenc (1946) Székesfehérvár
Bartal Klára (1940) Székesfehérvár
Bárdosi Sándor (1944) Dicsőszentmárton
Bencze Mihály (1954) Négyfalu
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bíró József (1951) Budapest
Bottyán Judit (1933) Szarvaskő
Bozók Ferenc (1973) Nagykanizsa
Bozó Zsuzsanna (1968) Bonyhád
Búzás Huba (1935) Veszprém
Csatáné Bartha Irénke (1941) Eger
Csáky Anna (1938) Győr
Csáky Károly (1950) Ipolyság
Cs. Nagy Ibolya (1946) Debrecen
Csonthos Márta (1951) Sándorfalva
Demeter József (1947) Ballószög
Dudás Sándor (1949) Szolnok
Fazekas József (1946) Járdánháza
Fecske Csaba (1948) Miskolc
Fellinger Károly (1963) Jókai
Finta Éva (1954) Sárospatak
Fucskó Miklós (1961) Leányfalu
Fülöp Lajos (1932) Budapest
Gacsályi József (1944) Szekszárd
Gutai István (1950) Paks
Hadnagy József (1950) Debrecen
H. Barbócz Ildikó (1952) Eger
Jámbor Ildikó (1955) Eger
Kaiser László (1953) Budapest
Káliz Sajtó József (1950) Soponya
Kerék Imre (1942) Sopron
Kégl Ildikó (1976) Miskolc
Kocsis Csaba (1959) Berettyóújfalu
Konczek József (1942) Pomáz
Kovács Daniela (1976) Debrecen
Ködöböcz Gábor (1959) Eger
László Zsolt (1963) Székesfehérvár
Lipcsei Márta (1943) Nagyvárad
Lisányi Endre (1966) Budapest
Lisztóczky László (1941) Eger
Lukáts János (1943) Budapest
Madarász Imre (1962) Üröm
Máriás József (1940) Nyíregyháza
Mészely József (1956) Mosonmagyaróvár
M. Fehérvári Judit (1962) Debrecen
Mihályi Molnár László (1953) Szepest
Nagy Zita (1987) Eger
Németh András (1956) Budapest
Németh István Péter (1960) Tapolca
N. Fodor Iza (1978) Mosonmagyaróvár
Oláh András (1959) Mátészalka
Pallós Áron (1998) Budapest
Pataki István (1953) Bihar
Patócs Molnár János (1949) Szeged
Péntek Imre (1942) Zalaegerszeg
P. Maklári Éva (1943) Székesfehérvár
Pozsgai Györgyi (1954) Budapest
Radnai István (1939) Budapest
Saitos Lajos (1947) Székesfehérvár
Sajgó Szabolcs (1951) Budapest
Sebestény-Jáger Orsolya (1969) Budakalász
Serfőző Simon (1942) Eger-Budapest
Simek Valéria (1953) Bakonycsérnye
Szakolczay Lajos (1941) Kismaros
Szárász Pál (1954) Nagyfődemes
Szekeres Mária (1948) Újronafő
Szente B. Levente (1972) Székelykeresztúr
Szentgyörgyi László (1957) Marosvásárhely
Szilágyi Ferenc (1952) Érmihályfalva
Szíki Károly (1954) Eger
Sz. Tóth Gyula (1945) Budapest
Szűk Balázs (1960) Debrecen
Tell Imre (1966) Kemenesalja
Tönköl József (1948) Győr
Török Nándor (1965) Budapest
Udvarhelyi András (1944) Budapest
Vitéz Ferenc (1965) Debrecen